

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**İZMİR'İN ESKİ KENTSEL DOKUSUNUN
KORUNMASI VE TURİZM AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Raziye OBAN (ÇAKICIOĞLU)

**İzmir
2006**

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
COĞRAFYA ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
DOKTORA TEZİ

**İZMİR'İN ESKİ KENTSEL DOKUSUNUN
KORUNMASI VE TURİZM AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Raziye OBAN (ÇAKICIOĞLU)

**Danışman
Prof. H.C. Prof. Dr. İbrahim ATALAY**

**İzmir
2006**

Doktora Tezi olarak sunduğum "**İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması Ve Turizm Açısından Deđerlendirilmesi**" adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı dūřecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gōsterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30 / 05 / 2006

Raziye OBAN (ÇAKICIOĞLU)

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

Tezin Yazarının

Soyadı: OBAN (ÇAKICIOĞLU)

Adı: Raziye

Tezin Adı: İzmir'in Eski Kentsel Dokusunun Korunması ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi

Tezin Yabancı Dildeki Adı: The Conservation of Ancient Urban Structure And Assesment of Tourism Potential of İzmir

Üniversite: Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü: Eğitim Bilimleri **Yıl:** 2006

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

1. Yüksek Lisans
2. Doktora (X)
3. Tıpta Uzmanlık
4. Sanatta Yeterlilik

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı:

Referans Sayısı:

Tez Danışmanları: Prof. H. C. Prof. Dr. İbrahim ATALAY, Prof. Dr. Recep YILDIRIM, Yrd. Doç. Dr. İsmail BULDAN

Türkçe Anahtar Sözcükler:

1. Kentsel Doku
2. Kentsel Koruma
3. Turizm
4. Levanten
5. Nüfus
6. Etnik yapı
7. Göç
8. Yerleşme
9. Kültürel miras
10. Ticaret

İngilizce Anahtar Sözcükler:

1. Urban Structure
2. Urban Conservation
3. Tourism
4. Levantine
5. Population
6. Ethnical structure
7. Migration
8. Settlement
9. Cultural heritage
10. Trade

Tarih: 30.05.2006

İmza:

Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir.

ÖZET

Fizyonomisi ve özelliği yönünden mimari değere ve tarihi öneme sahip alanlar koruma alanlarıdır. Böyle alanları koruma, gerek yerel gerekse ülke tanıtımın ön koşulu olarak düşünülmelidir. Çünkü koruma, bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve fiziksel gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır. Öyle ki, sürdürülebilir kalkınma, doğal ve kültürel kaynakların yeni nesillerin de en iyi şekilde faydalanabileceği bir şekilde kullanımını hedeflemektedir. O halde koruma bir zorunluluktur. Ancak korumada göz önünde bulundurulması gereken husus, korumanın sadece tarihi ve kültürel varlıkları değil, aynı zamanda coğrafi konuma göre de olması gerektiğidir. Çünkü tüm bahsedilen değerler belirli bir coğrafi mekân içerisinde gelişmiştir. Burada bahsedilen koruma, coğrafi mekânla birlikte tarihi ve kültürel değerlerin korunması esasına dayanmaktadır. Bu düşünceler zaman içerisinde “sit” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda korumaya ilişkin “sit, kültür varlıkları, tabiat varlıkları, koruma ve korunma” gibi kavramlar tanımlanmış ve gerekli politikalar oluşturulmaya başlanmıştır. Buna göre; tabiat varlıkları, jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya sualtında bulunan değerler, korunması gereken değerler arasındadır (Çubuk, 1987: 69).

İzmir, 5000 yıllık bilinen bir tarihe sahiptir. Bu süreç, kentte çeşitli uygarlıkların doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin birikimine yol açmıştır. Bu birikim, İzmir’in özgün kimliğini ortaya çıkarmaktadır. İzmir Kenti, 18. yüzyılın ilk yarısına kadar alansal ve fonksiyonel olarak pek fazla gelişme göstermemiştir. 18. yüzyılın ikinci yarısında Batılı tüccarların (Levantenlerin) İzmir’i keşfetmesine kadar bu durum devam etmiştir. Levantenlerin gelişiyi mimari, kültür, sanayi, ticaret dokusu ve ulaşım sistemleriyle kentin çehresi kısa zamanda değişmiştir. Kentin merkez ve çevresinde belli yerlerde ortaya çıkan koloniyal stilin nüveleri bugün İzmir’in kimliğini yansıtan en önemli unsurlardır. İzmir’in yeni mimari dokusu ise gerek birbirinden gerekse Levanten yerleşim alanlarından izole olmuş Rum, Yahudi evleri ve Türkler’e ait mahallelerden oluşmaktadır. O dönemde Bornova, rahat, gösterişli sayfiye evleri, zeytinlikleri ve çevresindeki antik kalıntılarıyla tam bir cazibe merkezidir. Yönetim olarak Gaziemir’e (Seydiköy’e) bağlı bir Rum köyü olarak

bilinen Buca, daha sonraları İngilizlerin yoğunlaştığı bir yerleşime dönüşmüştür (Erpi, 1987: 13). Bunda, İngiliz şirketi desteği ile yapılan İzmir - Aydın - Şirinyer (Kızılçullu, Paradiso 'Cennet') arasındaki demiryolu bağlantısının etkisi büyüktür. Ayrıca at koşusu alanının yapılması Buca'yı önemli bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Ticaretle uğraşan Levantenler, zenginliklerinin de etkisiyle buralarda kendi kültürlerine özgü mimari stilde geniş malikâneler yapmışlardır.

Yapılan arazi incelemelerinde Buca'daki malikânelerin, Bornova'dakilere nazaran daha az gösterişli olduğu anlaşılmıştır. Levantenler Buca'da özellikle İstasyon Caddesi'nde (bugünkü Uğur Mumcu Caddesi) yoğunlaşmıştır. Çünkü o döneme ait pek çok yapı hâlâ varlığını sürdürmektedir. Diğer taraftan bir kısmı yıkılmış, bir kısmı da yıkılmak üzeredir. Bazıları restore edilerek değişik amaçlarla (konut, kreş, okul, kafe, işyeri, sanat merkezi, kütüphane, yurt vb olarak) kullanılmaktadır. Ancak bu kullanımların geçmişle bugün arasında ne derece bağ oluşturduğu tartışılabilir. Çünkü bazı yapıların yenilemeyle özgün dokusundan uzaklaştırıldığı, ne dünü ne de bugünü yansıtmayan bir özelliğe büründüğü görülmüştür. Buca'da Dutlu Sokak' da (bugünkü Barış Manço Sokağı) bu tip evler bulunmaktadır. Ancak Kültür Bakanlığı tarafından bu tür düzenlemelere engel konulmuştur. Evlerin özellikle dış cepheleri özüne uygun olarak korunmaya çalışılmaktadır. Nitekim Uğur Mumcu Caddesi'nde yoğun bir şekilde restorasyon ve dış cephe bakımı sürdürülen binalar bulunmaktadır.

Bu dönemde Buca'da bulunan Türklerin yerleştiği alan, Tıngır Tepe mevkiidir. Ancak özgün mimari tarzda yapılar inşa etmediklerinden çalışmada daha ziyade Levanten, Rum gibi yabancı milletlerin eserlerinden bahsedilmektedir.

18 ve 19. yüzyıllarda İzmir'deki yerleşim birimlerinden İkiçeşmelik, Namazgâh, Tilkilik, Kemeraltı semtlerinde Türkler, Mezarlıkbaşı'nda Museviler, Basmâne'de Ermeniler, Alsancak'ta (Punta) Rumlar, Birinci ve İkinci Kordon'da ise ticaretle uğraşan Avrupalılar ya da Frenkler yaşamaktaydı (Baykara ve Diğerleri, 1994, 41 - Erpi, 1987: 13). Bornova, Buca ve Karşıyaka' da ise genel olarak yabancı tüccarlar ve iş adamları ikamet etmekteydi. Bu alanlarda yapılan gözlem ve incelemeler sonucu, her etnik gruba ait konut özelliklerinde birbirinden farklı ve benzer tarzların olduğu görülmüştür. Örneğin, Türklerin oturduğu mahallelerde evler oldukça dar sokaklı, cumbalı küçük konutlardan oluşurken, Buca ve Karşıyaka'da

özellikle de Bornova'da Levantenler ile Rumların oturduğu alanlarda geniş bahçeli, köşk ve malikânelerden ibarettir. Bu da bize, o dönemdeki İzmir toplumunun sosyo - ekonomik ve kültürel yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Bu çalışmada, İzmir kentinin kimliği açısından tarihi ve kültürel dokusunun taşıdığı turizm ve regreasyon potansiyeli de değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerinde stil, fonksiyon ve yapı malzemesi bakımından farklı özellikler taşıyan değişik mimari yapı tarzlarının ortaya çıkış nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Tarz olarak birbirinden farklı olan bu mimari yapıların kentin kültürel mirası açısından nasıl bir değer taşıdığı değerlendirilmektedir. Eski kentsel doku elemanları içerisinde özellikle Levanten konutları ve ev tipi mimari yapılar incelenmiştir. Ancak, turizm açısından ve kültürel yönden kent için özellikli olan başka yapılara da değinilmiştir. Örneğin, han, hamam, cami, çeşme, sebil, şadırvan, kilise, sinagog, asansör gibi yapılar bunlardandır. Ancak bizim asıl inceleme konumuz kentsel alandaki konut dokusu olduğundan, anıtlara ve Agora dışındaki arkeolojik kalıntılara değinilmeyecektir.

Özetle, İzmir'deki Hollandalı, Rum, İtalyan ve diğer Levantenler farklı ırk, mezhep ve kültürel yapıya sahip olmalarına rağmen kendi içlerinde İzmir'e özgü ortak bir kültür ve mimari sentez oluşturarak uzun yıllar aynı coğrafya üzerinde yaşamışlardır. Bu miras, kentin geleceği açısından önemlidir ve korunması gereklidir.

THE CONSERVATION OF ANCIENT URBAN STRUCTURE AND ASSESSMENT OF TOURISM POTENTIAL OF İZMİR

SUMMARY

One of the conservation areas is the unique architecture and important historical site. These areas are not only economical importance but also reflect the economic, social, cultural and physical properties of communities or societies. For these reasons conservation areas in terms of the ecotourism is important for the assessment geographical potentials. Because physical environments affect the attitudes of the social, economical and historical properties of societies that have been lived. Conservation covers both historical and cultural values. In order to illuminate the conservation areas many concepts such as site, cultural heritage are taken into consideration.

İzmir has rich and different culture due to the fact that many civilizations established during the its history. The identify of İzmir is related to the historical background. As far as the first quarter of XVII. century there was no development in the spatial and functional properties in İzmir. The middle of XVII. century the Levantine society, engaged in trade activities, settled in İzmir. With the settlement of the Levantine, the architecture, industry, trade and transportation systems of İzmir had started to change.

The architecture and the settlement of İzmir changed and isolated with the set up of the Turkish, Levantine and Jewish districts. The rich society engaged in trade activities settled Bornova, Buca and Karşıyaka districts which have resort areas with native plants and the suitable for the inhabitant.

Buca which was the Greek settlement area replaced by the English society. The English railway company setting up of the İzmir - Aydın railway, also established a railway connecting Buca and İzmir. This situation created the enlargement of İzmir settlement area and the forming of the another cultural development with the establishing of horse race parcure of Buca, increased the importance of Buca.

The country houses in the Buca become much more compicous than the Bornova district. Levantines were costructed building along the Station Street today

Uğur Mumcu district. The country houses are remained and reflected the historical properties presently. Some of the ancient buildings were destroyed.

During the 18 and 19. centuries of the settlements in İzmir are as follows: Namazgâh, Tilkilik, İkiçeşmelik are belonged to Turkish districts. Mezarlıkbaşı district is Jewish, Basmane Armenia, Alsancak is Greek, 1. and 2. Cordons districts European society. Levantine sett Bornova, Buca and Karşıyaka.

The architecture of the building belonging the mentioned society are in different form, in general. Although the street of Turkish districts is very narrow and houses with bow windows, the settlements belonging to Levantines and Greeks are wide, and with large garden. This station reflects the cultural, social and economic properties of the societies.

The aim of this study is to assessment the cultural and historical properties of İzmir and the importance of the settlements in terms of the thourism potentials. The other most important aspects of İzmir is to have different different societies which were lived together. The cultural and other heritages increase the historical, social and cultural properties of İzmir.

ÖNSÖZ

İzmir, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle adeta Doğu'nun Batı'ya, Batı'nın da Doğu'ya açıldığı bir giriş kapısı niteliğindedir. Bu kapıdan içeri adım atıldığında ise ilk karşılaştığımız, yüzünüze çarpan ılık bir meltem ya da içinizi hafifçe titreten bir poyrazdır. Kentin öyle bir iklimi vardır ki, her mevsim yaşamdan farklı tatlar alacağımız renklere bürür tabiatı. O tabiat, kuzeyde Yamanlar Dağı'nın gölgesinde, güneyde ise İzmir Körfezi'nin çevresinde şırl şırl akan derelerle şenlenir. Dağların denize dik uzanması nedeniyle ılıman havanın iç kısımlara kadar ulaşabildiği graben alanlarında türlü sebze ve meyveler yetiştirilebilmektedir. Bu coğrafi potansiyel ticareti canlandırarak çeşitli milletleri kendine çekmiştir. Ancak bir zamanlar bamyası ile ünlü olan ve sazlıklarında av hayvanlarının yaşadığı söylenen Bornova Ovası, narenciye bahçeleri ile bezeli Güzelbahçe ve üzüm bağlarıyla tanınan Buca, zeytin ve bostanlarıyla ünlü Karşıyaka günümüzde apartmanlara teslim etmiş kendilerini. Oysa 19. yüzyılda buralarda zengin yaşamların sürdüğü farklı mimari stilde evler ve malikâneler vardı. Bu zenginlik sosyo - kültürel hayatta da hızlı bir yol aldı ve canlı bir hayat ile renkli bir mimari yapılanma ortaya çıktı. Köklü tarihin oluşturduğu bu birikimden ise çok azı günümüze ulaştı. I. Derecede deprem bölgelerinden biri üzerinde bulunan yerleşim, zaman zaman çok sallandı. Bu sarsıntıları takip eden yangınlar ve salgın hastalıklar da vardı. Ancak bu zengin tarih ve kültür bazı tanıklarıyla daima ayakta kalmayı başardı. Söz konusu tanıklar belki de İzmir'e farklı ve gerçek bir kimlik kazandırdı. Günümüzde turizm ile daha da renkli bir yapıya yönelen İzmir'in bu dönüşümü gelecek için oldukça önemli. O nedenle yeni kimliğe giden yolun başlangıcındaki değerlerin neler olduğunu bilmek ve onları geleceğe aktarabilmek daha anlamlı hale geliyor. Bu yolun, korunaklı bir körfez çevresinde başlayan ve ard ülke ile canlılığını sürdüren bir coğrafya ile başlayıp bu coğrafya üzerindeki tarihi süreçte gelişen sosyo - ekonomik ve sosyo - kültürel doku olduğu fark edilmiştir. Bu nedenle böyle bir çalışmanın son derece gerekli olduğu kanısına varılmıştır.

Kurulduğu günden bu yana daima önemini koruyabilmiş bir kent olan İzmir, Türkiye'deki diğer kentlerde de olduğu gibi, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra yeni bir gelişme süreci içerisine girmiştir. Bu gelişme süreci; sanayi, ticaret ve tarımda modernizasyonla beraber daha da hızlanarak göçü gündeme getirmiştir.

Böylece, göç etkisiyle kent, çevreye doğru genişlemeye başlamıştır. Her geçen gün çevresel genişlemesini sürdürmekte olan İzmir, bir yandan çevredeki yamaçlara doğru gelişmeye devam ederken, bir yandan da merkezde eski yerleşim dokularını tehdit eden bir gelişim süreci içerisine girmiştir.

Söz konusu bu gelişim süreci içerisinde, İzmir kentinde Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'çeşitli etkilerle başlayan Levanten mimarisinin gelişim ve değişim yönünü saptamak ve geleceğe dönük sağlıklı planlama yaklaşımı geliştirebilmek amaçlanmıştır. Levantenlerin bu yerleşimleri niçin konut bölgesi olarak seçtikleri ve nasıl bir mimari özellik oluşturdukları, öncelikleri irdelenmeye, belediyelerle, muhtarlarla ve konutların sakinleriyle görüşülerek o zamanın kültürel dokusu anlaşılmaya çalışılmıştır. Çeşitli kaynaklar incelenerek ve araştırmalar yapılarak ortaya çıkarılan bu çalışmada, İzmir kentinde coğrafi mekâna ilişkin tarihi ve kültürel yapıda meydana gelen değişimin etkileri ele alınarak, belirlenen sorunlar doğrultusunda da çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bulunduğu coğrafyada daima önemli bir yere sahip olan İzmir kenti ile ilgili olarak geçmiş ile günümüzün bütünleşmesini sağlayarak geleceğe miras olacak böylesine anlamlı ve her yönüyle kapsamlı bir çalışmayı bana öneren, araştırmanın kuramsal çerçevesinin oluşturulmasında ve her aşamasında desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. H. C. Prof. Dr. İbrahim ATALAY'a, şu an emekli olmuş olan ve bu çalışmanın temellenmesinde büyük emeği olan hocam Doç. Dr. Erkan ŞEN'e, çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde ve anlamlı bir bütünlük teşkil etmesinde oldukça önemli olan harita çizimi konusunda önerilerini aldığım hocam Yrd. Doç. Dr. İsmail BULDAN'a, ve haritalamada çağımızın en yeni yöntemi olan CBS'yi kullanabilme yetisini kazandıran ve bu konuda çalışmanın bitimine kadar desteğini esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan ÇUKUR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, çalışmanın gerçek değerleriyle ortaya çıkarılmasını sağlayan arazi çalışmalarında, özellikle tarihi dokunun kentsel ortama ilişkin etkilerini ortaya çıkarmada etkili olan unsurların değerlendirilmesinde desteğini esirgemeyen ve Osmanlıca öğrenmemde ilk adımı atmama yardımcı olan hocam Doç. Dr. Sabri

Yetkin'e, konu ile ilgili kaynaklara ulaşmada yardımını esirgemeyen ve çalışmanın içerik bakımından kendi alanına ilişkin bilgilerin doğrulanmasını denetleyen hocalarım Prof. Dr. Recep Yıldırım'a, Doç. Dr. Abdullah MARTAL'a (Osmanlıca öğrenimimi geliştirmemde büyük katkılarından dolayı ayrıca teşekkür ederim), çeşitli yerli ve yabancı yayınlara ulaşmada, çeviri yapma kabiliyetimi geliştirmede ve çalışmanın olgunlaşmasında yardımını esirgemeyen hocam Dr. Erkan SERÇE'ye, APIKAM Müdürü Doç. Dr. Fikret YILMAZ'a, tarihi belgelere dayalı eski metinlerin değerlendirilmesinde, kaynaklara ulaşmada her zaman yardımını aldığım, güncel yayınları takip ederek fikir alış - verişinde bulunduğum ve daimi manevi desteğini gördüğüm değerli arkadaşım Arş. Gör. Ercan UYANIK'a, İzmir Büyükşehir Belediyesi Tarihi ve Kentsel Dokuyu Koruma Müdürü Önder BATKAN'a, konu ile ilgili zaman zaman görüşlerini aldığım hocam Yrd. Doç. Dr. Adnan SEMENDEROĞLU'na, teşekkür ederim.

Çalışma alanı ile ilgili planları temin etmede kolaylık sağlayan Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak belediyelerinin Harita ve İmar Müdürlüklerine, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü çalışanlarına, kaynak kitap katkılarından dolayı Tarihi Kentler Birliği Yayın Müdürlüğü'ne, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne, inceleme alanındaki arazi çalışmaları esnasında bize kolaylık sağlayan mahalle muhtarlarına, geçmişe ait bilgi ve deneyimlerinden faydalandığımız ve koruma konusunda görüşlerini aldığımız İzmir sakinlere, çalışmanın şekilsel düzenlemesinde yardımcı olan değerli arkadaşım Dr. Rehman SEFEROV'a, kendi tezini hazırlamakta olmasına rağmen fırsat buldukça bana kaynak adresleri öneren ve manevi destekte bulunan değerli kardeşim Arş. Gör. Güzin KANTÜRK'e, Yılmaz AŞKIN'a ve Gökhan GÜNDÜZOĞLU'na teşekkür ederim.

30 / 05 / 2006

Arş. Gör. Raziye OBAN (ÇAKICIOĞLU)

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
Tablo Listesi	XVI
Şekil Listesi.....	XVII
Harita Listesi.....	XVIII
Fotoğraf Listesi.....	XIX
GİRİŞ	1
1. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları.....	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
3. Çalışmada Kullanılan Metot ve Malzeme	12
4. Önceki Çalışmalar.....	18
I. BÖLÜM: İZMİR'İN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ, DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİNE BAĞLI OLARAK XIX. YÜZYILDA İZMİR'DE KENTSEL DOKU, SOSYO - KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPI.....	40
1. İZMİR'İN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ.....	40
1. 1. Yüzey Şekilleri.....	40
1. 2. Genel İklim Özellikleri.....	46
1. 3. Tarımsal Özellikleri.....	51
2. XIX. YÜZYIL İZMİR'İNİN GENEL DURUMU.....	62
3. XIX. YÜZYILDA İZMİR'DE SOSYO - KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPI	
3.1. Sosyal Hayat.....	66
3. 2. Kültürel Yaşam.....	68
4. XIX. YÜZYILDA İZMİR'DE NÜFUS VE YERLEŞME.....	69
4.1. XIX. Yüzyılda İzmir'de Nüfus ve Etnik Yapı	69
4. 2. Nüfus Tahminlerindeki Farklılıkların Nedenleri.....	81

5. YERLEŞME.....	82
5. 1. Evler ve Köşkler.....	91
5. 2. Diğer Yapılar.....	95
6. ULAŞIM.....	99
6. 1. İzmir Kentindeki Belli Başlı Ulaşım Araçları.....	103
6. 2. Ulaşımın Yerleşim Üzerindeki Etkisi.....	109
6. 3. Kentsel Gelişim ve Değişimde Ulaşımın Etkileri.....	115
7. SANAYİ.....	116
8. TİCARET.....	121
8. 1. İzmir Ticaretinde Körfezin Önemi.....	128
9. TURİZM.....	131

II. BÖLÜM: İZMİR KENTİNDEKİ TARİHİ VERİLERİN TURİSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....133

1. İZMİR'DE KORUMA ALANLARI.....	138
1. 1. Bornova İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları.....	140
1. 1. 1. Bornova Köşkleri.....	142
1. 1. 2. Dini Yapılar.....	145
1. 2. Buca İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları	145
1. 2. 1. Buca'da Eski Kentsel Doku Elemanları.....	152
1. 2. 1. 1. Buca Köşkleri.....	153
1. 2. 1. 2. Buca Evleri.....	161
1. 2. 1. 3. Buca'da Dini Yapılar.....	164
1. 2. 1. 4. Doğal - Kültürel Değerler ve Diğer yapılar.....	166

1. 2. 2. Buca'da Toplumsal Yapı	170
1. 2. 3. Buca'da Sosyal ve Kültürel Hayat.....	172
1. 3. Konak İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları	178
1. 3. 1. Konakta Bulunan Eski Kentsel Doku Elemanları.....	181
1. 3. 1. 1. Ticari Yapılar ve Alanlar.....	182
1. 3. 1. 2. Dini Yapılar.....	195
1. 3. 1. 3. Diğer Yapılar.....	203
1. 4. Karşıyaka İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları	211
2. KORUNACAK TARİHSEL MERKEZLERİN SINIFLANDIRILMASI.....	218
2. 1. Gelişmişlik Aşamalarına Göre Bornova, Buca ve Konak Koruma Alanlarının Sınıflandırılması.....	218
2. 2. Büyüklüklerine Göre İzmir'de Bornova, Buca ve Konak Koruma Alanlarının Sınıflandırılması.....	219
2. 3. Bölgesel Olarak Yapı Tiplerine Göre Bornova, Buca ve Konak Koruma Alanlarının Sınıflandırılması.....	221
III. BÖLÜM: TARİHİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ KORUMANIN ÖNEMİ.....	223
1. KORUMA OLGUSU VE KORUMACILIĞIN BOYUTLARI.....	223
1. 1. Koruma Kapsamında Kültürel Turizm Boyutu.....	224
1. 2. Eski Kentsel Dokunun Korunmasının Gerekliliği.....	225
1. 3. İzmir'de Eski Kentsel Dokunun Korunmasının Gerekliliği.....	228
2. DÜNYA'DA KORUMA ÇALIŞMALARI.....	230
3. TÜRKİYE'DE KORUMA ÇALIŞMALARI.....	232

3. 1. Türkiye ve İzmir’de Tarihi Çevreyi Korumada Örnek Çalışmalar.....	233
3. 1. 1. Türkiye ve İzmir’de Tarihi Çevreyi Korumada Eğitim Amaçlı Çalışmalar.....	236
4. TÜRKİYE’DE DEVLET ADAMLARININ KORUMA KONUSUNA BAKIŞ AÇISI.....	237
5. KORUMA KONUSUNDA SINIRLILIKLAR.....	239
6. KORUMA ÇALIŞMALARININ BAŞARISIZ OLMA NEDENLERİ	241
7. ESKİ KENTSEL DOKUYU KORUMANIN AVANTAJLARI.....	245
8. İZMİR’İN TURİZM KİMLİĞİ KAZANMASININ ÖNEMİ.....	247
9.ESKİ KENTSEL DOKUNUN KORUNMASI KONUSUNDA ÖNERİLER.....	249
9. 1. Eski Kentsel Dokuya Ait Mekânların Kullanımı Açısından Öneriler.....	254
10. SONUÇ.....	263
KAYNAKÇA.....	272
FOTOĞRAFLAR.....	357 - 417

<u>TABLO LİSTESİ</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: 19. Yüzyıl'da Türk Nüfusu.....	68
Tablo 2: 19. Yüzyıl'da Rum Nüfusu.....	69
Tablo 3: 19. Yüzyıl'da Ermeni Nüfusu.....	70
Tablo 4: 19. Yüzyıl'da Musevi Nüfusu.....	71
Tablo 5: İzmir Sancağı'nın Etnik Gruplara Göre Nüfusu (1891 Aydın Salnamesi'ne Göre).....	71
Tablo 6: 1891 Aydın Salnamesi'ne Göre İzmir'in Nüfusu.....	71
Tablo 7: İzmir'de Nüfus Yapısının Yıllara Göre Değişimi (1631 - 1914).....	73
Tablo 8: İzmir'de 20. Yüzyıl Başlarında Yapı Varlığı (1914 Öncesi).....	87
Tablo 9: Evliya Çelebi'ye Göre İzmir'de Yapı Varlığı ve Çeşitliliği (1670'lerde).....	112

SEKİL LİSTESİ**Sayfa No**

- Şekil 1:** İzmir'de Yıllar arası Ortalama Sıcaklık Değişimi (1938 - 2001).....45
- Şekil 2:** İzmir'de Yıllar arası Maksimum Sıcaklık Değişimi (1938 - 2001).....55
- Şekil 3:** İzmir'de Yıllar arası Minimum Sıcaklık Değişimi (1938 - 2001).....55

HARİTA LİSTESİ	Sayfa No
Harita 1: İzmir anakent bütününün yer bulduru (lokasyon) haritası.....	4
Harita 2: İzmir ve çevresinin topografya haritası.....	41
Harita 3: İzmir ve çevresinin jeoloji haritası.....	45
Harita 4: İzmir ve çevresinde arazi sınıflandırması.....	57
Harita 5: 14. yüzyılda İzmir'in konumu.....	83
Harita 6: 17 ve 18. yüzyıllarda İzmir'de farklı milletlerin yerleşimi.....	85
Harita 7: İzmir'de 18. yüzyıl yerleşim nüveleri.....	87
Harita 8: İzmir'de 19. yüzyıl yerleşim alanları.....	89
Harita 9: İzmir'de 1950'li yıllarda yerleşim alanları.....	90
Harita 10: İzmir ve çevresinde ulaşım düzeni.....	102

FOTOGRAF LİSTESİ**Sayfa No**

Foto 1: Bornova'daki Yeşil Köşk'ün (Pandepanien Evi) ön cepeden görünümü.....	358
Foto 2: Bornova'daki Murat Köşkü'nün dış cepeden bir görünümü.....	358
Foto 3: Bornova'daki Murat Köşkü'nün iç cepeden bir görünümü.....	359
Foto 4: Bornova'da Aliotti evinden bir görünüm.....	359
Foto 5: Bornova'da Atatürk Kitaplığı (Belhomme Evi).....	360
Foto 6: Bornova Ege Üniversitesi Lokali'nden bir görünüm.....	360
Foto 7: Bornova Ege Üniversitesi Lokali'nin iç bölümünden bir görünüm.....	361
Foto 8: Bornova'da Tarihi ve Kültürel Eserleri Koruma Derneği Lokali'nden ilginç bir görünüm.....	361
Foto 9: Bornova'da Well Evi'nden bir görünüm.....	362
Foto 10: Bornova'da Santa Maria Katolik Kilisesi'nden bir görünüm.....	362
Foto 11: Bornova'da St. Mary Magdalena İngiliz Kilisesinden bir görünüm.....	363
Foto 12: Bornova'da Kibele'nin kadın savaşçıları heykeli.....	363
Foto 13: Bornova'da günümüzde depo ve dükkân olarak kullanılan eski bir yapı.....	364
Foto 14: Buca'da Heykel İş Bankası Sokağı'nda bulunan Russo Köşkü.....	364
Foto 15: Buca'da Forbes Köşkü.....	365
Foto 16: Buca'da De Jongh Malikânesi.....	365
Foto 17: Buca'da Gavrilî Malikânesi.....	366
Foto 18: Buca'da Reess Malikânesi (DEÜ BEF Dekanlığı).....	366
Foto 19: Rees Malikânesi ve 2006 yılında bu malikâneye uyumlu inşa edilen kantin binası.....	367
Foto 20: Buca'da Hacı Davut Fargoh Köşkü (Buca Belediyesi Kültür Sanat Merkezi).....	367

Foto 21: Buca'da Tipik Rum evlerinden bir örnek.....	368
Foto 22: Buca'da bozulmadan korunmuş Dutlu Sokak (Barış Manço Kültür Sokağı).....	368
Foto 23: Buca 355 Sokak'taki Kız Kulesi'nden bir görünüm.....	369
Foto 24: Buca Dutlu Sokak'ta ikamet eden Sezgin Uçal Hanım.....	369
Foto 25: Sezgin Uçal Hanım Forbes Köşkü'nden müzayede ile aldıkları fincan ile.....	370
Foto 26: Karataş'ta Dario Moreno Sokağı'ndan bir görünüm.....	370
Foto 27: Karataş'ta Dario Moreno Sokağı ve Asansör.....	371
Foto 28: Konak Devlet Tiyatrosu'ndan bir görünüm.....	371
Foto 29: Konak'ta İzmir - Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı Akademi İksev'den bir görünüm.....	372
Foto 30: Konak'ta Opera Binası'ndan bir görünüm.....	372
Foto 31: Konak'ta Milli Kütüphane'den bir görünüm.....	373
Foto 32: Konak'ta Arkeoloji Müzesi'nden bir görünüm.....	373
Foto 33: Konak'ta Kadın Hastalıkları ve Doğum Hastanesi'nden bir görünüm.....	374
Foto 34: Konak'ta Eğitim Diş Hastanesi'nden bir görünüm.....	374
Foto 35: Konak'ta İsmet İnönü Sokağı'ndan genel bir görünüm.....	375
Foto 36: Konak'ta İsmet İnönü'nün doğduğu ev.....	375
Foto 37: Konak'ta İzmir Polis Anı Evi'nden bir görünüm.....	376
Foto 38: Konak'ta Agora'dan bir görünüm.....	376
Foto 39: Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi dış cepheden bir görünüm.....	377
Foto 40: Ahmet Piriştina Kent Arşivi Müzesi sergi salonundan bir görünüm.....	377
Foto 41: Konak'ta Gazi Bulvarı 1891 sokaktaki Borsa Sarayı'ndan bir görünüm.....	378
Foto 42: Konak'ta Şehit Fethi Bey Caddesi 1330 sokaktaki Ziraat Bankası.....	378

Foto 43: Konak'ta 1344 sokaktaki Turizm Müdürlüğü'nden bir görünüm.....	379
Foto 44: Konak'ta Fevzi Paşa Bulvarı'ndaki Vakıfbank binasından bir görünüm.....	379
Foto 45: Konak'ta Eski Balık Hali'nden bir görünüm.....	380
Foto 46: Konak'ta Eski Balık Hali'nden bir görünüm.....	380
Foto 47: Konak Pier'in dış cepheden görünümü (Eski Balık Hali).....	381
Foto 48: Konak Pier'in iç cepheden görünümü.....	381
Foto 49: Konak'ta Hükümet Konağı, Yalı Camii Mescidi ve Saat Kulesi.....	382
Foto 50: Konak'ta Hükümet Konağı'ndan bir görünüm.....	382
Foto 51: Konak'ta İzmir'in sembolü Saat Kulesi.....	383
Foto 52: Alsancak'ta Eski Fransız - günümüz Alsancak Devlet Hastanesi'nden bir görünüm.....	383
Foto 53: Alsancak'ta Muzaffer İzgü Sokağı'ndan ilginç bir görünüm.....	384
Foto 54: Alsancak'ta Gazi Kadınlar Sokağı'nda kullanılarak korunan binalar.....	384
Foto 55: Alsancak 1448 Sokak'taki evlerden bir görünüm.....	385
Foto 56: Alsancak Kordon'da İngiliz ve Alman Konsoloslugu ve günümüz yapıları ve dolgu alanı.....	385
Foto 57: Alsancak'ta Atatürk Caddesi'ndeki Atatürk Müzesi'nden bir görünüm...386	386
Foto 58: Alsancak'ta Pasaport İskelesi ve Kantar Polis Karakolu.....	386
Foto 59: Alsancak'ta Kazım Paşa Caddesi'nde Türkiye Denizcilik İşletmeleri Müdürlüğü Binası.....	387
Foto 60: Alsancak Garı'ndan bir görünüm.....	387
Foto 61: Alsancak Garı'nın iç kısmında duvardaki incir kabartmaları.....	388
Foto 62: Alsancak'ta Saint Jean Kilisesi'nden bir görünüm.....	388
Foto 63: Alsancak 1904 sokak'taki İtalyan Rozario Klisesi.....	389

Foto 64: Alsancak'ta Tekel Binası'ndan bir görünüm.....	389
Foto 65: Kemeraltı 902 sokaktaki Kızlar Ağası Hanı.....	390
Foto 66: 902 Sokakta Kızlar Ağası Hanı Cevahir Bedesteni.....	390
Foto 67: Kemeraltı'nda Hisar Camii.....	400
Foto 68: Kemeraltı Doktor Faik Muhittin Adalı Cadde'sindeki Salepçioğlu Camii'inden bir görünüm.....	400
Foto 69: Kemeraltı Doktor Faik Muhittin Adalı Cadde'sindeki Salepçioğlu Camii sebilleri.....	401
Foto 70: İkiçeşmelik Merkez Camii'nden bir görünüm.....	401
Foto 71: İkiçeşmelik 838 sokaktaki Naturzade Camii.....	402
Foto 72: Kemeraltı 888 sokakta bulunan Büyük Demir Han'dan bir görünüm...	402
Foto 73: Kemeraltı 861 sokak'taki Sakaloğlu Hanı girişinden bir görünüm.....	403
Foto 74: Kemeraltı'ndaki Arap Hanı'ndan bir görünüm.....	403
Foto 75: Kemeraltı 861 Sokaktaki Pirinç Center.....	404
Foto 76: Kemeraltı 852 sokaktaki Kemahlı Çarşısı.....	404
Foto 77: Fevzipaşa Caddesi Yeni Kavafklar Çarşısı'ndan bir görünüm.....	405
Foto 78: Kemeraltı 916 sokakta bulunan İstanköy Hamamı.....	405
Foto 79: Kestelli Caddesi 838 sokaktaki Çivici Hamamı.....	406
Foto 80: İkiçeşmelik 940 sokaktaki Çukur Hamamı.....	406
Foto 81: Karataş'taki Hoşgör Hamamı.....	407
Foto 82: Alsancak Hocasade Ahmet Ragıp Üzümcü Camii.....	407
Foto 83: Kemeraltı 873 sokakta bulunan Başdurak Camiinin iç mekânından bir görünüm.....	408
Foto 84: Kemeraltı 912 sokaktaki Şadırvanaltı Camii.....	408
Foto 85: Kemeraltı 912 sokaktaki Şadırvanaltı Camii Şadırvanı.....	409
Foto 86: Kemeraltı 873 sokaktaki Kestanepazarı Camii ve Şadırvanı.....	409

Foto 87: Kemeraltı'nda dükkânların üstünde yaşam savaşı veren eski yapı kalıntıları.....	410
Foto 88: Koruma konusuna bakış açımızı gösteren bir örnek.....	410
Foto 89 : Koruma olgusuna ne kadar duyarlı olduğumuza ilişkin ilginç bir görünüm.....	411
Foto 90: Koruma olgusuna ne kadar duyarlı olduğumuza ilişkin bir başka görünüm.....	411
Foto 91: Karataş'ta yeni binalar arasında boğulmuş eski yapılar.....	412
Foto 92: Buca'da kreş olarak kullanılan ve formu bozulan eski bir yapı.....	412
Foto 93: Karşıyaka Yalı Caddesi'nde bulunan Van Der Zee Köşkü.....	413
Foto 94: Karşıyaka Yalı Caddesi'nde bulunan Löhner (Epigmen) Köşkü.....	413
Foto 95: Karşıyaka Yalı Caddesi'nde bulunan Penetti Köşkü.....	414
Foto 96: Karşıyaka Yalı Caddesi'nde bulunan Penetti Köşkü'nün nar şekilli tavan süslemesi.....	414
Foto 97: Karşıyaka Yalı Caddesi'nde bulunan Eski Levanten Gazinosu (Karşıyaka Öğretmen Lokali).....	415
Foto 98: Karşıyaka Yalı Caddesi'nde bulunan Eski Levanten Gazinosu'nun iç kısmından bir bölüm (Karşıyaka Öğretmen Lokali).....	415
Foto 99: Karşıyaka İstasyonu kenarında bulunan Eski Ev Kültür Café.....	416
Foto 100: Karşıyaka İstasyonu'ndan bir görünüm.....	416
Foto 101: Karşıyaka İstasyonu civarında sökülen rayların bulunduğu eski demiryolu sahası.....	417
Foto 102: Karşıyaka'da Sent Helen Katolik Kilisesi	417

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA ALANININ YERİ VE SINIRLARI

Araştırma alanı, Ege Bölgesi'nin Ege Bölümü'nde İzmir Körfezi'nin doğusunda kozmopolit mimari ve kentsel doku açısından zengin olan İzmir kent merkezidir. Genel olarak lokasyonu bu şekilde özetlenen İzmir kentinin coğrafi sınırlarını ise güneyde Cumaovası (Menderes) Depresyonu ile Kaynaklar ve Sarnıç beldesini içeren hat, doğuda Bornova Ovası'nın Spil (Manisa) Dağı ile birleştiği tepelik alan, kuzeyde Yamanlar Dağı, batıda Seferihisar Depresyonu ve Ege Denizi oluşturmaktadır. Sınırları belirlenen bu alan 269 km olup, günümüzde Balçova, Bornova (Birunabad), Buca, Gaziemir (Seydiköy), Güzelbahçe, Çiğli, Karşıyaka (Kordelyo), Konak ve Narlıdere olmak üzere dokuz merkez ilçeden oluşmaktadır.

Coğrafi sınırları belirlenen bu alanda, inceleme konusu ise kentin geleceğine yeni bir kimlikle yön vereceği düşünülen tarihî ve kültürel değeri olan mekânlardır. Ancak İzmir kentinin kuruluşundan günümüze gelişimi incelendiğinde, söz konusu tarihi ve kültürel doku elemanlarının Bornova (Birunabad), Buca, Konak ve Karşıyaka'da (Kordelyo) yoğunluk gösterdiği, Gaziemir'de (Seydiköy) ise günümüze intikal eden pek fazla eserin kalmadığı görülmektedir. Bu nedenle, araştırmada özellikle Bornova (Birunabad), Buca ve Konak ile Karşıyaka (Kordelyo) ilçelerindeki kültürel miras ele alınmaktadır. Zaten 19. yüzyıl ve öncesinde ilçe olarak sadece Konak'tan bahsedilmektedir. Ancak günümüze intikal eden eserlerin farklı yerleşmelerde nasıl fonksiyonel bir gelişim gösterdiğini anlatabilmek bakımından zaman zaman idari zaman zaman da coğrafi sınırlar göz ardı edilmektedir.

Bu bağlamda, araştırma alanı olarak ele aldığımız İzmir kent merkezi, başlı başına bir tarihi ve kültürel miras alanıdır. Bu alan, başlangıçta Bayraklı (Hacı Muço) dolaylarındaki bir coğrafyada, daha sonra çevresine nazaran nispeten yüksek, dönemin koşullarına göre savunması kolay bir alan olan Kadifekale'de (Pagos Dağı) söz konusu mirasın temellerinin olduğu mekânları içermektedir. Bu mekânların da doğal ortamın sunduğu olanaklara göre, Körfez ve yakın çevresinde limana, Bornova (Birunabad) ve Buca'da başlangıçta doğal güzelliklere, zamanla demiryolu ulaşımı

etkisiyle tarımsal potansiyelin de rahat değerlendirilebilir hale gelmesine bağlı olarak geliştiği ve farklı yoğunluk bölgeleri meydana getirdiği görülmektedir.

Görüldüğü gibi araştırma alanı, coğrafi bütünlüğe bağlı olan bir alandır ve bu alanda oluşan mirasın temelinde kentin elverişli doğal ortam koşulları ile buna bağlı olarak gelişen ticari hayat etkili olmuştur.

Yukarıda genel hatlarıyla coğrafi ve konu sınırları belirlenen araştırmanın kapsamını daha ayrıntılı bir ifadeyle belirtecek olursak, İzmir kentinde 18 ve 19. yüzyıllardaki kültürel değişim süreciyle bu değişime paralel olarak kent içindeki eski konutların mevcut durumunun korunma açısından hangi aşamada olduğu ve turizm bakımından taşıdığı önemin genel analizi oluşturmaktadır. Ancak kentin tarihi süreçte farklı uygarlıkların egemenliğinde kalmasıyla oluşturduğu zengin doku, sadece 19. yüzyıla sınırlı değildir. İzmir'in ticari açıdan canlanmaya başladığı 16 ve 17. yüzyıllar ve sonrasında da o dönem içerisinde egemen olan uygarlıklar tarafından çeşitli mimari eserler vücuda getirilmiştir. Bu eserlerden özellikle Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ait ticari gelişime bağlı yapılar, günümüze kadar ulaşabilmiş olması bakımından kentin turizmüne önemli katkı sağlayacak yoğunluktadır. Ayrıca sonraki dönemlerde bilhassa 19. yüzyılda kent içerisinde etkin olan yabancı kültürlerin meydana getirdiği kültür ve yapılanma, farklı bir çehreyle daha önceki dokuyu sarmalamıştır. Bu nedenle, öncelikle 18 ve 19. yüzyıl olmakla beraber, daha önceki döneme ait olan yapılar da inceleme kapsamına alınmıştır. Zaten eski kentsel dokunun korunmasından anlaşılan, o andan önceki her anı kapsadığına ve kentin doğal ortam koşullarıyla kozmopolit yapısının bu tarihi ve kültürel dokuyu ortaya çıkardığı bilindiğine göre, topyekün değerlendirme daha anlamlıdır. Çünkü kente farklı bir kimlik kazandırılmasında bu yapıların tamamından faydalanılması gerekmektedir.

Araştırmanın temelinde, yüzyıllardan beri çeşitli uygarlıklar arasında el değiştiren İzmir'in tarih sahnesinden silinmeden daima uygarlık düzeyi yüksek bir kent olabilmesinde bulunduğu coğrafyanın önemi üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, 19. yüzyılda kente Levantenlerin ilgisini uyandıran ticari yaşantının sağladığı zenginliğin asıl kaynağının kentin elverişli doğal ortam koşullarının ve ard bölgesinin ekonomik potansiyelinin olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü Coğrafya, doğal ortam ve bu doğal

ortam ile insan arasındaki ilişkileri aydınlatmaya çalışmaktadır. Başka bir deyişle Coğrafya mekândır ve o mekânın zenginliği, üzerindeki canlı ve cansız hayata yansımaktadır. Bu araştırmada özellikle söz konusu süreçte özellikle yabancı milletlerin kentin coğrafyasını ne şekilde yapılandırdığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan miras üzerinde durulmaktadır. Çünkü 18. yüzyıldan 19. yüzyıla geçişte, tüm Türkiye gibi İzmir kenti de her açıdan bir değişim süreci içerisine girmiştir. Bu süreçte İzmir, çok kimlikli bir kent olmasının sağladığı zengin bir kültür ortaya çıkarmıştır. Bu kültürün izleri de zaman içerisinde çeşitli sebeplere bağlı kayıplara rağmen büyük ölçüde günümüze ulaşabilmiştir. O nedenle kentin coğrafi konumundan kaynaklanan ticari hayatının ortaya çıkardığı fiziki yapılanma, Selçuklu ve Osmanlı dönemi yapılarını da içermekle birlikte temelde 19. yüzyıldaki yapılanmayı vurgulayacak şekilde incelenmektedir.

Araştırma konumuzu meydana getiren eski kentsel doku elemanları, Konak'ta alüviyal dolgu alanı ve gerisindeki alüviyal zemin üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Burada bulunan yapılar; Kemeraltı ve iç kısımlarda genellikle ticari yapılar (han, kervansaray, bedesten, çarşı...), dini yapılar ve Alsancak (Punta) civarında evler şeklinde kümelenmiştir. Bornova (Birunabad) ve Buca'daki yapılar ise demiryoluna yakın alanlarda geniş bahçeli köşkler ve evler şeklinde iken Karşıyaka'daki (Kordelyo'daki) yapılar sahil ve iç kesimlerde biraz dağınık bir dağılım göstermektedir. Bu çerçevede İzmir kent merkezi olarak belirlenen araştırma alanının; kuzeyde Karşıyaka (Kordelyo), doğuda Konak, kuzeydoğuda Bornova (Birunabad) ve güneydoğuda Buca şeklinde başlıca dört aks üzerinde kültür mirası yoğunluğu bakımından belirginlik kazandığı görülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Dünyanın gelişmekte olan ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de özellikle 1950 yılından sonra gündeme gelen hızlı kentleşme hareketleri, kırsal alanlardan kentlere olan göçü hızlandırmış, bu da yerleşim alanlarında sorunlara neden olmuştur. Nitekim yeni yerleşimler için bir taraftan yeni alanlar belirlenirken, diğer taraftan eski yerleşim alanı içindeki tarihi dokular yeniden imara açılabilircek cazip alanlar hâline gelmiştir. Bu gelişmeler, bazı kentlerimizde söz konusu tarihsel dokunun hızla zarar görmesine neden olmaya devam etmektedir. Bu olumsuz gelişmeler koruma konusunun önemini ortaya çıkarmasına rağmen uzun süre fonksiyonel bir koruma stratejisi geliştirilememiş ve tarihi dokunun tahribinin önüne geçilememiştir. Genel olarak koruma, yasa ve yasaklarla sağlanmaya çalışılmıştır. Oysa turizmin araç haline getirilmesiyle söz konusu tarihi yapılar, kentlerin ekonomik açıdan daha müreffeh olmasını sağlayacak, üstelik daha sağlıklı bir şekilde korunabilecektir.

İzmir de sahip olduğu tarihi değerler bakımından oldukça zengin bir coğrafya olup korunması gereken bir mekân özelliğindedir. Çünkü günümüzden 5000 yıl önce kurulmuş olan kent, farklı uygarlıklar elinde yer değiştirerek köklü bir tarihi ve kültürel birikime sahip olmuştur. Bu birikim, İzmir kentinin daima yerleşilebilir olmasını mümkün kılan yeryüzü şekilleri, iklim, tarıma uygun toprak ve su kaynakları gibi doğal ortam koşulları yanında birey, toplum, kültür, ulaşım ve ekonomik yapı gibi özellikleriyle yakından ilgilidir. Tüm bu koşullar, İzmir’de ekonomik ve kültürel seviyenin yükselmesine neden olmuş ve kent içerisinde farklı alanlarda farklı stillerde mimari yapılanmaları ortaya çıkarmıştır.

Son yıllarda üzerinde önemle durulan bir konu haline gelen tarihi ve kültürel mirasın korunması ve bu korumanın turizmle etkinleştirilmesi meselesi İzmir için de büyük önem taşımaktadır. Öyle ki İzmir’e ticaret kenti kimliği dışında yeni bir kimlik, “turizm kenti” kimliği 2000’li yılların başından itibaren kent gündemini meşgul eden konular arasındadır. Ancak tarihi ve kültürel mekânların korunmalarına ve turizm bakımından değerlendirilmelerine ilişkin genel yayınlar olmakla beraber özelde İzmir kentindeki bu tür alanlara yönelik çalışmalar henüz yenidir. Ayrıca tarihi ve kültürel dokunun korunmasına yönelik olarak **coğrafi bakış açısıyla** ele alınan herhangi bir

çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle İzmir’de yaşayan bir akademisyen olarak coğrafyacı kimliğim beni bu araştırmaya sevk etmiştir.

Araştırma ile, İzmir kentinin daima yerleşilegelen bir kent olmasında doğal ortam koşullarının belirleyiciliği ne ölçüde olmuştur?, Kentin sahip olduğu tarihi ve kültürel miras gerçekten koruma çabalarına değecek yoğunlukta mıdır?, Bu yoğunluk bölgeleri nereleridir?, doğal ortam koşulları tarihi yapıların fonksiyonlarına göre dağılımında nasıl belirleyici bir rol oynamıştır?, Kentin Levantenler tarafından yerleşim yeri olarak tercih edilmesi, zengin tarihi ve kültürel dokunun gelişiminde nasıl etkili olmuştur? Zengin tarihi ve kültürel dokunun gelişimi sadece Levantenler’in İzmir’e yerleştiği 19. yüzyıl sürecinde mi gerçekleşmiştir? Yoksa daha önceki dönemlerde; örneğin Selçuklu ve Osmanlı dönemi’nde de önemli mimari yapılanmalar görülmekte midir? Bu yapıların korunması için tarihsel süreçte nasıl bir yol izlenmiştir? Turizm, sürdürülebilirlik bağlamında bu yapıların kullanılarak korunmasında etkili bir araç olabilir mi? Olabilecekse koruma şekli ve etkinlikler neler olmalıdır? gibi sorulara yanıt aranarak konuya coğrafi bir bakış açısıyla yaklaşılmaya çalışılmıştır. Tüm bu açıklamalardan yola çıkılarak araştırma problemi şu şekilde ifade edilebilir:

Bu çalışmayla, tarihsel süreç içerisinde kentin yapılanmasında doğal ortam koşullarına ve beşeri faktörlere bağlı olarak meydana gelen değişmelerle bu değişmelerin İzmir’de nasıl bir yerleşim ve mimari düzen meydana getirdiği ele alınmıştır. Ayrıca doğal ortamın şekillendirici etkisiyle farklı alanlarda farklı şekillerde ortaya çıkan bu yapılanmada, çok kültürlü bir toplum olmanın sosyo - kültürel yapıya etkisi değerlendirilmiştir. Ayrıca eski kentsel doku elemanları; ev, malikâne, köşk gibi yaşama mekânları, han, kervansaray gibi ticari mekânlar, cami, kilise, havra gibi dini mekânlarla; çeşme, şadırvan, sebil gibi toplumsal mekânlar olarak gruplandırılmıştır. Eski kentsel doku elemanları bu şekilde belirlendikten sonra koruma kavramı ve içeriği değerlendirilerek bu yapıların korunmasının kente kazandıracığı gelecek üzerinde durulmuştur. Bu gelecek için de turizm kimliği düşünülmüş ve yapıların bu sektörün araç olarak kullanılmasıyla günlük hayat içerisinde yaşatılarak korunmasının önemi vurgulanmıştır. Bu değerlendirmede; koruma uygulamalarının eski yapıları ve bu yapıların bulunduğu fiziki, sosyal ve

kültürel çevreyi ne şekilde etkilediği tartışılarak, aynı hatalara düşülmemesi için alınabilecek tedbirler önerilmiştir.

Söz konusu değerlendirmeler yapılırken de, “coğrafi konum”, “doğal ortam”, “nüfus”, “etnik yapı”, “yerleşme”, “göç”, “ulaşım düzeni”, “sit”, “tarihsel doku”, “eski yapılar”, “konut tipleri”, “fonksiyonel yapı”, “sosyal yapı”, “ekonomik yapı”, “kültürel miras”, “kentsel koruma”, “planlama” ve “turizm” gibi değişimin yönünü belirleyecek terminoloji ve bazı kriterler ölçüt alınmıştır. Çünkü bahsedilen değişimler, kullanılan bu ölçütlere göre her yerleşimde farklı özelliklerle ortaya çıkmaktadır. Bu da hem değişimin niteliğini belirlemekte, hem de meydana gelen değişimlerin oluşumunda rol oynayan etkenlerin tespit edilmesini sağlayarak yerleşimler arasında mimari yapı ve kültürel değerlerin farklılığının tasnifinin yapılabilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca söz konusu yerleşimlerin kurulmasında etken olan fiziki mekân özelliklerinin kentsel gelişim ve sosyo - kültürel yapıya ne şekilde yön verdiği analiz edilebilmekte, bu analiz de amacımıza giden yolu ortaya çıkarmaktadır.

Kurulduğu günden bu yana daima önemini koruyabilmiş bir kent olan İzmir, Türkiye’deki diğer kentlerde olduğu gibi, Cumhuriyet’in kurulmasından sonra yeni bir gelişme süreci içerisine girmiştir. Bu gelişme süreci; sanayide, ticarete ve tarımda modernizasyonla daha da hızlanarak kente olan göçü gündeme getirmiştir. Böylece kent, göç etkisiyle mekânsal olarak çevreye doğru genişlemeye başlamıştır. Sürekli olarak çevresel genişlemesini sürdürmekte olan İzmir, bir yandan çevredeki yamaçlara doğru gelişmeye devam ederken, bir yandan da merkezde eski yerleşim dokularını tehdit eden bir gelişim süreci içerisine girmiştir.

Bu gelişim sürecinde İzmir kentinde çeşitli etkilerle başlayan çeşitli mimari yapılanmanın, özellikle de Levanten mimarisinin gelişim ve değişim yönünü saptamak ve geleceğe dönük sağlıklı planlama yaklaşımı geliştirebilmek amaçlanmaktadır. Levantenlerin İzmir’i niçin yerleşim bölgesi olarak seçtikleri ve nasıl bir mimari özellik oluşturdukları, öncelikleri irdelenmiş, belediyelerle, muhtarlarla ve konutların sakinleriyle görüşülerek o zamanın kültürel dokusu anlaşılmasına çalışılmıştır. Ayrıca daha önceki dönemlerde kent içerisindeki yapılanmaya ait unsurlar da ele alınarak, İzmir’in sahip olduğu kültür mirası

zenginliği vurgulanmaya ve bu zenginliğin kentin geleceğini daha aydınlık bir döneme nasıl taşıyabileceği sorgulanmıştır.

Kısaca, çeşitli kaynaklar incelenerek ve araştırmalar yapılarak ortaya çıkarılan bu çalışmada, İzmir kentinde coğrafi mekâna ilişkin tarihi ve kültürel yapıda meydana gelen değişimin etkileri ele alınarak, belirlenen sorunlar doğrultusunda da çözüm önerileri oluşturulmaya çalışılmıştır. Coğrafyacı olarak bu zengin tarihi ve kültürel dokunun hangi koşullar altında geliştiği, nasıl bir dağılım gösterdiği, turizm bakımından değerlendirilebilirliği ve bu değişimin kentin gelişimindeki etkililiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Bu açıdan çalışma, bir kentlilik bilinci taşıyarak tarihi ve kültürel mirasın korunması yolunda bütüncül bir değerlendirme yaklaşımıyla bir eğitim çalışması olarak önemlidir.

Çalışma, belirlenen amaç doğrultusunda üç bölüm halinde ele alınmış olup, bu bölümlerde konular aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir.

Birinci Bölümde; “İzmir’in Dođal Ortam Özellikleri, Dođal Ortam Özelliklerine Bağlı Olarak XIX. Yüzyılda İzmir’de Kentsel Doku, Sosyo - Kültürel ve Ekonomik Yapı” ana başlığı altında; İzmir’in Levantenler tarafından yerleşim yeri olarak sečilmesinde doğal ortam koşullarının (yüzey şekilleri, iklim, toprak, tarımsal arazi, hidrografik özellikler) etkisi açıklanarak, ard ülkenin bu gelişimi ne şekilde yönlendirdiği, ayrıca söz konusu doğal ortam koşullarının kentteki yerleşim dokusunun şekillenmesinde ve sosyo - ekonomik yapının oluşmasında ne tür etkiler meydana getirdiği, açıklanmaya çalışılmıştır.

Aynı bölüm içerisinde, sosyal ve kültürel hayat, nüfus ve yerleşme ile ekonomik yapı başlığı altında üç konu ele alınmaktadır. Sosyal ve kültürel yapı kısmında; araştırma alanının 19. yüzyıldaki sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı incelenerek bu unsurların kentsel mimâriyi nasıl şekillendirdiği, bu oluşumların nerelerde yoğunluk gösterdiği ve günümüzde ne durumda olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca arazi çalışmalarında elde edilen bilgiler, resim, fotoğraf ve kişisel görüşmelere ait veriler ışığında söz konusu kültürel değerlerinin günümüzde ne ölçüde korunabildiği örneklerle gösterilmiştir.

Nüfus ve yerleşme başlığı altında ilk olarak araştırma alanında inceleme dönemine ait nüfus ve etnik yapı özellikleri incelenerek günümüzdeki zengin kültürel

mirasın ortaya çıkmasını sağlayan farklı etnik grupların kent içindeki etkinliği belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca kentte oluşturulan yerleşimde farklı özelliklerde mimari unsurların bulunmasının bu toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleriyle ilgisi ortaya çıkarılarak böylesine zengin bir mirasın korunması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Böylelikle kültür mirasının salt yapı ölçeğinde değil, içinde bulunduğu doğal ortam koşulları yanında yapının içinde bulunan maddi ve manevi kültür öğeleriyle birlikte önem kazandığına dikkat çekilmek istenmiştir.

İkinci olarak, yabancı etnik grupların yerleşme biçimleri mahalle mahalle ele alınarak hangi mahalle ya da semtte hangi etnik grubun yerleştiği belirlenmektedir. Bu yerleşim şeklinde doğal ortam koşullarının yanında kentte bulunan farklı etnik grupların kültürel özelliklerinin de etkili olduğu, ancak asıl belirleyici unsurun ekonomik yapı olarak karşımıza çıktığı vurgulanmaktadır. Bu da söz konusu yerleşmelerdeki evlerin ve diğer yapıların büyüklüğüne, çeşitliliğine ve sahip oldukları fonksiyonel özelliklere göre tespit edilmiştir. Ayrıca örneklem alanı olarak seçilen Bornova, Buca Konak ve Karşıyaka'da bulunan yapıların tipolojisi oluşturularak bunların günümüze intikal etmiş olanlarının durumu ortaya çıkarılarak koruma konusunda yapılan çalışmalardaki iyi ve eksik noktalar örnek uygulamalarla ele alınmıştır.

Ekonomik yapının; tarım, ulaşım, ticaret ve sanayi gibi ekonomik faaliyetlerin kentteki yabancı nüfusun artmasında ve farklı yerleşim alanlarıyla farklı tipte yapılar oluşturmasında nasıl etkili olduğu açıklanmaktadır. Özellikle limanın varlığının yabancıları kente göç etmeye sevk ettiği, demiryollarının da bu göçü körükleyerek nüfusu arttırdığı, bunun da ticari gelişmeye, dolayısıyla kentsel gelişime etki ederek İzmir'in gerçek bir kent görünümü almasındaki rolü belirtilmektedir.

İkinci Bölümde; “İzmir Kentindeki Tarihi Verilerin Turistik Açıdan Değerlendirilmesi” genel başlığı altında; İzmir kentinde eski kentsel dokunun korunması bakımından Bornova, Buca, Konak ve Karşıyaka yerleşimleriyle bu yerleşimlerdeki eski kentsel doku elemanları ayrı ayrı ele alınmaktadır. Bu koruma bölgeleri gelişmişlik aşamalarına, büyüklüklerine ve bölgesel olarak yapı tiplerine göre sınıflandırılarak korumada öncelikli alanların tespiti yapılmıştır. Bu tespitler yapılırken, çok fazla detaya inilmemiş, belirgin olarak dikkati çeken yapılara öncelik

verilmiştir. Çünkü İzmir turizmi için ilk olarak bu yapıların değerlendirilmesi daha pratik olacaktır ve zaman kazandıracaktır. Ayrıca bu koruma alanlarında kullanılarak korunan kültür değerleri belirlenerek eski ile yeninin kıyaslanması ve farklı kullanım önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Bölümde; “Koruma olgusu ve korumacılığın boyutları” genel başlığı altında; Dünya’da ve Türkiye’de koruma konusuna bakış açısına giriş yapılarak inceleme alanı olan İzmir kentinde bu konuda ne gibi çalışmaların yapıldığı değerlendirilmektedir. Ayrıca koruma konusunda halkın bilinçlendirilmesine dönük olarak daha ne gibi uygulamaların yapılabileceği, şu an yapılanlarla bütünleştirilerek korumada karşılaşılan sorunlar yine İzmir ölçeğinde ortaya çıkarılmaya ve konuyla ilgili yasal düzenlemelerde değişiklik gerekiyorsa öneride bulunulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca turizm kapsamında kültürel mirasın önemine değinilerek inceleme alanında bu potansiyelin dikkat çekici boyutlarda olduğu ve kente yeni bir kimlik kazandırabilmek açısından değerlendirilebilmesi için gerekli düzenlemelerin aciliyeti vurgulanmaktadır.

Sonuç ve Öneriler Bölümünde; sonuç ve öneriler başlığı altında İzmir’de Levanten kültürünün ortaya çıkardığı kültür mirası öğelerinin kentin gelişimi ve geleceği açısından ne kadar büyük önem taşıdığı ortaya konularak, sahip olunan coğrafi koşul avantajlarının bu oluşumdaki belirleyici faktör olduğu vurgulanacaktır. Ayrıca Coğrafya’nın tanımında da açıkça görüldüğü üzere ‘doğal ortam insan arasındaki ilişki’nin sürdürülebilir kalkınma açısından ne kadar dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği kültürel mirasın sosyo - ekonomik hayatımıza ne kadar önemli etkiler yapacağı belirtilmektedir. Çünkü insanın kültürel etkinliklerini geliştirebilmesi ve bunu gelecek nesillere aktarabilmesi, içinde bulunduğu doğal ortam koşullarını doğru değerlendirebilme becerisiyle çok yakından alakalıdır. Nitekim, İzmir kenti yakın çevresinde bulunan Foça, Karaburun ve Efes gibi yerleşmelere nazaran tarihin her döneminde daha ön planda olmasını öncelikle doğal ortam koşullarına borçludur. Çünkü kentin sahip olduğu liman, diğerlerine göre daha korunaklıdır ve art bölgesinin sağladığı doğal ortam avantajları da burada canlılığın artmasında çok büyük öneme sahiptir. Böylece İzmir, zaman zaman savaşlar ve salgın

hastalıkların yanı sıra doğal afetlerle yıkıma uğrasa da avantajlı Coğrafi koşulları sayesinde her zaman varlığını sürdüren bir kent olmuştur.

Özetle, İzmir kentinin turizm açısından ön plana çıkabilmesi için sahip olduğu konumundan kaynaklanan avantajlarının ortaya çıkardığı zengin kültür mirasının iyi tanımlanması, bu mirası ortaya çıkararak coğrafyanın iyi algılanması ve böyle bir coğrafyada gelişen çok kültürlü bir bileşimin mirasının doğru değerlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Modern toplumların gelişmişliğini simgeleyen öğelerden biri olan kültür mirasının kullanılarak korunmasının geçmiş günümüz ve gelecek arasında bir köprü kurmasının sürdürülebilir kalkınma açısından ne kadar önemli olduğu bilinci kesinlikle geliştirilmelidir. Bu bir sorumluluktur ve iyi bir gelecek için temel oluşturacak değerlerimizdir.

İnsanın doğal ortamdan yararlanması sırasında bu ortamla ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olması, doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımına zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan araştırma alanında sürdürülebilir bir yaşamın oluşturulabilmesi için, içinde bulunulan doğal ortamın nasıl kullanıldığı ve nasıl kullanılması gerektiği, bu doğal ortam içerisindeki kültürel miras öğeleri öncelenecek saptanmaya çalışılmıştır. Böylece İzmir’le ilgili olarak genelde her türlü fiziksel plânlama, özelde de sağlıklı bir kent planlaması açısından kimlikli bir kent oluşturma için gerekli altyapının oluşturulabilmesine katkı sağlayabilmek amaçlanmıştır.

3. ÇALIŞMADA KULLANILAN METOT VE MALZEME

Kentlerin oluşumunu; yeryüzü şekilleri, iklim gibi fiziksel özellikler yanında, toplum, kültür ve ekonomik yapı gibi özellikler de etkilemektedir. Bu nedenle bir kenti korurken onun fiziksel çevresi de göz önüne alınmalıdır. Çünkü bir kentin estetik yapılanmasında topografik uyum önemli rol oynamaktadır. Bu uyum, doğal ortam ile canlı hayatı arasında doğru bir ilişki gelişmesini sağlamaktadır. Örneğin, İzmir’de Şirince ve Antalya - Fethiye’deki Kayaköy, topografik yapıya uyumlu olduğu gibi, evlerin birbirine göre konumunda da cepheyi bozmayacak bir planlama düzeniyle inşa edilmiştir. Yerleşim için seçilen alan, zemini sağlam olan plato düzlükleri ve yamaçlardan ibarettir. Zeminin sağlam olması, depremsellik açısından bir nevi emniyet kemeri görevi görmektedir. Ayrıca, ovalık alanların boş bırakılması, tarımsal amaçlı kullanım içindir. İnsan sadece barınarak hayatta kalamayacağı için yaşaması için asıl kaynak olan gıdayı da yerleşimine yakın bir alandan elde etmektedir. Kuşbakışı izlendiğinde, bu yerleşimlerin doğru arazi kullanımı örneği sunduğu görülür. O nedenle günümüzde sit alanı ilan edilen bu koruma bölgelerinde sadece tek tek yapılar değil, yerleşimin kurulduğu havza bütünüünün koruma altına alınması daha akla yatkın bir karar olacaktır. Çünkü insan ve doğal ortam birlikte bu mimari dokuyu elde etmiştir. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, İzmir’de eski kentsel dokunun korunmasını amaçlayan bu çalışmada, koruma için bütünlüklü bir yaklaşımın benimsenmesi üzerinde durulmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili detaylı çalışmalar yapılmış ve ilgili bölümlerde bu çalışmaların sonuçları değerlendirilmiştir. Çalışmanın ortaya çıkmasında izlenen metod ve malzemeler aşağıda kısa bir şekilde açıklanmıştır.

Bu çalışmayla İzmir kentinin tarihi ve kültürel dokusunun gelişimi ve bu dokunun turizm açısından ne şekilde değerlendirilebileceğinin sentezi yapılmaya çalışılmaktadır. O nedenle, söz konusu kültürel birikim, literatür incelemeleri ile başlayıp belli zaman aralıklarında yapılan arazi gözlemleri sırasında belediyeler, muhtarlar ve konut sahipleriyle yapılan görüşmelerle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmalarda elde edilecek olan verilerin klasik yöntemlerle; eşzamanlı olarak güncellenebilmesi, kolay sorgulanabilmesi ve başka çalışmalar için bir veri tabanı oluşturabilmesi pek mümkün değildir. O nedenle çalışmanın haritalama ve

istatistiki veri değerlendirme kısımlarında Coğrafi Bilgi Sistemi kullanılmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemi yöntemi kullanıcılara kolaylıklar getirmektedir. Bu yöntem, mevcut alanda sanal olarak gelecek senaryoları kolaylıkla üretilebilecek; koruma gerektiren alanların hangi yönde ve ne şekilde korunacağı doğrultusunda fikirler ortaya çıkaracaktır. Ayrıca bu mekân çevreleriyle ilgili coğrafi özellikler de değerlendirildiğinde ne gibi bir koruma gerektiği de ayrıntılı olarak bulunulabilecektir.

Çünkü Coğrafi Bilgi Sistemi yöntemi, gelişen teknolojiler ışığında daha kolay uygulanabilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik yöntemlerle yapılan çalışmalar ileride kullanılmak istenildiğinde zaman kayıpları oluşmaktadır. Oysa Coğrafi Bilgi Sistemi kullanılarak yapılacak bu çalışma sonucu elde edilen veriler, istenilen amaçlara uygun bir şekilde değiştirilerek kolaylıkla kullanılabilir. Bu da bir ölçüde kullanılacak olan Coğrafi Bilgi Sistemi yöntemiyle elde edilecek veri tabanının İnternet yoluyla diğer kullanıcılara paylaşma açılmasıyla mümkün olabilecektir. Söz konusu veri tabanına kültürel varlıkların resimleri ve koruma yöntemleri de eklendiğinde, turizm çekicilikleri olarak tarihi ve kültürel değeri olan unsurların şu an üzerinde yaşadığımız coğrafyada meydana gelen zenginlikler olduğu daha büyük kitlelerce fark edilebilecektir. Böylece geniş kapsamlı bir sahiplenme duygusu ve koruma bilinci oluşturulabilecektir.

Çalışma, temelde kütüphane çalışmalarıyla başlamıştır. Konuyla doğrudan ve dolaylı ilgisi olan tez, kitap, makale, bildiri, yıllık, istatistik, gazete ve internet çalışmaları incelenerek, kaynakça kısmında belirtilmiştir. Çalışmada alıntı yapılan kaynaklar da dipnot gösterilerek yine kaynakça bölümünde ilgili başlık altında yazılmıştır.

Araştırma, arazi çalışmalarıyla desteklenmiş olup, resmi ve özel görüşmelerle de zenginleştirilmiştir. Resmi görüşmeler, konuyla ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla, özel görüşmeler ise eski kentsel doku alanlarında ikâmet eden kişilerle yapılmıştır.

İstatistikî veriler, bilgisayar ortamında değerlendirilerek gerekli görülen değerlendirmeler yapılmış ve metin içerisinde ilgili bölümlerde kullanılmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemi Yöntemi araç haline getirilerek istatistiki değerlendirmelerde ve harita çizimlerinde kullanılmıştır.

Eski kentsel dokuya ait unsurlar (mesken, malikâne, ibadethane, han, bedesten, sebil v.b) özelliklerine göre kategorize edilerek gruplandırılmıştır. Konut, turizm ve rekreasyonel amaçlı, ticarethane (restoran, kafeterya, pansiyon vb), idari bina, çarşı, banka, okul, kütüphane şeklinde çeşitli kullanımlar için yapı ve yapı grupları belirlenerek uygun kullanım modelleri için öneriler oluşturulmuştur. Başka bir deyişle, eski kentsel dokuya ait mimari örnekler için günümüz sosyal ve kültürel çevresiyle bütünlük oluşturacak şekilde en uygun yenileme ve kullanma tipleri belirlenmeye çalışılmıştır. Böylece, eski kentsel dokunun günümüzdeki mekân içerisinde nasıl bir konumda olduğu ve bunun kentin geleceğini ne şekilde etkileyeceği konusunda çeşitli kuruluşlara altlık oluşturulmaya çalışılmıştır.

Literatür Tarama: Kütüphane çalışmalarıyla konu ile doğrudan ya da dolaylı yoldan ilgisi olan kaynaklar tespit edilerek incelenmiş, konuya uygunluk sağlayanlar değerlendirilerek ilgili bölümlerle anlam bütünlüğü oluşturacak şekilde kullanılmak üzere ayıklanmıştır. Araştırmayla ilgili olan yerli ve yabancı kaynaklar derlenmiş ve deyim yerindeyse minyatür bir kütüphane oluşturulmuştur.

Türkiye'deki üniversitelerin sitelerinde konuyla ilgisi olan tez çalışmaları bulunmuş ve bunlardan örnekler seçilerek incelenmiştir.

Ayrıca, İnternet ortamındaki diğer veri ve kaynaklardan da faydalanılmıştır. Zaman içerisinde periyodik olarak ilgili sitelere tekrar tekrar girilerek, güncellemeler takip edilmiştir.

Tarihi çevre korumayla ilgili faaliyetler yürüten Tarihi Kentler Birliği, Çekül, Tarih Vakfı, Kültür Bakanlığı Eski Eserleri Koruma Müdürlüğü ve Turizm Bakanlığı'na ait periyodik dergiler ve yeni çıkan yayınlar da takip edilerek önceki yayınlarla uyumlaştırılmaya çalışılmıştır.

Günlük gazeteler takip edilerek konuyla ilgili haber, makale ve köşe yazıları arşivlenmiş, metin içerisinde ilgili bölümlerde dipnot gösterilerek kullanılmıştır.

İncelenen tüm kaynaklar, “Kaynakça” bölümünde; “kitaplar, tezler, bildiri ve makaleler, gazete yazıları, internet kaynakları, diğer yayınlar, yıllık ve istatistikler” başlıkları altında ayrı ayrı gruplandırılmıştır. Böylelikle çalışmayla doğrudan ya da dolaylı geniş bir literatürün olduğu vurgulanmaktadır. Bu kaynakların tamamından alıntı yapılmamıştır. Bazıları genel bir fikir edinme, bazıları yol gösterme, bazıları da

konunun anlaşılması bakımından rehberlik edicidir. Bu nedenle bulabildiğimiz tüm kaynakların verilmesi, konuyla ilgilenen kişilere faydalı olabileceği düşüncesiyle uygun görülmüştür.

Arazi Gözlemleri: Arazi gözlemleri, coğrafya araştırmalarının kesin sonuçlara ulaştırılmasında son derece önemlidir. Bu nedenle, araştırma alanı içindeki tarihi ve kültürel mekânlarda gözlemler yapılmış ve alınan notlar ışığında doğal ortam koşullarının kentin gelişimini ne şekilde etkilediği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Eski kentsel doku örneklerinin nerelerde yoğunluk gösterdiği ve ne gibi farklı unsurlar barındırdığının anlaşılabilmesi için İzmir adeta adım adım dolaşmıştır. Bu incelemelerin bir kısmı şahsi olarak, bir kısmı da bazı gezi firmaların üniversitelerde görev yapan konu hakkında uzman öğretim elemanlarından oluşan rehberler eşliğinde düzenlediği kent gezileri aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece kitaplarda anlatılanlar yerlerinde görülerek konu hakkında gerçek değerlendirmeler yapılabilmektedir.

Arazi çalışmalarında; konuyla ilgili çok sayıda fotoğraf çekilmiş olup bu fotoğraflar kodlanarak gerekli bölümlerde gönderme yapılarak kullanılmıştır. Fotoğrafların seçiminde eski kentsel dokuyu yansıtacak nitelikte unsurların (sokak düzeni, evlerin boyutu, fonksiyonel özellikleri, cumba, vs.) ön plana çıkarılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu dokuya ait öğelerin (ev, okul, cami, han, kilise, kamu binası gibi) günümüzdeki durumları ve kullanım şekilleri de örnek fotoğraflarla gerekli yerlerde gösterilmiştir.

Bu fotoğraflar yardımıyla eski kentsel dokuya ait mimari örnekler için günümüz sosyal ve kültürel çevresiyle bütünlük oluşturacak şekilde en uygun yenileme ve kullanma tiplerinin belirlenebilmesi açısından zemin oluşturmak amaçlanmıştır. Ayrıca konut, turizm ve rekreasyonel amaçlı çeşitli kullanımlar için yapı ve yapı gruplarının (ticarethane, restoran, kafeterya, pansiyon, idari bina, çarşı, banka, okul, kütüphane) belirlenmesinde görsel açıdan bir veri sunularak hangi kullanımın daha iyi olacağı konusunda uygun kullanım modelleri seçiminde kolaylık sağlanmak istenmiştir. Öte yandan eski kentsel dokunun kullanılmasına fonksiyonel olarak uyum göstermeyen alanlar da arazi gözlemleri esnasında çekilen fotoğraflarla belirlenerek ilgili bölümlerde örnek göndermeler yapılmıştır. Böylece, yapılan

çalışmaların ışığında eski kentsel dokunun günümüzdeki mekân içerisinde nasıl bir konumda olduğu ve bunun kentin geleceğini ne şekilde etkileyeceği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Kısaca ifade edilecek olursa; arazi çalışmaları esnasında Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'ta çekilen eski kent dokusu unsurlarına ilişkin fotoğraflardan bazıları konu bütünlüğü sağlamak ve bilgiyi görsel malzemeyle desteklemek amacıyla metindeki gerekli yerlerde kullanılmıştır. Diğerleri ise geniş bir katalog olarak bir word dosyası haline getirilerek gerektiğinde bir arşiv kaynak niteliği taşıyabilecek şekilde adreslenmiştir.

Haritalar: Araştırma alanındaki haritalama için, İzmir kentinin kurulduğu günden bu yana yapılmış çeşitli harita ve planları incelenmiştir. Yararlanılan haritalar, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nden (1 / 50.000 ölçekli nazım imar planları), DSİ'den (1 / 25.000 ölçekli topografya haritası - İzmir anakent alanına ait paftalar-) ve çeşitli kaynaklardan (1 / 100.000 ölçekli topografya haritası - İzmir anakent alanına ait paftalar-) temin edilmiştir.

Eski kaynaklardan İzmir'in çeşitli yüzyıllardaki kentsel formu derlenerek yeni haritalar oluşturulmuştur. Ayrıca topografik yapı üzerinde yerleşim alanları işaretlenerek, doğal ortam koşullarının yerleşim üzerindeki belirleyici etkisi verilmeye çalışılmıştır. Haritalama ile 19. yüzyılın 20. yüzyıla bıraktığı miras daha iyi algılanabilecek bir biçim almıştır. Diğer taraftan, araştırma alanındaki eski kentsel doku elemanlarının turistik amaçlı bir haritada verilmesi, ileride bu konuda yapılacak çalışmalarda rehberlik edici bir amaç taşımaktadır.

İstatistikî Değerlendirme: Şekil ve çizelgelerin hazırlanmasında da çeşitli kaynaklardan ve kuruluşlardan elde edilen istatistikî bilgilerle gözlem sonuçlarından ortaya çıkan veriler, bilgisayar ortamında kullanılan bazı programlarla değerlendirilerek gerekli bölümlerde ilgili kaynak dipnot gösterilerek kullanılmıştır. Böylece kentsel alandaki çeşitli tarihi ve kültürel unsurların birbirleriyle ne oranda ilişkili olduğu sayısal verilerle de ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kullanılacak değerler tablolar halinde metin içerisinde ilgili bölümlere yerleştirilmiştir.

Çeşitli Görüşmeler: Yüz yüze görüşmeler, özellikle Sözlü Tarih için kullanılan bir yöntemdir. Ancak araştırma konusunun özelliğine göre gerekli görülen

durumlarda diğer bilim dallarında da bu tür yöntemler kullanılmaktadır. Nitekim araştırma konumuz, bu yöntemin kullanılmasını adeta zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle çalışma alanı içerisinde gerekli kurum ve kuruluşların yanında kent sakinleriyle de görüşmeler yapılarak, kitaplarda anlatılan birtakım bilgilerin yaşayan tarih kaynaklarından da tasdik edilmesi sağlanmıştır.

Arazi gözlemleri sırasında, anakent ve çevre belediyelerin imar planları ile ilgili görüş ve kararlarından faydalanılmaya çalışılmıştır. Ayrıca muhtarlar ve konut sahipleriyle yapılan görüşmeler neticesinde araştırma alanındaki mekân özellikleri ile ilgili pek çok konuda (tarihi - fiziki yapı ile beşeri - ekonomik ve sosyo - kültürel alanda) bilgi sahibi olunmuştur. Belediyeler başta olarak Tarih, Sanat Tarihi, Arkeoloji ve Mimarlık gibi bilim dallarından koruma ve sağlıklılaştırmaya yönelik çalışmalarda fikir alış verişinde bulunulmuş, Coğrafyacı olarak ne yapılabileceği düşünülmüştür. Böylece, koruma ve değerlendirme çalışmaları her açıdan incelenerek coğrafi perspektifle sonuca ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan konuyla ilgili çeşitli tanımlamalar ve farklı kaynaklardaki detaylar üzerinde üniversitelerde görev yapan bilim adamlarının görüşlerinden de faydalanılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda ilgili bölümlerdeki eksiklikler tamamlanmaya çalışılmıştır.

4. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

İzmir kenti ve çevresinin coğrafi özelliklerini, bu coğrafyada ortaya çıkan tarihi, mimari ve kültürel değerleri içeren çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar, kaynakça bölümünde detaylı bir şekilde belirtilmiştir. Kaynakçaya alamadığımız değerli bir çalışma, Karşıyaka Kültür sempozyumu kitapçığıdır. Çünkü henüz yayınlanmamıştır. Ancak, önceki çalışmalar başlığı altında konumuza ışık tutan bazı kaynaklar ele alınmış olup bunlar; konu ve tarihi sıralamaya göre şöyle özetlenmiştir:

4.1. Coğrafya ve Çevre

CHAPUT, Ernest (Çeviren: HAKKI, İbrahim) (1930). “De La Region De Smyrne - İzmir civarının Bünyesine Ait Tetkikler” adlı çalışmasında, sahanın jeolojik ve morfolojik yapısını tetkik etmeye çalışmıştır. Böylece Egeid kıt’asının üzerinde bulunan yerleşimdeki kırıklı yapı ortaya çıkarılarak, kentin geçmiş tarihine ait şiddetli depremlerin iç yüzüne açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yerleşimin hangi jeolojik dönemlerde ne gibi değişimler gösterdiğini açıklayarak günümüzdeki doğal ortamın nasıl şekillendiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Böylece çeşitli gezgin ve yazarların eserlerinde naklettikleri doğal ortama ait unsurların doğruluğu da teyit edilebilmektedir.

CANPOLAT Emin (1953). “İzmir, kuruluşundan Bugüne Kadar” adlı çalışmasında, kronolojik bir şekilde İzmir’i kuruluşundan 1950’li yıllara kadar incelemiştir. Çalışma, kent içindeki tarihi ve kültürel miras alanlarının hangi uygarlıklar tarafından inşa edildiğinin anlaşılmasında oldukça önemli bir rehberdir. Yazar, çalışma alanındaki farklılıkları haritalarla göstererek zaman içerisinde İzmir’deki gelişimin daha net anlaşılabilmesini sağlamıştır.

ARDOS, Mehmet (1968). “Bornova Birikinti Konisi” adlı çalışma, Bornova birikinti konisinin oluşumunu ve sel tahribatlarına karşı alınan, alınabilecek önlemleri açıklamaktadır. İzmir’in önemli kentsel yerleşimlerinden olan bu sahanın jeolojik oluşumunun bilinmesi, oradaki insan faaliyetlerinin doğru şekillendirilmesi bakımından önemlidir. Başka bir deyişle, bir yerleşimin tercih edilmesinde doğal

ortam koşullarının öneminin anlaşılması bakımından bu eser, incelenmesi gereken bir çalışmadır. Öte yandan oldukça eski bir çalışma olması nedeniyle doğal ortam üzerinde zamanın etkisinin anlaşılması bakımından yeni çalışmalara altlık oluşturabilecek bir özellik kazandırmaktadır.

KORKUT, Cevat (1973 - 74). “İzmir Şehrinin Coğrafi Özellikleri” adlı çalışmasında, İzmir’in kuruluşundan günümüze kentsel gelişimini tarihsel süreci dikkate alarak incelemiştir. Çalışma, İzmir’le ilgili coğrafi çalışmaların ilklerinden olması ve günümüzdeki sürecin daha iyi algılanabilmesi bakımından oldukça önemlidir.

GÖNEY Süha (1975). “Büyük Menderes Bölgesi” adlı çalışmasında, Büyük Menderes Bölgesi’nin topografya, iklim, toprak, bitki örtüsü ve su kaynakları gibi fiziki coğrafya özellikleri yanında nüfus, yerleşme, tarım ve diğer ekonomik faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Çalışma, Büyük Menderes Bölgesi’nin İzmir’in ticari hayatına katkısının anlaşılması bakımından incelenmesi gereklidir. Çünkü bu bölge İzmir’in hinterland sahası olup, kentin gelişiminde büyük katkısı olmuştur.

SÜEL Akın (1977). “Kentsel Yapı Oluşumu, İzmir Üzerine Bir Uygulama” adlı çalışmasında, metropolitan nazım planları çerçevesinde kentin ulaşım akslarını değerlendirmektedir. Kent merkezine ve çevresine hizmetlerin en iyi ulaşılabilirliğini sağlayan anayol akslarının aynı zamanda kentsel büyüme akslarına da denk geldiğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle çalışma, ulaşımın İzmir’in kentsel gelişimi üzerindeki etkisini anlamamızı sağlaması bakımından önemlidir.

KURT, Sadık (1988). “İzmir Körfezi’nde Ulaşım (1884 - 1914)” adlı Yüksek Lisans tezinde Cumhuriyet öncesi İzmir’inin kentiçi ulaşım düzenini ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak yazar, deniz taşımacılığında bulunduğu orijinal kaynaklar nedeniyle daha ziyade vapur taşımacılığı üzerinde durmuştur. Tezin ikinci bölümünde, Osmanlı ve İzmir’de deniz ticareti ile modern deniz araçlarının ulaşımında kullanılması işlenmiştir. Çalışma, kent içindeki ticari yapılanma ve deniz ulaşımı arasındaki ilişkinin anlaşılması bakımından incelenmesi gereken bir eserdir.

KOÇMAN, Asaf (1991). “İzmir’in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar” adlı çalışmasında, İzmir’in kurulduğu

alanın, zemin özelliklerini incelemekte ve yerleşme açısından uygunluğunu değerlendirmektedir. Ayrıca, İzmir'in kuruluşundan günümüze alansal gelişiminin yol açtığı sorunları, iklim, jeolojik yapı, topografya, toprak özellikleri, su kaynakları gibi doğal ortam koşullarının ortaya koyduğu sınırlar çerçevesinde açıklamakta ve alınabilecek tedbirler üzerinde durmaktadır.

KORKUT, Cevat (1992). “Belgelerle İzmir Rıhtım İmtiyazı” adlı çalışmasında kentin sit ve sitüasyon koşulları, tarihçesi, iç liman ve dış ticaretteki önemi anlatılmaktadır. Bir ticaret kenti olan İzmir için rıhtımın önemi ve gümrük ile ilgili gelişmeler belgelerle nakledilerek İzmir’de ticari hayatın etkinliğinin anlaşılması sağlanmaktadır.

KOÇMAN, Asaf (1993). “İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerindeki Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi” adlı çalışmasında, İzmir kentinin ve hinterlandının (ard bölgesinin) iklim özelliklerinin insanların yaşaması ve etkinlikleri açısından ne kadar uygun koşullara sahip olduğunu açıklamaktadır. Kentin daima yerleşilegelen bir alan olduğu ve Levantenler açısından neden bu kadar çok rağbet gördüğü söz konusu çalışmanın incelenmesi sonucunda kolaylıkla anlaşılabilir.

KURT, Sadık (1996). “İzmir’de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşlar (1850 - 1950)” adlı Doktora tezinin Birinci Bölümünde, “İzmir’de Ulaşım Hizmetleri” alt başlığında, İzmir kentindeki ulaşım sistemini özellikle 19. yüzyılı esas alarak açıklamıştır. Bu çalışma, 19. yüzyıl’da İzmir’de bulunan ulaşım araçları ve yollar hakkında detaylı bir araştırmadır. Bu nedenle ulaşımın kentsel gelişimi, sosyo - ekonomik ve kültürel yapıyı şekillendirmede nasıl bir rol oynadığını ortaya çıkarmada yol gösterici bir kaynak niteliğindedir.

MARTAL, Abdullah (1999). “Değişim Sürecinde İzmir’de Sanayileşme, 19. Yüzyıl” adlı kitap, 19. yüzyılda tüm dünyada sanayileşme hareketlerine bağlı olarak başlayan hızlı kentleşme hareketlerinde sanayi faaliyetlerinin yerinin İzmir örneğinde anlaşılması bakımından önemli bir çalışmadır. 19. yüzyılda İzmir sanayisinin şekillenmesinde kentin hinterlandının (ard bölgesinin) öneminin vurgulandığı çalışma, Levantenlerin bu süreçte elde ettiği sosyo - kültürel ve ekonomik statüyü de ortaya çıkarmaktadır. İzmir’in sanayileşme hareketleriyle birlikte

kent kimliğini tam olarak yansıttığı ve günümüzdeki fonksiyon bölgelerinin temellerinin atıldığı bir dönemi açıklaması bakımından ayrıcalıklı bir çalışmadır.

KARADAĞ Arife (2000). “Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir” adlı çalışmasında, tarihsel gelişim süreci içerisinde İzmir’in coğrafi çevre unsurlarına bağlı alansal gelişimini incelemiştir. Kentin günümüzdeki mekân organizasyonu, gelişim yönü ve bunu etkileyen çevre faktörleri üzerinde durmuştur. Başka bir ifadeyle, geçmişten günümüze doğal ve beşeri unsurların İzmir’in gelişiminde oynadığı rolü değerlendirerek İzmir’in kentleşme sürecini tarihsel bir perspektifle ele almıştır.

ERLAT, Ecmel (2003). “İzmir’in Hava Tipleri Klimatolojisi” adlı çalışmasında, İzmir’deki iklim koşullarını ve hava tiplerini incelemiştir. En önemli coğrafya unsurlarından olarak doğrudan ve dolaylı bir şekilde doğal çevreyi biçimlendiren ve tüm canlıların yaşam koşullarını belirleyen iklim koşullarının İzmir’deki yaşamı ne şekilde etkilediğini anlamamız bakımından oldukça önemli bir çalışmadır.

EGE ÜNİVERSİTESİ (2003). “Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu” adlı çalışma, 16 - 18 Nisan 2003 tarihinde Ege Üniversitesi’nde düzenlenen sempozyumdaki bildirileri içermektedir. Çalışma, coğrafi çevrenin turizm amaçlı kullanılırken korunması gerektiği gerçeğini fark ettirme ve bunu başarma amacıyla hazırlanmıştır. Çünkü Coğrafya, doğal ortam ve insanı incelemektedir. Bu durumda da insanlığın oluşturduğu farklı kültürlerin coğrafyanın ayrılmaz parçaları olduğu anlaşılmalı ve koruma konusunun da kullanılarak koruma anlayışıyla süreklilik kazanacağı üzerinde durulmaktadır. Çalışma, coğrafi mekâna ilişkin koruma anlayışı bakımından ilgi çekicidir.

DEĞİRMENCİOĞLU, Özdal - AHİPAŞAOĞLU, Suavi (2003). “Anadolu’da Turizm Rehberliği” adlı çalışmada, son yıllarda gittikçe artan kültür turizmi talebine yönelik olarak Türkiye’de bulunan turizm kaynakları tanıtılmaktadır. Çalışma, söz konusu turizm kaynaklarını Anadolu’nun doğal ortam koşullarına bağlı olarak açıklamakta ve tarihi olarak da Anadolu uygarlıkları hakkında bilgi vermektedir. Bu nedenle, turizm kaynaklarının değerlendirilmesinde bir rehber niteliği taşıması bakımından önemlidir.

SOKAK SOKAK İZMİR KENT ATLASI (2004). 1/7.500 Ölçekli bu atlas, şehri tanımak, gezmek ve görmek isteyenler açısından bir rehber niteliğindedir. Harita, etkin yaşamın bir göstergesidir. Etkin yaşam, bilinçlilik ile gerçekleşir. Kentli olmak da bilinçliliği gerektirir. Bu nedenle harita, sadece uzmanlığı olan kişilerce kullanılacak bir araç değil, çağdaş yaşamın da bir gereğidir. Bu çalışma, günümüzdeki İzmir sokaklarını en ince detayına kadar ele almıştır. Geçmişin İzmir'inin izlerinin günümüzde daha ziyade nerelerde devam ettiğini belirlemek açısından bu yönlü çalışmalara altlık oluşturabilecek bir çalışma olması bakımından önemlidir.

4. 2. Tarih, Arkeoloji, Mimarlık, Kültürel Miras ve Koruma

MTRE (MİMARLIK TARİHİ VE RESTORASYON ENSTİTÜSÜ) BÜLTENİ (1976 - 1980). İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından çıkarılmakta olan dergi, mimarlık ve koruma konusuna ilişkin olarak Türkiye'den ve Dünya'dan haberler ve bildirimler içermektedir. Çalışma, Türkiye'de günümüze kadar varlığını sürdürebilmiş kültür varlıklarının tesbiti, bunların yarattığı tarihi çevrenin korunması ve tanıtılmasına ilişkin çalışmaları teşvik etmek ve kamuoyunda bir bilinç oluşturmak amacını gütmektedir. Bu nedenle kültür mirasının korunmasına dönük düzenli ve bilinçli bir eğitim faaliyeti olarak değerlendirilebilir.

MİLLİYET (1984). "İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız", adlı çalışma, Milliyet tarafından fasiküller halinde yayınlanmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'deki kültür mirası öğelerinin genel durumu, İstanbul örneğinde incelenmiştir. Ayrıca koruma konusunda karşılaşılan problemlere koruma yöntemleri hakkında da bilgi vermektedir. Çalışma, koruma konusuna ilişkin değişik örnekler vermesi bakımından yol gösterici niteliktedir.

ERPİ, Feyyaz (1987). "Buca'da Konut Mimarisi" adlı eserinde, kendi deyimiyle; yüzyıllık bir dönemi kapsayan mimari oluşumun sosyo - kültürel analizi ve tipolojik sentezi üzerinde durmuştur. Çalışmada 18. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Buca'da yaşamış olan toplumların toplumsal yapılarının konutlarda mimari karakter olarak yansımaları belgelendirilerek yorumlanmıştır. Bu alanda yapılan en kapsamlı ve örneği bulunmayan bir eser olması açısından özgünlük taşımaktadır.

KÜLTÜR BAKANLIĞI (1990). “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı” adıyla Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanan eser, “koruma” konusunu ayrıntılı olarak ele alan bildirilerden oluşmaktadır. Konunun uzmanı olan yazarlar tarafından, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda karşılaşılan sorunlardan, koruma kurullarından, koruma amaçlı imar planlarından, koruma konusunda yerel yönetim yaklaşımlarından korumanın eğitim, sosyal ve ekonomik boyutuna kadar pek çok konunun tartışıldığı çalışma, kültürel mirasın korunması konusunun anlaşılması bakımından adeta bir rehber niteliği taşımaktadır.

TÜRKİYE’DE 15. DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ (1991). “Türkiye’de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi” adlı kitap, 6 - 7 Kasım 1991 yılında İzmir’de Belediyelerin, üniversitelerin ve çeşitli kuruluşların katılımıyla düzenlenen kongre bildirimlerini kapsamaktadır. Çalışmada, Türkiye’de şehircilikle ilgili olarak; devletin, merkezi ve yerel yönetimlerin, kamu kuruluşlarının sorumlulukları üzerinde durularak, son 30 yılda planlama konusundaki gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu açıdan koruma ve kentleşmede geçmişten günümüze ne gibi değişimlerin olduğunu anlama bakımından aydınlatıcı bir eser niteliği taşımaktadır.

ÜÇ İZMİR (1992). “Üç İzmir” adlı kitapta, kentin tarihsel geçmişinin zenginliği, siyasi, ticari ve kültürel çeşitliliğinin sağladığı ayrıcalıklar çeşitli tebliğlerle anlatılmaktadır. Kitapta, geçmişin İzmir’inin mekâna nasıl yansıdığı, konuyla ilgili her biri alanında uzman kişilerce belge, yorum ve araştırmalar ışığında incelenmiştir. Çalışma, günümüz İzmir’inin geçmişine uzanan bir merdiven olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

TATAR, Ercan - ÖZDOĞAN, Mehmet - BAŞGELEN, Nezih (1993). “2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Taslağına, Gerekçeleriyle Birlikte Öneriler” adıyla yayınladıkları çalışmada, kültür varlıklarımızı geleceğe olduğu gibi aktarma yolunda yapılması gerekenleri yasal çerçevede değerlendirmektedirler. Ayrıca kültür varlıklarının korunması yolunda yapılan çalışmaların, aydınlığın ve bilincin ifadesi olduğu üzerinde durmaktadırlar. Bu nedenle çalışma, koruma konusunun bir uygarlık gereği olduğunu hatırlatması bakımından büyük önem taşımaktadır.

ÜLKER, Necmi (1994). “XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I, Ticaret Tarihi Araştırmaları” adlı çalışmasında İzmir’in bir ticaret kenti olarak şekillenmesinde etkili olan faktörlerin yanı sıra ticaretin kentin gelişimine etkisi ele alınmaktadır. Ayrıca İzmir ticaretinde Levantenlerin karşılaştıkları problemlerle elde ettikleri ticari ayrıcalıklar belgelere dayalı olarak son derece açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu nedenle 19. yüzyılda İzmir ticari hayatının şekillenmesinin temelini açığa çıkaran bir çalışmadır.

BAYKARA, Tuncer (1994). “Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri” adlı kitabında, Söz konusu sempozyumda ele alınan konulara ilişkin olarak sunulan bildirimleri bir araya getirmiştir. Bu çalışma, İzmir’in tarih içerisinde nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiğinin anlaşılabilmesi bakımından önemlidir. Diğer taraftan aynı kaynakta birden fazla yazara ulaşılabildiğinden hem zaman kazandırmakta hem de farklı açılardan fikirleri değerlendirme olanağı sunmaktadır.

TMMOB PLANLAMA (1995). “İzmir ve Ege’de Planlama” adlı çalışma, Şehir Plancıları Odası tarafından çıkarılmıştır. Çeşitli yazarların bildirimlerinin bulunduğu eser, İzmir kentinde planlama ve koruma konusunda bilgiler vermektedir. Ayrıca kent içi arazi kullanımı konusunda da aydınlatıcı olan çalışma, kentsel korumayı hedef alan bir planlama örneği sunması bakımından önemlidir.

AKSOY, Yaşar (1996). “İzmir Sevgisi” adlı kitabında, klasik bir İzmir tarihi ya da coğrafyasından ziyade kentin sahip olduğu zenginlikleri manevi bir güç ile anlatmıştır. Böylece, elimizde bulunan değerleri sevmeyi öğreterek korumamız için çok geçerli bir sebep ortaya koymuştur.

BERBER, Engin (1997). “Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir”, adlı çalışmasında, İzmir’in farklı etnik yapılı karakterinin mübareke yıllarında nasıl bir durum ortaya çıkardığı, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan meydana gelen dönüşümü anlatmaktadır. Orijinal belge ve diğer kaynaklara dayalı olarak hazırlanan çalışma, İzmir’in toplumsal ve siyasi yapısının anlaşılmasında oldukça önemli bir kaynaktır.

AUGUSTINOS, Gerasimos (Çeviren: EVCİ, Devrim) (1997). “Küçük Asya Rumları” adlı çalışmasında, 19. yüzyılda Küçük Asya Rumlarını özellikle

ekonomi ve vatandaşlıkla ilgili gelişmeler ışığında değerlendirmiştir. Geniş bir kaynak incelemesi sonrasında ortaya çıkan eser, İzmir'in çok kültürlü yapısı içindeki milletlerden biri olan Rumları tanıyabilmemiz ve 19. yüzyıldaki etkinliklerini algılayabilmemiz açısından önemlidir.

ALTINOLUK, Ülkü (1998). “Binaların Yeniden Kullanımı” adlı çalışmada, tarihi binaların mevcut binalar içindeki yerini, yeniden kullanımını, bu kullanımın ekonomik, sosyal ve çevresel sonuçlarını değerlendirmiştir. Eski yapılar tarihi süreçte farklı amaçlarla kullanılagelmiştir. Bu çalışma ile de İstanbul örneğinde eski yapılara çağdaş kullanım amacıyla nasıl farklı bir kimlik kazandırılacağı anlatılmıştır. Bu açıdan bakıldığında eser, İzmir'deki eski yapılara nasıl fonksiyonlar verilebileceği konusunda bir altlık oluşturmaktadır.

ARU, Kemal A. (1998). “Türk Kenti, Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması” adlı kitabında, kentlerin oluşumunda iklim faktörünün yeri, kent dokularındaki farklılıklar ve Türk kent dokularının özellikleri üzerinde durmaktadır. Ayrıca Türk mahallelerindeki sosyal düzen hakkında da bilgi vermektedir. Bu da yapmış olduğumuz çalışmada, inceleme alanı olan İzmir kentindeki mahalle oluşumlarının klasik Türk kenti imajından farklı olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Başka bir deyişle, zengin kültürel geçmişe sahip İzmir'in çok kimlikli bir kent olduğunu anlayabilmemiz için adeta rehberlik etmektedir.

KAHYA, Emel (1998). “Geleneksel Türk Evleri” adlı kitabında, Türk kültürünün zenginliğiyle beslenmiş yeni kitap, makale, tez ve dizinlere yer vermektedir. Gelişen teknolojinin sunduğu görsel imkânlarla ve hızlı kaynaklara rağmen tüm bu ışıltı ve hızın temelinde kitapların bulunduğunu vurgulayan yazar, milletlerin kendi kültürlerini iyi tanımadan kalıcı eser veremeyecekleri düşüncesiyle böyle bir eser hazırlamıştır. Çalışma, diğer kültürlerle Türk kültürü arasındaki farklılıkları algılayabilmemiz için de önemli kaynaklar vermektedir.

SERÇE, Erkan (1998). “Tanzimat'tan Günümüze İzmir'de Belediye” adlı çalışmada, İzmir'de Belediye'nin kuruluşu, hukuksal mevzuatı ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bu yapılanma sürecinde İzmir kentinin durumu anlatılmaktadır. Çalışma, oldukça geniş literatüre dayalı olarak hazırlanmış olup, yerel yönetimlerin

bir yerleşimin gelişiminde ne kadar önemli olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

ÜLKER, Necmi (1998). “II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler” adlı çalışmada İzmir’i çeşitli yönleriyle tanıtan tebliğlere yer verilmiştir. Farklı bilim adamları tarafından kentin tarihten günümüze özelliklerinin incelendiği çalışmalar, geçmiş ile gelecek arasında İzmir için değerlendirmeler yapabilmemizi sağlaması bakımından önemlidir.

İZMİR KENTİ’NDE YEREL GÜNDEM 21’E DOĞRU VE YEREL GÜNDEM 21 (1996 - 1998). “İzmir Kenti’nde Yerel Gündem 21’e Doğru ve Yerel Gündem 21” adı altında İzmir Büyükşehir Belediye’si tarafından çıkarılmakta olan bu dergi, 20. yüzyıl İzmir’inin yerel ve küresel ilişki ağlarının kesişme noktası olmakla kalmayıp yüzyıllar boyunca zengin kültür mirasına da sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Çalışma, geçmişten bu yana sahip olunan birikimin ışığında günümüz İzmir’inin içinde bulunduğu problemleri bilimsel ölçekte değerlendirmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. Ayrıca sivil vatandaşlar ve yerel kuruluşların da desteğini aldığından modern bir kentlilik bilinci örneği oluşturmaktadır.

YETKİN, Sabri - SERÇE, Erkan (1998). “Kuruluşundan Günümüze İzmir Ticaret Borsası” adlı çalışmada, İzmir’in bir ticaret kenti olarak gelişiminde rol oynayan etkenler kronolojik olarak açıklanmaktadır. Bu çalışma, İzmir’in iktisadi hayatının geçişini anlamak açısından oldukça aydınlatıcıdır.

AHUNBAY, Zeynep (1999). “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon” adlı çalışmasında yazar, koruma düşüncesinin gelişimi ve kuramsal temeliyle konuya giriş yapmakta, korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleriyle de devam etmektedir. Korunacak değerlerde bozulmaya yol açan etmenleri belirterek kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili örgütlenme, yasalar ve koruma eğitimi konusunda örnek çalışmalar sunmaktadır. Bu nedenle çalışma, koruma konusunda temel bilgiler edinmemize kaynak oluşturmaktadır.

ERGİR, Ertuğrul E. (1999). “Unutamadığım Karşıyakam ve İzmirim” adlı kitabında, hatıralarını yazarken, adeta Coğrafya içinde bir Tarih yazmıştır. Çalışma, yazarın kendi hayatından anlatılar içerdiğinden, birinci elden geçmişe tanıklık etmesi bakımından etkileyicidir.

AYDEMİR Şinasi ve Diğerleri (1999). “Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı” adlı çalışmada, bir kent içindeki fiziksel planlamaya ait tüm detaylar ele alınmaktadır. Bu detaylar içerisinde; Türkiye’deki imar durumu, planlama ve koruma tekniklerine ilişkin saptamalara yer verilmektedir. Çalışma, geniş çaplı bir planlama modeli içerisinde koruma alanlarının değerlendirilebilmesi bakımından yol gösterici nitelik taşımaktadır.

KUBAN, Doğan (2000). “Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Kuram ve Uygulama” adlı çalışmasında, bir toplumun kendi kimliğinin maddi görüntüsünü kolaylıkla yok edebildiğini belirtmektedir. Bu durumu da; fiziksel çevre konusunda tam bir bilinçsizlik olarak değerlendirmektedir. Tarihi çevre imgesini ve simgesel değerini kolaylıkla ikinci plana iten yeni değerlerin varlığı karşısında da halka, eskinin önemini kabul ettirme yolunda yoğun çabalar olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Ancak asıl önemli olanın geçmişin değerlerinin günümüze farklı bir anlam kattığı bilincini yerleştirme sürecinin uzun bir yol olduğunun fark edilebilmesidir. Bu açıdan, koruma çalışmalarının ne denli titiz ve daimi olması gerektiği konusunda örnek çalışmalar sunarak yol gösterici olmaktadır.

TUNCER, Mehmet (2000). “Tarihsel Çevre Koruma Politikaları” adlı kitabında, Ankara örneğinde tarihi çevreyi koruma sırasında karşılaşılan uygulamalar ve korumaya ilişkin politikalar konusunda bilgi vermektedir. Yazar, ulusal ve tarihsel değerleri dikkate almadan yapılan yeni yapıların toplumda yabancılaşmaya yol açtığını vurgulamaktadır. Ayrıca farklı kültürlerin mirasını, aynı dikkat ve saygıyla korumanın küreselleşme sürecinde barışı körüklemeye itici bir güç oluşturacağını belirtmektedir. Böylelikle koruma anlayışının barış ve kardeşlik getirerek çağdaşlaşmaya katkıda bulunacağını savunmaktadır.

NAHUM, Henri (Çeviren: VALİ, Estreya Seval) (2000). “İzmir Yahudileri, 19. - 20. Yüzyıl” adlı çalışmada, çok kısa bir sürede Avrupa’nın iktisadi ve kültürel etkisinin altında kalan 19. yüzyıl İzmir’inde yaşayan Yahudilerin kent hayatı içerisindeki yapılanması anlatılmıştır. Genellikle Yahudi arşivleri kullanılarak hazırlanan bu çalışma, İzmir’de Türk, Rum, Ermeni, Frenk ve Yahudi cemaatleri arasındaki sosyo - kültürel dokunun algılanması bakımından önemlidir.

BEYRU, Rauf (2000). “19. Yüzyılda İzmir’de Yaşam” adlı çalışmasında, kuruluşu günümüzden 5000 yıl öncesine uzanan İzmir kentinin çokça araştırılmış olan fiziksel ve ekonomik yapısından ziyade 19. yüzyıldaki İzmirliilerin sosyal yaşantısını incelemektedir. Kültürel dokunun önemli bir ögesi olan sosyal hayatı, o döneme ait kitap, gazete, dergi ve karpostallarla yansıtmaya çalışan eser, sosyal hayat içerisinde Levantenler’in etkinliğinin anlaşılması bakımından da oldukça önemlidir.

ELDEM, Ethem - GOFFMAN, Daniel - MASTERS, Bruce (2000). “Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul” adlı kitapta, söz konusu üç kentin ve diğer Osmanlı kentlerinin yapısal özelliklerini ve diğer kentlerle farklarını ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca İzmir’in bir köy konumundan kurtularak kentleşmesi sürecinde siyasi, toplumsal ve kültürel yaşantıda meydana gelen değişimler belgeler ışığında anlatıldığından, günümüz kültür mirasının temellerinin iyi algılanmasını sağlayan bir eser olarak değerlendirilebilir.

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (2000). “Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu” adlı çalışma, 7 - 8 Nisan 2000 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi’nde düzenlenen sempozyumdaki bildirimleri içermektedir. Çalışma, çevre korumanın bir bilinç işi olduğunu, Türkiye’de bu bilincin nasıl oluşmaya başladığını tarihi bir sürece bağlı olarak açıklamaktadır. Korumada doğal çevre üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak kültür varlıklarının bulunduğu çevrenin bir parçası olduğu üzerinde durulmamaktadır. Bu nedenle çalışma, inceleme konumuzun topyekün çevre koruma anlayışı bakımından ne denli önemli olduğunun anlaşılmasını sağlaması bakımından dikkate değer bir örnek oluşturmaktadır.

İZMİR KENT KÜLTÜRÜ DERGİSİ (2000 - 2003). İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını Dizilerinden olan dergi, 2000 yılında yayına başlamış olup günümüze kadar yedi sayıya ulaşmıştır. Kentin geçmişinin, bugününün ve geleceğinin tanımlanarak çağdaş bir kent kültürünün yerleşmesini sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. İzmir’de var olan ancak bir kısmı zaman içerisinde çeşitli etkilerle yitirilmiş değerlerin farkına varılmasında ve tarihsel geçmişine bağlı gelecek bilinciyle uygar nitelikli bir kentsel ortam oluşturulmasında rehberlik eden bir çalışmadır. Çünkü dergi, İzmir’in tarihinden başlayarak, bu tarihsel süreçteki siyasi, ticari ve kültürel hayatı, kentli olmanın bilinciyle ele almakta ve gelecekte sağlıklı bir

kentsel yapılanma için örnekler sunmaktadır. Böylelikle kentsel çevredeki kültür mirasının korunmasında bir nevi eğitimlik görevi üstlenmektedir.

SOMAR Ziya (2001). “Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir” adlı eserinde, “Gâvur İzmir” yanında bir “Türk İzmir’inin” kültürel yapısındaki değişimleri bilimsel bir yöntemle inceleyerek edebi bir dille kaleme almıştır. Özellikle 19. yüzyılda İstanbul ile her alanda boy ölçüşebilen bir kent olan İzmir’in, basın hayatının ticareti yönlendirme ve politikaya tesir gücü üzerinde durmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, 19. yüzyılda İzmir’deki sosyo - kültürel hayatın ekonomik hayat üzerindeki etkisinin anlaşılmasında yol gösterici bir çalışma olduğu görülür. Ayrıca birbirinden derin bir mesafeyle ayrılmış iki ruh ve fikir dünyası; bir yanda “Gâvur İzmir”, öte yanda “Türk İzmir” gerçeğini başka bir pencereden - edebiyat penceresinden- yansıtması bakımından da dikkat çekicidir.

KUBAN, Doğan (2001). “Türkiye’de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri” adlı kitabında, Türkiye’den örnek seçtiği İstanbul, İzmir, Gaziantep, Safranbolu, Kastamonu ve İznik’te tarihsel yapıların özellikleri ve korunmalarına ilişkin rapor örnekleri sunmaktadır. Özellikle İzmir bölümü, kentin tarihsel süreçteki yapısı içinde ulaşım, anıtların dağılımı, yeşil alanlar, manzara noktaları, korunmuş alan örnekleri vermesi bakımından önemlidir. Çünkü inceleme konumuzda yol gösterici bir özellik taşımaktadır.

TARİH VAKFI (2001). “Kent Araştırmaları Bibliyografyası” adlı çalışma, Ekonomi Araştırmaları, Göç, Demografi ve Nüfus, Sosyo - Kültürel Gruplar, Kent Kültürü - Sosyal Bilim Araştırmaları, Sağlık, Çevre, Siyaset, Yönetim, Toplum, Kent ve Tarih, Arkeoloji ve Miras, Kent Planlaması ve Mimarlık başlıklarını içeren kitap, makale, dergi, sempozyum kitabı, ansiklopedi maddeleri, yayınlanmamış Yüksek Lisans ve Doktora tezleri, yeterlilik tezleri, tanıtım kitapçıkları ve raporlara yer vermektedir. Kitap, kent tarihçiliğine yeni başlamış araştırmacılara rehberlik edecek nitelik taşıması bakımından oldukça önemli bir kaynaktır.

OKYAY, İsmet (2001). “Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması, Malraux Yasası” adlı kitapta yazar, Fransa’daki kentsel koruma alanlarındaki uygulamaları değerlendirerek Türkiye’deki yetkililere aktarmaktadır. Kültür mirasını koruma bir anlamda çağdaşlaşmanın bir gereğidir. Yazar bu çalışmasında, kültürel ve

doğal değerlerin korunması konusundaki duyarlılığı modernitenin çift yönlü bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Başka bir deyişle; kültür mirasının ve doğal çevresinin sürekli tahribata uğradığını gören ve bunun sonucunda yaşanamaz bir dünya yaratacağı bilincine eren bireyin korumacılık anlayışının gelişmesine neden olmaktadır. Böylece bir yanda yıkıcılık, bir yanda korumacılık olarak çift yönlü bir olgu ortaya çıkmaktadır. Modernitenin bir sonucu olarak görülen bu olguyu Avrupa örneğiyle bize yansıtmaları bakımından aydınlatıcı bir çalışmadır.

PINAR, İlhan (2001). “Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir” adlı çalışmasında, İzmir’i çeşitli tarihlerde ziyaret eden gezgin ve seyyahların anlatılarını değerlendirmiştir. Bu uzun ve yoğun emek gerektiren çalışma, İzmir tarihinin daha da zengin kaynaklarla açıklanabilmesini kolaylaştırmakta, bir takım detaylarla da Küçük Asya’nın daha birçok gizeminin olduğunu anlamamıza yardımcı olmaktadır. Çalışma, 17. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıla kadar farklı bölümler halinde belli bir kronoloji içerisinde aktarılmakta, bu da bazı kaynaklarda karmaşık olarak verilen konuların hangi dönemde olduğunu daha açık anlamamıza yardımcı olmaktadır.

SCHERZER von Karl (Çeviren: PINAR, İlhan) (2001). “İzmir 1873”, adlı kitabında 19. yüzyılda Avrupa’nın hammadde ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan bir ticaret kenti görüntüsü alan İzmir’deki bu yapıyı ortaya çıkaran coğrafi koşulları anlatmaktadır. Ayrıca yazar, kentin yönetsel durumu, nüfus, eğitim, insani yardım kuruluşları, bankacılık, tarım, hayvancılık, maden ürünleri, ticaret ve ulaşım konusunda da ayrıntılı bilgiler vererek alanında bir ilk olarak değerlendirilen İzmir monografisi yapmıştır. Bu nedenle rehber bir çalışmadır.

SLAARS, Bonaventure F. - OİKONOMOS, Konstantinos (Çeviren: UMAR, Bilge) (2001). “Destanlar Çağından 19. Yüzyıla İzmir” adlı çalışmada, kuruluşundan 19. yüzyıla İzmir kenti tarihini anlatmıştır. Çalışma, detaylı olması nedeniyle günümüz İzmir’ine geliş sürecinin eksiksiz anlaşılması bakımından en önemli İzmir Tarihi klasiklerindedir.

İZMİR TİCARET ODASI (2001). “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Olgusu, Yasal Gelişim Süreçleri, Tanımlar, Uygulamalar” adlı çalışma, İzmir Ticaret Odası tarafından yayınlanmıştır. Çalışmada, Türkiye’de koruma olgusu, koruma olgusunda yeni yaklaşımlar, koruma yüksek kurulu, yasalar, kentsel sit alanları,

koruma olgusunun topluma benimsettirilmesi ve koruma için kaynak temini gibi konular yer almaktadır. Ancak asıl önemli olan, koruma konusunun bilinç yanında önemli mali kaynak gerektirdiği konusudur. Çünkü koruma için gereken mali kaynağın bulunamaması, geç bulunması ya da yetersiz olması, korunması gereken varlıkların tahribatına ve zamanla yok olmasına neden olmaktadır. Çalışma, korunmada geç kalınmış alanların ekonomik rant haline gelmesinin üzücü olduğunu, sosyal rantın öncelenmesi gerektiğini vurgulaması bakımından da dikkat çekicidir.

PINAR, İlhan (2002). “Efsanelerdeki İzmir, 19. Yüzyılda Eski İzmir İncelemeleri” adlı eserinde, özellikle seyahatnamelerden faydalanarak 19. yüzyılda İzmir’i gezmiş ve incelemelerde bulunmuş 8 arkeolog ve seyyahın (Baron Anton von Prokesch - Osten, Charles Texier, William John Hamilton, Ernst Curtius, Karl Bernhard Stark, Dr. Gustav Hirschfeld, Karl Humann, Dr. Alfred Philipson) metinlerini dilimize kazandırarak o dönem hakkında daha çok bilgi sahibi olmamızı sağlamıştır. Bu belgeler, 19. yüzyılda İzmir’de bulunan kalıntıları aktarması ayrıca bu mekânlara ilişkin bilgi ve efsanelerin kaynağını ortaya koyması bakımından aydınlatıcı niteliktedir.

ATİLLA, A. Nedim (2002). “İzmir Demiryolları” adlı kitabında, 19. yüzyılda İzmir’in sosyo - ekonomik ve kültürel dönüşümünde demiryollarının önemini vurgulamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, söz konusu dönemde kentte bulunan Levantenlerin ulaşımı ön plana almalarıyla semt semt demiryolu ulaşım sisteminin ortaya çıkışını ve kentin şekillenmesinde ne şekilde rol oynadığını belgelere dayalı olarak açıklayan önemli bir kaynaktır.

BERBER, Engin (2002). “Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar” adlı kitabında; Yunanistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, İngiltere ve Türkiye’deki arşiv kaynaklarını inceleyerek 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde siyasal ve sosyal yaşamın nasıl bir değişim gösterdiğini anlatmaktadır. Bu çalışma, yeni yapılanma sürecinde geçmiş ile gelecek arasında sürekliliği sağlayabilecek yitirilen manevi ve maddi kültür öğelerinin ne büyük oranda olduğunu ve savaşların bu değerlerin kaybolmasındaki etkisini anlamak bakımından da önemlidir.

BERBER, Engin (2002). “Rumeli’den İzmir’e Yitik Yaşamların İzinde” adlı çalışmasında, Rumeli’den İzmir’e göç etmiş bir ailenin anı defterinden yola çıkarak 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında İzmir’deki yaşantının nasıl şekillendiğine ilişkin ipuçları sunması bakımından önemlidir. Ayrıca daima göç alan bir kent olan İzmir’in değişiminde göçlerin nasıl etkide bulunduğunu ortaya koyması bakımından da yol gösterici bir çalışmadır.

GÜNDEM, Naci (2002). “Günler Boyunca Hâtıralar” adlı kitabında, hatıralarına dayalı olarak 20. yüzyılın ilk çeyreğini, yani işgâlden kalan İzmir’i tasvir etmektedir. Ayrıca kente gelen her yeniliği, örneğin “ilk elektriği, İzmir tramvaylarını” anlatmaktadır. Diğer taraftan Türk aile yapısı içindeki ilişkiler, gelenek - görenekler ve toplumsal yaşam konusunda bilgilendirmektedir. Kitabın üçüncü bölümünde; kent içindeki bazı yerlere (Yamanlar, Kemalpaşa (Nif), Çatalkaya, Melezçayı, Tuzla, Kadifekale (Pagos Dağı)) ilişkin coğrafi tasvirler vererek geçmiş ile günümüz arasındaki değişimin canlı tanıklığını yapmaktadır. Öte yandan kent içinde bulunan çeşitli kültür mirası öğelerini de tanıtarak 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecindeki İzmir’i tasvir edebilmemizde pek çok açıdan yönlendirici olma özelliği göstermektedir.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINI (2002). “Fransız Seyahatnameleri ve Tarihin Aynasında İzmir Kollokyumu” adlı eser, İzmir Büyükşehir Belediyesi katkılarıyla “kültür yayınları” dizisi olarak yayınlanmıştır. Kollokyuma katılan Fransalı, Belçikalı, İsviçreli, Yunanlı, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Ege Üniversitesi tarih ve edebiyat alanındaki uzmanların İzmir ile ilgili makalelerinin bulunduğu çalışma, farklı kültürlerle sahip bu uzmanlarca İzmir’in her açıdan değerlendirilmesi bakımından oldukça önemlidir.

TARİHSEL ÇEVRE, KÜLTÜR VE SANAT ÇALIŞMALARI (2002). “Tarihsel Çevre, Kültür ve Sanat Çalışmaları” adı altında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından çıkarılan kitapçık, Avrupa Konseyi’nin “Avrupa Bir Ortak Miras” kampanyasının 25. yıldönümünde kurulan Avrupa Tarihi Kentler Birliği’ne bağlı olarak kurulan Türkiye Tarihi Kentler Birliği’nin etkin üyelerinden olan İzmir kentinin kültür mirasını ele almaktadır. Çalışma, Kurumsal Kültür Çalışmaları, Kültürel Mekânlar, Yeni Kültürel Mekânlar, Projelendirilen Kültürel Mekânlar, Tarihi

Evler ve Köşkler başlıklı konulara yer vererek kentin sahip olduğu değerlere sahip çıkılması konusunda önderlik etmektedir.

ÜNER, Harun (2002). “İzmir Hamamları” adlı bu çalışma, tarihi, mimarisi, kültürü ve sanatı açısından turizmde yabancıların en çok ilgisini çeken hamamları açıklamaktadır. Hakkında çok fazla çalışma yapılmamış sivil mimarinin en güzel örneklerinden olan hamamların İzmir turizmi açısından arz ettiği önemin belirlenmesinde orijinal bir kaynaktır.

YARANGA, Olaf (Çeviren: TÜMER, Gürhan) (2002). “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir” adlı çalışmasında, İzmir’de bulunan kafe ve otellerin yanı sıra sosyal hayatın içeriğini de açıklamaktadır. Ayrıca İzmir’in sahip olduğu özelliklere bakarak “bir Avrupa kenti mi yoksa bir Doğu kenti mi” olduğu konusunu tartışmaktadır. Böylece kozmopolit bir kentin ortaya çıkardığı ikilemi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

YETKİN, Sabri (2002). “Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi 1926”, adlı çalışmada, İzmir’in 19. yüzyılda Doğu Akdeniz’de bir liman kenti olarak önem kazanması ve sonuçta, kentin gelişkin bir ticari kimlikle Küçük Asya’nın Paris’i olarak kozmopolit bir liman şehri olarak sivrilmesi anlatılmaktadır. Çalışma, kenti tanıtmaya dönük hazırlanmış bir ticaret rehberi olarak İzmir’in ticari tarihini aydınlatıcı bir rol üstlenmektedir.

MORALI, Nail (2002). “Mütareke’de İzmir” adlı kitabında, 20. yüzyıl başlarındaki İzmir’in toplumsal hayatı hakkında bilgiler vermektedir. Cenazelerden dini törenlere, eğitimden nüfusa ve siyasete kadar her konuda sistematik bir bilgilendirme içeren çalışma, 20. yüzyıl İzmir’ini her kesimden insanın okuyup anlayabileceği bir dil ve üslupla ele alınmıştır.

EKİNCİ, Oktay (2002 - 2003). “Tarihi Kentlerde Seyir Defteri 1 ve 2” adlı kitaplarda, Tarihi Kentlerin korunmasının önemine ve gerekliliğine ilişkin olarak Tarihi Kentler Birliği tarafından Türkiye’nin değişik kentlerinde yapılan toplantılarda görüşülen konulara ilişkin açıklama ve yorumlar bulunmaktadır. Bu çalışma, Tarihi Kentlerin korunmasına ilişkin olarak Türkiye’de alınan mesafenin anlaşılması ve yerel olarak da İzmir’in bu ilerlemedeki konumunun belirlenmesi bakımından aydınlatıcıdır.

YAPI DERGİSİ (2002 - 2003). Mimarlık Fakültesi yayınlarından olan dergide, koruma konusuna ilişkin değişik bildiri ve haber yazıları bulunmaktadır. Bu çalışmalar, korumanın daha ziyade mimarlık boyutunu ele almaktadır. Ancak koruma konusuna bakış açımızda değişik gözlere ihtiyacımız olduğunu da fark ettirmektedir. Bu açıdan dergi, koruma konusunun ne denli titiz ve geniş perspektif istediğini anlamamızı sağlaması bakımından büyük önem taşımaktadır.

TARİHİ KENTLER BİRLİĞİ DERGİSİ (2002 - 2005). “Tarihi Kentler Birliği” adıyla üç ayda bir çıkarılmakta olan dergi, Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına dönük olarak yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Dergi, geçmişimize ait kültürel değerlerimizin farkına vararak sahip olduğumuz kimliği gelecek nesillere aktarabilme çabasıdadır. Sürdürülebilir Kalkınma için katılımcı bir yöntem uygulaması olarak düşünülen kültürel miras ve turizmi geliştirme çabalarına dönük olarak farklı illerde toplantılar düzenlenerek aktif bir uygulama örneği teşkil etmesi bakımından koruma çalışmalarında yol göstermektedir.

ÜRÜK, Yaşar (2003). “Şu Bizim Karşıyaka” adlı çalışmasında, çocukluk anılarından yola çıkarak, çeşitli yönlerden 20. yüzyıl başlarındaki Karşıyaka’yı anlatmaktadır. Çalışma, yaşanmış gerçek anılardan tasarlanarak ele alındığından, İzmir tarihi açısından belge olabilecek bir nitelik taşımaktadır.

YILMAZ, Fikret - YETKİN, Sabri (2003). “İzmir Karpostalları 1900” adlı çalışma, İzmir’in 1900’lü yıllardaki görünümünü resimlerle ve karpostallarla yansıtmaktadır. Bu resim ve karpostallar, kentin sosyo - ekonomik ve kültürel yapısının anlaşılması bakımından günümüze ışık tutmaktadır. Adı geçen çalışma, iletişim araçlarının sınırlı olduğu 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında İzmir ile günümüz İzmir’i arasında nasıl bir fark oluştuğunun anlaşılması bakımından da önemli bir görsel kaynaktır.

ŞENOCAK, Bülent (2003). “Levant’ın Yıldızı İzmir” adlı kitabında, Tanrı’nın sunduğu bütün güzelliklerin bir arada bulunduğu İzmir kentinde XVII. ve XIX. Yüzyıllarda kentin kültür mozaiğini oluşturan azınlıkların ve Levantenlerin “Levant’ın Yıldızı” olma sürecindeki katkılarını anlatmaktadır. Bu nedenle inceleme dönemi olan 19. yüzyılın nasıl parlak bir dönem olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır.

AKTEPE, Münir (Hazırlayan: YILMAZ, Fikret) (2003). “İzmir Yazıları: Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller” adlı kitabında, tarihi ve kültürel mirasın önemli öğelerini tarihsel bir gelişim süreci içerisinde anlatmaktadır. Ayrıca sosyal hayatı şekillendirmesi bakımından bu öğelerin ne derece önemli olduğunun da anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu da bizi, geçmişle günümüz arasında bir köprü vazifesi gören ve geleceğimizi yönlendiren kültürel mirasın titizlikle korunması gerektiği mesajını almaya yönelmektedir.

ARICAN, Hasan (2003). “Bornova Köşkleri, Gezginler ve Anılar” adlı çalışmada, konut yapımının özgün örneklerinden olan Bornova’daki Levanten köşkleri tanıtılmaktadır. Çalışmada ayrıca bazı gezginlerin yerleşim hakkındaki anıları da yer almaktadır. Köşkler ve köşk sahipleri hakkındaki detaylı bilgileri derleyen çalışma, Bornova ve İzmir için bir kaynak zenginliği sağlamaktadır.

ATAY, ÇINAR (2003). “Kapanan Kapılar, İzmir Hanları” adlı kitabında, İzmir’in sosyo - ekonomik yapısında büyük öneme sahip han binaları anlatılmıştır. Bu yapıların, ticari açıdan kent hayatında ne derece etkili olduğu vurgulandığından çalışma, tarihi süreçte İzmir’deki toplumsal hayatın anlaşılması bakımından önemlidir.

BARAN, Tülay A. (2003). “Bir Kentin Yeniden Yapılanması, İzmir 1923 - 1938” adlı çalışmada, İzmir kentinin Cumhuriyet öncesi durumundan bahsedilerek Kurtuluş Savaşı sırasında kentte yok olan kültürel dokunun Cumhuriyetle yeniden nasıl imar edilmeye çalışıldığı anlatılmaktadır. Bu nedenle, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde kent çehresinde meydana gelen fiziki dönüşümün yanı sıra sosyo - kültürel ve sosyo - ekonomik değişimin de algılanması bakımından aydınlatıcı bir çalışmadır.

BAUEDEN, Frederic (Çeviren: ÜYEPAZARCI, Erol) (2003). “İzmir Gezisi, Antoine Galand’ın Bir El Yazması (1678)” adlı kitabında, İzmir’in doğal ortam koşullarından, beşeri unsurlarına pek çok konuda ayrıntılı bilgi vermektedir. 1677 - 1678 yıllarında İzmir’e yaptığı bir gezi sırasında bu eseri kaleme alan yazar, İzmir’i “yavaş yavaş ve birçok aşama geçirerek kurulup gelişen bir kent olmayıp, topraktan bütünüyle ve mükemmellik içinde çıkan bir şehirdir” diye tasvir etmektedir. İzmir kenti hakkında yazılan en eski kent tarihi olarak nitelendirilen eser, yazarın az

önceki İzmir tanımına bakıldığında da anlaşılacağı üzere, kentin doğal ortam koşullarının uygunluğunun yarattığı muhteşem medeniyeti nakletmektedir. Bu açıdan çalışma, tarihi süreçte yaşanan çeşitli doğal afetlere ve savaşlara rağmen kentin her daim ayakta nasıl kalabildiğinin ve zengin kültür mirasının oluşmasının ne kadar olağan olduğunun anlaşılmasında adeta bir ayna görevini üstlenmektedir.

CADOUX, Cecil John (Çeviren: UMAR, Bilge) (2003). “İlkçağ’da İzmir, Kentin, En Eski Çağlardan İ. S. 324’e Kadar Tarihi” adlı çalışmasında, İzmir’i kuruluşundan, coğrafi konumundan ve tarihi bakımından şanslı bir kent olarak değerlendirmektedir. İlkçağ’da İzmir’in ne kadar bakir ve güzel bir kent olduğunu anlatan Cadoux, doğduğu bu kentin sadece coğrafi koşullarını değerlendirmekle kalmayıp etnik yapı, sosyo - ekonomik ve kültürel yapı üzerinde de durmuştur. Bu nedenle çok uzun bir geçmişin günümüze kadar nasıl ulaştığının anlaşılmasında aydınlatıcı bir çalışmadır.

GÖKSU, Emel (2003). “1929 Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir ve Suç Coğrafyası” adlı çalışmasında farklı etnik yapıların bir arada yaşadığı kozmopolit İzmir kentinde bu farklı grupların yaşam alanları, özellikleri anlatılmıştır. Ayrıca çok kültürlü bir yaşamın ortaya çıkardığı sosyo - ekonomik durum ile insan hayatı arasındaki karmaşa ve zorluklar yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, bir yandan ışıltıları diğer yandan karanlıkları yansıtan iki yüzlü bir ayna gibi kenti tüm yönleriyle görebilmemizi sağlaması bakımından aydınlatıcı bir çalışmadır.

SERÇE, Erkan - YILMAZ, Fikret - YETKİN, Sabri (Çeviren: YÖRÜK, Zafer) (2003). “Küllerinden Doğan Şehir” adlı kitapta, Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarındaki İzmir ile Cumhuriyet İzmir’inin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı resimlerle ve karpostallarla anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmada, eski İzmir ile günümüz İzmir’i arasında sürekliliği sağlayabilecek bazı alanlar bularak bunların sürdürülebilirliği için ön ayak olmak hedeflenmiştir. Bu nedenle tarihi ve kültürel dokunun korunması bilinci bakımından önemli bir çalışmadır.

KÜLTÜR ENVANTERİ DERGİSİ (2003). “Türkiye Bilimler Akademisi” tarafından yayınlanan dergide, arkeoloji, kentsel ve kırsal mimari, sözlü tarih belgelenmelerine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Eser, genel olarak Türkiye’deki bütün kültür varlıklarının topluca belgelenmesini hedefleyen bir projenin parçasıdır.

Özelde ise İzmir kentsel kültür varlıkları envanterini sunması bakımından inceleme alanımızdaki çalışmalarda önemli bir rehber olmaktadır.

SUCCI, Frate (2004). “Primo Centenario Della Chiesa Di Sant’ Antonio A Bayraklı”, adlı çalışmasında, İzmir Bayraklı’da bulunan Ortodoks Kilisesi hakkında detaylı bilgi vermektedir. Ayrıca İzmir’de bulunan diğer Ortodoks kiliselerinin de yerlerini tarif etmektedir. İzmir’deki kültür mirasının bir parçası olan kiliselerin bir kısmının tam yerini belirlemesi, işleyişi hakkında bilgi vermesi nedeniyle aydınlatıcı bir çalışmadır.

MİKO MEVSİMLİK EGE KÜLTÜRÜ DERGİSİ (2004 - 2006). “Miko” adlı dergi, denizle iç içe olan İzmir kentinin tarihinden sosyal ve kültürel yaşamına, değişik bakış açılarıyla ışık tutmaktadır. “Bir İzmir Sevdalısı” olarak da değerlendirilebilecek olan bu çalışma, içinde bulunduğumuz kente ne derecede ait olduğumuzu da sorgulatan bir yargıç adeta. Çünkü kentlilik bilincinin ne olduğunu ve gelecek için nasıl bir sorumluluk üstlenmememiz gerektiğini düşündürmektedir. Çalışma, İzmir’in asırlar boyu biriktirdiği zengin mirasının gün ışığına yansıtılmasında ve üzerinde yaşadığımız bu kentin değerinin ve değerlerinin korunmasında ne denli titiz davranılması gerektiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

BEYRU, Rauf (2005). “19. Yüzyılda İzmir’de Sağlık Sorunları ve Yaşam” adlı çalışma, tıbbi bir eser olmayıp, çeşitli gezginlerin notlarına istinaden bu yüzyıl içerisinde kentin en önemli sorunlarından olan hastalıklar ve bu hastalıklar karşısındaki çare ve çaresizliklerin kent yaşamını nasıl etkilediğini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışma, tarih boyunca önemli bir kent olmasına rağmen hastalıklar karşısında uzun yıllar nasıl zorluk çektiğini ve demiryolu gibi bazı yatırımların, bu sorunları aşmada ne gibi rol üstlendiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, hastalıkların kentin nüfus yapısı üzerinde nasıl bir değişim meydana getirdiği açıklanmaktadır. Oldukça detaylı bir şekilde bu meselenin açıklanması, toplumsal hayatın şekillenmesinde hastalıkların da belirleyici bir rol üstlendiğini unutmamamızı sağlaması bakımından önemlidir.

HARRIS, William (Çeviren: ERTÜRK, Ercan) (2005). Yazar, “Levant, Bir Kültürler Mozaığı” adlı çalışmada, tarihte yer aldıkları andan itibaren farklı bir

kültür bölgesi olarak dikkati çeken Levant'ın yapısını incelemiştir. Çalışmada, belli bir kronoloji izlenerek Levant'ın jeopolitik görünümü ele alınmış, çeşitli şekil ve haritalarla kafalardaki soru işaretleri giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca günümüzdeki durum değerlendirmesi de yapılarak gelecekte bu bölgenin nasıl bir önemi olacağı üzerinde de durulmaktadır. Çalışma, alanında ilk olması ve özellikle jeopolitik açıdan tarihi bir kronoloji ile ele alınması bakımından oldukça aydınlatıcıdır.

İZMİR KEMERALTI REHBERİ (2005). “İzmir, Kemeraltı; Tarih, Kültür, Yemek, Gezi ve Alışveriş Rehberi” adlı çalışma, Kemeraltı Esnaf Derneği tarafından çıkarılmaktadır. Kitapta, tarih içindeki İzmir'in yanı sıra, kent içinde bulunan kültür mirası öğelerinin tanıtımı yapılmaktadır. Bu nedenle çalışma, kente gelen yerli ve yabancı turistlerin keyifli ve bilinçli bir gezi yapabilmesi için vazgeçilmez bir kaynak niteliği taşımaktadır. Ayrıca turizm açısından tanıtıcı özelliğe sahip olduğundan, İzmir'in diğer alanlarındaki kültür mirası öğelerine dönük bir çalışmanın yapılmasında örnek teşkil edebilecek bir niteliğe sahiptir.

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ DERGİSİ (2005). “Mülkiyeliler Birliği Dergisi”, bir toplumla ve onun tarihiyle bütünleşme şansını elde etmiş çok az eğitim kurumlarından biri olan “Mülkiyeliler” tarafından çıkarılmaktadır. Dergi, İzmir'e gönül vermiş değerli yazarların kaleminden, yüzyıllar boyunca üst üste birikmiş bir tarihin ve kültür mirasının tanıtımını yapmaktadır. 5000 yıllık geçmişin birikimleriyle günümüz İzmir'inin gerçek kimliğini bulması yolunda kültürel miras ve turizmin öneminin anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle kültürel mirası koruma çalışmalarına rehberlik etme özelliği taşımaktadır.

ŞENYAPILI, ÖNDER (2005). “Ne Demek İzmir, Buca Niye Buca!?” adlı çalışmasında, doğduğu kent olan İzmir'deki semt, mahalle, sokak, yapı ve meydan adlarının kökenlerini ve zaman içerisinde geçirdikleri evrimi anlatmaktadır. Bu çalışma, İzmir'de eski kent dokusu içerisindeki fiziki yapılanmanın anlaşılmasında sözlük görevi görerek bize rehberlik etmektedir.

BERBER Engin (2005). “Kurtuluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887 – 1923)” adlı çalışmasında, Karşıyaka'nın tarihi geçmişini belediyenin kuruluşu ve işleyişine dönük olarak açıklamaktadır. Belediye tarihi

yanında Karşıyaka’da toplumsal yaşam hakkında da bilgi veren yazar, eski Karşıyaka’daki sosyo - kültürel ve ekonomik yapıyı anlamamızı kolaylaştırmaktadır.

İZMİR LIFE DERGİSİ (2005 - 2006). “İzmir Life” dergisi, İzmir’de, Ege’de ne nerede: Etkinlikler, konserler, sergiler, toplantı ve söyleşiler, sinemalar, tiyatrolar, mekânlar, restoranlar ve kafeleri tanıtan rehber sayfalarına sahip bir kültür dergisidir. Bu dergi, İzmir’de sadece günümüze ait değerleri değil, zamanda yolculuk yaparak geçmişin değerlerinin de tanıtıldığı bir dergidir. Bu nedenle kültürel açıdan efsanevi İzmir’in vazgeçilmezliğinin kanıtlarını gözler önüne seren bir rehber olması bakımından önemlidir.

ATAKİŞİ, Tufan (2006). “Karşıyakalılarla Paylaştıklarım” adlı çalışmada, anılardan ve anılar içindeki tarihi bir takım tasvirlerden yola çıkılarak geçmişin Karşıyaka’sı tasvir edilmektedir. Birincil kaynak olarak yazarın yaşadıklarından yola çıkan çalışma, yerleşimin tarihi sürecinde bazı bilgiler de vermektedir.

CANSEVER, Turgut (2006). “İslam’da Şehir ve Mimari” adlı çalışmada, doğal ortam koşullarının yerleşimi ve mimariyi nasıl yönlendirdiği konusuna açıklık getirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Coğrafya, Tarih ve Mimarlığın birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği anlaşılmaktadır. Çalışma, mimari unsurların estetik değer taşıması gerektiğini vurgularken, farklı kültürlerin buldukları Coğrafyada bu estetik uyumu sağlamak zorunda olduklarına dikkat çekmektedir. Ayrıca dünyadaki mimari eserlerin insanlığın geleceği açısından önem taşıdığını, bu nedenle başlangıçta doğayı doğru şekillendirmenin önemine değinerek, korumanın insani bir sorumluluk olduğunu ifade etmektedir.

YUMUL, Arus - DİKKAYA, Fahri (2006). “Avrupalı mı, Levanten mi” adlı çalışmada, tanımlanması zor bir kimlik olarak İzmir’de varlığını belirgin bir şekilde hissettiren bir grup ve kimlik açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kaynağını 1998 yılında Ege Üniversitesi’nde “Levantenler ya da Avrupalılar” adında düzenlenen bir toplantı oluşturmaktadır. Bu toplantıda sunulan bildirimlerle birlikte, her zaman belirsiz tanımlamalarla ortaya çıkan bu kimliğin kaynağı ve nitelikleri ayrıntılı bir biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır. Eser, bu alanda belirgin bir açığı kapatması bakımından oldukça önemlidir.

BÖLÜM: I

İZMİR'İN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ, DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİNE BAĞLI OLARAK XIX. YÜZYILDA İZMİR'DE KENTSEL DOKU, SOSYO - KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPI

1. İZMİR'İN DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

1. 1. Yüzey Şekilleri

Bir yerleşimin kurulup gelişmesinde yüzey şekillerinin büyük önemi vardır. Çünkü yerleşimler, yüzey şekilleri ve buranın iskâna uygunluk özelliğine göre şekillenmektedir. Arazi yapısının doğru kullanımı, yani yerleşimde topografik uyumun ön planda tutulması, insan ve doğal ortam arasındaki ilişkinin dengeli bir şekilde sürmesi için son derece önemlidir. Nitekim yerleşimler daha ziyade tarımsal verimliliği olan, su kaynakları bol ve geçmişte savunulması kolay alanlarda kurulmuştur. Bu yerleşmelerde tepelik alanlar konut bölgesi, ovalık alanlar tarımsal faaliyetler için kullanılmıştır. Ancak deniz kıyısındaki yerleşmelerde ticari etkinliğe bağlı olarak konut alanları hemen limanın gerisinden başlamakta, bu da topografik açıdan bir uyumsuzluk ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bu uyumsuzluk zaman zaman doğal afetlerin zararlı etkileriyle ciddi hasarlara neden olabilmektedir.

Araştırma alanımız olan İzmir de, bulunduğu coğrafya'da son derece elverişli doğal ortam koşulları nedeniyle daima yerleşilen bir kent olmuştur. Ancak kent toprağının ne derecede doğru kullanıldığı meselesi, geçmişten günümüze İzmir'in kentsel gelişim süreci incelendiğinde tartışılması gereken bir başka konudur. Fakat bizim üzerinde duracağımız konu, İzmir'in doğal ortam koşullarının kentin zenginleşmesinde ve bu zenginliğin sosyal ve kültürel seviyeyi yükseltmesinde nasıl bir rol oynadığıdır. Bu da, kent içerisinde bulunan tarihi yapıların çokluğu ve görkemli varlığıyla açıklanmaktadır.

İzmir başlangıçta İç Körfez'de, Tepekule olarak bilinen küçük bir yarımada üzerinde kurulmuş, daha sonra Körfez kıyıları boyunca adeta bir kolye gibi morfolojik yapıya uygun bir gelişim göstermiştir. Başka bir ifadeyle İzmir, Körfezi ve onu çevreleyen bir morfolojiye uygun olarak kurulup gelişmiş bir yerleşimdir.

İzmir, kuzeyde Yamanlar Dağlık Kütlesi (1076 m.), güneyde Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe'yi çevreleyen yüksek sırtlar ve Kemalpaşa (Nif) Dağı (1506 m.) gibi dik yamaçlı ve arızalı kütleleriyle çevrelenmiş; Bornova Ovası, Gaziemir Düzlüğü ve kıyı dolgu alanlarından oluşan tektonik bir çöküntü alanında bulunmaktadır (Koçman, 1989: 194). Bu morfolojik yapı, İzmir'i daima yerleşmeye uygun bir kent haline getirmiştir. Şöyle ki; İzmir Körfezi, korunaklı bir liman oluşturmuştur. Bu liman, Foça, Karaburun, Urla gibi çevredeki diğer limanlara nazaran daha kolay savunulabilme ve kuzey rüzgârlarının etkisine kapalı olma gibi özelliklere sahiptir. Bu da tüccarlar tarafından daha tercih edilir bir liman olan İzmir'in bir ticaret merkezi haline gelmesini sağlamıştır. İzmir hinterlandından getirilen malların bu liman vasıtasıyla kısa sürede ve güvenli bir şekilde dağıtımının yapılabilmesi, kentin cazibesini arttırarak bir göç çekim merkezi olmasına neden olmuştur. Ticaretle uğraşan yabancı milletler, körfezin çevresinde iş merkezlerini yaygınlaştırmışlardır. Öyle ki, 19. yüzyılda özellikle bugün I ve II. Kordon olarak bilinen alanlar, neredeyse tamamıyla iş merkezleriyle dolmuştur. Buradaki yoğun iş temposunun ardından zenginleşen sahibi olan yabancı tüccarlar, yerleşmek için kentin iç kesimlerinde daha sakin ve havadar alanları tercih etmişlerdir. Bornova Ovası, Buca Ovası ve Gaziemir Düzlüğü bunlardandır.

Körfez'in doğusunda yer alan Bornova çöküntü oluğundaki ova, İzmir'in en geniş düzlüğü olup etrafında yüksek dağlar ve sırtlarla çevrelenmiştir. Çok az eğimli bu ova, Melez, Halkapınar, Kocaçay ve Manda Çayı'nın taşıdığı alüvyonların biriktirilmesiyle oluşmuştur. Ayrıca bu akarsuların getirdikleri kum, kil, çakıl ve blok malzemelerin ova kenarına açıldıkları yerlerde birikinti konileri ve yelpazeleri meydana gelmiştir. Oldukça geniş tabanlı ve az eğimli olan bu birikinti konileri, yerleşim ve tarımsal faaliyetler açısından tercih edilen alanlar olmuştur. Öyle ki, kentin yoğun kalabalığından kaçan zengin tüccarlar, Bornova'ya geniş malikâneler inşa etmişlerdir. Çünkü Doğu - Batı uzanımlı Bornova Ovası, morfolojik yapı itibariyle hava sirkülasyonunu sağlamaktadır. Bu da, ovaya yayla havası getirmekte, dolayısıyla yerleşim açısından bir cazibe oluşturmaktadır. Önde küçük tepecikler ve bu tepeciklerin gerisinde basamaklar halinde uzanan ve kentin en çok yerleşilen alanlarından olan "Burun Abad - Birunabad" yani "Uçtaki Hisar" olarak bilinen

Bornova, 19. yüzyılda güzel bahçeleri ve büyük yazlık evleriyle Levantenler'in ayrı bir kültür oluşturduğu coğrafya olarak belirginlik kazanmıştır.

Kentin morfolojik görünümü, güneyde Kemalpaşa (Nif) Dağı (1506 m) yükselteleri ile bunların arasında 200 - 250 m. yükseklikteki Buca ve Gaziemir eşiğiyle devam etmektedir. Yani, morfolojik yapı, güneyde de yerleşime uygun bir özellik taşımaktadır. Ayrıca bu eşik, bir yandan İzmir Körfezi çukurluğunu güneydeki Menderes (Cumaovası) çukurluğundan ayırırken, bir yandan da kentin doğuda Kemalpaşa (Nif), güneyde de Menderes (Cumaovası) yönünde ilerlemesini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle kentin morfolojik yapısı, hinterlandının, dolayısıyla kentin gelişimini hızlandırmaktadır (Harita 2).

Buca Platosu'nun düzlükleri, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine olanak sağlayan bir fizyografya nedeniyle o dönemin önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Özellikle kır evleri ve üzüm bağlarıyla karakteristik kazanan Buca, İngilizlerin gerçek bir banliyö oluşturmalarına neden olmuştur. Nitekim 19. yüzyılda Buca'da özellikle İngiliz ve Hollandalı tüccarların malikâneleri dikkat çekmektedir. Bu dönemde yine İngilizlerin desteğiyle yapılan bir demiryolu hattının varlığı, yerleşimin kolay ulaşılabilmesini sağlamıştır. Kızılçullu Çayı da bu morfolojiye ayrı bir güzellik katmakta ve kültürel hayatı farklı bir şekilde yönlendirmektedir. Bu morfoloji, selvikler arasında bir mesire yerinin oluşumunu sağlayarak (günümüz Buca Köprüsü kenarında yer alan Homeros su kemerlerinin ve yanındaki mağaraların bulunduğu yer) o dönemin Buca ve özellikle de Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet') gibi yerleşimlerine turizm açısından bir canlılık kazandırmıştır. Bugün bu alan, Homeros'un şiirlerini yazdığı bir bölge olarak hem tarihi hem kültürel bir nitelik taşımaktadır. Buca Belediyesi günümüzde söz konusu alandaki mağaralarda arkeolojik kazı ve çevre düzenlemesi yapılmasını planlanmıştır. Bu gelişim, Buca'nın dolayısıyla İzmir'in tanınması bakımından önemli bir olaydır.

Körfez'in kuzeyinde bulunan Karşıyaka (Kordelyo) ise, geniş alüviyal alan üzerinde kurulmuştur. Buradaki yerleşim, özellikle 19. yüzyıldan sonra denizyolu ve demiryolu ulaşımının sağladığı kolaylıklara bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Körfezin gerisinde ince bir hat üzerinde, Bornova (Birunabad), Buca ve Konak'a nazaran daha sade bir yerleşim dokusuyla karakterize edilebilir.

Görüldüğü gibi, günümüzden yaklaşık 5000 yıl önce bugünkü Bayraklı - Tepekule'de Hacı Muço dolaylarında kurulan İzmir, daha sonra Kadifekale (Pagos Dağı) (219 m.) eteklerine taşınmıştır. Kadifekale (Pagos Dağı) yapısal bakımdan heyelan ve göçme olaylarına duyarlılığı nedeniyle kentin en uygunsuz yerleşim alanlarından birini oluşturmasına rağmen, o dönemlerde denizden gelen saldırılara karşı bir savunma sahası olarak oldukça önemlidir (Harita 3). Kentin morfolojisi de savunmaya oldukça elverişli özellikler sunmaktadır. Bu nedenle Kadifekale'ye ulaşmak için arazinin eğim durumuna uygun basamaklı sokaklar inşa edilmiştir. Daha sonra yavaş yavaş Körfez kıyılarına inen yerleşim alanları, Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, Körfezi tamamen çevreleyen bir dokuya sahip olmuştur. Bu gelişimde morfolojik yapının sağladığı ulaşım kolaylıkları da etkilidir (Harita 10). Çünkü kentin morfolojisi, hinterlandıyla (ard bölgesiyle) bağlantısını kolaylaştıran bir görünüm arz etmektedir. Bu da iç bölgelerdeki tarımsal ürünlerin kolaylıkla limana getirilmesini sağlamış ve ticareti canlandırmıştır. Ticari canlanma, ulaşım olanaklarının çeşitlenmesiyle daha da hızlanmış, nüfus artışına neden olmuştur. Böylece kent, 19. yüzyılda hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Günümüzde ise kuruluş alanının morfolojik özellikleri sınırsız bir kent gelişmesine izin vermediği halde, merkezde dikey, morfolojik yapının izin verdiği alanlardan da çevreye doğru yatay bir gelişim baskısı altına girmiştir.

Jeolojik açıdan özellikle kıvrılma ve kırılma olaylarının etkili olduğu Ege Hendeği ve Ege horst - graben sisteminde yer alan İzmir, faylanmalar nedeniyle tarihin çeşitli dönemlerinde yıkıcı depremlerle karşılaşmıştır. M. S 11 - 1919 yılları arasında çeşitli büyüklükte 114 depremden özellikle 1688 (magnitüdü 7.5) ve 1883 (magnitüdü 6.9) depremi kent üzerinde oldukça tahripkâr bir etki yaratmıştır (Sezer, 1998: 73). Bu depremler, özellikle körfez ve çevresinde meydana gelmiştir.

19. yüzyılda yerleşim düzeni incelendiğinde; Alsancak (Punta) çevresinde daha ziyade iş ve eğlence merkezlerinin bulunduğu görülmektedir. Bornova ve Buca çevresinde ise konut bölgeleri dikkati çekmektedir. Konut bölgeleri iş merkezlerini çevrelemiş bir konumdadır. Bu depremlerde can ve mal kaybının fazla olması ise kentin zemin özelliği yanında depremin şiddeti ve süresiyle de ilişkilidir. İzmir, çok sayıda depreme rağmen yine de ayakta kalabilme başarısını göstermiştir. Çünkü bulunduğu konum ve sağladığı avantajlar kentin varlığını adeta zorunlu kılmaktadır.

Öyle ki; İzmir, zamanla Efes (Ephesos), Milet (Miletos) ve Heraklea gibi kentlerden daha mamur bir kent haline gelmiştir. Doğa, tarihi süreçte bu kentlere İzmir kadar cömert olmamıştır. Şöyle ki; bu yerleşimlerin kurulduğu ovaları meydana getiren akarsular zamanla erozyon sonucu meydana gelen aşınım ve birikim olayları ile bu kentlerin denizle olan bağlantısını kesmiştir. Denizle bağlantısı kesilen kentler de ticaretteki etkinliklerini kaybetmiştir. Bu da zaman içerisinde sönük birer yerleşim haline gelmelerine neden olmuştur.

Görüldüğü gibi yeryüzü şekillerinin sunduğu avantajlı koşullar, İzmir'i daima yaşanabilir bir kent kılmıştır. Bu yaşanılabilirlik de Avrupalı tüccarları kente çekerek özellikle 19. yüzyılda farklı milletleri bir arada toplayan zengin bir kültürel doku meydana getirmiştir. Bu nedenle günümüzde kentin çeşitli noktalarında kalıntıları olan bu miras, bir nevi doğanın bize sunduğu bir armağandır ve korunmalıdır.

1. 2. Genel İklim Özellikleri

Doğal çevrenin dinamik bir unsuru olan iklim, insanın sosyal ve ekonomik hayatının sınırlarını büyük ölçüde tayin eder. Bu nedenle yerleşmelerin özellikleri verilirken, o yerleşime ait iklim koşullarından mutlaka bahsetmek gereklidir. Günlük hayatın içerisinde hemen tüm faaliyetler üzerinde yönlendirici etkiye sahip olan iklim, doğal çevrenin şekillenmesi, insan sağlığı ve refahı açısından da oldukça önemlidir. Çünkü yerleşimin kurulduğu alanın sıcaklık, yağış değerleri o bölgenin yaşanabilirliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca konutların yapı tarzını da etkilemektedir. Şöyle ki; kışların uzun ve çok sert geçtiği alanlarda karların çatıda birikmesini engellemek için dik çatılı, küçük pencere evler inşa edilmektedir. Rüzgârların etkisinin çok olduğu alanlarda da evlerin kapı ve pencereleri bu durum göz önüne alınarak belirlenmektedir. İklimin yumuşak olduğu alanlarda yazın serin olması nedeniyle yapı malzemesi olarak taş tercih edilmektedir. Ayrıca ekonomik faaliyetler de iklimin sert ve yumuşak olduğu bölgelerde hem zaman açısından hem de nitelik açısından farklılık göstermektedir. Örneğin İzmir, ılıman iklimi nedeniyle ekonomik faaliyetlerin yıl boyunca sürdüğü bir kent iken, doğuda Erzurum'da kışın açık havadaki ekonomik faaliyetler uzun süre durgunlaşmaktadır. Bu nedenle İzmir kentinin yerleşim yeri olarak seçilmesinde, sosyo - ekonomik hayatının

şekillenmesinde ve günümüze kadar tarih sahnesinden silinmeden ayakta kalabilmesinde iklimin rolünü göz ardı etmemek gerekir. İklim, coğrafi çevrenin şekillenmesini sağlayan en belirleyici faktörlerden biridir.

İzmir, 5000 yıllık bir geçmişe dayanan zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Böylesine köklü bir yerleşim tarihine sahip olan kentin bu kazanımları kuşkusuz doğal ortam özellikleriyle yakından ilgilidir. İzmir'in doğal bir limana sahip olması, kentin dışı açılımını, dolayısıyla ticari canlılığı sağlayarak yerleşim için tercih edilmesinde önemli bir etken olmuştur. Doğal ve korunaklı bir limanın yanısıra bölgede hüküm süren elverişli iklim şartları yerleşme için daha da uygun koşullar hazırlamıştır. Öyle ki; denizel etkiler, güneş ışınlarının denklinasyonu, yükselti ve yüzey şekilleri, kış aylarında bile sıcaklığın fazla düşmeyen bir termik rejim tipinin oluşmasında etkili olmuştur (Çukur, 1998: 104). Bu da kentin cazibesini daha da arttırmaktadır.

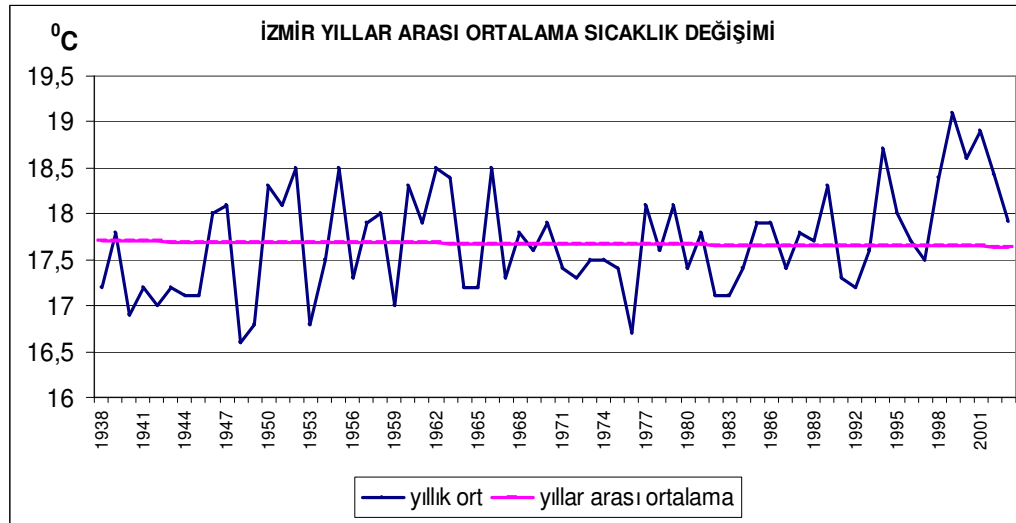
Ege Bölgesi'nin Asıl Ege Bölümü'nde, kendi adıyla anılan bir körfezin çevresinde kurulmuş olan İzmir'in, kuruluşundan günümüze kadar pek çok uygarlık elinde yer değiştirmiş olmasına rağmen hiçbir zaman tarih sahnesinden silinmemesinin bir nedeni, yukarıda da kısaca değinildiği gibi, insan ve diğer canlıların yaşamasına oldukça elverişli Akdeniz ikliminin kıyı Ege'ye özgü olan tipinin kentte hüküm sürmesiyle ilgilidir. Buna göre; İzmir'de yaz ve kış mevsiminde farklı hava kütleleri etkili olmaktadır. Yazın Orta Avrupa ve Balkanlar'a kadar ilerleyen Asor Yüksek Basınç alanından Ege kıyıları boyunca Doğu Akdeniz'deki Alçak Basınç sahasına doğru sürekli bir hava akımı olmaktadır. Bu hava akımı, kentte ve çevresinde kuzey batıdan esen rüzgârların etkili olmasını sağlamaktadır. Etezyen adıyla bilinen bu sürekli rüzgârlar ve yazın öğleden sonra denizden esen meltemler, yaz sıcaklığı üzerinde nispeten serinletici etki yapmaktadır. Nedim Atilla, İzmir'in ikliminin yumuşaklığını anlatabilmek için İzmirli'lerin; "hava şerbet gibi" deyimini kullandıklarını yazmaktadır (Atilla, 2005: 36). Çünkü Ekim ayının ilk günlerinde şerbet gibi olan havada, poyraz üşütmemekte, öğlen vakti güneş sıcaklığı yeterince yükseltmektedir. Ayrıca esince sersemleten İodos rüzgârları henüz bu zamanda başlamamaktadır. İzmir ve çevresinde, bu mevsimde tek hava kütesinin egemen olması ve yağış görülmemesinden dolayı Mayıs'tan Ekim'e kadar süren kurak bir dönem yaşanmaktadır. Ancak Kasım ayından itibaren Orta Avrupa ve Balkanlar üzerinden gelen soğuk ve nemli hava kütlesiyle güneyden gelen ılık ve nemli hava

kütlesinin karşılaşmasıyla “Akdeniz Tali Cephesi” olarak bilinen cephe faaliyetleri başlamakta ve buna bağlı olarak da Kasım - Nisan dönemlerinde yağışlar oluşmaktadır.

Meteroloji Genel Müdürlüğü’nden alınan veriler ışığında 1938 yılından 2001 yılına kadar olan uzun süreli rasatlar kullanılarak hazırlanan grafiklerden İzmir’de yıl boyunca sıcaklıkların nasıl bir seyir izlediği ve insanın yaşayışı ve ekonomik faaliyetleri açısından ne kadar elverişli olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir (Şekil 1, 2, 3). Buna göre; yılın hemen hiçbir döneminde günlük ortalama sıcaklıkların 0°C’nin altına düşmediği anlaşılmaktadır. Yaz mevsiminde ise 27°C ile Temmuz ayında en sıcak günler yaşanmaktadır. Bu da İzmir’de aşırı sıcak ya da soğuk günlerin yaşanmadığının bir göstergesidir.

Şekil 1

İzmir’de Yıllar Arası Ortalama Sıcaklık Değişimi (1938 -2004)

En yüksek yıllık ortalama sıcaklık değeri: 1999 yılında 19,1 °C; En Düşük yıllık ortalama sıcaklık değeri: 1976 yılında 16,7 °C

Yıllık ortalama yağışlı gün sayısının 74 gün olduğu İzmir’de yıllık ortalama yağış miktarı 700 mm’dir (Erlat, 2003: 41). Bazı yıllar birkaç gün hafif don olayı meydana gelebilmektedir. Yaz mevsiminde yaşanan 5 - 6 aylık kurak dönem, kentte bulunan akarsular ve yer altı suyu kullanımı sayesinde tarım açısından çok olumsuz sonuçlar doğurmadan aşılabilir. Bu da iklimin bir başka olumlu etkisini, dolayısıyla kentin yaşanılabilirliğini ortaya koymaktadır. Yaz kuraklığının uzun sürdüğü dönemlerde tarımsal sulamada sıkıntı olsa da yılda iki ürün rahatlıkla

alınabilmekte üstelik limanın varlığı, kentin ticaretle canlanmasını sağlamaktadır. Bu da ekonomik açıdan olumsuz şartların yaşanmasını engellemektedir.

İzmir'in rüzgâr rejimi dikkate alınarak kentteki eski mahalle dokusunun, oldukça dar bir şekilde uzanan sokakların kuzey-güney doğrultusunda, hem imbata hem manzaraya açık bir konumda yapıldığı görülür. Ayrıca yüksek kesimlere çıkabilmek için özellikle Kadifekale (Pagos Dağı) çevresinde eğimi kamufle eden basamaklı sokak bağlantıları oluşturulmuştur. İnsan faaliyetlerinin çeşitliliğini sağlayan bu doğal koşullar, kentin daimi bir yerleşim birimi olmasını adeta zorunlu kılmıştır.

Açıklamalardan da anlaşıldığı gibi İzmir, insan sağlığı ve etkinlikleri açısından oldukça elverişli iklim özelliklerine sahiptir. İklimin elverişli şartlar oluşturmasında yüzey şekillerinin de etkisi bulunmaktadır. Kuzeyde Yamanlar Dağı kuzey rüzgârlarını kapatarak Karşıyaka - Bornova arasında daha ılıman bir hava yaratmaktadır. Diğer taraftan doğu - batı uzanımlı Bornova Ovası, morfolojik özelliği itibariyle doğu - batı yönlü hava sirkülasyonu sağlamaktadır. Çünkü Bornova - Belkahve ve Sabuncubeli geçitleri zaman zaman İç Batı Anadolu'dan gelen soğuk hava akımlarının iç kısımlara sokulmasına izin vermektedir. Bu da Bornova'nın sahil kesimine nazaran daha serin olmasında etkilidir. Dolayısıyla 19. yüzyılda kentin yerleşim düzeni, bu sirkülasyonun iç kısımlara da geçişini sağlayacak bir şekilde denize dik sokaklar şeklinde gelişmiştir. Böylece iç kısımlara kadar ulaşan serin meltem rüzgârları, kentte akşam gezintilerini de vazgeçilmez bir kültür olarak beraberinde getirmiştir.

Kent çevresindeki uygun iklim koşulları, çeşitli tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesine de uygun zemin hazırlamaktadır. Nitekim, inceleme alanında özellikle 19. yüzyılda örneğin Buca ve çevresinde üzümün, Bornova çevresinde ise sebze tarımının yapıldığı çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bornova ve Buca çevresindeki ağaçlık ve bahçelik alanların yazın sahile nazaran daha serin olması, buraları yerleşim açısından gözde mekânlar haline getirmiştir. Tüm bu olumlu koşullar, söz konusu dönemde kentin bir cazibe merkezi olarak önemini korumasını sağlamıştır.

İzmir, günümüzde de daima bir göç çekim alanıdır. Çünkü tarım, sanayi, turizm gibi sosyo - ekonomik faaliyetler, karasal iklim şartlarının hüküm sürdüğü Anadolu'nun İç ve Doğu kesimlerinde yılın belli dönemleriyle sınırlı kalırken, İzmir'de neredeyse yıl boyunca sürdürülebilmektedir. Bu da kent çevresindeki elverişli iklim koşullarıyla ilgilidir. Nitekim İzmir, 19. yüzyıl döneminde de bu sebeplere bağlı olarak daima göç almış ve zamanın önemli kentlerinden olmuştur. İklim koşullarının daha sıcak ve nemli olduğu Konak'ta, İç Liman ve çevresinde daha ziyade iş merkezleri yer alırken, su kaynaklarının bol olduğu ağaçlarla kaplı alanlarda daha serin hatta nispeten yayla havasının hüküm sürdüğü Bornova ve Buca gibi yerleşmelerde ise Levantenler geniş malikâneleşmeler inşa etmişlerdir. Yeraltı su kaynakları bakımından da zengin olan Bornova'daki evlerde kuyu bulunmaktadır. Böylece hem içme suyu temini sağlanmış hem de hijyen açısından daha sağlıklı ortamlar oluşmuştur. Bu durum, iklimin insan ve faaliyetleri üzerindeki belirleyici etkisini oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Öyle ki, kentte iş ve yerleşim yerlerinin ayrılmasında, başka bir ifadeyle, yerleşim üzerindeki sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerin fonksiyonlarına göre dağılımında yerel iklim faktörünün etkisi görülmektedir.

Uygun iklim koşulları, kentte sosyal ve kültürel hayatı da etkilemiştir. Çünkü insan yaşamı için uygun sıcaklık değerleri 17 ile 20° C arasındadır. Efektif sıcaklık olarak bilinen bu sıcaklık değerleri, İzmir'de Nisan ayından başlayarak Ekim - Kasım aylarına kadar devam etmektedir. Örneğin, özellikle Bornova ve Buca çevresinde, yazın sahile nazaran nispeten daha serin olan hava şartlarının da etkisiyle at gezintileri geleneksel hale gelmiştir. Bu tür faaliyetler, kentin cazibesini arttırarak göç almasında önemli bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ağaçlıkların yer aldığı Buca, daha ziyade gelir düzeyi yüksek yabancılar tarafından tercih edilmiştir. Burada Levantenler, geniş bağ alanlarıyla süslü bir sayfiye yerleşimi oluşturmuşlardır.

Sahip olduğu elverişli iklim şartları yanında hinterlandıyla olan bağlantısı, iş olanakları gibi etkilerle daima göç alan bir yerleşim olan İzmir, günümüzde metropol bir kent olmuştur. İzmir, artan konut sayısı nedeniyle de yanlış arazi kullanımına maruz kalmaktadır. Yangın ve aşırı orman tahribatı sonucu Yamanlar Dağı garigilerle kaplı bir bozkır manzarası sunmaktadır. Yamanların güney eteklerinde yer alan Karşıyaka'nın gerisinde kalan alanlar gecekonduyla kaplanmıştır. Bu da çarpık

kentleşmeye yol açarak kent fizyonomisini bozmaktadır. Hatta zaman zaman iklimin olumsuz etkileriyle de karşı karşıya kalan bir kent ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, çıplak Yamanlar Dağı'ndan 1995 yılında meydana gelerek Karşıyaka'yı etkileyen, 6 yurttaşın hayatını kaybettiği sel felaketi, maddi ve manevi zararlarıyla bu durumu açıklamaktadır. Bunun yanında artan konut ihtiyacı nedeniyle inceleme alanı içinde bulunan eski kentsel doku alanları da zarar görebilmektedir. Şöyle ki; Kemeraltı'nda özellikle Varyant, İkiçeşmelik ve Agora çevresinde bulunan ve mimari özellikleriyle 19. yüzyıl ve öncesi İzmir'ini yansıtan konutlar, gelir düzeyi düşük bireylerin yerleştiği alanlar haline gelmiştir. Bu da söz konusu değerlerin, burada oturanlar daha ziyade geçim derdinde olduğundan giderek yıpranmasına, hatta yok olmasına ve kentsel dokunun zarar görmesine neden olmaktadır.

Konum, yüzey şekilleri, ulaşım, ard bölge gibi diğer koşulların yanında uygun iklim koşullarının sağladığı cazibe, göç ile yeni yerleşim yerleri gündeme getirmekte, bu da alansal gelişimi kaçınılmaz kılmaktadır. Planlama hızını aşan gelişim ise kent arazilerinin yanlış kullanımına yol açmaktadır. Kent çevreleri birer rant merkezi haline dönüşmektedir. Oysa Heredot'un; İzmir için "İyonya dünyanın en güzel gök kubbesi altında" sözü, bu kentin iklim özelliklerinin o dönemde de insan ve faaliyetleri açısından yerleşim için ne kadar uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde aşırı nüfus baskısı nedeniyle oluşan gecekondular ve tarihsel mekânların barınak olarak kullanılması ise malesef bu sözün güzelliğini gölgelemektedir.

1. 3. Tarımsal Özellikleri

Bir sahanın yerleşim yeri olarak tercih edilmesinde iklim, yeryüzü şekilleri, ulaşım gibi faktörlerin yanında toprak özellikleri de oldukça belirleyici rol oynamaktadır. Çünkü insanların yerleşik hayata geçişi toprağı ekip biçmeleriyle başlamıştır. Başka bir ifadeyle günümüz modern hayatının kültürel temelleri, tarımla başlamıştır.

İnsanlar, yerleşim yeri seçimlerinde; su kaynaklarına yakınlık, kolay savunulabilme imkânı yanında ekip biçilebilme özelliğine sahip toprak varlığına da dikkat etmişlerdir. İkel sanayi faaliyetleriyle modern hayat da böylelikle temellenmiştir. Nitekim Ege Bölgesi'nde Helenistik ve Roma dönemlerinde, Bergama

(Pergamon), Afrodiasias (Aphrodisias), Pamukkale (Hieropolis), Efes (Ephesos) gibi antik kentler, çevrelerindeki çok geniş ve verimli arazi varlığı nedeniyle İzmir'den daha gelişmiş yerleşimler haline gelmiştir. İzmir ise, ancak 16. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan bir kent olmuştur. Çünkü İzmir kenti, iklim, yeryüzü şekilleri, savunma ve toprak özellikleri gibi elverişli doğal ortam koşullarının sunduğu avantajları değerlendirerek ticaret açısından da oldukça uygun konuma sahip olmuştur. Öyle ki, Afrodiasias (Aphrodisias), Pamukkale (Hieropolis), Efes (Ephesos) gibi yerleşimlerin kurulduğu alanlar, İzmir'in hinterlandını oluşturan verimli Menderes Ovası'nın arazileridir. Ayrıca İzmir, Anadolu üzerinden kervan yollarıyla gelen malların Ege Denizi ile Batı Dünyası'na ulaşmasını sağlamaktadır. Bu da Batılı tüccarların özellikle 19. yüzyılda İzmir'i Doğu Akdeniz'de bir liman kenti ve Osmanlı ülkesini iyi bir pazar olarak görmelerine neden olmuştur. Buharlı gemilerin ve lokomotif'in icadıyla İzmir'in ard bölgeyle bağlantısında uzun mesafe dezavantajı ortadan kaldırılarak burada yetiştirilen ürünlerin daha hızlı ve ucuz olarak limana taşınması sağlanmıştır (Oban ve Diğerleri, 2004: 92). Bu gelişim de ticareti canlandırarak kente zenginlik getirmiştir.

Gerekli yararlı bitkileri yetiştirmek amacıyla toprak üzerinde yapılan ekme, dikme, yetiştirme ve hasat etme gibi çalışmaların tümünü içeren tarımsal faaliyetler, bir yerleşimin sosyo - ekonomik gelişiminde oldukça önemlidir. Çünkü tarımdaki gelişmeler sanayiye, sanayideki gelişmeler de tarımı etkilemekte, bu karşılıklı etkileşim de ticaretin canlanmasını sağlamaktadır (Oban, 2000: 107).

Tektonik kökenli oluklar İzmir'in kuzeyde Kemalpaşa, güneyde Gaziemir-Torbalı, doğuda Güzelbahçe-Narlıdere, kuzeyde Menemen yönünde geniş oluklara kolayca bağlanmasını sağlamıştır. Ulaşım kolaylığı, kent hinterlandında Gediz ve Menderes Grabeni içinde bulunan verimli tarım alanlarındaki ürünlerin limana kolaylıkla taşınmasını sağlayarak kenti pazarlama açısından da bir cazibe unsuru haline getirmiştir. Elverişli koşullar nedeniyle özellikle Sakızlı tüccarlar ve Levantenlerin uğrak yeri haline gelen kentin hem hinterlandı hem kent içi topografya ve toprak özellikleri tarımsal faaliyetleri kolaylaştırmıştır.

İzmir kenti çevresindeki toprakların oluşumunda iklim, topografya, ana materyal ve bitki örtüsü etkili olmuştur. İklim koşullarına göre oluşan kırmızı Akdeniz

toprakları, kentteki karstik alanlarda görülmektedir. Bornova Ovası'nda verimli alüvyal topraklar, aradaki killi yüzeylerde vertisol, neojen killi-marnlı yerlerde rendzina toprakları bulunmaktadır. Çevredeki bitki örtüsünün tahrip edildiği ve ana materyalin yüzeye çıktığı alanlarda ise intrazonal topraklar yer almaktadır. İzmir'de tarım, Karşıyaka ve Bornova Ovası'ndaki alüvyal ve vertisol ile Buca platosundaki rendzina toprakları üzerinde yapılmaktadır.

Bilindiği gibi İzmir'de Akdeniz iklim şartları hüküm sürmektedir. Kent içinde ve çevresinde de bu iklim şartlarına uygun farklı verimlilik özelliğine sahip topraklar meydana gelmiştir. Toprak, bir bitkinin gelişebilmesi için gerekli olan temel unsurlardan biridir. İklim, anakaya, topografya, zaman, biyotik faktörler toprak oluşumunu etkileyen öğelerdir (Atalay, 1989: XII, XIII). Bir ayrışma ürünü olan toprak, bünyesinde bulundurduğu zengin besin maddeleri sayesinde bitkilere beslenme olanağı sunmanın yanında durak vazifesi de görmektedir. Böylece yeryüzeyi çeşitli renk ve boyutlarda bitkilerle donanarak görsel zenginliklere sahne olmakta, doğal çekicilikler meydana getirmektedir. Ayrıca canlılara besin kaynakları üretmekte, yerleşme imkânı sağlamaktadır. Bu nedenle toprak kalitesine göre farklı arazi gruplandırmaları yapılarak ekonomik faaliyetler açısından doğru kullanım alanları oluşturulabilmektedir.

İzmir'deki arazi varlığına bakıldığında; volkanik Kadifekale (Pagos Dağı) eteklerinde, bugünkü Karataş ve Halil Rıfatpaşa semtleri civarında VI. ve VII. sınıf arazilerin varlığı görülür (Harita 4). Bu alanlarda 19. yüzyılda Türkler, ve Yahudiler yerleşmişlerdir. Alsancak (Punta) ve Kahramanlar civarında ise Rumlar çoğunluktadır. Ancak Rumlar ticari faaliyetlerle uğraştığından zenginleşerek Bornova, Buca civarında da geniş malikâneler kurmuşlar ve Levantenlerle farklı bir yerleşim ve yaşam kültürü oluşturmuşlardır. Alüvyal dolgu sahası üzerinde kurulu olan Alsancak (Punta) sahil şeridinde daha ziyade ticarethane, liman tesisleri, antrepolar, havagazi fabrikası, imalâthaneler, eğlence ve kültür merkezleri yer almaktadır. Bu alanların denize yakın kesimlerinde ise drenaj ve tuzluluk problemleri görülmektedir (Oban ve Diğerleri, 2004: 92).

Neojen tortullarının bulunduğu Buca arazileri IV. sınıf arazilerdir. Bu araziler üzerinde 19. yüzyılda özellikle üzüm bağları dikkat çekmektedir. Ayrıca

hinterlanddaki Gediz Oluğu ve Bozdağlar'ın eteklerinde kolay havalanan, kolay ısınan ve su tutma kapasitesi düşük kumlu topraklar üzerinde de bağlar iyi gelişme göstermektedir. Kolay işlenen bu topraklar üzerinde yetiştirilen üzüm çok lezzetli ve verimlidir. Kentin 19. yüzyıldaki ticari zenginliğinde, kentteki ve yakın çevreyle hinterlandındaki bu bağ alanlarının da önemli rolü olmuştur. Diğer taraftan bağ alanları kentin tarımsal zenginliğini yansıtmının yanı sıra Levantenlerin malikâneleriyle de adeta birer sayfiye yerleşimi haline gelmiştir.

Buca bağ ve bahçelerinde yetişen bazı tarımsal ürünler kent içerisinde sokak satıcıları tarafından eşek sırtında sokak sokak gezilerek satışı sunulurdu. Nitekim yakın zamanlara kadar süren bu gelenek, kentleşme etkisiyle bu tarımsal alanların konut ve işyerlerine teslimi nedeniyle artık görülmez olmuştur. Buca'da yetiştirilen üzümün en az yirmi çeşit olduğu belirtilmektedir. Bunlardan “sultaniye, küçük siyah, iri siyah, Kıbrıs, çekirdeksiz kırmızı, misket, razaki” gibi türler, Buca çevresindeki bağlarda en yaygın olanlardır. Çoğunluğu Rumlar tarafından kurulmuş olduğu bilinen bu bağlarda özellikle sultaniye üzüm yetiştirilmekteydi (Göçmenoğlu, 20005: 15-40). Çünkü sultaniye üzüm, sert, sarı lekeli taneli ve dayanıklıydı. Salkımın taneleri günlerce korunabiliyordu. Kıbrıs, misket ve çekirdeksiz pembe üzüm ise daha sonra ıslah edilen alanlarda yetiştirilmeye başlanan türler olarak bilinmektedir. Buca Heykel'de (İş Bankası'nın yanı) Buca'daki bağ alanlarının zenginliğini daha doğrusu varlığını gelecek kuşaklara hatırlatan sırtında üzüm selesi bulunan bir eşek heykeli yapılmıştır. Bu heykelin çevresinde bazı köylüler üzüm, incir gibi ürünler getirerek Buca'nın hâlâ tarımsal açıdan bu varlığını sürdürdüğünü adeta kanıtlamak istemektedirler. Ancak bu heykel, 2006 yılında bulunduğu yerden kaldırılmıştır. Günümüzde bu nostaljiyi yansıtan, sadece Erdem Caddesi üzerinde omuzunda üzüm sepeti ile kavşağı süsleyen bir köylü kızı heykelidir. Zaten buradaki bağ alanları da hızlı kentleşme etkisiyle özellikle 1950 sonrasında hızla yok olmuştur. Öyle ki, daha bu yıllarda bile Üçkuyular mevkiinden başlayan bağ alanlarının incir ve zeytinlerle karışarak oldukça geniş bir alan kapladığı ve Kozağaç'a kadar uzandığı belirtilmektedir. Ayrıca Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet') ve Buca arasının tamamen bağlarla kaplı olduğu ve bir festivalle bu zenginliğin kutlandığı da bilinmektedir.

Bu dönemde geniş bağlık alanları olan Levantenlerden biri, Fransız Hastanesi olan günümüz Alsancak Devlet Hastanesi'nde görev yapan Dr. Aliberti idi. Dr. Aliberti'nin bağı Koşuyolu'nda bulunmaktaydı (Göçmenoğlu, 2005: 65, 140). Günümüzde de bazı vatandaşlar geçmişe tanıklık eden ve İzmir ekonomisinde ve sosyal hayatında hareketlilik yaratan üzümü yaşatmak için bazı bağ alanları oluşturma çabasıdır.

Buca'da bulunan bir diğer tarımsal zenginliği zeytinlikler oluşturmaktaydı. Zeytin, özellikle Buca Tepesi'nde yaygındı. Bu nedenle bu tepeye, zeytinlik denirdi. Zeytinlik, hem tarımsal açıdan bir ekonomik kaynak, hem de bir piknik yeri olarak kullanıldığından adeta sosyal açıdan bir kaynaşma alanıydı.

Buca'da incir bahçeleri de bulunmaktadır. Buca'da yetiştirilen incir, "yemiş" adıyla telaffuz edilmekte olup bardacık cinsidir. Diğer incir türlerine göre bardacık, daha kalın kabuklu olup kabuklarının üzerinde derin çizgileri vardır. Ayrıca kolayca soyulabilen bu kalın kabuk altından lokum lezzetinde bir meyve açığa çıkar. Göçmenoğlu günümüzde Buca'da bardacık incirinin bu türünün kalmadığını belirtmektedir (2005: 41).

Görüldüğü gibi, Buca ve çevresi tarımsal verimlilik ve ürün çeşidi bakımından oldukça zengindir. Bu zenginlik 19. yüzyılda İzmir ticaretine ve sosyo - kültürel hayatına ayrı bir canlılık kazandırmıştır. Nitekim bu canlılık, Buca'daki bağlardan toplanan üzüm ve incirin trenle Alsancak Garı'na getirilerek oradan dağıtımının yapılması sırasında belirgin bir şekilde yaşanırdı.

İzmir Körfezi'nin son bulduğu kısımdan itibaren doğuya doğru uzanan Bornova Ovası tektonik bir depresyon görünümündedir (Ardos, 1968: 7). Alüvyal Bornova Ovası'nın kuzey kesimlerinde mesozoik ve neojene ait kalker taşlarının çatlak ve tabakaları arasında kırmızı Akdeniz toprakları, Belkahve'nin eteklerindeki çamur akıntıları üzerinde de yer yer çakıllı kırmızı topraklar yaygındır. Bornova'daki işlenmesi kolay olan flişler üzerinde bağ ve zeytinlikler bulunur. Bornova ova tabanıyla yamaçlarda alüvyal ve kolüvyal genç topraklar ise buralarda özellikle meyve ve sebze tarımına olanak sağlamıştır. 19. yüzyılda bahsedilen, IV. ve V. sınıf araziler olarak sınıflandırılan birikinti konisi üzerinde yer alan bu araziler üzerinde yetiştirilen tarımsal ürünler, kent içerisinde hem ticari hem sosyal açıdan bir canlanma meydana

getirmiştir. Bornova’da özellikle geniş bamyaya ve barbunya bahçelerinden söz edilmektedir. İzmir’de üretilen bu bamyaya türü “kınalı bamyaya” olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Ova’nın denize yakın bataklık kesimlerinde kekliklerin varlığından bahsedilmektedir. Kent içinde av partilerinin olduğu da aktarılmaktadır. Doğal ortam açısından uygun olanaklara sahip Bornova, bu nedenle kentin ilk yerleşim nüvelerinden biri olmakla kalmamış aynı zamanda 19. yüzyılda zengin bir kültürel altyapının oluşmasını da sağlamıştır.

İzmir’de tarımsal zenginliği arttıran bir diğer ürün, ard bölgede yaygın üretime sahip pamuktur. Pamuk, Menderes Ovası’nın oldukça verimli topraklarında yetiştirilmekte ve İzmir limanından dışarıya gönderilmektedir. Pamuk, üretim ve ticari boyutuyla çok sayıda insana iş olanağı sağlamanın yanında kentin zenginleşmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Martal, 2004: 82).

İzmir’de 19. yüzyıldaki ticari faaliyetlerde oldukça hareketli pazarlıkların yaşanmasına neden olan bir diğer tarımsal ürün ise fizyolojik bir ihtiyacı karşılamaktan ziyade keyif verici olan tütündür. İzmir’in köylerinde ve ard bölgesinde kıraç topraklar üzerinde Ocak ve Ağustos aylarında yetiştirilen tütün, Ekim ve Kasım aylarında kurutulmuş yaprakları denk edilmektedir (Göney, 1975: 461). Kasım ayından itibaren satışa sunulan tütünün aroması güzel olanlar hemen alıcı bulmaktadır. Nitekim İzmir’de 19. yüzyılda tütün ticaretine bağlı olarak çok zenginleşmiş aileler bulunmaktadır; Evliyazadeler bunlardandır.

İzmir’deki sosyo - ekonomik ve sosyo - kültürel gelişimde tarımsal özelliklerin ne denli önemli olduğunu, bugün hâla varlığını sürdüren Alsancak Garı şahitlik etmektedir. Bu garın iç kısmında tavan kenarı süslemeleri incir ve incir yaprağı şeklindedir (Foto: 61). Ayrıca inceleme alanı içerisindeki önemli malikânelere yapılan ziyaretlerde de evlerin tavan ve köşelerinde incir ya da üzüm motiflerine rastlanması, bu kent için tarımsal ürünlerin önemini vurgulamaktadır. Öyle ki, sadece kent içi değil, ard bölgeden gelen zengin tarım ürünlerinden bazıları örneğin incir, yılın belli bir döneminde festival yapımına da olanak sağlamıştır. Bu da tarımsal etkinliklerin kent içindeki toplumsal hayatı nasıl canlandırdığının bir göstergesidir.

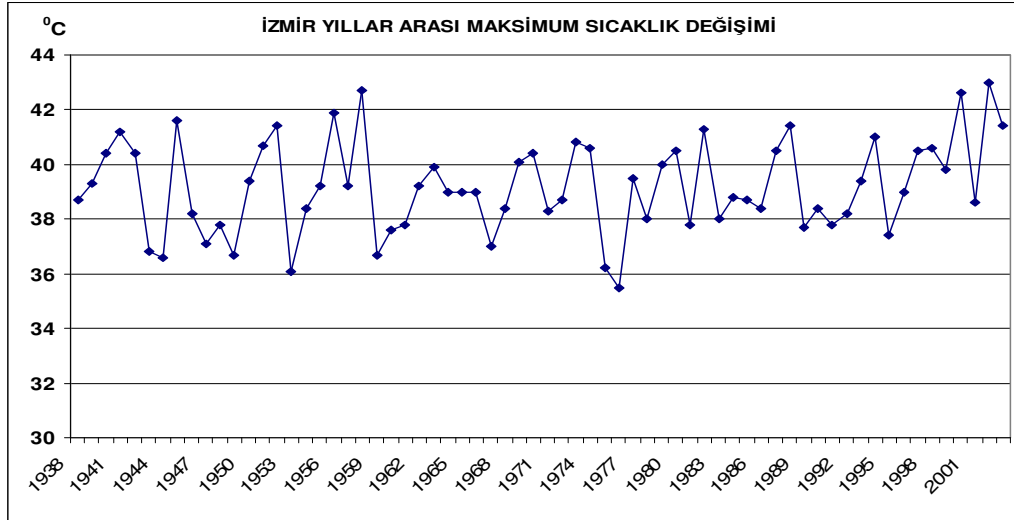
İklim ve hidrolojik koşulların da elverişli olanaklar sunması, bu zengin kültürün gelişimine katkıda bulunmuştur. Çünkü tarımsal verimlilikteki önemli

unsurlardan bir diğeri sulamadır. Nitekim İzmir ve çevresinin drenaj ağı çok sayıda küçük akarsulardan oluşmaktadır. Kent içinde Kocaçay, Halkapınar Çayı, Manda Çayı ve Melez (Yeşildere) önemli akarsulardır. Genellikle kısa boylu olan bu akarsular basit rejimlidirler ve mevsimlik akım gösterirler. Bu nedenle yağışlı geçen kış mevsiminde akım gösterirlerken kurak geçen yaz mevsiminde sınırlı kullanıma sahiptirler. Buna karşılık Işıkkent - Pınarbaşı ve Kemalpaşa (Nif) Dağı'ndaki kireçtaşlarından sızan suların Bornova Ovası'ndaki kumlu ve çakıllı depolarda tutularak zengin bir yeraltı suyunun oluşmasını sağlamıştır. İzmir Körfezi'nin kuzeyini sınırlayan fay hatları boyunca da sıcak su kaynakları çıkmaktadır. Bu özelliklere bağlı olarak kentin çeşitli yerlerinde soğuk su ve sıcak su olarak yüzeye çıkan bu kaynaklar, tarımsal sulamada, sağlık kürlerinde ve turizmde kente ayrı bir zenginlik kazandırmaktadır. Pınarbaşı, Halkapınar soğuk su ve Balçova sıcak su kaynakları bunlara örnektir. Nitekim eski dönemlerden beri Balçova, Agememnon kaplıcaları olarak anılmakta olup kentin mitolojik tarihine turizm açısından kültürel bir zenginlik ortaya çıkarmaktadır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse; bir Doğu Akdeniz Liman kenti olarak İzmir'in bulunduğu konum, iklim ve topografya şartları tarıma uygun ortam oluşturmaktadır. İzmir'de yıllık ortalama sıcaklık 17° C'dir. Sıcaklığın yıl içindeki dağılımı ise 8°C ile (Ocak) ve 22 - 23°C (Temmuz) arasında değişim göstermektedir. Yıl boyunca aşırı sıcak ve soğuk günlerin yaşanmadığı kentte 2003 yılı itibariyle Ocak ayında görülen en düşük sıcaklık - 8°C iken Temmuz ayında görülen en yüksek sıcaklık 40°C' dir. Kışın sıcaklık değerleri 0° C altına pek inmemektedir. Mart - Eylül ayları arasında beş ayın sıcaklığı 20°C'nin üzerindedir. Mart ayından itibaren sıcaklığın giderek arttığı kentte, Kasım ayından itibaren 10 °C'nin üzerindeki sıcaklık değerleri Aralık ayı sonuna kadar devam eder. Bu da vejetasyon süresinin uzunluğunu göstermekte ve sebze tarımında yılda iki defa ürün alınabileceğinin ifadesi olmaktadır.

Şekil 2

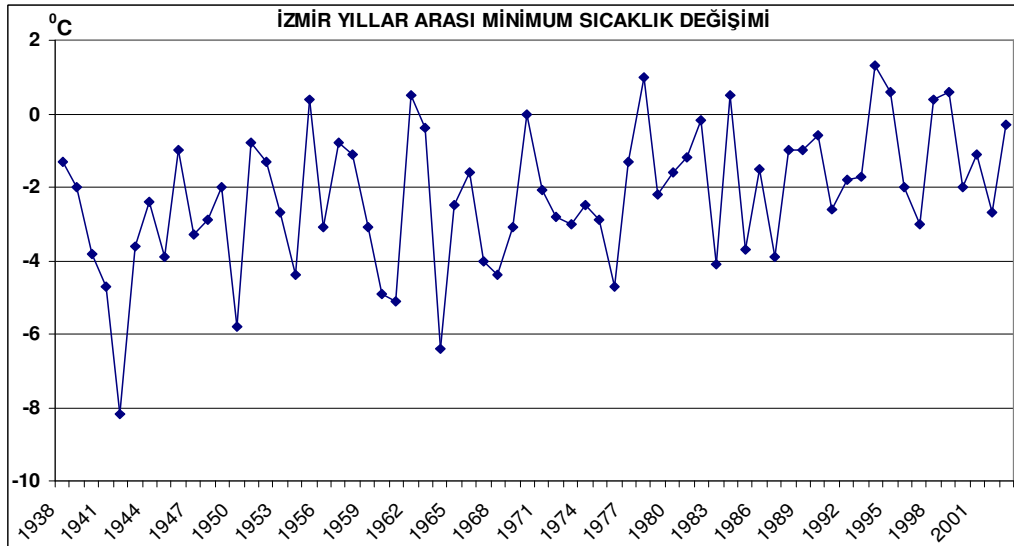
İzmir'de Yıllar Arası Maksimum Sıcaklık Değişimi (1938 - 2004)

Yıllar arası maksimum sıcaklık içinde en yüksek sıcaklık değeri: 2002 yılında 43 °C; Yıllar arası maksimum sıcaklık içinde en düşük sıcaklık değeri: 1976 yılında 35,5 °C

Şekil 3

İzmir'de Yıllar Arası Minimum Sıcaklık Değişimi (1938 - 2004)

Yıllar arası minimum sıcaklık içinde en düşük sıcaklık değeri: 1942 yılında -8,2 °C; Yıllar arası maksimum sıcaklık içinde en yüksek sıcaklık değeri: 1994 yılında 1,3 °C

İzmir'de yıllık ortalama yağış miktarı 700 mm dolayındadır. Bazı yıllar 1100 mm'ye kadar çıkan yağışlar, bazı yıllarda 400 mm'ye kadar düşer. Yağışlı dönem, Akdeniz yağış rejiminde olduğu gibi Kasım - Nisan arasındadır. Temmuz ve Ağustos ayları ise neredeyse kurak geçmektedir. Bu kurak dönem, tarımsal sulamada az da olsa sorun olabilmektedir. Ancak kent içinde ve çevresinde bulunan yeryüsti ve

yeraltı suları sayesinde bu problem önlenmektedir. İzmir’de kar yağışı ve don olaylarına ise çok nadir rastlanmaktadır.

İzmir’de bu iklim şartları altında Karşıyaka, Bornova ve Buca Ovası üzerinde hemen her tür tarım ürünü yetiştirilebilmektedir. Kentte ve ard bölgesinde verimli tarım arazileri üzerinde kentin adını dünyaya duyuran ve ticari zenginliğini arttıran ürünler yetiştirilmektedir. Bu ürünlerin başında yukarıda da bahsedildiği gibi incir, zeytin ve üzüm gelmektedir. Nitekim Martal, Aydın ve Manisa ile birlikte İzmir için bir dönem “İstanbul’un meyve paketi” deyimini kullanmaktadır (2004: 83). Çünkü özellikle 16. yüzyıl sonrasında İstanbul’un sebze ve meyve ihtiyacı çok zengin bir tarımsal kültüre sahip olan İzmir’den karşılanmaktadır. 19. yüzyıla gelindiğinde ise zengin bitki örtüsüyle tasvir edilen bu yerleşimler, gerek ticari gerekse kültürel yaşantıda canlı birer yaşam alanı oluşturmuşlardır.

Akdeniz ikliminin ortaya çıkardığı tarımsal ürün çeşitliliği, İzmir’de farklı bir sofraya kültürü de meydana getirmiştir. Geleneksel Ege mutfağı olarak adlandırılan bu kültür; hindiba, radika, roka, reyhan, semizotu, horozibiği, tere, kuzukulağı, nane, ebegümeci, gelincik, turpotu v.s. gibi otlarla ve zeytinyağıyla yapılan yemekleriyle ayrı bir zenginliğe sahiptir. Ayrıca bu otlar ve adı burada verilmemiş daha başka ot türleri baharat olarak da aktarlarda yerini alarak verimli topraklardan gelen tarımsal zenginliğin ayrı bir yüzünü sergilemektedir. Kemeraltı’nda ve İzmir’in değişik semtlerinde bu ot zenginliğini sunan aktarlar, aynı zamanda kentin ticari canlılığını sağlayan üzüm, incir gibi ürünlerin kuru yemiş halinde satışa sunulduğu mekânlardır.

İzmir’de tarımsal ürünler ticari canlılık yanında kent içinde ve çevresinde sosyo - kültürel bir hareketlilik de meydana getirmektedir. İncir, İzmir ekonomisi için oldukça önemli bir üründür. Çünkü, her ne kadar asıl incir yetiştirme alanları ard bölgedeki; Köşk, Umurlu, Reşadiye, Nazilli, Bozdoğan, Karapınar ve Söke civarı ise de işleme, paketleme ve satış işlemleri İzmir’de gerçekleşmiştir. Bu nedenle her yıl İzmir’e ilk gelen incir yükü davul zurna eşliğinde bir ekiple Alsancak Garı’ndan Yemişçiler Çarşısı’na kadar bir şenlik havasında getirilirdi (Yetkin, 2004, Milliyet Ege). Nitekim, günümüzde hâlâ incir festivali düzenlenmektedir. Ayrıca bamya festivali de yapılmaktadır. Ancak bu festivallerden incir festivali 1992 yılından beri 7 Eylül tarihinde Beydağ kasabasında kutlanmaktadır. Erik ve bamya festivali ise 9

Temmuz'da Ödemiş - Kaymakçı'da kutlanmaktadır. İzmir'in ard bölgesinde yapılan bu kutlamalardan incir festivali günümüzde İzmir Alsancak Garı'nda yapılabilir. Ayrıca eskiden 20 Ağustos - 20 Eylül tarihlerinde yapılan üzüm festivali de Buca Belediyesi öncülüğünde tekrar yaşatılabilir. Böylece hem kentin gelişiminde ticari tarım ürünlerinin nasıl bir rol oynadığı hem de bu ticarete demiryollarının itici gücü yeni nesile gösterilerek, bu değerlerin korunmasının gerekliliği konusunda bilinç oluşturulabilir.

Bu bilinci oluşturmak aynı zamanda insanlık görevidir. Çünkü çeşitli kaynaklarda İzmir'in eski tarımsal ürün çeşitliliğinden övünülerek bahsedilmektedir. Ancak günümüzde sadece bazı ürünlerden bahsedilebilmektedir. Bu durum, kentsel alanın planlama hızını aşan gelişimi ve yanlış arazi kullanımı neticesinde ortaya çıkan bir kayıptır. Eskiden İzmir'de üzüm, incir, zeytin, buğday, bamyaya, portakal, limon, nar, vişne gibi tarımsal ürünler geniş alanlarda yetiştirilebilirken günümüzde bu ürünlerin yetiştirilebildiği alanlar kent merkezi çevresine çekilmiştir. O dönemlerde İzmir'de av partilerinden bahsedilmekte, özellikle kekliğin bol miktarda yaşadığı belirtilmektedir (Slaars, 2001: 92). Deniz ürünlerinin çeşitli ve bol olduğundan da söz edilmektedir. Bu zenginlik içinde de farklı milletlerden oluşan insanlar bir araya gelerek hem mimari açıdan hem de sosyo - kültürel açıdan ayrı bir zenginlik ortaya çıkarmıştır.

Görüldüğü gibi İzmir, doğal ortam koşulları bakımından insanoğluna son derece cömert davranmıştır. Ancak günümüzde bu zenginlikler büyük ölçüde can çekişmektedir. O nedenle koruma konusu, üzerinde önemle durulması gereken bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buradaki koruma, sadece mimari yapılanma olmamalı, yukarıda da açıklandığı gibi, doğal ortamı da kapsmalıdır. Başka bir deyişle, sağlıklı ve mutlu bir kent ortamı için havza ölçeğinde bir koruma yaklaşımı ile meseleye eğilinmelidir.

2. XIX. YÜZYIL İZMİR'İNİN GENEL DURUMU

İzmir, antik dönemden bu yana kara ve deniz yollarının bir kesişme noktasıdır. Verimli bir tarım ovasının bitim noktasında kurulmuştur. Ancak iktisadi atılımını 17. yüzyılın ilk yıllarında yapmıştır. Çünkü bu yüzyılda kent, Uzak Doğu'dan gelen ipek ve Anadolu'dan gelen tuz kervanlarının deposu haline gelmiştir. Gayrimüslim toplulukların ve Avrupalılar'ın İzmir'e gelmeleri de aynı döneme rast gelmektedir. Özellikle Venedikliler, Fransızlar, İngilizler ve Hollandalılar'dan oluşan bu yabancılar, kapitülasyon rejiminden yararlanarak kentte özellikle ticari ilişkilerde ve banka işlemlerinde önemli rol oynamışlardır. Konsolosluklar kurmuşlar, zamanla İzmir'e yerleşmişler ve sosyal hayatta etkin olmuşlardır. Görüldüğü gibi, coğrafi konumu ve sağladığı avantajlar İzmir'i daima gelişime dönük bir kent olmaya yöneltmiştir.

Bilindiği gibi İzmir Birinci Dereceden Deprem Bölgesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bu da morfolojik yapının sağladığı avantajlar yanında jeolojik açıdan bir risk bölgesi olduğunu göstermektedir. Nitekim tarihsel süreçte irili ufaklı çok sayıda depremin yaşanması ve bazılarının kentte önemli can ve mal kaybına yol açması, bu durumu açık bir şekilde yansıtmaktadır. Bu yıkıcı depremlerden biri, 1688'de meydana gelmiş ve kentte önemli tahribata yol açmıştır. Ancak İzmir, bu depremlerle önemli bir yıkım yaşamamasına rağmen ard bölgesinin sağladığı tarımsal ürün zenginliği ve limandan güvenli ticaret sayesinde iktisadi büyümesini devam ettirmiştir. 1700'lü yıllara gelindiğinde ise, depremin yıkıntıları sarılmış ve kent aşağı yukarı bugünkü görünümünün temelini oluşturmuştur. Kentteki ticari gelişme, 19. yüzyıl ortalarında daha da artmıştır. Bu dönemde Fransızlar tarafından büyük tonajlı gemilerin gelebileceği limanların inşa edilmesi ve İngilizlerce demiryolu ağının (İzmir - Turgutlu 'Kasaba') yapılması iktisadi hayatı canlandırarak İzmir'i bir nüfus çekim alanı haline getirmiştir. Çünkü bu şekilde iç bölümlerin tarım ürünleri İzmir'e daha ucuza ve daha hızlı getirilmekte, ticari hareketlilik daha da artmaktadır. Ancak bu dönemde kentteki yerel sanayi, kuru üzüm ve incir işletmeciliği ile halı dokumacılığı gibi zanaatsal faaliyetlerden ibarettir.

19. yüzyılda İzmir'de ürünlerin çoğu ham olarak ihraç edilmekte, yurt dışında işlendikten sonra ithal edilmekteydi. Osmanlı'nın en faal limanı olan İzmir'de deniz

trafiği bu asırda 5 misline, ticari trafik ise 4 misline çıkmıştır. Ticaret önce İngiltere, sonra Fransa, Avusturya - Macaristan ile yapılmıştır. Ayrıca kentte 40 yerleşik sigorta kurulmuştur (Nahum, 2000: 16 - 17). Bu bilgiler, 19. yüzyılda İzmir'deki ticari hayatın geldiği seviyeyi açık bir şekilde göstermektedir.

19. yüzyılda şehirde ilk dikkati çeken özellik, çok kozmopolit bir yapının oluşmasıdır. 5 farklı milletten oluşan kentin sakinleri; Türkler, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Latinlerdir. Türkler ve Osmanlı uyruklu Ortodoks Rumlar en kalabalık olanlardır. Kente yeni ya da geçici olarak yerleşmiş yabancı uyruklu kişiler olarak bilinen Latin milleti de vardır. Bunlar, özellikle birçok nesilden beri İzmir'de yaşayan Frenkleri kapsamaktadır (Beyru, 2000: 101 - 138).

Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi İzmir'de de uluslar farklı mahallelerde yaşamaktadır. Bu ayrılma zoraki değildir. Alışkanlıklara, dini kurallara, ibadet yerlerine, okulların ve toplanma yerlerinin yakınlığına bağlıdır. Ancak sosyo - ekonomik yapının belirleyici rolünü de yadsımamak gereklidir.

Bu bağlamda, Türk mahalleleri, kentin ikinci kuruluş yeri olan savunması kolay Kadifekale (Pagus Dağı) eteklerinde dar sokaklar boyunca düzensiz sıralanmış küçük tahta evlerden oluşmuştur. Konum olarak Kadifekale (Pagus Dağı) İzmir'i her noktadan gören bir alandadır. Manzara hâkimiyeti oldukça iyi bir topografya oluşturan bu alan ve çevresi o dönemde gelir düzeyi düşük vatandaşların yerleşim bölgesi olarak ayırt edilmektedir.

Konak'ta günümüzde Saat Kulesi'nin bulunduğu alandan başlayarak I ve II. Kordon çevresinden Alsancak Garı ve Tekel Binası civarına kadar uzanan alüviyal zemini takip eden bir hat üzerinde bulunan alan, 19. yüzyılda Frenk Mahallesi olarak bilinmekteydi (Harita 6). Kentin ticaret merkezi olan bu mahalle, Paris'ten en son gelen malların sergilendiği butikler, Fransa, Almanya ve Amerika'da piyasaya çıktıktan hemen birkaç ay sonra satışa sunulan malların yer aldığı büyük mağazalarla kaplıydı. O nedenle kentin en hareketli ve gösterişli caddeleri bu mahallede bulunmaktaydı.

Kordon'da, Limanda denizcilik ve sigorta şirketlerinin şubeleri, Avrupa ülkelerinin konsoloslukları, sinemalar, tiyatrolar, küçük kafeler yer almaktaydı. Bu yapılanma, o dönem İzmir'inin Avrupai hayatının ve ticari zenginliğinin bir

göstergesidir. Avrupai ortamda Hıristiyan aristokrasi hâkimdir. Kentteki yabancı topluluklardan özellikle Rumlar ve Ermeniler'den durumu iyi olanlar toplantılara, galalara gitmekte, eğlenceye özel zaman ayırmaktaydılar.

Bu dönemde farklı toplumlardaki iktisadi ve kültürel yapıda üstünlük Rumlardadır. Çünkü nüfus açısından da fazla olan Rumlar, eğitime önem vermekteydi. Bu nedenle Rum okullarının düzeyi diğerlerine göre yüksekti. Ayrıca iktisadi açıdan un, üzüm kurutma, incir işletmelerinin çoğunluğu da onların elindeydi. Başka bir ifadeyle, Rumlar, 19. yüzyıl İzmir'inde her açıdan hâkim topluluk olarak sivrilmekteydi.

Bu farklı toplumlarda dil; yöneticiler arasında kültür ve ticaret için Fransızca idi. Yine tüm Hıristiyan; Katolik ve Ortodoks okullarında bazen temel öğretim dili olarak, matematik ve doğa bilimleri için Fransızca öğretilmekteydi. Yüksek düzeyde, Türk devlet memurları da modern olduklarını kanıtlamak istediklerinde Osmanlı, Rum Ermeni ve Yahudi yurttaşlara Fransızca hitap etmekteydi.

Farklı azınlık grupları 19. yüzyıl ortalarına kadar Türk toplumu ve Osmanlı yönetimi ile iyi geçinmiştir. 19. yüzyıl ikinci yarısından itibaren ise Osmanlı'nın siyasi çöküşü ile toprak kaybı ve birbirini izleyen savaşlar sonucu bu durum bozulmaya başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde İzmir, bir nevi mülteci akınına uğramıştır. Bu arada Girit'te Müslüman ve Ortodoks toplumlar arasında şiddetli olaylar gelişmiştir. Bunun sonucu adanın Yunanlılar'a verileceği söylentilerini duyan Müslümanlar da İzmir'e sığınmıştır. Sığınmacıların çoğu malını mülkünü Girit'te bırakarak yoksul şekilde İzmirli olmuşlardır. Bazıları mesleklerini devam ettirebilmiştir. Ancak bu durum, İzmir'in ekonomik yapısına büyük darbe vurmuştur. Diğer taraftan etnik gruplar arasında da ayrılıklar başlamıştır. Örneğin, Osmanlı Rumları Yunanlıların tarafını tutmakla suçlanmaktaydı. Gelişen bazı olaylar da, bu suçlamanın haklılığını göstermiştir. Çünkü Osmanlı Rumları açık açık Yunanlılar'ı desteklemiştir, hatta 1897 Türk - Yunan Harbi'nde İzmir'den Pire'ye limandan asker uğurlamışlardır. Bu, Türklerin basın yoluyla ya da doğrudan tepkilerine neden olmuştur. Hatta Rum dükkânlarından alış - veriş durdurulmuş, uymayanlar tartaklanmıştır. Bu arada Ermeni meselesi de devam etmekteydi. Ayrıca 1908 yılında II. Meşrutiyet ilân edilince Rumlar Yunan flamaları ardından yürümüştür. Bir diğer

tarafında da Balkan Savaşları sürmekteydi. Konsolosluk ve kutlama davetlerinde de Lâtin milletinin dayanışması dikkate alınmaktaydı.

19. yüzyılın ikinci yarısında kent çehresi daha farklı bir görünüm almaya başlamıştır. Öyle ki, eskiden Uzakdoğu kervanlarının konakladığı hanların yerini artık büyük, modern yapıları oteller almaya başlamıştır. Nargile, tütün ve kahve içilen kahvehaneler, her türlü içkinin bulunabildiği kafeteryalara dönüşmüştür. Bunları, zaman içinde birahaneler izlemiştir. 1894'te Karataş'ta, 1912'de Halkapınar'da bira fabrikaları inşa edilmiştir. 1890'lardan sonra birahaneler daha önce kahvehanelerde olduğu gibi iç kısımdaki mahallelere de kaymıştır.

Ekonomide İngiltere'den sonra Avusturya - Macaristan ve Triesta deniz yolu alış - verişi etkindi. Bu dönemde İngilizler İzmir'de bir konsolosluk, bir papaz okulu ve posta teşkilatı kurmuşlardır.

Osmanlı Bankası Fransız yönetimindedir. Ayrıca bazı önemli şirketler de ellerindeydi. 19. yüzyıl sonunda ise Fransa ticareti bir yüzyılda % 42'den % 17'ye düşmüştür. Bu düşüşte İngilizlerin etkisi fazlaydı. Öyle ki, 1880'de İngiltere'nin ticaret payı Fransa'nın 3, 1890 da ise 4 katı olmuştur. Çünkü İngiltere, Londra Liverpool ve Anadolu'nun iç kısımları arasında tarıma dayalı ticari egemenlik kurmuştur.

ABD o dönem İzmir'de Doğu'daki gibi bir etki kuramamış iken Almanya hem kültürel hem de ekonomik açıdan önem kazanmıştır. Kentte modern okullar kurmuşlar, posta servisi oluşturmuşlardır.

Uzun zamandır İzmir'de yerleşik olan İtalyanlar da, bir hastane, posta bürosu ve banka kurmuşlar, okullar açmışlardır.

Görüldüğü gibi, 19. yüzyılda idari ve siyasi güç, Türkler'de olmasına karşın ticari ekonomiye, güzel semtlerde oturmakta olan Rum ve Avrupalılar hâkim idi. Sosyal yapı, uzun yıllar farklı milletlerin bir arada huzur içinde yaşadığı bir görüntü verse de Kurtuluş Savaşı yıllarında etnik gruplar arasında gerilimin arttığı, kırsal çevrede güvensizliğin olduğu bir durumdaydı. Ancak asırlardır ayakta kalabilmesine bağlı olarak kentin sahip olduğu zengin kültür ve tarihi birikimi, o günlere tanıklık eden birer belge olarak günümüz İzmir'ine büyük bir zenginlik bırakmıştır. Bu

zenginlik, zaman içerisinde çeşitli kayıplara uğrasa da günümüzde fark edilmeye başlanarak kentin yararına kullanılmaya çalışılmaktadır.

3. XIX. YÜZYILDA İZMİR'DE SOSYO - KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPI

3.1. Sosyal Hayat

İzmir'de sosyal hayat, 19. yüzyılda oldukça renkli görüntülere sahne olabilmekteydi. Bu durum, kentte Levantenler ve İngilizler gibi gelir düzeyi yüksek etnik grupların olması ve bu grupların yüksek düzeyde bir kültürel yaşama sahip olmalarıyla ilgiliydi. Kozmopolit bir nüfus yapısı doğal olarak eğlence hayatında da farklı ve canlı bir ortam oluşturmaktaydı. İzmir'de eğlence mekânlarının sayısı oldukça fazlaydı. Hatta, bazı kaynaklarda cumartesi günlerinin sadece eğlenceye ayrıldığı belirtilmektedir.

Bu canlı ortam, özellikle “Levanten” olarak adlandırılan yabancı gruplar, bunlardan da özellikle İngilizler için oldukça eğlenceliydi. Çünkü İngilizler, ekonomik ve sosyal refah açısından diğer milletlerden daha iyi durumdaydı. Diğer taraftan eğlence yaşamı, farklı etnik grupları bir araya getirdiğinden kentte sosyal bir bütünlüğün oluşmasında da oldukça etkin rol oynamıştır. Öyle ki; farklı etnik yapıdaki aileler birbirlerinden kız alıp vermişlerdir (Beyru, 2000: 27).

Kentin sosyal yaşantısında tenis, golf ve avcılık gibi bazı kulüplerin ve derneklerin varlığı da oldukça etkindi. Ancak sosyal yaşamın şekillenmesinde İzmir'de özellikle konsoloslukların önemli rolü olmuştur. Çünkü konsolosluklar, her Levant topluluğu için en önemli kuruluştur. Hem ticari, hem dini alanda o topluluğun önderi konumundaydı. Bu nedenle konsolosluklar, kentin sosyal yaşamı üzerinde önemli ölçüde yetkiliydi. Kente herhangi bir yabancı geldiğinde ilgili konsolosluk, bu konuk adına bir eğlence düzenler ve onu gruplarla tanıştırdı. Ayrıca önemli bir Osmanlı devlet adamının gelişi nedeniyle düzenlenen törenler de ayrı bir canlılık oluştururdu. Ayrıca çeşitli ülkelerin tüccarları arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi, Osmanlı Hükümeti'nin aldığı bazı ekonomik kararlara karşı önlemlerin alınmasında önyak olmak gibi görevleri bulunmaktaydı.

Bu eğlencelerin dışında varlıklı Levantenler arasında yaygın olan bir diğer uğraşı da avcılık idi. Eylül'den Marta kadar süren av mevsiminde haftada iki gün avlanma yapılırdı. Avlanma için özellikle Sancak Kalesi yakınlarındaki zeytinlikler ve Balçova kaplıcaları arasındaki alan uygundu. Av sonunda o günkü av şerefine av yemeği şenliği düzenlenirdi.

Bir diğer sosyal etkinlik ise Rumların Paskalya Bayramı'dır. Her yıl 16 ve 17 Nisan'da düzenlenen bu törenlerde müzikli eğlenceler düzenlenir ve sokaklarda dolaşılırdı.

Ermenilerin "Paskalya Bayramı" ise Rumlara nazaran daha sakin geçerdi. Ermeniler bu bayramı genellikle evlerinde kutlar ya da bir hana giderlerdi. Ermeniler, Türk adetlerini en çok benimseyen topluluktur (Beyru, 2000: 36). Eğlencelerinde dahi Türk danslarını taklit etmiş olmaları bunu ispat etmektedir.

Kentteki sosyal hayat Türk toplumu için özellikle Bayramlarda daha canlı idi. Diğer zamanlarda pek ortalarda görünmeyen Türk halkı, Ramazan ya da Kurban Bayramlarında sokaklara çıkar, sahilde, alış - veriş yerlerinde gezer, dışarıda yemek yerdi.

Rumlar, Ermeniler ve Museviler, birbirleriyle olduğu kadar Türklerle de uzunca bir süre birlikte yaşamışlardır. Bu da bu farklı toplumların, dinsel gereklerin zorunlu kıldığı farklılıklar dışında adet ve gelenekler bakımından birbirlerine ve Türklere benzetmesine yol açmıştır (Beyru, 2000: 64). Bu durum özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında böyledir. Ancak kökenleri dışarıda olup sonradan İzmir'e yerleşen Levantenler diğerlerinden farklıdır. Zamanla bunlar da diğer Ermeni ve Rumlarla yapılan evlilikler yanında evlerinde çocuklarının bakımı için tuttıkları Rum hizmetçi ve uşakların etkisiyle örf ve adetlerini yerleşik Hıristiyan grubunkine benzetmişlerdir.

Öte yandan dini özellikler her topluluğun kendi inancına göre şekillenmiştir. Yabancı gruplara milliyetleri sorulduğunda Katolik ya da Protestan veya başka bir mezhep söylemekteydiler. Çünkü doğu toplumlarında çoğu kez din ve milliyet eş kabul edilmekteydi. Nitekim İzmir nüfusu verilirken de bazı yabancı grupların Katolik ya da Latin başlığı altında verildiği görülür.

Görüldüğü gibi 19. yüzyılda İzmir’de sosyal hayat oldukça renkli ve hareketli bir görünümdeydi. Bu durumda da kentte bulunan çok farklı etnik grupların etkisi büyük olmuştur. Kültürel çeşitlilik sosyal hayata canlılık katmıştır. Ayrıca arada ufak tefek anlaşmazlıklar yaşanmasına rağmen farklı ırklara mensup insanların bir arada huzur içinde yaşayabildiği bir kent olması da insanlık açısından oldukça önemlidir.

3. 2. Kültürel Yaşam

19. yüzyıl başında İzmir, Batılılar tarafından “Peti Paris, Levant’ın İncisi, Anadolu kıyılarının Marsilyası” olarak anılmaktaydı. Çünkü ülkenin her tarafıyla olan ulaşım bağlantısı, özgür ve güvenli ortamı, canlı sanayisi ve ticareti vardı. Bu sosyo - ekonomik yapı, kuzey rüzgârlarına kapalı bir körfez çevresindeki topografyada gelişmişti. Verimli tarım alanları, canlı hayatı için oldukça uygun iklim koşulları, çevredeki yüksek alanlardan Körfez’e inen bol akarsu varlığı ve yeşil alan potansiyeli ile ortaya çıkmıştı. Doğal ortamın sunduğu bu çeşitlilik, Doğulu ve Batılı halkların bir arada olduğu kültürel çeşitliliğe de sahipti. Türkler, Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar’dan oluşan İzmir kentlilerinin her birinin kendine özgü bir cemaâti vardı. Her biri, devlete belirli miktarda vergi ödemekteydi. O nedenle İzmir, pek çok yazar tarafından Avrupa kenti olarak kabul edilmekteydi.

“Doğu’nun Paris’i” olarak anılan kentte, günlük yaşam özellikle Frenk Sokağı’nda oldukça canlıydı. Burası gündüz çok hareketli olan alış -veriş mekânları, gece eğlence merkezleriyle daha da göz alıcı bir hale gelmekteydi. Kentte Avrupalıların eğlenceye olan merakı balolarla giderilirdi. Bu balolar, sadece eğlenilen değil, aynı zamanda en mühim devlet ve iş meselelerinin görüşüldüğü toplantılardan ibaretti. Başka bir deyişle, ekonomik, politik ve toplumsal yaşamın iç içe geçtiği mekânlar, eğlence merkezleriydi. Bu yaşantı, Türkler’e pek uymamaktaydı. Kültürel yaşamda kent, dışarıdan bütünlük gösterse de farklı milletler arasında kendi kültürlerine has farklılıklar da barındırmaktaydı. Yani, özelde her kültür kendi içinde bir takım sınırlar bulundurmaktaydı.

4. XIX. YÜZYILDA İZMİR'DE NÜFUS VE YERLEŞME

4.1. XIX. Yüzyılda İzmir'de Nüfus ve Etnik Yapı

Yerleşmelerin değişimini etkileyen unsurlardan biri de nüfustur. Çünkü nüfus, herhangi bir yerleşimin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ancak nüfus incelenirken sadece sayısal olarak ele alınmamalıdır. İnceleme konusu kültürel yapı olduğunda, nüfusun etnik yapısı ayrı bir önem kazanır. Bu nedenle araştırma alanındaki nüfus özellikleri, 19. yüzyıldaki nüfus değişiminin yanında etnik yapıdaki değişim de dikkate alınarak incelenmektedir.

Daima yerleşim için tercih edilen bir kent olan İzmir'de, farklı devlet egemenlikleri ve ticaret cazibesi, farklı etnik grupları bir araya getirmiştir. Böylece dünyanın en eski yerleşmelerinden olan İzmir, etnik yapı yönünden de çeşitlilik gösteren bir kent olagelmıştır. Çünkü tarihi boyunca farklı uygarlıkların egemenliği altına girmiştir. Bu uygarlıklar milattan sonra sırasıyla; Roma, Bizans, Arap, tekrar Bizans birkaç kez Selçuklular ile Bizanslılar'dır. Daha sonra Çaka Bey, Bizans ve Anadolu Beylikleri ve Osmanlı hâkimiyeti altında kalan kent (M. S. 1344), 1472'de kısa süreli olarak Venedikler'in ve tekrar Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Bu kadar çok millet elinde yer değiştiren bir kentteki kültür mirası da o kadar çeşitli olmuştur. Çünkü farklı dönemlerde farklı kültürlere sahip farklı etnik gruplar kentte yaşamışlardır. Günümüzdeki zengin eski kentsel dokunun kaynağı da bu milletlerdir. O nedenle İzmir nüfusu ve bu nüfusun etnik özellikleri, dönemin kültürel zenginliğini yansıtması bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nüfus incelemesi ise daha ziyade kentte yabancı nüfusun ticaretle birlikte etkin olmaya başladığı dönemden, özellikle de 18. yüzyıldan sonra ele alınmıştır.

Tarihsel süreçte farklı milletlerin elinde yer değiştiren İzmir, bu farklı etnik grupları da bir arada barındıran bir kent olma özelliği kazanmıştır. O nedenle İzmir'de kozmopolit bir nüfus yapısından söz etmek gereklidir.

19. yüzyılda İzmir'de yaşayan halklar incelendiğinde, kentte çok uzun süreden beri varlığı bilinen Türkler ve Rumların ana halkları oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan Rumlar, Yunanlı değildir. Dil ve din benzerliği nedeniyle Yunan halkı ile karıştırılmaktadır (Beyru, 2000: 8). Diğer halklar; Ermeni ve Musevilerdir.

Ermenilerin İzmir’de çok eski tarihlerden beri var olduğu ve kısa süre içinde ticaret alanında büyük varlık göstermeye başladığı bilinmektedir.

Çok farklı etnik grupları bir arada bulunduran İzmir, bu etnik zenginliği en yoğun olarak özellikle 19. yüzyılda yaşamıştır. Kentte yaşayan etnik grupları ve özelliklerini belirtmek, İzmir’in bu dönemdeki sosyal, ekonomik ve siyasal yapısını anlamak açısından oldukça faydalı olacaktır.

İzmir’de kentin asıl sahipleri ve yönetici sınıfının temsilcileri belli dönemlerde zorlanmalarla beraber her zaman Türkler ve Osmanlı uyruğunda olanlar olmuştur.

Öte yandan diğer yabancı kökenli Levantenler de kendi ülkesinin uyruğundadır. Fakat zaman zaman ticari çıkarlar nedeniyle örneğin bir Fransızın İngiliz uyruğuna geçtiği ya da tam tersi mümkün olabilmektedir (Beyru, 2000: 65).

Yerleşik Rumların tamamı Osmanlı uyruğundaydı. Ancak Yunanistan kurulduktan sonra İzmir’de yaşayan Rumlar arasında Osmanlı ve Yunan uyruklu Rumlar ikilemi çıkmıştır. Bunun dışında çeşitli nedenlerle Batılı bir devletin uyruğuna kabul edilen Rumlar da vardır. Bu durum, kendi devleti olmayan Ermeniler ve Museviler için de söz konusu olabilmektedir.

Museviler, İzmir’de yerleşen bir diğer önemli gruptur. Musevilerin İzmir’e Büyük İskender tarafından Filistin’den getirildiği rivayet edilmektedir. Nitekim mezar taşlarından da Musevilerin M. S. 2 ve 3. yüzyıllardan beri İzmir’de yaşadıkları anlaşılmıştır. Sayıları çok fazla olmayan İzmir Musevilerinin çoğunluğunun ise 1492 yılında İspanya’dan göç edenlerden oluştuğu belirtilmektedir. Diğer taraftan özellikle 16 ve 17. yüzyıllarda İspanya’dan önemli sayıda Musevi’nin kente geldiği, bu gelişte de İzmir’in ticari canlanmasının etkisinin büyük olduğu belirtilmektedir (Beyru, 2000: 9).

İzmir’de Musevilerin nüfusu 18 ve 19. yüzyılda iyice kalabalıklaşmıştır, hatta Rumlardan sonra ikinci büyük azınlık grubu haline gelmişlerdir. Museviler, genellikle kendi mahallelerinde toplu olarak yaşamışlardır. Bazen de Türk mahalleleri arasında da küçük gruplar halinde yerleştikleri bilinen Museviler, Türk toplumu ile en uyumlu yaşayan bir yabancı topluluk olmuştur.

İzmir’de bulunan bir diğerk etnik grup ise, Frenk ya da bazen Levantenler olarak adlandırılan bir gruptur. Avrupa kökenli tüm yabancılar bu adla anılmaktadır. Genel olarak Avrupalı bir aileden gelmiş ve Türkiye’ye - İzmir’e yerleşmiş bu ailelere “Levanten” denilmektedir. Levanten, bir nevi, yerli azınlık grupları ile Batılı insanlar arasındaki ara elemandır (Ansiklopedia Britannica: 1000 - Arna, Yeni Asır, 2004 - Atalay, 1992: 21 - Beyru, 2000: 13 - Erpi, 1987: 10 - Keskiner, 2006: 19 - Pınar, 2006: 93, Yumul - Dikkaya, 2006: 10 - 190 - Harris, 2005: 5 - 150).

Kentin nüfus yapısında, farklı etnik yapılar arasında çoğunluğun her zaman Rumlara ait olduğu görülür. Ancak, farklı yazar ve gezginlerin notlarından elde edilen nüfus bilgilerinin gerçeğe yakın olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Çünkü her gezgin ve yazar, kendi milletine ait nüfusu biraz abartma eğilimindedir.

Nüfus yapısındaki değişimi rahat bir şekilde anlayabilmek için yıllara göre Türk, Rum, Ermeni, Yahudi nüfusları ele alınarak gruplandırma yapılmıştır. İlgili tablo incelendiğinde (Tablo: 7); İzmir’de özellikle 17. yüzyıl sonrasındaki nüfus yapısında farklılıkların belirgin olduğu dikkati çekmektedir. Çünkü bu dönemde kentin nüfus yapısına Türk, Rum, Ermeni ve Museviler’den başka topluluklar da katılmaya başlamıştır. Ancak söz konusu yüzyıllarda çok tahripkâr depremler de yaşanmıştır (1688 - 1778). Bunun yanında veba ve sıtma gibi salgın hastalıklar da artmıştır. Bu olumsuz şartlar içerisinde kent nüfusunda belirgin bir artışın olması beklenmemelidir. O nedenle ilgili nüfus tablosunda bu döneme ait nüfus miktarlarının çok da gerçekçi olmadığı söylenebilir. Ama yine de olası durumu ifade etmesi açısından önemlidir. Çünkü bu nüfus sayımları o dönemde okul, cami, kilise, mahalle ve ev gibi unsurlar dikkate alınarak tahmini bir biçimde yapılmıştır.

Farklı etnik grupların İzmir kenti içindeki nüfus gelişimi daha ayrıntılı bir şekilde aşağıda belirtildiği gibidir.

Türkler

İzmir’de hâkim uyruk olan ve yönetici sınıf temsilcisi, bazı zorlanmalara rağmen daima Türkler olmuştur. Cesaretli, sevgi dolu ve duygusal olarak tanınan Türkler, genellikle Kadifekale (Pagos Dağı), Değirmendağı eteklerindeki mahallelerde ikâmet etmişlerdir (Harita 6). Nüfusları çeşitli dönemlerde dalgalanmalar gösterse de

hâkim topluluk olmayı başarmışlardır. Ancak çok belirgin nüfus artışları görülmemiştir. Bu durum, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi uzun süren askerlik, savaş kayıpları, mal - mülk satarak göç etmenin yanında çeşitli hastalıklar, doğumlarda gözlenen düşüklüklerle de yakinen alâkalıdır.

Tablo 1

19. Yüzyıl'da Türk Nüfusu

Yıllar	1800	1820	1840	1860	1880	1900
Nüfus	66.000	60.000	80.000	60.000	80.000	89.000
Toplam Nüfus	110.000	77.000	150000	156000	192000	200.000
(%)	60.0	77.9	53.3	39.0	41.7	44.5

Kaynak: BEYRU, Rauf (2000). 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., s. 50 - 56, İstanbul

Görüldüğü gibi İzmir, 19. yüzyılda Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi gibi farklı etnik grupları bir arada barındıran kozmopolit bir nüfus yapısına sahipti. Bu etnik gruplar arasında ekonomik ve sosyal ilişkiler bakımından farklılıklar vardı. Rumlar, eğitime son derece önem veren ayrıca sokak satıcılığından nalbantçılığa, değirmencilikten kahveciliğe kadar her türlü işi yapan bir topluluktu. Bu nedenle Türklerden sonra daima ön planda olmuşlardı. Farklı etnik gruplar, aralarında zaman zaman kavga ve çatışmalar yaşansa da, uzun süre birlikte yaşamayı başarmıştır. Ancak ekonomik ve sosyal yapı bakımından aralarında belirgin farklılıklar gözlenmiştir.

Rumlar

İzmirli Rumlar, çeşitli kaynaklarda çalışkanlıkları ve eğitime verdikleri önem ile tanıtılmaktadır. Diğer etnik gruplar içinde daima fazla nüfusa sahip olan Rumlar, genelde Punta (Alsancak) Burnu'nda ikamet ederlerdi (Beyru, 2000: 83) (Harita 6).

Davranışlarında her zaman rahat bir tavır sergilemiş olan Rumlar, eğlenceye düşkünlükleriyle de tanınmaktadır. Ama kentteki en etkin mesleklerde görev yapmaktaydılar. Öyle ki, varlıklı olanları genellikle avukatlık, doktorluk yaparken, alt düzeydekiler de bakkal, kabareci ya da kayıkçı olarak çalışmışlardır. Bu da sosyo - ekonomik yapılarının diğer toplumlara göre daha üst düzeyde olduğunun bir göstergesidir.

Tablo 2

19. Yüzyıl'da Rum Nüfusu

Yıllar	1800	1820	1840	1860	1880	1900
Nüfus	24.000	15.000	40.000	75.000	100 000	108 000
Toplam Nüfus	110.000	77.000	150000	156000	192000	200 000
(%)	21	19.4	26.6	48	52	54

Kaynak: BEYRU, Rauf (2000). 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., s. 55 - 56, İstanbul

1821 Türk - Yunan Savaşı'na kadar Osmanlı uyruğu altında bulunan Rumların kent nüfusu içinde de daima ön planda olduğu dikkati çekmektedir. Bu tarihten sonra Rumların Osmanlı uyruğu ve Yunan uyruğu, hatta başka ulusların uyrukluğu altında olduğu görülmeye başlanmıştır.

Ermeniler

19. yüzyılda nüfus bakımından önemli bir gelişme gösteren Ermeniler, İzmir toplumlari arasında Rumlardan sonra en çok merak edilen toplum olmuştur. Ermeniler, bugünkü fuar alanının bir kısmı ile Kahramanlar ve Basmane arasındaki bölgede yerleşmiş, buradaki ticari hareketlilikten önemli ölçüde faydalanmıştır (Harita 6).

19. yüzyılda ekonomik yapısı iyileşen Ermeniler, kentte sakin ve uyumlu bir yaşam sürdürmüşlerdir. Din ve ahlâk bakımından son derece ciddi bir topluluk olduklarından, dini temelli okullar kurmuşlardır (Beyru, 2000: 84).

Uzun süre bir arada yaşamalarının etkisiyle Ermeniler Türklere benzer bir yaşam tarzı oluşturmuşlardır. Öyle ki, kadınlarını toplum gözünden uzak tutmuş, giyim ve yaşam tarzı bakımından Osmanlılara benzemişlerdir. Bu nedenle kültürel özellikler ve yaşam tarzı açısından Türklere en yakın olan topluluk olarak tanınmışlardır. Türkçeyi diğer toplumlara nazaran daha iyi kullanmakta, hatta edebiyatta bile oldukça başarılı oldukları belirtilmektedir (Beyru, 2000: 84).

Ermenilerde ataerkil aile yapısı mevcuttur. O nedenle bu toplumda aile içi saygı önemlidir. Bu da onların pek çok açıdan gerçekten bir Osmanlı ailesi gibi yaşadığını göstermektedir. Nüfus miktarı incelendiğinde ise; yıllara göre çok belirgin değişimlerin olmadığı, ancak 19. yüzyılın sonunda azalma eğilimine girdiği dikkat

çekmektedir. Bu dönemde Osmanlı toplumsal düzeninin değişim süreci içerisine girdiği bir dönem olduğundan azalmanın normal karşılanması gerekmektedir. Çünkü Kurtuluş Savaşı sırasında yaşanan göçler söz konusudur.

Tablo 3

19. Yüzyıl'da Ermeni Nüfusu

Yıllar	1800	1820	1840	1860	1880	1900
Nüfus	6000	8000	10.000	10.000	9000	5600
Toplam Nüfus	110.000	77.000	150000	156000	192000	200 000
(%)	5.4	19.4	26.6	48	52	54

Kaynak: BEYRU, Rauf (2000). 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., s. 50 - 53, İstanbul

Museviler

İzmir'de bulunan toplumlardan biri de Musevilerdir. Museviler, Türkler ile pek sorun yaşamamışlardır. Pek çok kaynakta toplumun alt katını oluşturan bir topluluk olduklarından bahsedilmektedir. Museviler kent içinde İkiçeşmelik ve Kestelli Caddesi'nin doğusuna yerleşmişlerdir (Harita 6).

Musevilerin diğer toplumlara nazaran daha izole bir yaşam sürdükleri ifade edilmektedir. Ayrıca kendi içlerinde daha kapalı ve tekdüze bir yaşam tarzı benimsemişlerdir. Ticaretle uğraşmalarına rağmen, hemen tümünün yoksul olduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Diğerlerine nazaran daha kalabalık olan Musevi evlerine, bazı yazarların "arı kovanı" ya da "karınca yuvası" gibi ifadeler kullandığına rastlanmıştır. Sokakları kirli olan Musevilerin ev yaşantıları da pek sağlıklı değildir. Kötü beslenme koşulları nedeniyle de çeşitli hastalıklarla mücadele etmek durumunda kalmış bir toplumdur.

19. yüzyıldan itibaren İzmir'deki Musevi nüfusunun arttığı, bunun da görece özgür yaşamaları ile ilgili olduğu belirtilmektedir. Çünkü o dönemde Museviler, yerleşme alanında iç içe yaşadıkları Türklerle ve çok iyi olmasa da Ermenilerle oldukça uygar ilişkiler kurmuşlardır (Beyru, 2000: 89).

Tablo 4

19. Yüzyıl'da Musevi Nüfusu

Yıllar	1800	1820	1840	1860	1880	1900
Nüfus	5000	8000	15.000	14.000	15.000	16.000
Toplam Nüfus	110.000	77.000	150000	156000	192000	200000
(%)	4.5	10.5	10.0	9.0	7.8	8.0

Kaynak: BEYRU, Rauf (2000). 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., s. 50 - 53, İstanbul

Tablo'da görüldüğü gibi Musevi nüfusu 19. yüzyılda kent içinde hiç de küçümsenmeyecek oranlarda varlığını sürdürmektedir.

Tablo 5

İzmir Sancağı'nın Etnik Gruplara Göre Nüfusu (1891 Aydın Salnamesi'ne Göre)

Türk	Rum	Ermeni	Musevi	Bulgar	Katolik	Latin	Pro.	Y.U Bilinmeyen	Toplam
279.732	132.726	9.165	17.306	392	738	1.050	153	54.756	495.787 ¹
273.795	130.957	9.894	18.130	415	-	1.063	-	54.756	489.010 ²
79.288	53.086	6.810	14.909	20	737	1050	128	51.520	207.548 ³

Kaynak: 1: Aydın Vilayeti 1891 Yılı Nüfusunun Sancaklara Göre Dağılımı (140),

2: Aydın Vilayeti 1891 Yılı Nüfusunun Sancaklara ve Milliyetlere Göre Dağılımı (141),

3: Aydın Vilayeti 1891 Yılı Nüfusunun İzmir Sancağı İlçelerine Göre Dağılımı (142) (Beyru, 2000: 56)

Tablo 6

1891 Aydın Salnamesi'ne Göre İzmir'in Nüfusu

Seydiköy	10.449
Karşıyaka	1.080
Buca	2.603
Pınarbaşı	972
Bornova	2.152

Kaynak: BEYRU, Rauf, 2000. 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., s. 55, İstanbul

Genel olarak nüfus ile ilgili tablo ve çizelgeler incelendiğinde, tarihi süreçte kentin nüfus yapısında kaçınılmaz değişimlerin meydana geldiği görülmüştür. Bu değişim, aynı zamanda doğal kaynakların işletilmesinde, üretim ve tüketim zincirinde dinamik bir unsur olan nüfusun kentin sosyo - ekonomik ve kültürel yapısında nasıl bir dönüşüm meydana getirdiğini de yansıtmaktadır.

İzmir, 1700'lü yıllara kadar daha ziyade yerli nüfus barındıran bir kentti. Ancak 1614 yılından itibaren etnik ve dini yapı oldukça karışık bir hal almıştır. Bu değişiklikte, 17. yüzyılda Selanik'te çıkan tekstil krizinin de etkisi büyüktür. Öyle ki, bu krizden etkilenen Yahudiler, İzmir'e göç etmiştir. Ayrıca canlanmaya başlayan ticari hayat da yavaş yavaş Batılı tüccarların İzmir'e gelmesine neden olmuştur (Erdoğan, 1994: 224).

1717 'de Thornfour'tun belirttiğine göre İzmir'de; 12 000 Osmanlı, 10 000 Rum, 1 800 Yahudi, 200 Ermeni, 200 Katolik olmak üzere 34 200 nüfus barınmaktaydı. 1817'de bu nüfus 150 000'e ulaşmış olup bu nüfusun yaklaşık 5'te 2'sini Rumlar oluşturmaktaydı (Slaars - Umar, 2001: 92).

Nüfus tabloları incelendiğinde, 17. yüzyıldan itibaren nüfus değerlerindeki değişimlerin varlığı dikkati çekmektedir. Çünkü İzmir için 17. yüzyıl ticari canlanmanın, dolayısıyla nüfus değişiminin ve kentsel dönüşümün başladığı bir dönemdir. Farklı yazar ve araştırmacıların tespitlerinden hareketle oluşturulan nüfus tablosunda, 1678 yılından sonraki sayımda çok belirgin bir nüfus azalması dikkat çekmektedir. Bu durum, o dönem yaşanan tahripkâr bir depremin neticesi olarak açıklanabilir. Ayrıca salgın hastalıklar nedeniyle de önemli kayıpların olması nüfus azalmasında bir başka etkendir. Salgın hastalıklarla özellikle Müslüman nüfusun kayıplara uğradığı, bunun da kaderci zihniyet yapısıyla ilgili olduğu belirtilmektedir (Ülker, 1994: 2).

Tablodaki nüfus verilerine göre, Lucas'ın belirttiği rakamların gerçekten uzak olduğu anlaşılır. Çünkü 1688'de yıkıcı bir deprem ve yangın yaşayan ve ciddi kayıplar veren kentte nüfusun bu denli hızlı artması beklenemez. Öyle ki, merkezi İzmir koyu girişinde Sancak Kalesi civarında tespit edilen ve beş - altı gün süren bu deprem sonucunda bir Fransız raporuna göre, 16 000 - 19 000 kişinin hayatını kaybettiği, bu ölümlerin de yaklaşık 15 000 kadarının Türk, diğerlerinin ise Avrupalı olduğu da belirtilmektedir (Ülker, 1994: 19).

Tablo 7

İzmir'de Nüfus Yapısının Yıllara Göre Değişimi (1631 - 1914)

ETNİK GRUP							
YIL	YAZAR	TÜRK	RUM	ERMENİ	YAHUDİ	AVRUPALI	TOPLAM
1631	Tavernier	60 000	15 000	8 000	7 000	...	90 000
1671	Evliya Çelebi	51 500
1675	Spon ve Wheler	30 000	9-10 000	...	12-15 000	...	55 000
1678	Le Bruyn	80 000
1699	De La Mortraye	14 000	8 000	400	1 500	200	24 100
1702	Tournefort	15 000	10 000	200	1 800	200	27 200
1714	Lucas *	100 000	20 000	8 000	128 000
1725	De Sainte Maure	50 000	8 000	1 000	1 000	...	60 000
1731	Tollot	50 000	12 000	7 000	7 000	...	76 000
1739	Pockocke	84 000	8 000	2 000	6 000	...	100 000
1776	Choiseul-Gouffier	65 000	21 000	6 000	10 000	200	102 200
1812	Tancoigne	60 000	25 000	10 000	5 000	6 000	106 000
1815	Henri Lindsoy	97 000	18 000	6 000	11 000	20 000**	140 000
1817	Oikonomos	...	60 000	150 000
1817 1818	Jovvet	60 000	40 000	7 000	10 000***	3000	120 000
1836	Ch. Texier	75 000	40 000	10 000	15 000	10 000	150 000
1837	Journal de Smyrne	58 000	48 000	6 000	8 000	10 000	130 000
1840	Giuseppe Bargigli	45 000	55 000	5 000	13 000	12 000	130 000
1842	Gouffier	60-65 000	21 000	5-6 000	10 000	200	100 000
1844	Charles Reynaud	80 000	40 000	10 000	15 000	5 000	150 000
1854	Storari	132 000
1857	Stepherd	85 000	60 000	10 000	20 000	5 000	180 000
1861	L'Impartial	42 000	46 500	7 000	14 000	14 827	123 787
1868	Slaars	40 000	75 000	12 000	40 000	20 000	187 000
1885	Georgides	50 000	100 000
1881 82-93	Karpat	79 000	53 000
1892	Rougon	225 000
1895	1899/1900Aydınsal.	310 328	172686	9 558	23 829	20 757	574 573
1914 öncesi	Osm.Hak.S.C.	101 000	77 000
1914	Osm.Hak.S.C.	111 000	94 000
1914 sonrası	Le Trait d Union	74 403	64 396

Kaynak: BEYRU, Rauf (2000). 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., s. 50-56, İstanbul., ÜLKER, Necmi (1994). XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi, Akademi Kitabevi, s. 33. MARTAL, Abdullah (1999). Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme (19. Yüzyıl). Dokuz Eylül Yay. s. 50 - 53

Avrupalıların bu kadar az zayıt vermesi de hafta sonları kent merkezi dışında kalan sayfiye evlerinde yaşamalarına ya da avlanma gibi etkinlikler için şehir dışına

çıkımlarına bağlanmıştır. Bu çıkarım, İzmir'in depremsellik açısından değerlendirmesi yapıldığında doğruluk kazanmaktadır. Öyle ki, İzmir'in merkezi Konak, Karşıyaka sahil kesimi ve Güzelyalı alüvyal dolgu alanlarıdır. Türk mahallelerinin o dönemlerde kentin orta ve güney kesimindeki alanlarda, Kadifekale eteklerinde olduğu düşünülürse bu durum açıklığa kavuşur. Ayrıca deprem sonrasında çıkan yangınlar da yine en çok Türk mahallelerinde etkili olmuştur. Salgın hastalıklara karşı kaderci bir yaklaşım da bu kayıpları daha da arttırmıştır. Deprem sonrasında çıkan yangın, her türlü ticari faaliyetin yürütüldüğü Frenk Mahallesi'nde de önemli tahribata yol açmıştır. Bu nedenle işyerini kaybeden ve malları zarar gören yabancı tüccarların bir kısmı kentten göç etmiştir (Ülker, 1994: 23). Bu da kentteki o döneme ait nüfus verilerindeki azalmayı açıklayıcı bir başka etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Tablodaki nüfus verilerine göre, 1702 ve 1714 yıllarına ait nüfus verileri arasında normalden fazla bir artış görülmektedir. 12 yıl gibi bir sürede bu denli hızlı bir nüfus artışı pek mantıklı görünmemektedir. Çünkü az önce de bahsedildiği gibi kentte deprem, yangın ve salgın hastalıklar neticesinde önemli miktarlarda can kaybı meydana gelmiştir. Ayrıca az da olsa göç olayları yaşanmıştır. O nedenle 1702 yılındaki tahminin daha gerçekçi olduğu söylenebilir. Çeşitli kaynaklarda da benzer yorumlar yapılmıştır. Ancak ondan sonraki dönemler arasında bu kadar belirgin farklılıkların olmadığı dikkat çekmektedir. Demek ki, İzmir sahip olduğu doğal çevre koşulları ve bu koşulların sağladığı üst düzey sosyo - kültürel yaşam nedeniyle daima tercih edilen bir yerleşim alanı olmuştur.

18. yüzyıla gelindiğinde ise İzmir sosyal ve kültürel açıdan iyice gelişmiştir. Çünkü bu dönemde özellikle İngiliz ve Hollandalı tüccarların hâkim olduğu ticari hayatta kumaş, kahve, pirinç ithalatı ile kuru meyve ve tahıl ihracatı önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu da kentte nüfusu tutan bağlayıcı bir unsur olmuştur.

19. yüzyılda, yüzyılın ortalarına kadar kent nüfusunun yaklaşık 130 000 olduğu görülmektedir. Ancak 50 yıllık dönem içerisinde 100 - 110 bin kişilik bir artışın pek önemi yoktur. Nüfustaki bu az artışlar değişik nedenlere bağlıdır. Örneğin, 1820'li yıllardaki Türk - Yunan Savaşı, ticari hayata olumsuz etkide bulunmuş, bu da bazı tüccarların, özellikle de Rum tüccarların kentten ayrılmasına neden olmuştur. Buna savaş kayıplarını da eklemek gerekir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise İzmir nüfusu önemli artış göstermiştir. Çünkü savaş bunalımı atlatılmıştır ve savaş nedeniyle ayrılan tüccarlar kente geri dönmüşlerdir. Daha da önemlisi, kent içi ve çevresinde ulaşım ağı gelişme göstermeye başlamıştır. Özellikle demiryollarının yapımı ticareti iyice canlandırmış, bu da nüfusu çeken bir unsur olmuştur.

Tablo 7 incelendiğinde, 19. yüzyılda İzmir’de özellikle yabancı etnik grupların nüfuslarının daha fazla olduğu, Türk nüfusunun ise neredeyse yerinde saydığı anlaşılmaktadır. Bu durum, yabancı nüfusların abartılı gösterilmesiyle ilişkilendirilmektedir (Beyru, 2000: 49).

1920’li yıllarda kent nüfusu içinde 30.000 Rum’un olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle Beyru, Iconomos’un Rumlar’ın nüfusunu 60.000 göstermesini doğru bulmamaktadır. O dönemin savaş şartlarına bağlı olarak gelişen olaylar düşünüldüğünde ve pek çok yayında karşılaşılan “yabancı nüfusu abartılı gösterme arzusu” dikkate alındığında, bu yoruma katılmamak mümkün değildir. Ancak 1926 yılında Hartley’in belirttiği Rum nüfusu da tartışılacak miktardadır. Çünkü 1920 Yunan Savaşı sonrası bu nüfusun yarı yarıya azalmış olması da pek olağan değildir. Şöyle ki; göç edenlerin varlıklı aileler olduğu düşünülürse, bu kadar insanın kenti terk etmesi düşünülemez. İzmir Rum nüfusunun bu dönemde 15.000 olduğu kabul edilirse, Montemont’un belirttiği nüfusu da kabul etmemek gerekir. Çünkü Montemont, 1828 Rum nüfusunu 40.000 olarak vermiştir. 1826’da 15.000 olan nüfusun iki yıl içinde “göç edenlerin geri dönmüş olduğu” kabul edilse bile 40.000’e ulaşması kabul edilebilir bir yargı değildir (Beyru, 2000: 51). Ancak Beyru’nun belirttiği rakam yerindedir. 30.000 Rum nüfusu varlığı mantıklıdır. Ayrıca Yunan sonrası kentten göç eden Rumların bir kısmı tekrar geriye geldiğinden sayıları artmıştır.

Tablo 7’de dikkati çeken bir diğer nokta, Türk nüfusundaki değerlerdir. Diğer etnik grupların nüfusları genellikle artma eğiliminde iken; Türk nüfusunda özellikle 1820’li yıllarda belirgin azalmalar dikkat çekmektedir. Bu durum, savaş nedeniyle erkek nüfusun uzun yıllar silâh altına alınması ve savaş kayıpları yanında, yetersiz beslenme, geçim sıkıntısı gibi etkenlerle ilgilidir. Ayrıca, savaş sonrası ekonomik sıkıntı sebebiyle malını - mülkünü satıp göç etmek zorunda kalmaları, salgın hastalıklar ve doğum oranlarındaki azalmalar ile çocuk düşürme oranının yüksekliği

de diğer etkenlerdir. Bu nedenle 19. yüzyılın ilk yarısında Türk nüfusunda belirgin artışlar görülmemektedir.

19. yüzyılda Türk nüfusun azalmasında belirtilen bu nedenlerden başka etkiler de söz konusudur. Örneğin, uzun süren askerlik görevinden ya da savaştan dönen erkekler, arkalarında bakımsız bıraktıkları tarlalarını düşük fiyatlarla Rumlara kiralamışlardır. Diğer taraftan Rumlar, erken evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı bir görev kabul etmişlerdir. Türkler ise Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma için belirlediği politikalarda yeterli koruyucu önlem almadan uygulamaya geçmiştir. Ayrıca yabancı konsolosluklar da kendi halklarını her açıdan desteklemişlerdir. Anlaşılan o ki, kente çeşitli yatırımlar yapan, ancak denetimi kendi ellerine alan yabancılar, ticari bilgi yanında eğitimi de yüksek olduğundan her yönden Türk halkını baskı altına alma politikasında başarılı olmuşlardır. Düzen öyle kurulmuştur ki, askerden dönen Türk, malını çekip çevirmek için mutlaka bir Rum tefecinin eline düşmüş, malı düşük fiyata kiralanmıştır. Bir süre borcu ödeyemeyen bu Türk, malını satmak istediğinde karşısına çıkan alıcı yine yabancı uyruklu olmuştur. Böylece kentten göç etmek durumunda kalan Türk nüfusun yerini her geçen gün yabancı etnik gruplar doldurmuştur. (Beyru, 2000: 61). Bu görüşü, Berlin Alman Coğrafya Cemiyeti'nden Karl Humann "Küçük Asya'daki Rumlar" konusunda yaptığı bir araştırma yazısı ile London Times gazetesinin 1880 yılına ait sayısında desteklemiştir.

Diğer etnik gruplara bakıldığında, Ermeni ve Museviler'in nüfusunda da çok belirgin artışların olduğu söylenemez. Hatta tablo 7 incelendiğinde, bazı düşüşlerin bile olduğu görülür. Bu rakamlar arasında da tutarsızlıklar mevcuttur. Çünkü 1820'lerde 7000 - 8000 olan Ermeni nüfusu 1950'lerde ancak 9000 - 10.000'dir. Bu kadar uzun bir sürede ancak 2000 nüfus oynaması söz konusudur. Musevi nüfus ise 1920'lerde 5000 - 8000 iken, 1950'lerde 20.000'e ulaşmıştır. Musevilerin nüfusu yanlış kabul edilmemektedir (Beyru, 2000: 52). Çünkü Museviler, nüfus sayımlarında sadece erkekleri saymaktaydı. Ayrıca "arı kovani" olarak tabir edilen evlerinde yaşayan kişi sayısı da fazlaydı. Örneğin Slaars, her aileyi "arı kovani" ortalama 10 kişi kabul etmektedir. O halde 1867'de yapılan nüfus sayımında 4000 Musevi sayıldığına ve her ailede 10 kişi yaşadığı kabul edildiğine göre, bu tarihte 40.000 Musevi'nin varlığı söz konusudur. Ancak tablo 7 de de görüldüğü gibi, 19. yüzyılın

ikinci yarısından itibaren yapılan nüfus sayımlarının da tam gerçeği yansıtmadığı ama yine de öncekilere nazaran daha gerçekçi olduğu söylenebilir.

1860 sonrasını bir dönem olarak incelemek bu açıdan olduğu kadar, belirgin bir artışın meydana geldiği dönemi yansıtmaması bakımından da önemlidir. Çünkü kent nüfusu, bu dönemden itibaren birbirine yakın ama artış gösteren bir eğilim içerisine girmiştir. Dikkati çeken nokta, yine Rum nüfusun fazlalığıdır. Ancak Vital Cuinet, 1894 ve 1891 Aydın Salnamesi'nde; İzmir merkez ilçe nüfusu içinde 1880 ve 1890'larda Türk ve Rum nüfusun birbirine yakın olduğunu belirtmektedir. Örneğin Vital, 1894'de 96.200 Türk nüfusu verirken, 1891 Aydın Salnamesi'nde bu rakam 80.000'dir. Bu da iki verinin diğerlerine nazaran daha gerçekçi olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca diğer yazarların Rumlar'ı fazla göstermek istediğinin de bir kanıtıdır. Fakat 19. yüzyılın ikinci yarısında gerek Osmanlı gerekse Yunan uyruklu Rum nüfusunun artış gösterdiği doğrudur. Yine de Rum sayısının fazla gösterildiği düşünülmektedir.

1872 yılında Dışişleri Bakanlığı'nca tüm konsoloslukların kendi uyuklarını saymaları için bir yazı çıkarılmıştır. Buna göre kentte 2158'i Katolik, 377'si Musevi ve 352'si Ortodoks olmak üzere toplam 2892 İtalyan tespit edilmiştir. Ancak pek çok İtalyan'ın kaydını doğru yaptırmadığı bu nedenle gerçek rakamın daha da yüksek olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki, bir İngiliz konsolosluğu yazıtlarında İtalyan asıllıların 6500 nüfusa sahip olduğu açıklanmıştır. Aynı yazıtta Fransızların 2500, Avusturyalıların 2200, çoğunluğu Maltalı olduğu açıklanan İngilizlerin ise 1500 kişi oldukları belirtilmiştir (Beyru, 2000: 58).

4. 2. Nüfus Tahminlerindeki Farklılıkların Nedenleri

İlgili nüfus tabloları (tablo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7) incelendiğinde, İzmir kenti için yapılan nüfus tahminlerinin birbirleriyle çeliştikleri, bazen de alâkasız denilebilecek rakamların dahi verildiği görülmektedir. Bu farklılıklar, değişik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Şöyle ki; İzmir'de yaşayan azınlıkların çoğunluğu Osmanlı uyruğunda olmasına rağmen, bir kısmı İngiltere, Fransa, Hollanda ve diğer milletlerin uyruğu altındaydı. Bu da, nüfus sayımlarında bu kişilerin uyruğu altında buldukları

milliyetlerin nüfusunda gösterilmeleri gibi bir durum ortaya çıkarmaktadır ki, bu bir tahmindir (Beyru, 2000: 52).

Nüfus sayımlarında yapılan hataların asıl nedeni ise, tahminlerin abartılı ve tarafgir olmasıdır. Çünkü, nüfus yapısını tahmin eden yazarlar nüfusu ya dinsel yapı büyüklüğü ile oranlamakta ya da cemaatlerden bilgi almaktadır. Bu bilgilerin her ikisi de doğru sonuç açısından yetersizdir. Öyle ki, Türkler’de yabancı azınlıklar gibi cemaat örgütlenmesi bulunmamaktadır.

Bir diğer etken, resmi nüfus sayımlarının yetersizliğidir. Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk resmi nüfus sayımı II. Mahmut Dönemi’nde nispeten geç sayılabilecek bir zamanda yapılmıştır. Gerçi 1800 - 1860 dönemi içerisinde (1844’de) İzmir’de resmi sayımların zaman zaman yapıldığı belirtilmiştir. Ancak bu sayımlar da sağlıklı değildir. Çünkü Osmanlı makamları, aile büyüklüğü gibi bilgilerin yanlış beyan edilmesi gibi nedenlerden dolayı gerçeğe yakın sonuçlara ulaşamamıştır.

Öte yandan, örneğin, Museviler’de sadece erkek nüfus kayıtlara geçirilmiştir. Ancak Musevilerin çok kalabalık aile yapısından oluştuğu düşünüldüğünde, bu rakamların da gerçekleri pek yansıtmayacağı ortaya çıkmaktadır.

Türk nüfusun tahmininde de çeşitli savaş dönemlerinde ve özellikle 1820’li yıllarda yanlışlıklar olabileceği düşünülmektedir. Çünkü erkek nüfus uzun yıllar silâh altına alınmaktadır. Bazıları geri dönememekte, dönenler de ekonomik sıkıntı içerisinde ya az çocuk yapmakta, ya da malını elinden çıkararak göç etmek durumunda kalmaktadır. Yetersiz beslenme, düşük doğum yapma gibi nedenler de Türk nüfusunun diğer milletlerin nüfuslarına oranla az bir artış kaydetmesinde etkili olmaktadır.

5. YERLEŞME

İzmir aynı adla anılan körfezin güney - doğu kesiminde kurulmuştur. Zaman içerisinde genişleyen kent, 16. yüzyılda Batı Anadolu’nun nispeten küçük kentlerindendi (Yetkin - Serçe, 1998: 17). Çeşitli arşiv kaynaklarından Serçe ve Yetkin’in elde ettiği bilgilere göre; 16. yüzyılda İzmir’in ekonomisi daha ziyade tarıma dayalıdır. Bu yerleşim düzeni içerisindeki başlıca mahalleleri ise Faik Paşa,

Mescid-i Selatinzade, Hanbey (Pazar), Liman-ı İzmir, Boynuzseküsü ve Cemaat-i Gebran oluşturmaktadır. Bu mahallelerden Gebran Mahallesi Rum Ortodokslar'dan oluşurken diğerleri tamamen Türklere aitti. 16. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde bu mahallelere Ali Çavuş, Yazıcı ve Şaphane mahalleleri eklenmiştir.

17. yüzyıla gelindiğinde İzmir, ticari faaliyetler bakımından canlanmaya başlamış, hatta ana ticaret yollarının kesiştiği noktalardan biri haline gelmiştir (Martal, 1999: 70, Yetkin - Serçe, 1998: 17) Bu da nüfusu arttırmış, ekonomik gelişmeyi olumlu etkilemiştir. 17. yüzyılın ikinci yarısında ise İzmir'de tümüyle Batı yönüne dönük bir yerleşme mevcuttu. Özellikle Kadifekale (Pagos Dağı) ve etekleri çok yoğun bir yerleşme düzeni sergilemekteydi. 1657 - 1658'de Kadifekale (Pagos Dağı) eteklerinde iki bin kadar ev bulunmaktaydı. Burada on Müslüman, on Frenk, ve Yahudi, iki Ermeni ve bir Çingene Mahallesi yer alıyordu (Ülker, 1994: 10). 17. yüzyılda Kadifekale (Pagos Dağı) eteklerinden başlayan yerleşim dokusu, Alsancak (Punta) ve Musevi mezarlığı'na kadar uzanmakta idi. Musevi Mahallesi ise günümüzde Havra Sokağı olarak bilinen sokağın çevresinde ve Türk mahalleleri arasında idi.

I ve II. Kordon'un Alsancak (Punta) yönünde Frenk ve bugünkü itfaiyeden başlayarak tüm Alsancak (Punta) Rum Mahalleleri, rıhtımlar boyunca Ermeni Mahalleleri, daha yukarılarda doğuya doğru bugünkü Basmene civarında, Türk mahalleleri ise Kadifekale'nin üzerinde iken, Yahudiler, Türk ve Ermeni mahallelerinin arasında sıkışmıştı (Yaranga, 2002: 53 - Harita 6). Diğer bir ifadeyle; İzmir kuzeyde Avrupalı, güneyde ise Doğulu bir kent görünümünde idi. Çok kimlikli ve farklı etnik yapıya sahip kentte ticari hayatın getirdiği hareketlilik sosyal ve ekonomik yapı yanında kültürel hayatı da etkisi altına almıştır. Birbiriyle etkileşim halinde olan bu düzen, kent mimarisini de etkilemiştir. Ticari etkinliğe bağlı olarak 17. yüzyılda bedesten ve gümrük binası, Büyük Han (Köprülü Hanı) ve yeni çeşmeler (70 adet) inşa edilmiştir. 17. yüzyılda kentte Büyük Han dışında Malkoçzade Hanı, Kurşunlu Han, Çavuşzade Hanı, Altıparmak Hanı, Tercüman Hanı, Mehmet efendi Hanı, Kethüda İbrahim Paşa Hanı, Muhtesip Hanı, İmamzade Hanı, Tavşanlı Hanı, Çukur Han, Hacı Hüseyin Hanı, Fazlullah Ağa Hanı, Sulu Han, Bostancı Hanı gibi hanların varlığından bahsedilmektedir (Ülker, 1974: 327).

Han sayısının çokluğundan da anlaşılacağı gibi bu yüzyıl ticaretin etkin olmaya başladığı bir dönem olarak belirtilebilir. Ayrıca aynı dönemde irili ufaklı 12 camii, kırk medrese, 11 hamam, 82 han, 17 sebilhane, muhtesibe vergi ödeyen 3060 dükkân ile 300 adet büyük depo mevcuttur. Bu yapılanma, ticaretin getirdiği zenginliğin kent mimari dokusundaki yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların büyük bölümü deprem, yangın, ihmal gibi nedenlerle günümüze ulaşamamıştır. Varlığını günümüze kadar koruyabilenler ise bir ölçüde farklı işlevlerle değerlendirilmiş iken bir kısmı, yeni eklemelerle özgün dokusundan uzaklaşmış ya da boğulmaya uğramış ya da yıkılmıştır. Bir kısmı da ayakta kalma mücadelesi içerisinde dir.

Kentteki canlı iş yaşantısı liman kıyısı boyunca yoğunlaşmıştı. Buralarda Levantenlere ait iş yeri, depo ve evler bulunmaktaydı. 17. yüzyıl İzmir’inde 70 sabun imalathanesi, 20 deri fabrikası ve boyanmış kumaş üreten fabrikaların varlığından bahsedilmesi, buradaki iş yoğunluğunun anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır sanırım (Ülker, 1974: 328). Ticari hayatın hareketli olması, kentte yerleşim dokusunun özellikle Konak çevresinin iş ve alışveriş mekânları şeklinde gelişmesini sağlamıştır. Böylece çarşı esnafının malları ile borsanın bulunduğu Bedesten inşa edilerek kente mimari açıdan güzel bir yapı kazandırılmıştır. Arkasında gümrük binası inşa edilerek, sahil kesimi tamamen ticari işlerin yürütüldüğü yapılara ayrılırken, geri planda konutların yer aldığı bir yerleşim düzeni gelişmeye başlamıştır. Sahil kesiminde inşa edilen konsolosluklar da mimari açıdan kente Avrupa havası veriyordu. Diğer taraftan küçülmüş ve sığlaşmış olan iç limanın hemen arkasında Tilkilik ve Namazgâh’ın birleştiği alanlarda kentin ileri gelenlerinin konakları yer almakta ve adeta kentin zenginliğini yansıtmaktaydı.

Gelişmiş bir ticaret yaşantısının yanında art bölgesinin geniş ve tarım alanlarının verimli olması da İzmir’i cazibe alanı haline getiren diğer etkenlerdir. Çünkü kente yeni gelen bir yabancı, kentin değişik yerlerinde üzüm bağlarını, incir ve zeytin bahçelerini rahatlıkla görebilmekteydi. Öyle ki, kente gelen bazı tüccarların yabancı ülke konsoloslarının İzmir’e yakın köylerde tarıma elverişli toprakları, bahçeleri ve oturabilecekleri evleri vardı. Buca, Gaziemir (Seydiköy), Bornova (Birunabat), Narlıköy (Naldöken) ve Hacılar bunlardandı.

18. yüzyılda, nüfus olarak İzmir’de oldukça önemli bir orana ulaşan Müslüman, Avrupa Hıristiyanı, Rum, Ermeni ve Musevi etnik gruplarının yaşama alanları da iyice belirginlik kazanmıştı. Avrupa Hıristiyanı olarak bilinen Frenkler’in kent yaşamı üzerindeki etkisi de artmaya başlamıştı. 20. yüzyıla gelindiğinde ise, kent başlıca dört bölgeye ayrılmıştı. Bunlar; kentin güney ve doğusunda yer alan Kestelli Caddesi, Arapfırını, Basmane, Keçeciler, Mezarlıkbaşı, Namazgâh, Tilkilik, İkiçeşmelik, Kadifekale ve Değirmentepe’de Müslümanlar, Alsancak (Punta), Fuar alanının olduğu kesimlerde (Machala ve Romaiko caddelerinde) Rumlar, Basmane’den Alsancak (Punta) arka sokaklarına kadar Ermeniler, Karataş, Havra Sokağı ve Mezarlıkbaşı semtlerinde ise Museviler şeklindeydi (Akyüz, 1996: 36).

19. yüzyılda, İzmir’de kentsel altyapı imtiyazlı şirketler vasıtasıyla yapılmaktaydı. Çünkü belediyeler sınırlı gelir kaynaklarına sahipti. Bu yüzyılda devletin Batıya açılmasında asıl işlevi gören, yine İzmir idi. Çünkü Batı Anadolu ve diğer iç kesimlerdeki üretim ve tüketim faaliyetlerini yönlendiren bu kentti. Bu nedenle 19. yüzyıl İzmir’i ülkenin en önemli ihracat limanı konumundaydı. Bu özellikler Avrupalı tüccarları İzmir’e çekmekteydi. Ticaretin körüklediği bu göç de kentte yapılaşmanın artmasında ve yerleşim düzeninin şekillenmesinde etkili oluyordu.

19. yüzyılın ikinci yarısında kent, iki bin yıllık geleneksel sınırlarını aşarak kıyı boyunca gelişme göstermiştir (Harita 9). Bu gelişimde “Kordon” adı verilen rıhtımın etkisi büyük olmuştur. Bu dönemde büyük mağazalar, şirket binaları, iş hanları ortaya çıkmış, Batı kültürüne uygun bir yaşam tarzı yaygınlaşmıştır (Kurt, 1996: 10 - 11).

19. yüzyılda toplumsal ve ekonomik farklılıklar kentte farklı mahallelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Şöyle ki; Frenk Mahallesi ((Deniz ile Ermeni Mah. arasında), Rum Mahallesi (Kadifekale ve deniz arasında), Ermeni Mahallesi (Basmane çevresi düzlükte), Yahudiler ise Frenk Mahallesi güney sınırları ile Ermeni Mahallesi arasında özellikle Karataş çevresinde, diğer yabancılar ise Buca, Bornova (Birunabat), Karşıyaka (Kordelyo) ve Gaziemir (Seydiköy) gibi yerleşimlerde yaşamayı tercih etmişlerdir (Kurt, 1996: 12).Türkler kentin en güneyinde orta ve yukarı kesimlerdeydi.

Burada özellikle Mahmudiye, Fatih, Birinci ve İkinci Osmaniye, İkinci Aziziye, Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü, Beşinci Sultaniye, Cami-i Atik, Hatuniye, Namazgâh, Ali Reis, Şeyh mahallelerini kurdular. Daha sonra Eşrefpaşa, Topaltı, Çorakkapı gibi mahalleler ile Karantina, Mithatpaşa (Göztepe), Kokaryalı (Güzelyalı - Reşadiye) ve Karşıyaka'ya yerleştiler. Mithatpaşa (Göztepe) ve çevresinde Osmanlılar'a ait pek çok devlet kuruluşunun olması Türklerin burayı yerleşim için seçmesinde etkili olmuştur. Ermeniler ve Rumlar Kasap Hızır mahallelerinde yerleşmişlerdir (Martal 1999: 114).

5. 1. Evler ve Köşkler

İnsanların barınma ve korunma ihtiyacından doğan meskenler, yerleşmelerin yapısını oluşturan en küçük birim olup, herhangi bir bölgenin coğrafi olaylarından birine işaret etmektedir. En basit kulübelere, ev ve apartmanların yanında, atölye, okul, cami, kilise, tiyatro, sinema gibi yapılar da mesken kavramına işaret etmektedir (Denker, 1977: 60).

Meskenler, içinde buldukları coğrafi bölgenin fiziki koşullarının yanı sıra sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının da etkisi altında şekillenmektedir. Bu nedenle herhangi bir yerde bulunan meskene ait özellikler, onun görüntüsü yanında bu görüntüyü ortaya çıkaran şartlar hakkında da bilgi sahibi olabilmeyi sağlamaktadır. Bu nedenle kültürel coğrafya araştırmalarında evler çok önemli bilimsel verileri oluşturmaktadır. Nitekim araştırma alanı olan İzmir kentinde de 19. yüzyıla ait sosyal, kültürel ve ekonomik yapıyı ortaya çıkarmak bakımından kent içerisinde farklı milletlere ait meskenler ele alınmıştır.

19. yüzyıla ait kaynakların incelenmesiyle farklı etnik toplulukların yaşadığı İzmir'de farklı mahallelerin ve mesken şekillerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu meskenler, ortaya çıkış şekilleri, dağılımları ve günümüzdeki fonksiyonları bakımından şu şekilde değerlendirilebilir:

19. yüzyılda Türk Mahallelerindeki evler, tek katlı olup genellikle incir ya da portakal ağaçlarının bulunduğu bir bahçe ile tasvir edilmektedir. Evlerin pencereleri ise parmaklıklılı olup ancak körfezi ve dağları görebilecek şekilde konumlanmıştır. Başka bir deyişle, Türk evlerinde mahremiyetin etkisi, içe dönük bir mimari oluşum

geliştirmiştir. Evlerin odaları arasında geçiş oluşturulmuştur. Yapı malzemesi olarak alt kat için genelde yığma, üst katlarda ise ahşap karkas tercih edilmiştir. Levi Akyüz, dış sofa, ahşap çıkma ve kiremit çatı ile karakterize edilen İzmir'deki Türk evlerini 'Ege Evleri' grubunda değerlendirmektedir (Akyüz, 1996: 42). Namazgâh 945 sokakta bulunan Paşa Evi'ni de Türk evi mimari özellikleri açısından günümüze kadar korunabilen bir örnek olarak göstermektedir. Türk evlerinin yaygın olduğu alanların coğrafi dağılımına bakıldığında; Namazgâh, Tilkilik, Arapfırını, İkiçeşmelik ve Dönertaş gibi Türkler tarafından yerleşilmiş mahallelerde oldukları görülmektedir. Ancak araştırma alanı içerisinde olan Bornova, Buca ve Karşıyaka ilçelerinde ise bu karakteristikte yapılardan söz etmek zordur. Zaten nüfus yapısı incelendiğinde; bu yerleşmelerde, özellikle de Buca'da Türk nüfusundan pek bahsedilmemektedir. Bu da Türk mimarisine has bir karakteristiğin söz konusu yerleşmelerde oluşmaması gibi doğal bir sonuç ortaya çıkarmaktadır.

Levantenler tarafından yerleşilen alanlarda ise bu kültürlerin kendilerine has konutlar oluşturduğu görülmektedir. Bu konutlar genellikle giriş ve giriş üzerine çıkılan iki kattan meydana gelmektedir. Alt katların yığma taş, üst katların karkas olduğu yapılar da vazgeçilmez unsur olarak cumbalar dikkat çekmektedir. Evlerin alt katları servis mekânları iken üst katlar yaşama alanlarını meydana getirmektedir. Bu konutlar, daha ziyade Buca ve Konak'ta görülmektedir. Buca'da bulunan yapılar "Sakız tipi" ya da "Rum evi" olarak değerlendirilmektedir. Ancak Levanten evleri bunlardan biraz farklıdır. Ortak bir mimari tarz oluşturmamış olsalar da genellikle büyük bahçeli, geniş balkonlu iki katlı köşkler şeklindedir. Bornova'da da Levanten evleri bu tiptedir. Ancak Konak'ta Alsancak ve Mithatpaşa'daki Levanten evleri, Rum evleriyle hemen hemen aynı tarzda inşa edilmiş görünmektedir. Bornova, Buca ve Karşıyaka'da köşk şeklinde Levanten evlerinin gelişimi, ticaretle iyice zenginleşen özellikle İngiliz, Hollandalı, İtalyan ve Fransız Levantenlerin buralarda sayfiye evi yapma düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle bu yerleşmelerdeki köşkler birbirinden bağımsız planlarla inşa edilmiştir.

Levanten mimarisinin Konak'ta en belirgin olduğu alanlardan biri olan Frenk Mahallesi, 19. yüzyılda yabancı ülke konsolosları ve tüccarlarının oturduğu en güzel ve Avrupai canlılıkta olan bir yerd. Ticari açıdan bir serbest bölgeye bile benzetilebilecek olan bu mahalle, İzmir'in eski iç limanı girişinin sol tarafında

bulunan St. Pierre Kilisesi'nden kuzeye doğru uzanan ve denize paralel olan caddeydi (Ülker, 1994: 9 - Harita 6). Mahalledeki evler, Frenk Caddesi boyunca avlu içinde sıralanmış olup bahçesinde ağaçlar vardı. Frenk evleri, genellikle iki katlı olup zemin kat depo, üst katlar ise konut olarak kullanılmaktaydı. Evlerin hemen hepsinde Frenk Caddesi'ne bakan bir ön kapı ile bir de denize doğru açılan arka kapı bulunmaktaydı. Bu arka çıkışlar, denizden iskeleye bağlı olup ticari malların giriş çıkışı rahatlıkla sağlanabilmekteydi.

Görüldüğü gibi İzmir, bir ticaret kentidir. Evlerin kuruluş düzeni de bu ticari canlılığa ayak uyduracak nitelikte dizayn edilmişti. Apartman şeklindeki bu evlerin uzun koridorları ve denize bakan balkonları vardı. Ayrıca bu caddede İngiliz, Fransız, Venedik, Hollanda ve Ceneviz bayrakları aynı anda dalgalanmaktaydı. Bu durum, İzmir'i adeta bir Hıristiyan kenti konumuna sokmaktaydı. İnsanlar, hayatlarını sürdürebilmek için doğal çevreyi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmekteydi. Bu şekillendirme içinde yaşanan evden başlayarak mahalleye, oradan yerleşmenin bütününe doğru ilerlemekteydi. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere 19. yüzyılda İzmir'de evlerin kuruluş düzeni, mahallelerin şekillenmesi ve kentin genel görünümü, tam anlamıyla bir ticaret kenti kimliğindeydi. Bu kimlik ise coğrafi konumun sağladığı olanaklarla ve önce limanın varlığı ile başladı. O nedenle burada doğal ortam insan ilişkileri bakımından iyi bir coğrafi çalışma gerçekleştirilmiş ve sonucunda zengin bir miras oluşturulmuştur, denilebilir. Bu mirasın kalıntıları da günümüzde özellikle Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerinde varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Konak Alsancak (Punta) civarında bulunan eski yapılar, yerli ve yabancı mimari üslûpların bir arada ya da ayrı olarak yansıdığı karma yapı tiplerini de ortaya çıkarmıştır. Bu yapılar, 1840 ve 1910 yılları arasında inşa edilmiştir. 19. yüzyılda İzmir - Aydın, İzmir - Kasaba 'Turgutlu', Alsancak (Punta) ve Buca demiryolu istasyonlarının devreye girmesi ile iyice cazibe alanı haline gelen kentte, söz konusu ticari gelişime bağlı olarak bu evler sıra evler şeklinde inşa edilmiştir. Sıra evlerin en güzel örnekleri Alsancak (Punta) 1448 ve 1449 sokaklarda görülmektedir. Cumbalı, merkez ya da yandan girişli bu yapılar, o dönemdeki İzmir'in ekonomik yapısının sosyo - kültürel yapıyı nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Ayrıca sokak düzenleri,

sahilden dik uzanmakta, bu da deniz melteminin sokak aralarından geçerek iç kısımlarda da hissedilebilmesini sağlayacak şekildedir.

Görüldüğü gibi, coğrafya ve doğal ortam ilişkisi, kentin sahil kesiminin yapısal ve fonksiyonel özelliğinin tespitinde belirleyici rol oynamıştır. Deniz ile karanın birleştiği kesim olan Konak ve gerisinde doğal olarak iş ve ticaret merkezleri kurulmuştur. Bornova ve Buca da ise ekilebilir toprak varlığı ve yazın sahile nazaran nispeten serin hava koşulları sayfiye evlerinin oluşmasını sağlamıştır. Karşıyaka'daki yerleşim ise 19. yüzyıl ortalarından itibaren belirginlik kazanmaya başlamıştır.

Bornova'daki yapılar, bir evden ziyade köşk görünümündedir. O dönemin zengin Levanten yaşantısını yansıtan bu büyük bahçeli yapılar, kuruluş yerleri itibariyle de kentteki sosyo - ekonomik ve kültürel dönüşümü açıklayacak bir özellik göstermekteydi. Buca'da da Bornova'dakilere benzer köşkların yanı sıra cumbalı, iki katlı ve bahçeli olan konutlar bulunmaktadır. Bu konutlar, Levantenlerin sayfiye evleri ya da Rumların daimi konutları olarak inşa edilmiştir. Konak'taki yapılar ise daha ziyade kentteki iş ve ticaret hayatına dönük yapılarıdır. Bu da kentteki fonksiyon bölgelerini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Diğer yerlerdeki evler ise temelden üç - üç buçuk metre yüksekliğe kadar taş, üst kısmı kalas ve tahtadan yapılmış, araları tuğla ile doldurulmuş ahşap evlerdir (Ülker, 1974: 337). Bu evler, birbirine oldukça yakın, hatta bitişik konumdaydı. Levi Akyüz, bu tip evleri “Doğu ve Batı etkileşimi sonucu oluşan konutlar” olarak değerlendirmektedir. Bu yapılar, birbirlerinden üçer ayak uzaklıklarla, duvar boyunca konulan ve çam ağaçlarından elde edilen krişlerle, güneşte kurutulan ve bir çeşit tuğla olan malzemeden inşa edilmişlerdir. Eşrefpaşa Türkyılmaz Mahallesi 842 Sokak'taki evlerin böyle etkileşimli tiplere örnek oluşturduğu belirtilmektedir (Akyüz, 1996: 42). İzmir'de özellikle 19. yüzyıl ve öncesinde yapı malzemesi olarak ucuzluğu nedeniyle genellikle ahşap kullanılmıştır. Ancak ucuz ahşap evler, kentte sık görülen yangınlar neticesinde büyük kayıplara neden olmuştur. Nitekim, 13 Eylül 1922 yılında Basmane'de Ermeni Mahallesi'nin bulunduğu alanda başlayan yangın, Basmane, günümüz Fuar alanı, Kahramanlar, Alsancak (Punta) ve Kordon'u; başka bir deyişle İzmir'in en bakımlı semtlerini yok etmiştir. Bu yangının şiddetinde ise Kadifekale'den (Pagos Dağı) Bayraklı'ya yani, karadan denize esen lodos oldukça

etkili olmuştur (Aksoy, Hürriyet Ege, 22.07.2006). Yangınlara bir de depremlerin verdiği hasarlar eklenmiş, böylece bu yapıların önemli bir kısmı harab olmuştur. Günümüze ulaşabilenler daha ziyade taş malzeme ile inşa edilmiş olanlardır. Yangın ve depremin kentte yarattığı tahribat göz önüne alındığında, bulunan doğal ortamın koşullarını iyi bilmenin ve ona göre yapılı çevre oluşturmanın önemi daha iyi anlaşılacaktır.

5. 2. Diğer Yapılar

Mesken kavramı içerisinde evden başka, cami, kilise, okul, sinema gibi yapıların da olduğu daha önce belirtilmişti. 19. yüzyılda İzmir’de bu türden yapıların da oldukça çeşitlilik gösterdiği çeşitli kaynaklardan ve arazi çalışmalarındaki gözlemlerden anlaşılmaktadır. Meskenlerdeki bu çeşitlilik, kentin o dönemdeki zenginliğini de ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. O nedenle, inceleme dönemi özellikle 19. yüzyıl ve Levanten mimarisi olmasına rağmen, kentin günümüzdeki yapılanmış çevresine bakıldığında, diğer yapıların göz ardı edilemeyeceği düşünülmüştür. Özellikle de turizm bakımından eski kentsel dokuyu korumak söz konusu olunca, diğer yapıları da işin içine katmak gerekli görülmüştür. Buna göre:

19. yüzyılda İzmir’de; 20 büyük camii, 1675 yapımı 2 kapalı çarşı ya da bedesten, 25 hamam, 50 han (Vezir Hanı, Dervişoğlu Hanı, Karaosmanoğlu Hanı, Kızlarağası Hanı gibi) varlığından bahsedilmekteydi (Ürer, 2002: 63). Ayrıca biri Aziz Polycarpe, diğeri Lazaristler’e ait olmak üzere iki kilise mevcuttu. 1856’da ise altı Rum - Ortodox, biri de Aziz Manie olmak üzere öncekilerle beraber üç adet Katolik kilisesinin varlığından söz edilmektedir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise yaklaşık 300 000 nüfuslu İzmir’in 18 000 konuta sahip olduğu belirtilmektedir. Diğer yapılar ise işyeri ve mağazaların çokluğu ile yine kentin ticari kimliğini ön plana çıkaracak niteliktedir. Ayrıca cami, kilise, havra gibi dini yapılar da kentteki çok kültürlü yapıyı yansıtmaktadır.

Bu kuruluşların çeşitliliği, kentin çeşitli din ve kültürdeki insanların yaşadığı büyük bir ticaret ve kültür merkezi olduğunu da açıklamaktadır. Bu dönemde İzmir, dünyanın her tarafından gelen çeşitli tüccar tebası ve ticaret malları ile tanışıyordu.

Çok önemli bir Pazar olan kent, süslenerek daha da dikkat çekici hale getirilmeye çalışılmaktaydı. Örneğin, 17. yüzyılda hem ticaret, hem borsa işlerinin görüldüğü bir bedesten inşa edilmiştir. Ardından gümrük binası, 1677'de tamamlanan büyük Han inşası da bu aktivitelerdendi. Buca ve Halkapınar'dan su getirmek için de 23 adet çeşme yapılmıştır. Caddeler döşeme taşlarla kaplanarak herkesin bu hizmetlerden uygun biçimde faydalanması sağlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 8

İzmir'de 20. Yüzyıl Başlarında Yapı Varlığı (1914 Öncesi)

BİNA TÜRÜ	SAYISI	BİNA TÜRÜ	SAYISI
Ev	18 000	Camii	22
Mağaza	2 534	Tiyatro	4
Mescit	46	Kahvehane	449
Sinema	10	Medrese	15
Kilise	30	Havra	11
Lokarta	127	Gazino	35
Otel	25	Hamam	34
Türk Okulu	30	Yakudhane	79
Rumhane	51	Fırın	151
Ermeni okulu	8	Fabrika	225
Musevi Okulu	8	Dükkân	536
Kons. Ve Tic. Od.	17	Han	147

Kaynak: ÖZKAN, Zühal (2004). Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Kış 2004, Sayı 2, s. 74, İzmir

Tüm bu açıklamalar, İzmir'in her zaman ayrı ve gerçek bir kent kimliği kültürüne sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki, çeşitli kaynaklarda İzmir'in evlerinin çağdaş Anadolu kentlerinininkinden daha iyi yapılmış olduğu belirtilmektedir.

İzmir, sahip olduğu maddi kültür öğeleri bakımından oldukça zengindi. Bunlardan birini de hamamlar oluşturmaktaydı. Hamamlar, tarihi, mimarisi ve sanatı bakımından daima diğer toplumların ilgisini çeken Türklerin sosyal hayatında büyük öneme sahipti. Nitekim, kent merkezlerinin çekirdeği bir cami, çarşı, okul ve hamamdan oluşan sosyal bir düzenden oluşmuştu. Diğer taraftan her ne kadar çeşitli kaynaklarda İzmir'de Türk mahallelerinin temiz olmadığından bahsedilse de beden temizliği açısından dikkatli bir toplum olduğunu yerleşimlerindeki hamamların sayısı açıklamakta ve bu tanımlamalara güzel bir cevap olmaktadır.

Araştırma alanı olan İzmir'de bugün varlığı bilinen ve İzmir Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde kaydı bulunan 20 hamam bulunmaktadır. Bunlardan günümüzde

ayakta olanlar; Kılıoğlu Hacı İbrahim Vakfı Hanı, Yeni Şark (Saçmacı) Hamamı, İstanköy Hamamı, Çivici Hamamı, Basmane Hamamı, Yeşildirek Hamamı, Lüks (Karakadı) Hamamı ve Çukur Hamamı'dır (Ürer, 2002: 64). Bu hamamlardan Namazgâh Hamamı, Yeni Şark (Saçmacı) Hamamı, İstanköy Hamamı, Çivici Hamamı (Foto: 79), Basmane Hamamı, Yeşildirek Hamamı, Karantina Hamamı, Ali Bey Hamamı, Lüks (Karakadı) Hamamı ve Çukur Hamamı'nın (Foto: 80) 17. yüzyıl ya da buna yakın bir tarihte, Hoşgör Hamamı (Foto: 81), Yeni Şark (Saçmacı) Hamamı ve Tefvik Paşa Hamamı'nın 18 ve 19. yüzyılda, Salepçioğlu Aile Hamamı'nın ise 20. yüzyıl başlarında inşa edildiği belirtilmektedir. İzmir'de hamamların sayısı ele alındığında, kent toprağında önemli bir fiziksel mekân kapladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca hamamların kurulduğu güzergâh incelendiğinde, Milli Kütüphane arkasında Eşrefpaşa Caddesi, Anafartalar Caddesi ve Basmane'ye doğru doğrusal bir hat boyunca uzandıkları görülür. Bu da hamamların kent içindeki ticari yapıyla da bağlantılı olduğu fikrini ortaya çıkarmaktadır. Çünkü kente deve kervanlarıyla mal getiren tüccarlar, hanlarda konaklayacaklarında hamamlara da uğrayacak hem rahatlayacak hem de temizliğini yapacaktır.

İlk örneklerine Akdeniz medeniyetine bağlı bazı milletlerde rastlanan hamamlar, fonksiyonları yanısıra mimari açıdan da özel yapılardır. Ancak hamamların mimari açıdan karakter kazanması Roma Dönemi'nde olmuştur (Ürer, 2002: 4). Genellikle kubbeleriyle dikkat çeken hamamların bazı yerlerde spor vb. aktivitelerin yapıldığı bölümleri de vardır. Ancak İzmir hamamlarında böyle bir kompleks görülmemektedir. Günümüzde kent içinde varlığını sürdürebilen hamamların bazıları oldukça eskimiştir. Bazıları da turistlere hizmet verebilecek durumdadır. Nitekim Alibey ve Tefvik Paşa hamamları bunlardandır. Bu yapıların aynı zamanda kullanılarak korunması sürdürülmelidir. Çünkü inşa edildikleri dönemlerde (17, 18 ve 19. yüzyıl) İzmir'de evlerde çeşme bulunmaması, kente bir iki kaynaktan su getirilebilmesi, umum yerlerde bu ihtiyacın daha kolay giderilebildiğini açıklamaktadır. Ayrıca günümüz İzmir'i ile o dönem İzmir'inin doğal yapısının sosyal hayatı ne şekilde yönlendirdiğinin anlaşılması bakımından da veri unsurları olduklarından önemlidirler. Ancak bazı hamamlarda restorasyon yapılırken kubbe özelliklerinin eskiye hiç de uymayan bir şekilde restorasyonu yapının özelliğini bozmuştur. Bu tür uygulamalar önlenmeli ve turizme hizmet açısından orjinalliğin

daha dikkat çekici bir unsur olduğu konusunda hamam işletmecileri bilgilendirilmelidir. Diğer taraftan, yaşadığımız kente ait kültürel değerlerin tanıtılması bakımından zaman zaman buralara da geziler düzenlenmeli, sahip olunan zenginlik fark ettirilmeli, kullanarak koruma bilinci geliştirilmelidir.

İzmir’de hamamlardan bahsederken deniz banyolarını da unutmamak gerekir. Çünkü özellikle 19. yüzyılda kentin sosyal yaşantısında bu hamamların oldukça önemli yeri vardır. Körfez kıyısı boyunca gelişen kent, bu coğrafi potansiyeli günlük hayatı içerisinde oldukça eğlenceli bir şekilde değerlendirmeyi başarabilmiştir. Kentte ilk deniz hamamı banyosu 1890 yılında Alsancak (Punta’da) inşa edilmiştir (Serçe, 26.06.20005: Yeni Asır). Şifa niyetine uzun bir koridordan geçilerek kenarları tutanaklar inşa edilmiş bu banyolar, o zamanlar körfezin ne kadar temiz olduğunun da bir göstergesidir. Başka bir deyişle, İzmir’de o dönemin coğrafi koşul avantajları gayet iyi kullanılmıştır. Bugünkü Alsancak vapur iskelesi yerinde kurulmuş olan bu banyo yanında bir de kahvehane bulunması, sosyal yaşantının içindeki inceliği yansıtır. Günümüzde ise Körfez bu olanakları sağlayacak hijyene sahip değildir. Gerçi son yıllarda büyük ölçüde temizlenmiş olsa da denize girilecek ya da balığı yenilecek düzeyde temiz olduğu söylenemez. Bu farklılığın görülmesi bakımından deniz banyoları önemli bir aracı olabilir, belki de insanları daha dikkatli olmaya yöneltebilir. Ayrıca turist çekme bakımından da önemli bir çekicilik unsuru yaratılabilir. Bu nedenle sözü edilen yapıların sembolik olarak bir örneği Kordon’da uygun bir yere ya da Karşıyaka’da belediyenin sembolik plaj alanı olarak ayırdığı alanda inşa edilerek belki yanı başında bir kahvehaneyle bu değişimin gözlenmesi yapının duvarlarına asılan resimlerle sağlanabilir.

Kent içinde mimari zenginliği oluşturan diğer yapılar kuşkusuz sadece hamamlardan ibaret değildir. Han, cami, çeşme, sebil, kilise, sinagog hatta geçmişe tanıklık etmesi bakımından ve farklı kültürlerde farklı tarzlarda inşa edilmesinden dolayı mezarlar da bu zenginliğin çeşitli öğelerini oluşturmaktadır. Ancak hamamlar, 19. yüzyıl İzmir’inin deniz banyolarını çağrıştırdığından dolayı bu kısımda biraz daha ön plana çıkmıştır. Diğer yapılar, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak bölümlerinde ele alındığından, tekrara mahal vermemek adına bu bölümde açıklanmamıştır.

6. ULAŞIM

Ulaşım, yerleşmelerin kuruluşunu ve gelişimini belirleyen bir unsurdur. Yerleşmelerin tarihi incelendiğinde; su kaynakları, tarımsal potansiyel, kolay savunulabilir olma yanında rahat ulaşılabilmek gibi özelliklerin yerleşim alanlarının tercih edilmesinde etkili unsurlar oldukları görülmektedir. Nitekim İzmir kenti kuruluş alanı topografik açıdan ulaşım faaliyetlerinin hem kolay hem de çeşitli olması açısından tüm şartları bir arada barındırmaktadır. Kentin ulaşım bakımından sahip olduğu bu avantajlar hızla büyüyüp gelişmesinde son derece etkili olmuştur. Körfezin varlığı, doğal bir liman imkânı sunarak yakın çevrede Urla - Çeşme gibi limanlarla rahat bir deniz bağlantısı sağlamış, Ege'deki diğer adalarla ticaretin canlanmasında büyük rol oynamıştır.

Ulaşım faaliyetleri dünyanın birçok yerinde olduğu gibi İzmir'de de önce at, eşek ve deve ile başlamış, zamanla binek arabaları, tramvaylar, trolleybüsler, otobüsler, kayak, vapur, hava taşımacılığı derken günümüzde metro'ya kadar ilerlemiştir. Ulaşımındaki bu gelişme, kentin fizyonomisini de değiştirmiştir.

Ticaretin canlanması, yakın çevredeki adalarda oturan zengin tüccarların kente gelmesine dolayısıyla nüfus artışına yol açmıştır. Diğer taraftan yine deniz ticaretinin canlılığı neticesinde "Kordon" çevresinde deniz yolu ulaşımı hareketlilik kazanmıştır.

Kentteki ticari hayat, iç bölgelerden deve kervanlarıyla taşınan tarımsal üretime dayalıydı. Deve kervanlarıyla buralardaki ürünlerin getirilmesi uzun zaman almakta, bu da maliyeti arttırmaktaydı. Bu nedenle iç kısımlardaki ürünleri taşımak ve maliyeti düşürmek için demiryolları (İzmir - Kasaba 'Turgutlu') ve (İzmir - Aydın) demiryolları inşa edildi. Böylece iç kısımlardaki mallar daha kısa sürede limana getirilebilmiş bu da ticareti canlandırmış, nüfusu arttırmış ve kentleşmeyi hızlandırmıştır. Ayrıca İzmir kentinin modernleşmesinde ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Başka bir deyişle, ulaşım olanakları ekonomik gelişmeye, toplumsal ve kültürel hayata da olumlu etkiler yapmıştır. Bu gelişmeler kentin yakın çevresinde bulunan bazı yerleşmelerde kısa zamanda değişime yol açmıştır. Örneğin, İzmir'in Buca ilçesinde demiryolu inşa edilmesi yerleşimi daha cazip hale getirmiştir. Özellikle yabancılar tarafından tercih edilen Buca'da günümüzde 19. yüzyıla ait evlerden

kalanların genellikle demiryolunun kenarında ya da yakın çevresinde inşa edilmiş olması bunun bir ispatıdır. Aynı durum Karşıyaka için de geçerlidir. Deniz ve karayolu bağlantısına demiryolu ulaşımı da eklendikten sonra Karşıyaka daha tercih edilir bir yerleşim haline gelmiştir. Diğer taraftan, demiryolu ağının gelişmiş olması, sayfiye evlerinin de artmasına neden olmuş, Buca (Paradiso), Bornova (Birunabat), Gaziemir (Seydiköy) gibi yerleşmeler, ticaretle uğraşanların yazlıkları hâline gelmiştir. Bornova 1865 yılında demiryolu ağına sahip olmuş ve kentsel yaşamda dönüşüm başlamıştır. Ulaşım kolaylığı, havadar yapısı, Bornova'yı zamanla daimi konut alanı haline dönmüştür. Bu da demiryollarının İzmir'de önce sayfiye yerleşimini sonra da daimi yerleşimi hızlandırdığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Kent içinde ve çevresinde düzenli demiryolu ulaşım ağının kurulması, çevredeki malların kısa sürede ve daha fazla miktarda kente getirilebilmesini sağlamıştır. Bu da limandan daha fazla malın ihraç edilebilmesini olanaklı kılmıştır. Böylece büyük tonajlı gemilerin yanaşabilmesi için rıhtıma ihtiyaç duyulmuştur. 1876 da yapımı büyük ölçüde tamamlanan rıhtım, kent in bu bölgesinde sosyal hayata hitap eden kuruluşların inşasını artırmıştır. Kordon ve çevresi eğlence ve iş merkezleriyle yoğunlaşmıştır.

İzmir kentinde kent içi ulaşım incelendiğinde, önceleri dar, eğri - bögürü ve taşlı sokaklarda oldukça kötü bir sokak ağının varlığından söz edilebilir. Ayrıca bu dar sokaklar gün içinde işportacı, seyyar satıcılar, tezgâh - kasa ve fıçı gibi araçlar yanında bir de insan kalabalığıyla iyice daralmaktaydı. Bu nedenle 19. yüzyılın ilk yarısında kentte daha ziyade yaya trafiğı hâkimdi. Çünkü bu sokaklar bir devenin yüküyle ancak geçebileceğı genişlikte idi. Caddelerin çoğunluğu kaldırım taşlarıyla döşenmemişti. Döşenenler de bakımsızdı. Ayrıca kent sokaklarında yaya kaldırımları da bulunmamakta idi. Bazı mahalleler arasındaki sokaklarda da açıkta lağım sularının aktığı ve sağlığı tehdit ettiği bilinmekteydi. Taş ile döşenen sokaklara bakıldığında, Frenk Mahallesi'nin önde geldiğı görölmektedir. Öyle ki, 19. yüzyılda kent sokaklarının taş döşenmesi ve düzenlenmesi hususunda yabancı uyruklu vatandaşlar daha çok baskı yapmaktaydı. Kentte özellikle 1834 yılında başlayan bu çalışmalar, 1835'te yine bu mahallenin geceleri aydınlatılması ile devam etmiştir. Ancak Türk mahalleleri hâlâ dar ve karanlık olup doğrudan güneş ışığı alamamaktaydı. Evlerin çıkmaları da neredeyse birbirine degecek yakınlıktaydı. Frenk Caddesi, o dönemde

kentin en bakımlı ve en geniş sokağı idi. Çünkü burada çeşitli mal ve hizmetlere yönelik ticari faaliyetler sürdürülmekteydi. Bu da cadde de bir yandan canlılık oluştururken, diğer yandan da trafik sıkışıklığına neden olmaktadır.

19. yüzyılda develer, Osmanlı Devleti genelinde olduğu gibi İzmir’de de karayolu taşımacılığının en önemli ulaşım aracıydı. Ancak zamanla modern ulaşım araçlarının kent sokaklarında işlemeye başlaması, develerin önemini ortadan kaldırdı.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise kent, çevre yerleşmelere şose yollarla bağlanmaya başlamıştır. İlk şose yol da İzmir - Bornova arasında yabancı bir şirket tarafından inşa edilmiştir. Bu yolun inşasını Mösyö Fisher üstlenmiştir. Mösyö Fisher, zorunlu olmadığı halde yolun kenarını ağaçlandırmıştır (Kurt, 1996: 40 - 41). Bu, kentsel peyzaj açısından oldukça önemli ve örnek alınması gereken bir uygulamadır.

Bu yüzyılda kentin en işlek ve en güzel sokağı Frenk Caddesi’dir. Kentin en geniş caddesi ise 18 m genişliğinde olan ve tramvayların işlediği Kordon Caddesi idi. 19. yüzyılda kentin en uzun yolu, Mithatpaşa Caddesi (Göztepe) yoluydu. Mithat Paşa tarafından açılan ve üzerinde tramvayların işlediği bu yol, Konak, Karataş, Karantina, Köprü, Mithatpaşa (Göztepe) ve Güzelyalı’ya (Kokaryalı’ya - Reşadiye) kadar uzanmaktaydı.

Coğrafi konum açısından Mithatpaşa (Göztepe) yolu, kentin batıda diğer önemli yerleşimler olan Urla - Çeşme ve Seferihisar ile bağlantısını sağlayarak günümüzdeki bu yönlü gelişimin de temelini atmıştır.

20. yüzyılın başında ise İzmir sokakları artık kaldırımlarla kaplanmış ve sokaklar genişletilmiştir. Özellikle Birinci, İkinci, Üçüncü Kordon, Gümrük, Basmahane ve Göztepe (Mithatpaşa) caddeleri dönemin geniş olan caddeleriydi. Bulvar, henüz bulunmamaktaydı. İlk bulvar Birinci Kordon’dan Basmahane’ye uzanan Gazi Bulvarı idi. Bu bulvar, Konak Meydanı ve Hükümet Konağı gerisinde bulunan İslâm ve Yahudi mahallelerini geliştirmek amacıyla Mithat Paşa tarafından hazırlanan bir proje çerçevesinde açılmıştır. Bunu Cumhuriyet Meydanı’ndan İsmet Paşa Bulvarı, Vasıf Çınar Bulvarı, Kazım Özalp Bulvarı, Şükrü Kaya Bulvarı ve Dr. Mustafa Bey Bulvarı izlemiştir (Kurt, 1996: 43).

6. 1. İzmir Kentindeki Belli Başlı Ulaşım Araçları

19. yüzyılda sokaklar araba işlemeyecek kadar dar ve taşlı olduğundan, yükler genellikle develer ve eşeklerin sırtında taşınmaktaydı. Demiryolları ile gelen mallar kent içinden develer vasıtasıyla limana ulaştırılmaktaydı.

Ticari mallar, kent içinde develerle taşınmakta, insanlar ise eşek üstünde seyahat etmekteydi. Öyle ki, Yeni Mahalle ve Moskof Sokağı'nda iki eşek istasyonu bulunmaktaydı (Beyru, 1994: 14). Çünkü hemen her ailenin bir eşeği vardı. Çocuklar okullarına, yetişkinler işlerine eşekle gider gelirdi. Hatta bir yere eşekle gitmek prestij meselesiydi. Çevre köylerle de eşekle ulaşım yapılırdı. Bunun yanında özel eşek gezintileri bile düzenlenirdi. Buca, Bornova ve Kokluca ise at gezintilerinin yapıldığı köylerdi. Kent içindeki dar sokaklarda bu şekilde olan ulaşım düzeni, körfez sayesinde sandal ve kayıklarla da seyahata olanak tanıyordu (Kurt, 1996: 53). Kent içi iskeleler dışında yakın çevrede de iskeleler bulunmaktaydı. Bu iskelelerin bazıları tacirlere bazıları da halka aitti. Kentin çevre ile bağlantısını sağlayan iskeleler de mevcuttu. Bunlardan biri Menemen, diğeri de en çok kullanılan Bornova iskelesiydi. Bornova'ya gitmek isteyenler sandallarla iskeleye gelerek, oradan sonra da at ve eşeklerle seyahat etmekteydi. Az önce sözü edilen eşek parklarından üçüncüsü de burada bulunmaktaydı. Ancak daha sonra tren, tramvay ve vapurların yolcu taşımaya başlamasıyla bu binek hayvanları eski önemini kaybetti. Kent içindeki ulaşım ağının taşıt araçlarına ve bineklere göre ne şekilde değişim gösterdiğini ve bu değişimin kentsel dönüşüme etkisini anlamak bakımından şu şekilde bir gruplandırma yapılmıştır:

Kaoça ve yük arabaları, 19. yüzyılın sonuna doğru kullanılmaya başlanmış ulaşım araçlarıdır. Bu dönemde kullanılan yük arabalarını kent içinde çalışan tek atlı iki tekerlekli, hem kent içinde hem kentle köyler arasında çalışan çift atlı ve dört tekerli ile yüksek yerlerde işleyen dört tekerlekli arabalar oluşturmaktaydı (Kurt, 96: 54).

Yük arabaları, demiryolları ile gelen malları kent içinden gümrüğe taşıyarak eskiden develerin yaptığı işi üstleniyorlardı. Kentte oldukça fazla sayıda yük arabası bulunmaktaydı. Bu da kent içi ticaretin ne kadar aktif olduğunun bir göstergesiydi.

Binek arabaları, vapur, tren ve tramvaya nazaran daha ucuz olup belediye tarafından yapılan tarifelere göre hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmadan çalışırdı.

Kentte bulunan bir diğer taşıma aracı **omnibüs** idi. Omnibüsler, özellikle İzmir - Pınarbaşı (Periklystra) - Karşıyaka (Kordelyo) - Soğukkuyu arasında yolcu taşımıştır. Bazılarında Müslüman kadınlar için perdeli bölümler oluşturulmuştur.

Kayıklar, 19. yüzyılda İzmir'deki deniz ulaşımında en önemli araçları oluşturmaktaydı. Çünkü bu sandal ve kayıklarla hem yük, hem de yolcu taşınıyordu. Kıyıda, yolcu ve mal taşımının yanında gezi ve eğlence amaçlı yararlanılan iskeleler, İzmir'i Menemen ve Bornova gibi çevre yerleşimlere de bağlamaktaydı. Bu dönemde İngiliz iskelesi ve Bornova iskelesi arasında işleyen sandallar bulunmaktaydı (Kurt, 1996: 57).

1880 yılında açılan İzmir Limanı'nda çalışan kayıklar, düzensiz çalışmaları ve uygunsuz davranışları nedeniyle kent peyzajına uygun görülmeyerek 1935 yılında kaldırılmıştır. Diğer bir deyişle kent tarihinin önemli bir unsuru olan kayıklar, gelişen teknoloji ve değişen yaşam biçimine ayak uyduramayarak tarih sahnesinden kalkmıştır.

İzmir, dünyanın en eski denizci kentlerinden biridir. Liman, kente ticareti ve dolayısıyla gelişimi getirmiştir. Kayıklar da deniz ticaretinde ve halkın günlük yaşantısının izlerini yansıtması bakımından İzmir'in sosyal hayatında önemli bir kültürel unsurdur. Bu nedenle günümüzde bu kültürü tekrar canlandırmak amacıyla "360 Derece Araştırma Grubu" tarafından "Kordelyo'dan Pasaport'a İzmir Kayıkları" konulu bir proje çalışması yürütülmekte ve geçmişin izleri günümüzde kullanılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. Başka bir ifade ile, 19. yüzyıl kent kültürünün izleri 21. yüzyıla da taşınmaktadır. Bu görüntüler artık karpostallardan çıkarak günlük hayatımızın içine girmeye başlamaktadır. Kent ulaşımına ve sosyal hayatına renk katacak olan ve aslına uygun olarak tasarlanan bu kayıklar, çeşitli spor aktivitelerinin de yapılmasında etkili olarak Körfez'de ayrı bir canlılık yaratacaktır.

Kentsel sistemleri birbirine bağlayan uygarlık ölçütlerinden biri olan ulaşım, kentsel işlevlerin sağlıklı bir şekilde sürmesinde oldukça önemlidir. Bu nedenle çevre yerleşmelerle bağlantıyı sağlayacak yolların inşa edilmesi gerekliydi. Demiryolları da bu gereklilikten doğmuştur. İzmir kentinin gelişmesinde demiryollarının ayrı bir yeri

vardı. Çünkü kentin zengin tarımsal zenginliğe sahip yakın çevresiyle bağlantısı demiryolları sayesinde daha kolay sağlanmıştır. Nitekim İzmir’de İlk olarak 1866 yılında İzmir - Aydın demiryolu işletmeye açılmıştır. Bu yol, Sarayköy (Denizli) - Dinar (Afyon) ve Eğirdir’e (Isparta) uzanmakta ayrıca Buca - Gaziemir (Seydiköy), Tire, Ödemiş, Söke, Denizli ve Çivril’de de şubeleri bulunmaktaydı. Bunlardan Buca şube hattı 1872, Gaziemir (Seydiköy) hattı ise 1876 yılında hizmete girmiştir (Kurt, 1999: 60).

Demiryolu ulaşımının kente neler kazandırdığı incelendiğinde, şöyle bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır: Başlangıçta İzmir’de taşımacılıkta temel unsur develerdi. Bu şekil taşımacılık, daracık sokakları olan kentteki kent içi taşımacılıkta bir nevi zorunluluktur. Develerin yanında iki tekerlekli manda ve öküz arabaları da kullanılmıştır. Develerle kentin hinterlandından gelen mallar, yine develerle kent içinden geçerek limana ulaştırılmıştır. Ancak develerle mal taşımak hem çok zaman almakta hem de zahmetli olmaktadır. Örneğin, Aydın’dan İzmir’e incir yüklü develerin gelişi en az iki gün almaktaydı (Atilla, 2000: 30). Devecilerin istediği ücrette malın cinsine ve yolun zahmet ve uzunluğuna göre değişiyordu. Bu da hem ticareti hem tarımı olumsuz etkiliyordu. Bu durum, ulaşım sisteminin gelişmesiyle aşılabilir. Bu nedenle İzmir’i ard bölgeye bağlayan demiryolları inşa edildi. Ulaşım sistemindeki bu ilerleme, ihraç ürünlerinin değerini olduğu kadar üretimini de arttırdı. Çünkü daha önce ürettiğini ulaşım maliyetleri ve pazar problemi nedeniyle satamayan üretici, ürününü daha kolay değerlendirebilecekti. Bu gelişme, İzmir kentindeki ticari canlılık kadar sosyal hareketliliği de arttırdı. Ayrıca kent nüfusunu da arttırarak alansal gelişmeye neden oldu. Başka bir deyişle demiryolu, bir nevi tüm İzmir’in değişimi anlamını taşımaktadır.

II. Demiryolu hattı İzmir - Kasaba ‘Turgutlu’ arasında 1865 yılında hizmete girmiştir. Bu hat, İzmir - Kasaba - Manisa arasında İngiliz, Soma - Bandırma arasında ise Fransız desteği ile inşa edilmiştir. Bu hattın işlenmesi için de bir nevi Rum, Ermeni, Yahudi ve Türk mahallelerinin bileşkesi konumunda olan Basmane Garı kurulmuştur. Basmane’den Karşıyaka (Kordelyo) ve Bornova’ya (Birunabat’a) günde 7 - 9 karşılıklı sefer düzenlenmiştir. Bu sefer sayıları bayramlarda ve tatil günlerinde arttırılmış, kışın ise azaltılmıştır (Kurt, 1996: 65).

Karşıyaka'nın demiryoluna kavuşması Bornova ile aynı tarih olan 1865 idi. Karşıyaka istasyonunda ise 1880'lere kadar Manisa postasını yapan trenler durmuştur. Başlangıçta "Manisa Postası" trenleri daha sonra da Basmane - Karşıyaka (Kordelyo) treni işlemeye başlamıştır. Karşıyaka gelişmeye başlayınca buradaki sefer sayısı da artmıştır. Çünkü Basmane ve çevresindeki tekstil fabrikaları ile incir işletmelerinde çalışanlar bu hatları kullanmaya başlamış, bu da kent ekonomisini daha da canlandırmıştır (Atilla, 2002: 101).

Bu dönemde Bostanlı (Tomazo - Osmanzade) 'ya kadar işleyen banliyö trenleri, Cumhuriyet Dönemi'nde Çiğli ve Menemen'e kadar giderdi. Bu dönemde Basmahane'den hareket eden tren, Hilâl (İstavroz), Halkapınar (Paralıköprü), Mersinli (Bozaya) Salhane, Bayraklı, Turan (Triyanda), Naldöken (Alaybey), Karşıyaka (Kordelyo), Bostanlı (Tomazo - Osmanzade), Hacıhüseyinler ve Çiğli'ye uğradı. Karşıyaka - Basmane arasında ortalama 5 - 11 sefer düzenlenirdi. Diğer hatlarda olduğu gibi bayramlarda ve tören zamanlarında bu hatlardaki yoğunluk da artardı. Demiryolu hattı Bayraklı'yı bir yerleşim birimi haline getirirken, Karşıyaka'nın da gelişimini hızlandırıcı bir etki yapmıştır. Karşıyaka köy görünümünden çıkarak kentsel yaşantının izlerini taşımaya başlamıştır.

Kent içinde düzenli ulaşım sistemi, kentin çevre yerleşmelerle olan etkileşimini de arttırmıştır. Böylece o yerleşmelerde cazibe merkezi haline gelmeye başlamış ve banliyö yerleşmeleri ortaya çıkmıştır. Nitekim Bornova (Birunabat), Buca ve Gaziemir (Seydiköy) bunlardandır. Çünkü bu yerleşmeler, sahil kesimine göre biraz daha serin olup mesire yeri özelliğine sahipti. O nedenle ticaretle uğraşan üst gelir grubunun, özellikle de Levantenler'in sayfiye yerleşmeleri haline gelmiştir. Ancak kent içi ulaşımında demiryolunun düzenli seferleri vasıtasıyla söz konusu yerleşmelerin zaman içerisinde daimi yerleşim bölgeleri oldukları anlaşılmaktadır. Böylece demiryolları bir yandan sayfiye yerleşmelerini ortaya çıkarırken bir yandan da bu yerleşmelerin ömrünü çok hızlı bir şekilde sona erdirmiştir. Çünkü 19. yüzyılda Buca - Alsancak (Punta) arasında kışın 6 - 7, yazın 10 - 11 ve ortalama 6 - 11 sefer düzenlenmekteydi. Özel zamanlarda ve bayramlarda bu sefer sayıları artardı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında "ray otobüsleri ya da havalı trenleri" adlı ulaşım araçlarının kullanıldığı Buca hattı, at yarışları ve bayram kutlamaları nedeniyle oldukça hareketliydi.

Kent içi ulaşımı kolaylaştıran bir diğer ulaşım aracı **tramvaydır**. Tramvaylar, Cumhuriyet Dönemi sonrasında kent-içi ulaşımında kendini göstermeye başlamıştır. Ancak ilk atlı tramvaylar İzmir’de 1880 - 1935 yılları arasında Kordon boyunca hizmet vermiştir.

Kent içindeki başlıca tramvay hatları, Konak - Mithatpaşa (Göztepe) - Konak, Konak - Alsancak (Punta) - Halkapınar (Paralıköprü), Güzelyalı (Kokaryalı, Reşadiye) arasında 1928’e kadar atlı olarak çalışmıştır. Bu tarihten itibaren 1954’e kadar elektrikli tramvaylar işlemeye başlamış ve yerleşim bu yol boyunca yoğunluk kazanmıştır. Kentin bu kesimleri o dönemin gözde mekânları haline gelmiştir. Buralarda parklar, bahçeler, köşkler ve eğlence merkezleri yaygınlaşmıştır. Hatta bu civardaki yerleşim yoğunluğu nedeniyle zamanla tramvaylar ulaşımında yetersiz kaldığından taksi dolmuşlar kent içi ulaşımında farklı bir ulaşım düzeni ortaya çıkarmıştır. Ancak Alsancak (Punta) - Halkapınar (Paralıköprü) ve Mithatpaşa (Göztepe) arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak maksatlı yapılmış tramvay hatları, 1930 ve 1940’lı yıllarda diğer ulaşım araçlarının gidiş gelişini zorlaştırmaya başlamıştır. Çünkü kent içi ulaşımında taksilerin yanında özellikle 1930’lardan itibaren zamanla otobüsler de işlemeye başlamıştır.

19. yüzyılda Mithatpaşa (Göztepe) ve Karataş yazlık alanlar olarak kullanılmaktaydı. 1880’lerin başında Göztepe Caddesi’nin açılmasıyla bu alan daha da tercih edilir hale geldi. Bu hat Urla ve Çeşme’ye kadar uzatılmak istenmiş ancak uygulanamamıştır.

Karşıyaka’daki ulaşım sistemi ise 1886 yılından sonra önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü bu tarihte Gediz Nehri yatağı değiştirilmiş yerleşim bir mesire yeri havasına bürünmüştür. Bu da düzenli bir ulaşım ağı ihtiyacını doğurmuştur. Omnibüslerin işlediği kent sokaklarını zamanla Karşıyaka iskelesinden başlayarak Alaybey (Naldöken), Soğukkuyu, Bostanlı (Tomazo - Osmanzade)’ya kadar uzanan hatta işleyen tramvaylar işgal etmiştir. Tek atla, vapurların geliş gidiş saatlerine göre düzenlenen tramvay seferleri, banyo zamanlarında ve öğrencilere uygulanan karne sistemi döneminde yoğun olmaktadır. Ancak 1939 yılından itibaren otobüslerin trafikte yerini almasıyla tramvaylar önemini kaybetmeye başlamıştır.

Körfezde işleyen deniz araçları ise; yelkenli, Pazar kayığı, yat ve vapurlardan oluşmaktaydı. Genellikle ahşap olan ve buharla çalışan vapurların başlıca güzergâhları ise, İzmir (Smyrna) - Karşıyaka (Kordelyo), İzmir (Smyrna) - Mithatpaşa (Göztepe), İzmir (Smyrna) - Bayraklı, İzmir (Smyrna) - Urla (Klizman), İzmir - Karaburun (Ahırlı) ve İzmir (Smyrna) - Foça (Phokai) oluşturmaktaydı (Kurt, 1996: 95).

Vapurlar, İzmir’de özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde önem kazanmaya başlamıştır. Çünkü kent nüfusu artmış ve yeterli karayolu bağlantısı henüz oluşturulmamıştır. Körfez’de işleyen başlıca vapur iskeleleri, Eski ve Yeni Foça (Foçateyn - Phokai), Alaybey (Naldöken), Bostanlı (Tomoza - Osmanzade), Donanmacı, Karşıyaka (Kordelyo), İzmir (Smyrna), Karataş, Islahane, Mithatpaşa (Göztepe), Abdullağa Çiftliği, Urla (Klizman), ve Karaburun iskeleleri ile kent dışında Çeşme - Ilıca iskeleleri idi. Kente deniz yoluyla gelen mal ve yolcular, sandal ve kayıklarla kıyıya ulaşırken, kentten ayrılanlar da aynı şekilde gemilerine ulaştırılıyordu. Kent içi iskeleler dışında yakın çevrede de iskeleler bulunmaktaydı. Bu iskelelerin bazıları tacirlere bazıları da halka aitti. Kentin çevre ile bağlantısını sağlayan iskeleler de mevcuttu. Bunlardan biri Menemen, diğeri de en çok kullanılan Bornova iskelesiydi. Bornova’ya gitmek isteyenler sandallarla iskeleye gelmekte, oradan sonra da at ve eşeklerle seyahat etmekteydi. Bu yüzden eşek parklarından üçüncüsü de burada bulunmakta idi. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise buharlı gemilerin çalışmaya başlamasıyla kent ulaşımında önceki iskele sahiplerinin tepkileri nedeniyle bazı karışıklıklar çıkmıştır.

Kent içi ulaşım sistemlerinden bir diğeri, 1907 yılında inşa edilen **Asansör**’dür. Asansör, Karataş ve Karantina arasında yüksek kesimlerde oturanların Göztepe (Mithatpaşa)’ye rahatlıkla inip çıkmaları için inşa edilmiştir. Günümüzde hâla İzmir’in önemli seyirlik alanlarından biri olarak hizmet vermektedir (Foto: 27).

Otomobiller, 1890’larda bireysel ulaşım aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. İzmir’de ise 1908 yılından itibaren kent içi ulaşımındaki yerini almıştır. Bu otomobiller genellikle yabancılara aitti. Daha sonraları kaptıkacı denilen ticari taksiler, Bornova (Birunabad) - Buca - Kordon ve Güzelyalı’da (Kokaryalı - Reşadiye) güzergâhlar oluşturmuştur. Zamanla Tepecik (Yenişehir), Halkapınar

(Paralıköprü) ile Kemer - Konak arasında da oldukça hareketli bir hat meydana gelmiştir (Kurt, 1996: 97).

Otobüsler, Karşıyaka (Kordelyo) - İzmir arasında 1930'lu yıllarda Güzelyalı (Kokaryalı - Reşadiye) - Birinci Kordon - Karşıyaka (Kordelyo) arasında, Buca - Bornova (Birunabad) - Karşıyaka (Kordelyo) hatlarında hizmet vermiştir. Ancak otobüslerin kent içi ulaşımına girmesi, vapur, tramvay ve tren ulaşımına bir darbe olmuştur.

1930'lu yıllarda kent içi otobüslerin en hareketli oldukları güzergâh, Güzelyalı (Kokaryalı - Reşadiye) idi. Bu dönemde ulaşım araçları arasında bir rekabet ortamı oluşmuş ve bu durum halk arasında memnunlukla karşılanmıştır.

1936 yılında ise Konak - Eşrefpaşa, Konak - Karşıyaka (Kordelyo), Konak - Buca, Konak - Bornova (Birunabad) hatları, en işlek güzergâhlar haline gelmiştir. 1937 yılında kent içi ulaşımında düzenli seferler başlamıştır. Bu güzergâhlar, Konak - Alsancak (Punta), Konak - Basmene - Alsancak (Punta), Konak - Yenişehir (Tepecik), Konak - Güzelyalı (Kokaryalı - Reşadiye), Konak - Eşrefpaşa - Karşıyaka (Kordelyo) iskelesi - Soğukkuyu - Karşıyaka (Kordelyo) - Alaybey (Naldöken) ve Bostanlı (Tomazo - Osmanzade))'dır. Plaj mevsiminde ise Konak - İnciraltı seferleri de oldukça canlı bir hat oluşturmaktaydı (Kurt, 1996: 105).

6. 2. Ulaşımın Yerleşim Üzerindeki Etkisi

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, 19. yüzyılda İzmir'de daha ziyade yaya trafiği ağırlıktaydı. Ancak yüzyılın sonuna doğru demiryollarının inşa edilmesi ve kent içinde tramvay, otomobil gibi taşıt araçlarının işlemeye başlaması ile yaya trafiği yanında taşıt trafiği de artmıştır. Yüzyılın başlarında dar olup bir devenin yüküyle birlikte ancak geçebileceği genişlikteki yollarda zaten taşıt trafiği düşünülemez (Foto: 35). Caddeler genellikle kaldırım taşlarıyla döşenmemiştir, döşenmeler de bakımsız idi. Bazı mahalle arasındaki sokaklarda da lağım sularının aktığı belirtilmektedir. Kentin en bakımlı mahallesi her zaman olduğu gibi Frenk Mahallesi'dir. Bu mahalle 1834 yılında taşla döşenmiş, 1835 yılında da aydınlatılmıştır. Çünkü bu mahalle kentin ticari işlerinin yürütüldüğü dönemin en bakımlı ve işlek sokağı durumundaydı. Türk Mahalleleri ise dar, karanlık,

karmakarışık ve bakımsız olup evlerin çıkmaları neredeyse birbirine değecek yakınlıktaydı. Bu dar sokaklarda bir de gün boyu seyyar satıcılar ile tezgâhların bulunması zaten dar olan sokakları iyice daraltacak çirkin bir görünüm ortaya çıkardı.

Ticari malların kent içinde develerle taşınması, insanların at ya da eşeklerle seyahat etmesi o dönem trafiğinin başlıca unsurlarıydı. Çocuklar da eşek sırtında okula gidip gelirlerdi. Her ailenin bir eşiği bulunmakta, eşek sahibi olmak bir prestij meselesi yaratmaktaydı. Zaman zaman eşek gezintileri bile yapıldı. Hatta Yeni Mahalle ve Moskof Sokağı'nda eşek istasyonları bulunmaktaydı (Beyru, 1994: 14). Bu eşek istasyonlarından bir diğeri de Bornova'da idi. Bornova, Buca ve Kokluca aynı zamanda üst gelir grubu Levantenler'in at gezintileri yaptıkları yerleşimlerdi. Kent içinde bu şekilde devam eden ulaşım düzeni, körfezin sunduğu olanaklarla kayak ve sandal sefalarını da gündeme getirmiştir. Bu kayak ve sandallar aynı zamanda kente gemi ile gelen yolcu ve malların taşınmasında olduğu kadar sosyal hayatın canlanmasında da önemli rol oynamıştır. Ancak zamanla düzensiz çalışması deniz trafiğinde bazı sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.

19. yüzyılda Buca, bir köy niteliğinde olup az önce de belirtildiği gibi at gezinti merkeziydi. Aynı zamanda at yarışlarının da yapıldığı bir kültürel mekândı. Bugün Buca sırtlarında yer alan Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet'), Kervan Köprüsü nedeniyle tüm yolların bağlantı noktasını oluşturmaktaydı. Ayrıca ticaret kervanlarının ana geçiş noktasıydı. Selvilikler arasında geniş bir mesire yeri görünümünde olması, turizm açısından da en çok rağbet gören bir yerleşim olmasını sağlıyordu.

Karşıyaka (Kordelyo) ise bu dönemde oldukça küçük ve önemsiz bir köydü. Ancak iskele sayesinde kentin Menemen'e ulaşmasında uğrak noktasıydı.

Kentin batısı ise yer yer sayfiye evleriyle çevriliydi. Sahil yolunun yapılması buradaki gelişimi hızlandırmış, tramvay hattı da tercih edilen bir güzergâh olmasında etkili olmuştur.

İzmir'i bu yüzyılda çevre yerleşimlere bağlayan üç ana yol güzergâhı bulunmaktaydı. Bunlar, batıya doğru olan Urla (Klizman) - Çeşme; kuzeyde Menemen ve ötesine hem karadan hem denizden, güneyde Seydiköy ve Efes'e uzanan yollardır (Kervan Köprüsü'nü geçerek Bornova sahilinden yaklaşık bugünkü

güzergâh). Dikkati çeken nokta, hemen tüm yolların Kervan Köprüsü ile bağlantısının olmasıydı.

İzmir, tüm ulaşım yollarının bağlantı noktasıydı. Bu nedenle de önemli bir ithalat ve ihracat merkezi olagelmıştır. Kentin hinterlandının (ard bölgesinin) geniş olması ve buradan gelen malların kısa sürede dağılımının sağlanabilmesi, demiryolu ulaşımının önemini ortaya çıkarmıştır. Böylece İngilizler, 1856 yılında İzmir - Aydın arasında demiryolu yapma-işletme imtiyazını almıştır. Bunu, 1863 İzmir - Kasaba 'Turgutlu' demiryolu hattı izlemiştir. Bu hatlar oldukça önemlidir. Çünkü kentin orta ve güney kesimi tarım, kuzey kesimi de maden ve bazı tarım ürünleri açısından, oldukça zengindir. Öyle ki, bu alanlardan elde edilen üzüm ve meşe ağacından çıkarılan yağlar ticarete ayrı bir canlılık katmıştır (Atilla, 2002: 105). Bu zenginlik ve ulaşım kolaylığı, söz konusu alanlara yerleşimi hızlandırmış ve nüfusun artmasına neden olmuştur. Çünkü yol bağlantıları kentlere can veren unsurlardır. Yol bağlantısı engellenen yerleşmeler ise ya ölmekte ya da can çekişmektedir (Braudel, 1989: 207). Tarihte İpek ve Baharat yollarının güzergâhı üzerinde bulunan yerleşmelerin durumu incelendiğinde, sözün önemi daha iyi anlaşılabilir.

Ulaşım, ekonominin gelişmesinde oldukça önemlidir. Öyle ki, tarihte tüm ekonomik faaliyetlerin, yolların geçtiği yerlerde ya da limanlarda gerçekleştiği aşikârdır.

İzmir de doğal bir limana sahipti. Bu özelliği ile 18. yüzyılda Anadolu'nun Avrupa ile ticaret yapabilen tek kenti durumundaydı. Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes Havzası'nda üretilen tarım ürünleri (üzüm, incir, pamuk, tütün, fındık, meşe palamudu, zeytinyağı, tiftik, afyon, meyan kökü); develerle limana getirilerek buradan dış ülkelere gönderilmekteydi. Dışarıdan da yünlü kumaş ve cam eşya gibi ürünler kente gelmekteydi. Bu ticari canlılık ulaşım olanaklarının kolay sağlanabiliyor olmasıyla yakından ilişkiliydi. Öyle ki, develere yüklü incirler Aydın'dan İzmir'e en hızlı iki günde gelmekte idi. Trenlerle bu süre üç saate inmekteydi (Atilla, 2002: 30). Aradaki zaman farkı düşünüldüğünde bu durumun ekonomiye ve yerleşimdeki değişime yansımaları anlamak herhalde pek zor olmasa gerektir.

1860 yılında hizmete giren İzmir - Aydın demiryolunun başlıca istasyonları Menderes (Cumaovası), Develiköy, Kayas, Kuşçuburun, Arıkbaşı, Çıplak, Torbalı, Cellat, Kozpınar daha sonra Selçuk (Ayasuluk), Çamlık, Ortaklar ve Aydın şeklindeydi.

Ortaklar ve Germencik'te bol miktarda yetişen incir ve zeytin demiryolu vasıtasıyla kısa sürede İzmir'e gelmekte ve ticarete hareketlilik yaratmaktaydı.

Kentin yakın çevresindeki tarım ürünlerini ve civa gibi madenleri batıya ulaştıran demiryolu, yolcu taşımacılığını da oldukça kolaylaştırmıştır. Kent içinde de 1866'da Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso, Cennet) - Buca, 1876'da Gaziemir (Seydiköy) demiryolu hattı kurulmuştur. Zengin Levantenlerin iş yerleri Alsancak (Punta), evleri ise Buca ve Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso Cennet')'de idi. Buca, iklim özellikleri sıcaklık açısından körfez kıyısına nazaran 3 - 4°C daha düşüktür. Ayrıca zemin özelliği bakımından da depreme karşı orta dayanıklı bir alandır. Doğal çevresi bağ ve bahçelerle çevrili olup, gezinti ve mesire alanları da mevcuttur. Bunun yanında at koşu alanı ile de bir spor merkezi niteliğindedir. Tüm bu etmenler Buca'yı yerleşim açısından cazip hale getirmiştir. 2740 metrelik demiryolu hattının döşenmesi ile bu cazibe daha da artmış ve yerleşim hızla gelişmiştir.

Alsancak (Punta), Buca (Kızılçullu - Paradiso Cennet') ve Gaziemir (Seydiköy) hattından çıkış noktası idi. Bu nedenle söz konusu iki hat kurulduktan sonra Alsancak (Punta) Garı çevresinde hızlı bir yerleşim dokusu gelişerek adeta bir kasaba görünümü ortaya çıktı (Atilla, 2002: 97). 19. yüzyılın ekonomik ve sosyal hayatına yön veren bu garın binası günümüzde Alsancak karakolu olarak hizmet vermektedir (Foto: 58). İngiliz Posta Şirketi de bu gün yine aynı amaçla kullanılmaktadır. Bu dönemin bir diğer önemli tarihi yapısı ise yük trenleri için kurulan Marşandiz Kalemî binası olup bu gün Demiryolu Sanat Galerisi olarak hizmet vermektedir.

Bugün Altay Alsancak Stadi'nin bulunduğu alan, 19. yüzyılda İngilizler'in "ayaktopu sahasını" oluşturmaktaydı. Daha sonra Alsancak (Punta) Garı'na yakın olarak kurulan İngilizler'in iki tenis kortunun yer aldığı alanda günümüzde Toprak Mahsulleri Ofisi bulunmaktaydı. Ayrıca Alsancak (Punta) Garı çevresinde "Mağaza" adı verilen dev bir kereste fabrikası da dönemin diğer mimari yapısıdır. İngiliz demiryolcuların hastane olarak faydalandığı bu bina, yıllardır İş ve İşçi Bulma

Kurumu tarafından kullanılmaktaydı. Bu bina, günümüzde İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı (İKSEV) tarafından “İzmir Müzik Kütüphanesi ve Müzesi” olmak üzere restore edilmeye başlanmıştır. Tekel binası da Kültür Bakanlığı tarafından kültürel ve sosyal amaçlı kullanılmak üzere restorasyon kapsamına alınmıştır (Foto: 64).

Gotik tarzda inşa edilen Saint John Kilisesi ise gar çevresindeki bir diğer önemli yapıdır ve günümüzde varlığını yine kilise olarak sürdürmektedir (Atilla, 2000: 98) (Foto: 62).

Demiryolu ağı, Buca Garı çevresinde de yerleşim yoğunluğu meydana getirmiştir. Burada Ermeni kökenli Katolik ve Levantenler Saint John Baptiste adlı Katolik Kilisesi ile İngilizler’e ait Saint Saints (Aziz) Kilisesi kurulmuştur. Bu kiliselerin çevresinde ve Gar’a yakın alanlarda (bugünkü Uğur Mumcu Caddesi yakınları) Levantenler önemli bir yerleşim oluşturmuştur. Bu yerleşim günümüzde de hâlâ büyük ölçüde varlığını koruyabilmiştir. Bir kısmı içinde oturanlar, bir kısmı da devlet kuruluşları tarafından restore edilerek farklı amaçlarla kullanılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. Örneğin Buca’da Rees Köşkü, bir dönem Kız Öğretmen Okulu iken günümüzde Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi’nin dekanlık binası olarak hizmet vermektedir. Buca SSK’nın bulunduğu alandaki Forbes Köşkü de dönemin en zengin Levantenleri’nden birine ait olup günümüzde Kültür Bakanlığı’nca restorasyon çalışması sürdürülmektedir.

Alsancak Garı ve çevresi, 19. yüzyıl İzmir’inin derin izlerini taşıyan zengin bir mimari dokuya ve tarihi kültüre sahiptir. Bu yerler o dönem İzmir’deki ticari canlılığı çok açık olarak yansıtmaktadır (Foto: 60, 61, 62, 64, 88). O halde bu bina ve çevresindekiler günümüzde de etkin olarak kent hayatındaki yerini almalıdır. Ancak o dönemde buralar daha canlı ve hareketliydi. Alsancak (Punta) Garı, İzmir kentinin yerleşim dokusu yanı sıra ekonomik ve sosyal hayatına da farklı bir yön getirmiştir. Örneğin kent ticaretine önemli katkısı olan incir için Alsancak (Punta) Garı çevresinde her yıl 15 Ağustos’ta incir bayramı düzenlenmiştir. 1880’den sonra 50 yıl sürdürülen bu törenler günümüzde de devam ettirilerek 19. yüzyılda İncir’in kent ekonomisine nasıl bir canlılık kattığı anımsatılmalıdır. Ayrıca yakın çevre konusunda o döneme ait yapıların işlevleri hakkında yapılacak bir bilgilendirme yanında kısa bir gezinti, kentlilik bilincinin artmasına katkıda bulunacaktır. Gerçi günümüzde bazı tur

şirketleri tarafından yerel kültür mirası gezileri üniversite öğretim üyelerinin rehberliğinde sürdürülmektedir. Ancak üniversite öğrencilerine dönük olarak bu tür faaliyetlerin desteklenmesi hem kente dışarıdan gelenin kenti tanımasını sağlayacak, kenttekilerin de bu değerlere daha iyi sahip çıkmasında etkin rol oynayacaktır. Aslında bu uygulamanın ilköğretimden itibaren başlaması, yarınlar için daha bilinçli kentli insanın yetişmesinde oldukça önemlidir. Nitekim İzmir’de Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı’nda Doç. Dr. Sabri Yetkin ve Doç. Dr. Fikret Yılmaz Büyükşehir Belediyesi desteğiyle kentlilik bilincini artırma bakımından liselerde bu tür uygulamalar başlatmıştır. Ayrıca Dr. Erkan Serçe, kent gezileri düzenlemektedir.

Kentin sınırları dahilinde kurulmuş olan Basmane Garı diğer hatların ortasıdır. Bu alan bugün Oteller Sokağı olarak bilinmekte olan ve Cicipark’tan Çorakkapı’ya uzanan ve 1860’larda İzmir’in anayolu konumunda olan ve Keçeciler Caddesi (Tilkilik)’ne bağlanan yerdir. Bu yol, kervanların kente giriş yolu olup, önce Ermeni, Türk sonra da Yahudi mahallelerini aşmaktadır. Tüm kervanlar, Türk tüccarların kumaş ve iplik ticareti yaptığı Demirhan’da birleşmektedir. Demirhan’a ulaşan Osmaniye Caddesi, Basmane Garı inşasıyla önem kazanmıştır.

Bornova’ya iki ayrı hattan uzanan demiryolu 1865’te inşa edilmiştir. Buca gibi Levantenler’in yerleştiği Bornova, bu ulaşım kolaylığı neticesinde daha hızlı büyümüştür. Bornova’da yabancı milletlere ait evlerin kurulduğu yerler incelendiğinde, demiryoluna oldukça yakın olduğu görülür. Bu da yerleşmelerde ulaşımın ne kadar belirleyici ve yön verici bir unsur olduğunu kanıtlar.

Günümüzde ise kent içi ve çevresinde demiryolu ulaşımının eski cazibesi kalmamıştır. Metro gibi yeni ulaşım sistemleri kurularak kentin en uzak noktasına geç saatlere kadar ulaşmak mümkün hale getirilmiştir. Böylelikle kentin yakın çevresindeki alanlar da birer cazibe merkezi haline gelmeye başlamıştır. Bu da ulaşım kolaylığının kentin şekillenmesinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymaktadır. Ancak metro ulaşımının kent içi şekillenmesinde, yeraltında kalmış bazı eski kentsel doku elemanlarına zarar vermeyecek şekilde inşa edilmesine özen gösterilmesi gereklidir. Aynı durum, yerüstündeki yapılar için de geçerlidir. Bu nedenle

planlamalarda yeni getirirken, eskiyi kaybetmeyecek aksine birbiri ile uyum sağlayacak bir yapılanma içerisine girilmelidir.

6. 3. Ulaşımın Kentsel Gelişim ve Değişimde Etkileri

İzmir’de demiryolları sayesinde ulaşımda devrim olmuştur. Çünkü demiryollarıyla uygun fiyatlarla çok sayıda yolcu ve büyük miktarlarda mal taşınabilmiştir. Ticaretin canlanmasıyla, kent ekonomisinde tarımdan sanayiye dönüşüm başlamıştır. Bu dönüşüm nüfus yapısında da kendini göstermiştir. Öyle ki, kırsal alanlardan kente nüfus gelmeye başlamış ve bunun sonucu olarak kent kalabalıklaşırken, kırlar tenhalaşmıştır. Başka bir deyişle; kente ekonomi alanında olduğu kadar sosyal ve kültürel yapı da da değişim meydana gelmiştir.

Ulaşım kolaylığı, tarımsal ürün yayılımını da farklılaştırmıştır. Örneğin Aydın demiryolu boyunca Batı Anadolu’da pamuk üretim sahalarına dönüşmüştür. Bu gelişim, tarım ürünlerine dayalı sanayinin de gelişimini sağlamıştır. Üretimdeki bu hareketlilik, ticarete yansımış dolayısıyla deniz yoluyla ihracat artmıştır. Böylece 1950 yılında yeni bir liman inşa edilmiştir (Atilla, 2002: 140).

Ulaşımına bağlı olarak canlanan ekonomi, beraberinde bankacılık, sigortacılık gibi yeni mesleklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Kent içinde ve çevresinde ulaşım olanaklarına bağlı olarak merkez ve banliyö şeklinde iki tür yerleşim şekli meydana gelmiştir (Harita 10). Böylece Bornova (Birunabad), Buca ve Gazimir’de (Seydiköy’de) Levantenler’e ait bahçeli, görkemli ev ve köşkler inşa edilerek kent çehresine farklı bir mimari doku kazandırılmıştır. Zamanla ulaşımın rahat ve ucuz hale gelmesiyle bu alanlar kentle bütünleşmiştir. Çünkü hızlı nüfus artışı yeni yerleşim alanlarının gelişmesine neden olmuştur. Mithatpaşa (Göztepe) ve Karşıyaka (Kordelyo) bunlardandır.

Görüldüğü gibi kent içindeki ulaşım sistemi, kentin ard bölgesindeki çeşitli yer altı ve yerüstü kaynaklarına ulaşmak amacıyla gelişmeye başlamıştır. Bu düşünce demiryollarını kente getirmiştir. Demiryolları da kent içinde ve çevresinde hızlı, kolay ve rahat bir ulaşım olanağı sağlamıştır. Ticari malların kente fazla miktarda ve kolay taşınabilmesi ticareti arttırmıştır. Bu canlılık nüfusu çeken bir etmen olmuş, İzmir

hızla kentleşmiştir. Ancak 19. yüzyılın bu zenginliği o dönemde daha ziyade ticaretle uğraşan yabancı uyruklu milletlere yani Levantenler'e yaramıştır. Fakat bu milletler kentte farklı bir mimari miras bırakmışlardır. İşte bu miras bizim geçmişimizin belgeleri olarak yarınları aydınlatacaktır. O nedenle, kentin şekillenmesinde belki de en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkan bu demiryolları tarihimizin aynasını oluşturmaktadır. Günümüzde bu demiryolu hatları halen kullanılmaktadır. Ancak o dönemin günümüzde de hatırlanması ve anlık da olsa yaşatılabilmesi için zaman zaman bu trenlerle nostaljik kent gezintileri yapılmalı ve kentin değişimine bu ulaşım sisteminin rolü anlatılabilirdir. Ancak Karşıyaka'da Gar boyunca metro inşaatı nedeniyle eski demiryolu rayları tamamen kaldırılmıştır. Başka bir ifadeyle kentin geçmişine ait bir belge daha yok olmuştur. Metronun farklı bir şekilde geçişi sağlanabilirdi belki ama turistleri bu bölgeye çekecek o eski demiryolu hattını bir daha orada görmek mümkün olmayacak. Demiryolu çevresindeki Gar binası, müstemilatı (eklentileri) ve birkaç bina olmasa (Foto: 60), o nostaljik, masalsi hava neredeyse bulunamayacak.

Geçmişte kentin şekillenmesinde ve ekonomik gelişiminde belirleyici olan bu yollar, günümüzde turizm aracılığı ile ekonomiye yine canlılık getirebilecek unsurlardır. Bu nedenle korunmaları gereklidir.

7. SANAYİ

Ham maddeleri işlenmiş hale sokup değerlendirmeye yarayan işlem ve araçların tümü sanayi olarak tanımlanır (Atalay, 2005: 197). 19. yüzyılda İngiltere öncülüğünde başlayan sanayileşme, tüm dünyayı etkisi altına alarak yerleşmelerin ekonomisinde ve sosyal yapısında büyük değişimlere yol açmıştır. Kentleşme hareketlerinin ve nüfus değişiminin yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ulaşım olanaklarının artması ve hız kazanması üretimi ve dolayısıyla ticareti de arttırmıştır. Tüm dünya kentlerinde olduğu gibi İzmir'de bu dönüşümü yoğun olarak yaşamıştır. İzmir, özellikle ard bölgesine bağlı olarak canlanan ticaret nedeniyle ilk olarak bu yönlü bir sanayileşme içerisine girmiştir.

İzmir'e sanayi kuruluşlarının getirilmesi hiç de zor olmamıştır. Çünkü Kentin yakın çevresinde bulunan Aydın, Manisa gibi yerleşmelerde yetişen çok çeşitli tarım

ürünleri mevcuttur. Ayrıca bu alanlar yeraltı kaynakları açısından da zengindir. Diğer taraftan bu yüzyılda kentin ard bölgesini merkeze bağlayan deve kervanlarının yolunun yerini demiryolu hatlarının alması ulaşımı kolaylaştırmıştır. Ulaşımın kolaylaşması hem üretim artışını hem de malların daha kısa sürede taşınmasını sağlayarak maliyeti düşürmüştür. Tüm bu koşullar, İzmir ticaretini ve beraberinde sanayisini geliştirmiştir. Çünkü bir sanayinin kuruluşu için gerekli olan, sermaye, ham madde, ulaşım, enerji ve pazar gibi olanakların tamamı bu kentte bulunmaktadır. O nedenle sanayinin gelişmemesi olanaksızdır.

İzmir sanayisinin gelişimine bakıldığında, başlangıçta doğal olarak tarımsal üretime dönük bir yapılanma dikkati çeker. Kutuculuk, fıçıcılık, yağcılık, dericilik, sabunculuk, pamuk eğirme ve el dokumacılığı gibi sanayi faaliyetleri yabancıların elinde olmuştur (Martal, 1999: 121). Kentteki sanayi, ticari faaliyetlerle beraber gelişme göstermiştir. Çünkü kentin ard bölgesinden getirilen ürünler kent merkezinde işlenir ve oradan liman vasıtasıyla ihraç edilirdi. Burada limanın varlığının sanayiye katkısı da yadsınamayacak boyutlarda önem taşımıştır. Çünkü rıhtımın yapılmasından sonra büyük tonajlı gemilerin de limana yanaşabilmesiyle çok daha büyük miktarlarda mal ticareti yapılabilir hale gelmiştir. Bu da üretim açısından fabrikaların kurulmasını hızlandırmıştır. Öyle ki, fabrikalarda daha kısa sürede daha çok ve aynı standartlarda mal üretimi mümkün hale gelmiştir. Örneğin kentin yakın çevresinde yetişen pamuk, çırçır fabrikalarının açılmasını gerektirirken, yine yağ bitkilerine dönük olarak sabunhaneler kurulmuştur. 1805 yılında kentte 25 adet sabunhanenin olması bu dönemde sabunculuğun ne kadar geliştiğini göstermektedir. Ancak sanayi işletmelerinin yabancıların elinde olması rahatsızlık yaratmıştır. Bu nedenle 1817 yılında bir emirname yayınlanarak incir, üzüm ve sabun kasası yapımının yabancıların tekelinden çıkarılması için girişimde bulunulmuştur. 19. yüzyılın ilk yarısında daha ziyade küçük çapta işletmelerle sürdürülen sanayi faaliyetleri, bu yüzyılın ikinci yarısında önemli gelişmeler gösterdi ve büyük ölçekli fabrikalar kurulmaya başlandı. Ayrıca işletmelerin yönetimi çoğu yabancı ortaklıklarla olsa da yerli yatırımlar da bulunmaktaydı.

Yabancı tekelinde olan sanayi, II. Meşrutiyet dönemi'nde ulusal sanayi yönünde bir değişim sürecine girdi. Bu gelişim sürecinde özellikle tekstil, gıda ve metal sanayi ön planda idi. 1851'de kentte toplam 18 adet basma fabrikasının

varlığından söz edilmesi, bu ifadeyi doğrulamaktadır. Bu dönemde pamuk temizleme ve balyalama işlerini daha ziyade Türkler ve Rumlar yürütmekteydi. Ancak ilkel teknoloji kullanıldığından, üretim yetersiz kalmış bu da çırçır fabrikalarının kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu fabrikalarda pamuk yıkama ve makineye verimi gibi beceri gerektirmeyen işlerde yerliler, teknik isteyen işlerde ise tamamıyla yurtdışından getirilen teknisyen ve mühendisler çalıştırılmaktaydı (Martal, 1999: 124). Kentteki ilk pamuk ipliği fabrikası kurma girişimi ise 1853 yılında olmuştur ve zamanla pamuk ipliği ithalatında önemli düşüşler görülmüştür. Öyle ki 1886'da % 13.2 olan pamuk ipliği ithalâtı, bu fabrikalarda gerçekleşen üretime bağlı olarak 1890'da % 3.3'e inmiştir. İzmir pamuk ipliği dokumacılığında adeta uzmanlaşmıştır (Martal, 1999: 128). Dokumacılığın yan alanı olarak boyacılık da gelişmişti. 1882 yılında boyahane sayısı 10'a yükselmiştir. Ancak yerli dokuma sanayisi Avrupa'nın fabrika dokumalarının gölgesinde kalmıştır. Çünkü el tezgâhlarına bağlı olan yerli üretim, 19. yüzyılın neredeyse sonuna kadar bu duruma bağlı kalmıştır.

Kentin sanayisinde 1846 yılında bir de kâğıt fabrikası yer aldı. Ancak kâğıt üretim kalitesinin düşük olması sebebiyle bu fabrika, Avrupa rekabeti gibi gerekçelerle kapatıldı. Bu da İzmir'in kâğıt sanayisinde geri kalması ve maliyetin yüksek olması sonucunu doğurdu.

19. yüzyıl sanayisine yön verenler Levantenlerdi. Çünkü ticarete ön plânda olanlar onlardı. Doğal olarak kentteki sanayileşme için kendi çıkarları doğrultusunda olumlu atılımlarda bulundular. İzmir - Aydın ve İzmir - Kasaba 'Turgutlu' demiryolu hattı girişimi bunlardan sadece biriydi ve sanayi için gerekli hammaddelere ulaşım açısından hayati önem arz etmekteydi. Bu başarılı girişim, İngiliz ve Fransız işadamlarının desteğiyle kentte ki sanayileşme faaliyetlerinin hız kazanmasına yol açtı. İzmir'in ard bölgesinden getirilen ürünlere bağlı olarak gelişen sanayi kuruluşları içinde demir fabrikaları, makine onarımı ve dökümhaneler önemli yer tutmaya başladı. Bu fabrikalar Alsacak (Punta) çevresinde idi. Üretim, buhar makineleri, kazan, motor, tarım araç gereçleri, harf kalıbı dökümü, çivi, tel, dikenli tel üzerineydi. Bu fabrikalarda işlenmek üzere Almanya, Belçika ve İngiltere'den iyi kalitede demir ve çelik getiriliyordu. 19. yüzyılda Alsacak (Punta) civarında başlayan bu sanayileşme hareketleri, Halkapınar'a (Paralıköprü'ye) kadar uzanarak kentin bu

kesiminin fonksiyonel olarak sanayi alanı olmasını sağladı. 19. yüzyıldaki bu oluşum, 20. yüzyılda da devam etti.

Kent ve yakın çevresindeki yoğun tarımsal üretime bağlı olarak en çok gelişen sanayi dallarından biri ise gıda sanayisidir. Bir kısmı geleneksel üretime dayalı un, yağ, şeker ve helva işletmeleri iken bir kısmı da özellikle 19. yüzyıl ortalarından itibaren gelişen makineli üretime dönük büyük işletmeler şeklindeydi. 1890 yılında kentte Darağaç semtinde modern araçlarla donatılmış ve buharla çalışan 1 ekmek fabrikası, 30 ekmek fırını, 80 börek fırını, 13 un fabrikası bulunmaktaydı. Bunlardan başka Bornova (Birunabad) ve Gaziemir'de (Seydiköy'de) buğday öğüten değirmenler mevcuttu (Martal, 1999: 143). Kentteki gıda sanayisinde yağ sanayisinin önemli bir yeri vardı. Çünkü yakın çevreden gelen zeytin, susam ve pamuk gibi ürünler yağ üretimi açısından önemli ham maddeleri oluşturmaktaydı. Ancak bu alandaki sanayi beklenen düzeyde olmamış ancak 19. yüzyılın ikinci yarısında kurulan birkaç fabrika ile sınırlı kalmıştır. 1851 yılında 1 adet susam fabrikası, 1875'te zeytinyağı fabrikası, 1878'de pirina fabrikası kuruldu. Sanayi ve ticarete önemli yeri olan bu zeytinler aslında tamamen İzmir'den değil, Midilli (Lesbos) ve Ayvalıktan gelmekteydi. Bu da kentin art bölgesinin gelişimde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle İzmir'in kuruluş yeri, sahip olduğu liman ve olumlu coğrafi şartlar gelişimi adeta zorunlu hale getirmiştir. Bu fabrikalarda üretilen yağın ihracattaki payı ise % 10 civarındaydı. İzmir ve çevresinde üzüm üretimi oldukça yaygın idi.

Kent içinde özellikle Buca civarında üzüm bağlarının oldukça yaygın olduğundan bahsedilir. Ayrıca ard bölgede özellikle Manisa'da yetişen üzümler (sultani üzüm) ihracat açısından günümüzde olduğu gibi 19. yüzyılda da önemli paya sahipti. Bu üzümlerin bir kısmı kuru, bir kısmı yaş ihraç edilirken bir kısmı pekmez ve şarap yapımında kullanılıyordu. Şarap yapımı için kentte irili ufaklı birçok imalâthane kurulmuştu. Ancak fabrika üretimine geçiş bu yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Bu nedenle 1861 yılında bir rakı fabrikası kurulmuştur. İçki üretimi Rumların elindeydi. Kent içerisinde içki fabrikaları ise Yenişehir'de (Tepecik'te) ispirto, Fasulye, Maltızlar, İngiliz İskelesi ve Karataş'ta bira ve cinci-bir, Bornova Caddesi'nde bira şeklindedir.

Bulunulan coğrafya'da görülen iklim özellikleri, halkın yaşayışını ve ekonomik aktivitelerini yönlendirmektedir. Bilindiği gibi İzmir yüksek nem oranından dolayı yaz aylarında boğucu bir havaya sahiptir. Bu nedenle kentte buz fabrikalarının kurulması gündeme gelmiştir. Böylece 1889'da Darağaç'ta Fransız teknolojisinin kullanıldığı bir buz fabrikası açıldı. İzmir'de Ruamların işlettiği 30 kadar şeker imalathanesi bulunmaktaydı. Büyük fabrikaların kurulamadığı kentte şeker, dış tüketime dönük idi. Bir diğer sanayi kolunu ise helvacılık oluşturmakta olup üretimi yalnızca iç tüketime yönelik değildi.

19. yüzyıl İzmir için her açıdan değişim dönemi oldu. Örneğin, kent içi aydınlatma faaliyetleri bu dönemde düzenlenmeye başladı. Böylece gaz fabrikaları ve gaz fenerleri gündeme gelmiştir. Diğer sanayi kuruluşları olarak Kordon ve Alsancak'ta (Punta'da) kurulan kereste fabrikaları dikkat çekmekteydi. İzmir ve çevresi tütün üretimi bakımından da gerekli ham maddeye sahip olduğundan kentte 7 adet tütün fabrikasının varlığı dikkat çekicidir. Bu işletmelerde de biri hariç tümü gayri müslimlerin elinde idi. Ayrıca dericilik de 1884 yılında kent sanayisinde yerini almıştır. Bu dönemde İzmir'de 5 adet deri fabrikası bulunmaktaydı. Yüzyılın sonuna doğru kentte 30 adet fabrikanın varlığından bahsedilmektedir (Martal, 1999: 185). Bu da İzmir'de 19. yüzyılın başlarında küçük işletmelere bağlı sanayinin, yüzyılın sonuna gelindiğinde büyük işletmelere dönüştürüldüğünün bir göstergesidir. Ayrıca kentteki ekonomik faaliyet önceliği ticaretten sanayiye geçiş göstermeye başlamıştır. Kent nüfusu artmış, ekonomik faaliyetler çeşitlenmiştir. Demiryolu, liman, haberleşme gibi uygun alt yapı, kentte daha ziyade ihracata dönük bir ara malları üretimi sanayisini geliştirmiştir.

Özlü bir ifadeyle 19. yüzyıl, İzmir için ekonomiden kültürel hayata topyekün bir değişim dönemi olmuştur. Bu değişimde yabancıların rolü büyüktü. Ticaretteki etkinliklerini sanayi alanında da gösteren yabancılar sahip oldukları servete uygun bir sosyal hayat düzeni kurmuşlardır. Kentte tiyatro, sinema vb. kulüpler kurmuşlar, iş yaşamlarıyla eğlenceyi ve özel hayatlarını farklı noktalarda ama dengeli bir şekilde tutmayı başarmışlardır. Bu durum, kentin fonksiyon bölgelerinden anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Alsancak (Punta), Halkapınar (Paralıköprü), Bornova (Birunabad) - Salhane civarı sanayiye dönük, Buca, Bornova (Birunabad), Karşıyaka sosyal hayata, Kordon ve çevresi eğlence ve iş yaşamına dönük olarak şekillenmiştir.

Levantenler Bornova (Birunabad), Buca'da ve Karşıyaka'da büyük bahçeli köşkler inşa etmişlerdir. Bu yapılar, özgün mimarileriyle İzmir'in ekonomik açıdan 19. yüzyılda ne kadar müreffeh bir dönem geçirdiğinin tarihi ve kültürel verileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu zenginlik daha ziyade yabancılara aittir. Çünkü ticaret ve sanayide daima Levantenler ön planda olmuş, nitelik gerektiren her işte onlar çalışmışlardır. Türkler ise daha çok niteliksiz işlerde istihdam edildiğinden bu zenginlikle pek alâkaları olmamıştır. Nitekim kurulan işletmelerin adlarının genellikle yabancı olması da bu duruma bir kanıt olarak gösterilmektedir.

8. TİCARET

İlkel yaşamda elde bulunan malların takas edilmesiyle başlayan ticari faaliyetler, paranın icadıyla zamanla daha da hızlanmıştır. Ticaret, toplumları birbirlerine yaklaştıran, üretimi ve değişimi zorunlu kılan bir faaliyet olmuştur. Böylece uygarlığın gelişimini sağlayan ticari faaliyetler hemen her toplumda içinde bulunulan koşullara göre farklılıklar göstermiştir. Bu bölümde, inceleme alanı olan İzmir kentinde ticaretin gelişimi ve kent hayatına etkisi ele alınmaktadır.

İzmir, bir liman kenti olması dolayısıyla ekonomisinin temelini daima ticaret oluşturmuştur. Ticari faaliyetler bazı dönemlerde daha ön plana çıkarak kentin sosyal ve kültürel hayatını da canlandırmıştır.

İzmir ticareti için inceleme dönemi olan 19. yüzyıla yakın olması ve aynı zamanda kente yeni bir mimari yapılandırma kazandırması açısından 17. yüzyıl ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu dönemdeki gelişmeler, kentin 18 ve 19. yüzyıllardaki sosyo - ekonomik yapısı ile kültürel dokusunun temellerini oluşturmuştur.

Ticarette yabancılara verilen ilk ayrıcalık Cenevizliler'edir. 1261 yılında Bizanslılar ile yapılan bir anlaşma gereği, bu millet İzmir'de yaşama ve yerleşme hakkı elde etmiştir. Nihayet, Cenevizliler Liman civarında, Frenk Mahallesi olacak olan yere yerleşmişlerdir. Böylece yabancıların İzmir'e gelişleri başlamıştır.

Ticari ilişkilerdeki önemli bir dönüm noktasını, 1535 kapitülasyonları teşkil eder. Böylece önceleri sadece ticari ilişkilere ağırlık verilirken, daha sonra Fransa'ya kendi vatandaşlarının bu ülkedeki ticaretlerinde serbestlik tanınması yanında serbest

mülkiyet hakkı da verilmiştir. Tüm bu ayrıcalıklar, yerli halkın ekonomik açıdan yabancılara bağımlı hale gelmesine neden olmuştur (Beyru, 2000: 7).

Görüldüğü gibi, İzmir kentine yabancıların yerleşmelerinin temelinde ticaret vardır. Kapitülasyonlarla beraber yabancı uyruklular İzmir'e yerleşmeye başlamış; misyonerlik hareketlerinin de temellerini atmışlardır. Ticari ilişkiler arttıkça yabancı ülkeler burada koloniler kurmuşlardır. Çünkü İzmir'in doğal ortam potansiyelinin sunduğu olanaklar ile ard bölgesinin yeraltı ve yerüstü zenginlikleri dikkatlerini çekmiştir. Ayrıca bu yabancı uyruklular kendi içlerinde ve özellikle yerli Rumlarla yaptıkları evlenmeler sonucu nüfus olarak da gittikçe artmışlardır. Bugün genel olarak Levanten adı verilen ve Frenk Mahallesi olarak adlandırılan alanı meydana getiren topluluk da bunlardır.

17. yüzyılda Körfez'e giren ve çıkan gemileri kontrol amacıyla inşasının da kolay olması bakımından körfezin en dar yerine bir kale yapılmıştır. Gümrük binası da yabancı gemilerden alınacak vergileri düzenlemek, ithalat ve ihracatı kontrol etmek ve gemi trafiğini yönlendirmek için bu ticari oluşum içerisinde yerini alan bir mimari olmuştur (Ülker, 1994: 1). Ancak bu yüzyılda yaşanan kuvvetli bir deprem, kentteki ciddi maddi ve manevi kayıplara neden olmuştur. Bu kayıpların telafisinde yabancı uyrukluların gayreti dikkat çekicidir. Çünkü bu kent, sahip olduğu olanaklar açısından yabancılar için iyi bir ticari potansiyel oluşturmaktaydı. O dönemde kent içerisinde bulunan yapıların karakterine baktığımızda kentin ticari açıdan durumu daha iyi anlaşılacaktır.

Tablo 9

Evliya Çelebi'ye Göre 1670'lerde İzmir'de Yapı Varlığı ve Çeşitliliği

BİNA TÜRÜ	SAYISI	BİNA TÜRÜ	SAYISI
Cami	2	Depo	300
Medrese	40	Kahvehane	40
Hamam	11	Bozahane	20
Han	82	Eğlence yeri ve meyhane	200
Çeşme	70	Sabun fabrikası	70
Sebilhane	17	Deri fabrikası	20
Dükkân	3060	Kumaş fabrikası	

Kaynak: ÜLKER, Necmi (1994). VII. Ve VIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi, s. 10 - 11, İzmir

Tablo incelendiğinde, kent içindeki yapılanmada özellikle dükkân, depo ve han sayısının fazlalığı dikkat çekicidir. Farklı işlevli bu yapılar fiziki olarak İzmir’de bir araya gelmiş ve kentin ticari dokusunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, o dönemde ortalama 50 000 nüfusa sahip bir kentte ticari hayatın canlılığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Diğer taraftan, han, kervansaray, hamam, cami çeşme gibi yapılar günlük işlerin örgütlendiği ve sosyal yapının yansıdığı maddi kültür unsurlarıdır (<http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/balkanlar/F.%20Yenisehirlioglu.htm>). Bu yapılar, İzmir’de ticari örgütlenme ürünü olarak bir araya gelmiş mimari oluşumların başlıca temsilcileridir.

Kentin ticaret alanı ile evlerin bulunduğu yoğun doku birbirinden farklı mahallelerde kurulmuştur. Başka bir deyişle kent, fonksiyonlarına göre bölgelere ayrılmıştır. Ayrıca kentte eğlence merkezlerinin sayısının fazlalığı, sosyal ve kültürel açıdan bir canlılığın yanı sıra, ticaretin de bir sonucudur. Diğer taraftan kentteki dini yapıların çeşitliliği, çeşitli din ve kültürdeki insanların bir arada yaşadığı ticaret kenti İzmir’in o dönemdeki sosyal görünümünü yansıtmaktadır. 16. yüzyılda İzmir, ticaret açısından daha çok içe dönük idi ve İstanbul’un gıda ticaretine büyük katkı sağlamaktaydı (Martal, 1999: 70). İzmir’den bu dönemde özellikle, kızıl üzüm, kara üzüm, incir, zerdali, badem, süzme bal, balmumu, zeytinyağı, nar gibi gıda ürünleri İstanbul’a nakledilirdi. Bu nedenle söz konusu dönemde İzmir, İstanbul’un adeta meyve ambarı durumundaydı. Bu özellik 17. yüzyılda da devam etmiş ve ticari faaliyetler uluslararası alanda da iyice canlanmaya başlamıştır. Bu canlılık kent içi mimariye de yansımıştır. Öyle ki, araştırma alanındaki arazi gözlemlerinde yabancı milletlere ait köşklerin tavan süslemelerinde bu ticari ürünlerin varlığı dikkat çekici boyuttadır (Foto:).

İzmir kenti, 16. yüzyıl sonlarında Avrupa ve İran için önemli bir Pazar konumuna gelmiştir. Bu gelişim devlet tarafından da fark edilerek kentte ticareti geliştirmek için aynı zamanda toplumunda yararına olacak büyük binalar inşa etme girişimleri başlatılmıştır. Böylece önce bedesten, ardından ticari denetimi sağlamak için de denizden kazanılan dolma zemin üzerine gümrük binası inşa edilmiştir.

Kentteki ticari canlılığa uygun olarak inşa edilen bu yapıların, büyük çoğunluğu, 1688 yılındaki büyük bir depremle yıkılmış ya da deprem sonrası çıkan yangında yok olmuştur. Kentin ticari hayatının en canlı yeri olan Frenk Caddesi bu

yangında en fazla zarar gören alanlardan biri olmuştur. Kerpiç ve keresteden yapılan evler tamamen yok olurken, ateşe dayanıklı taştan yapılmış gümrük binası hasarlı bir şekilde kurtulabilmiştir. Ticaretle uğraşan yabancıların geldiklerinde konakladıkları hanlar da yok olmuştur (Ülker, 1994: 20). Bu da doğal afetlerin yerleşim üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymaktadır. O nedenle, bulunulan coğrafyanın doğal ortam özellikleri iyi tanımlanmalı ve yerleşim dokusu ona göre şekillendirilmelidir. İzmir’de yaklaşık 400 yıldan fazla zamandır ayakta kalan yapılar da mevcuttur. Bu da jeolojik açıdan depremselliği yüksek alanlarda örneğin alüviyal zeminlerde inşaat kalitesinin görelî olarak deprem hasarını azaltabileceğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. O dönem kentte bulunan 17 camiden sadece üçünün hasarlı bir şekilde ayakta kalabilmesi, depremin şiddetinin ve yarattığı tahribatın anlaşılması bakımından dikkat çekici bir veridir. Ancak burada depremin şiddetinin yanı sıra zemin özelliklerinin etkisi de oldukça önemlidir.

Bilindiği gibi İzmir ve çevresinde, Menderes Masifi’ni parçalayarak geçen İzmir - Ankara Zonu ve Karaburun Kuşağı olmak üzere farklı tektonik kuşaklar bulunur. Neojen öncesi ve Neojen sonrası dikey tektonik hareketlerle Menderes Masifi neojen arazileri kırılmış ve günümüzdeki tektonik oluklar ve faylar meydana gelmiştir. Bornova Ovası ve İzmir Körfezi çöküntü çukuru D - B yönündeki fayların etkisiyle oluşmuştur. Bu doğrultudaki faylar, Işıkkent, Altındağ, Yenişehir, Basmane, Konak, Mithatpaşa Caddesi, Balçova, Narlıdere ve Güzelbahçe dolaylarında uzanır. K - G doğrultulu faylar; Balçova Ilıca Deresi, Alionbaşı Deresi, Bostanlı Deresi, Karşıyaka Ilıca Deresi, Laka Deresi, Bornova Kocaçay Deresi ve Melez Çayı’nın oluşumunu sağlayan faylardır. KB - GD yönlü faylar ise Ulukent - Harmandalı - Çiğli - Şemikler - Naldöken - Bayraklı’dan geçmektedir. Bu ana fay hatlarına bağlı olarak gelişen çok sayıda kırık da değişik yönlerde ilerlemektedir (Akartuna 1962, İzdar 1981, Gümüş 1998 ve Erdoğan 1999’dan Oban 2000: 21 - 24). Görüldüğü gibi İzmir, depremsellik açısından oldukça riskli bir bölgedir. Özellikle Körfez çevresindeki alüvyonlardan oluşan dolgu alanları depremin daha şiddetli hissedilmesine yol açmaktadır. Kentte çeşitli dönemlerde meydana gelen depremlerin yıkıcı etkisi bu nedenle oldukça fazla olmuştur. Nitekim bir ticaret kenti olan İzmir’de 1688’de meydana gelen bu felaket neticesinde önemli miktarda ticari mal da ziyan olmuştur.

Önceleri başka kavimlerin saldırıları nedeniyle tahrip olan kent, bu yüzyılda doğal afetler sebebiyle ekonomik açıdan ciddi kayıplara uğramıştır. Kentin her açıdan yeniden yapılanması gerekmektedir. Bu nedenle bir ticaret kenti için gerekli olan öncelikle han, bedesten gibi yapıların imarına öncelik verilmiştir. Çünkü İzmir, hinterlandından gelen ürünlerin limandan dışarıya gönderilmesi gerekmektedir. Kentin ekonomisi yine ticarete bağlı olarak canlanacaktır. Kentteki bu ticari canlılığı sağlamak için de yabancılar büyük çaba göstermişlerdir (Ülker, 1994: 24). Çünkü ticarete esas çıkar sahibi onlardır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde diğer devletlerin kendilerine tanımadığı serbest ticaret merkezi edinme (koloni kurma) gibi hakları da vardı. Yabancı tüccarlar da bu haklarını gayet iyi değerlendirmişlerdir. Bu nedenle kentteki ticari yapılanma için büyük çaba harcamışlardır. Ayrıca ticarete meydana gelen bu canlanma, Levantenler açısından İzmir'i gözde hale getirmiştir. Göç olarak kentin genişlemesi devam etmiştir. Ancak bu yapılanma, bir yandan yangın, deprem ve salgın hastalıklarla parçalı olarak dönüşen ve geleneğin izini süren eski doku, bir taraftan da hem mekânsal hem de yaşamsal açıdan yeniyi temsil eden yeni İzmir şeklindeydi.

İzmir, 17. yüzyılın sonunda Batı ile yapılan İran ipek ticaretinin de etkisiyle ticari açıdan oldukça iyi bir konuma gelmiştir. Hatta o dönemde yine ipek ticareti ile uğraşan diğer liman kentleri; Haleb ve Sayda'yı önemli ölçüde geride bırakmıştır (Ülker, 1994: 45). Çünkü Avrupalı tüccarlar daha güvenli olması dolayısıyla İzmir'i tercih ediyorlardı. Ticari açıdan özellikle İngiliz ve Fransızlar rekabet içerisinde olmalarına rağmen, İzmir'in sanayi ve ticaret açısından daima canlı kalmasında büyük rol oynamışlardır. Öyle ki bu rekabet, 18. yüzyılda İzmir'i Doğu Akdeniz'in en önemli ticaret merkezi ve limanı konumuna yükseltmiştir (Ülker, 1994: 56). 17. yüzyılda İzmir'de İngiliz ve Fransız tüccarların rekabeti kenti oldukça hızlı bir gelişime sürüklemiştir. Bu dönemde İzmir'de Doğu Akdeniz'in en kalabalık İngiliz uyruklu tüccar kolonisi bulunmaktaydı. Bu koloni vasıtasıyla İngiltere'ye önemli miktarlarda ipek, tiftik ve kuru meyve ihraç ediliyordu. İngiltere'den ise kumaş, kurşun ve çinko alımı yapılmaktaydı.

18. yüzyılda İzmir'deki ticaretin tamamı, Museviler aracılığı ile yapılmaktaydı. Museviler, bankacılık, sarraflık, tefecilik, gümrük komisyonculuğu, simsarlık ve pazarlarda aracılığın yanında doktorluk, eczacılık ve bazen de

tercümanlık gibi meslekleri seçiyorlardı. Museviler, kentte hangi malın kimlerde bulunabileceğini de oldukça iyi biliyorlardı. Bu da onların ticaret hayatındaki etkililiğini arttırıyorlardı. Ticaretteki ustalıkları, bu topluluğun İzmir kentinde müreffeh bir hayat sürmelerini sağlıyordu (Beyru, 2000: 12).

18. yüzyıl boyunca bu ticari alış verişler, İzmir'i Hıristiyan ülkelerle en fazla ticaret yapan Yakın - Doğu kenti durumuna getirmiştir. Bu ticari hareketlilik de beraberinde kentte ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal ve kültürel açıdan da bir zenginlik ortaya çıkarmıştır. Bu zenginlik, 18 ve 19. yüzyıllarda da devam etmiştir. Çünkü sanayi devrimi gerçekleşmiş, gelişen teknoloji ve ulaşım olanaklarının artması daha fazla olan üretimi daha kolay dağıtılabılır bir duruma getirmiştir. Nitekim tüm dünya kentleri gibi İzmir'de Anadolu içinden gelen kervan yollarını yakın hinterlandıyla artık demiryolları vasıtasıyla sağlamaya başlamıştır. İzmir - Aydın ve İzmir - Kasaba 'Turgutlu' arasındaki bu demiryolu hatları, kentin ticaretini daha aktif hale getirmiştir. İzmir bir liman kentidir, bu konum ticaret için büyük bir avantajdır. Diğer taraftan art bölgeyi bu limana bağlayan demiryolları inşa edilmiştir. Böylece İzmir, İzmir üzerinden dünyaya açılan ve Ege Bölgesi'ni içeren İzmir ekonomisi haline gelmiştir. Çünkü demiryolları kesintisiz ve bütünlüklü şebekenin omurgası olarak Anadolu içinden gelen insanların ve malların kitlesel olarak taşınmasını sağlamıştır. Demiryolu ağı kentin değişik kesimlerinde Gar komplekslerinin oluşmasını gündeme getirmiştir. Garlar, lojmanları, büroları, depoları ve sosyal tesisleriyle sosyo - ekonomik yapı içerisinde ayrı bir ticari sistem oluşturmaktaydı. İzmir'de biri Basmane'de diğeri Alsancak'da (Punta'da) kurulan gar kompleksleri, kentin bu kesimlerinin yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Gar ve çevresinde okul, hastane, kilise, çeşitli fabrika binaları yeşil alanları da düşünülerek aynı zamanda o dönemi yansıtan farklı bir mimari kültürle inşa edilmiş yapılar mevcuttur. Günümüzde de varlığını sürdüren bu yapılar incelendiğinde, lojman, depo, büro, hastane vb. gibi sosyal hizmet alanları ve yeşil alandan oluşan kompleksin adeta bütünlüklü bir ticari kolonizasyon sistemi düşüncesiyle kurulmuş olduğu anlaşılır. Nitekim bir ticaret kenti kimliği olan İzmir'in böyle bir oluşumla karşılaşması son derece olağandır.

Bu dönem, İzmir'in kentsel dönüşüm açısından en önemli zamanıdır. Çünkü kentte alt-yapı hizmetlerinin düzenlenmeye başlamış ve kentlilik artmıştır. İzmir bu dönemde hem iç hem dış ticaret açısından oldukça hareketli bir sürece girmiştir. Öyle

ki, sanayileşme hareketleri neticesinde hızlanan üretim için hammadde temini sağlayan bir kent konumundaydı. Bu yüzyılda tarımsal ürün ihraç merkezi olarak en önemli ihraç mallarını palamut, kuru üzüm, incir, arpa, kök boya, afyon, sünger, ham ipek, pamuk ipliği ve halı oluşturmaktaydı (Yetkin - Serçe, 1998: 21). İhracat yapılan ülkeler ise yine her zaman olduğu gibi İngiltere ve Fransa'dır. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, İzmir'de 2 farklı ülkenin ticaret kolonilerinin varlığı görülür. Ayrıca hemen her ülkenin bir de konsoloslugu vardı. Bu çeşitlilik tüccarlar açısından kenti cazip hale getirmekte ve nüfusu arttırmaktaydı. Artan ticaret hacmi, ulaşım açısından limanı zorlamaya başlamıştır. Büyük tonajlı gemilerin de limana demirleyebilmesi için 1873 yılında İzmir rıhtımı tamamlanarak hizmete açılmıştır. Böylece demiryolu ve liman ulaşımı kenti ticari açıdan oldukça iyi bir konuma getirdiği gibi, kentsel dönüşümü de hızlandırdı. Örneğin bu süreçte kentte sigortacılık, gemi acenteciliği, demiryolu, tramvay, liman, posta, telgraf şirketleri kuruldu (Martal, 1999: 84 - 2006: 95 - 100). Bu gelişmelerden de anlaşıldığı gibi, 19. yüzyıl İzmir'de kentsel fonksiyonların iyice belirgin hale geldiği bir dönem olarak da açıklanabilir.

İzmir çeşitli dönemlerde dalgalanmalar geçirdiği ticari hayatında her zaman önemli bir ihracat limanı olma özelliğini muhafaza etmiştir. Çünkü hinterlandı geniş ve verimliydi. Sahip olduğu iklim koşulları ve korunaklı bir körfezin sunduğu coğrafi doku, kentin ticarete daima tarımsal üretime dönük olmasını sağlamıştır. 17. yüzyılda ipek ticareti ile iyice hareketlenen ticari yaşam, 18 ve 19. yüzyıllarda, sanayi devriminin beraberinde getirdiği üretim artışı ile iyice canlanmıştır. Yabancı tüccarların büyük yatırımlarıyla artan ticaret, demiryolu ağının kurulması ve rıhtım inşasından sonra en yüksek seviyelere ulaşmıştır. Öyle ki, kentin bu dönemde yaptığı ithalat, ülke ithalatının % 20'sini, ihracat ise % 40'ını oluşturmaktaydı (Martal, 1999: 101). Kentte daima ticareti yapılagelen ürünlerden ihracata ait olanlar; pamuk, yapağı, afyon, kuru üzüm, palamut, yün, zeytinyağı, kuru incir, yağ tohumları, kök boya, ham deri, halı, sünger, pamuklu dokuma, arpa, kepek, çavdar, fasulye, susam, seccade, kilim, madenler (zımpara, civa), meyan kökü iken ithalata ait ürünleri de tekstil, şeker, madeni eşya, cam ve porselen eşya, kereste, tahta kalıp, petrol, pirinç, işlenmiş deri, ayakkabı, Amerikan bezi, çit (çarşaf), pike, kahve, petrol ve un'du. İthalat ve ihracatın en çok gerçekleştirildiği ülkeler ise, İngiltere, Fransa, Avusturya-

Macaristan ve Rusya idi. Yabancıları İzmir'e çeken bu şartlar, bir kısmı günümüzde de varlığını korumaya çalışan o güne tanık olan bazı yapılar ve demiryoludur. Bu yüzyılda kent çehresinde alt-yapı girişimleriyle başlayan değişim, sosyal ve kültürel hayata da yansımış, İzmir bir Avrupa kenti gibi olmuştur. İşte bu dönüşüm, ticaretle beraber gelen bir kentleşme sürecidir. Bu süreçte Levanten dünyanın rolü çok büyüktü. Çünkü ticari zenginlik Levantenler'in Bornova (Birnabad), Buca, Gaziemir (Seydiköy) ve Karşıyaka gibi yerleşmelerde mimari açıdan farklı kültürlerin izlerini taşıyan malikâneler yapmalarını ve estetik açıdan farklı bir zenginlik oluşturmalarını sağlamıştır.

İzmir ticaretinde Türklerin rolü ise 19. yüzyılda, özellikle de bu yüzyılın ikinci yarısında daha etkindi. Günümüzdeki ticaret odasının temelleri de bu dönemde atılmıştır. Ticari hayat boyunca kervanların konakladığı hanlarla başlayan bu mimari oluşumlar, Levantenler'in malikâneleriyle Osmanlı, İngiliz, Fransız vb. gibi farklı kültürel mimari sentezleri bir araya getirmiştir. Bu mimari değerler, hem zamanın sosyo - ekonomik durumunu hem de kentin fonksiyon bölgelerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Çünkü İzmir'in kentsel şekillenmesine bu dönemin ticari yaşamının getirdiği değişimler yön vermiştir. Günümüzde İzmir'in alansal genişlemesi, bu yüzyıldaki yapılanmanın temelinde planlarla sürmektedir. Örneğin ticaret yapan tüccarların mallarını depoladığı ve konakladığı hanlardan, Vezir Hanı, Karaosmanoğlu Hanı, Kızlarağası Hanı, Mirkelâm Hanı gibi hanlar, 19. yüzyıl boyunca hizmet vermiştir. Bu hanlar günümüzde de Kemeraltı ticari hayatının içinde hem ticarethane hem de istirahathaneler olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu yapılar, kent içinde hem ticari etkinlik hem de turizm etkinliği için günümüzde iyi bir potansiyel oluşturmaktadır.

8. 1. İzmir Ticaretinde Körfezin Önemi

İzmir, uzun ve korunaklı bir körfezin doğu ucunda kurulmuştur. Bu körfez, kentin adıyla anılmakta olup çoğu Akdeniz'deki en güzel körfezlerden biridir. Ayrıca coğrafi özellikleri bu körfezi her açıdan tercih edilir duruma getirmektedir. Bu nedenle tarihi süreç içerisinde kendisine yakın olan Çeşme, Foça (Phokai), Karaburun, Efes (Ephesos) gibi yerleşmelere nazaran önemini kaybetmemiştir. Körfez kuzey girişli olup batı ve güneyinde Karaburun Yarımadası bulunmaktadır. Karaburun

Yarımadası, Körfez'e güney batıdan gelen rüzgârları keser. Doğusunda ise yaklaşık 40 mil uzaklıkta Foça (Phokai) bulunur. Bu yerleşimler antik dönemlerde İzmir'e göre daha üstün niteliklere sahip olmalarına rağmen zaman içinde önemlerini yitirmişlerdir. Çünkü İzmir, Körfez sayesinde gelişen ticaret ile ülkenin Batıya açılan kapısı konumuna ulaşmıştır. Bu özellik günümüzde de değişmeden devam etmektedir.

Kentin var oluşunda olduğu kadar gelişiminde ve devamlılığında da büyük rolü olan Körfez, 1800'lü yılların ikinci yarısında kapanma tehlikesiyle karşılaşmıştır. Körfezin kuzey kıyıları boyunca İzmir'den yaklaşık on iki kilometre uzaklıkta bulunan Gediz Nehri, yüzlerce yıldır taşıdığı alüvyonlar nedeniyle Körfezi doldurmaya başlamıştı. Bu nedenle Körfez'in ağzı, Foça kuzeyinde Ege Denizi'ne çevrilmiştir (Ülker, 1994: 3). İzmirli dolmaya yüz tutan bu kesimi de kentin ticari hayatının lehine değerlendirmeyi bilmişlerdir. Örneğin buraya Sancak Kalesi'ni inşa ederek Körfez'e giriş çıkışları kolaylıkla denetleme olanağı bulmuşlardır. Ayrıca gemilerin giriş çıkışında vergi denetimlerini de ellerine almışlardır. Bu yapı aynı zamanda o dönemin sosyal hayatını yansıtmaya bakımdan da özel bir mimari oluşturmaktaydı.

Yabancı tüccarlar tarafından özellikle güvenli olduğu için tercih edilen İzmir limanının, 16. yüzyıla kadar sadece gemilerin yükleme ve boşaltma işi için kullanılmakta olduğu tahmin edilmektedir.

İzmir, 16. yüzyılda dışa açılma dönemi yaşayan 2000 nüfuslu bir kasabadır. Bu açılma, yüzyılın sonunda Halep'in Avrupa ve Asya arasındaki ticari önemini kaybetmesiyle gerçekleşmiştir. Şöyle ki, bu dönemde ticari anlamda Erzurum ve Bursa'dan geçerek Balkanlar'a ve oradan da Venedik'e uzanan ticaret yolu kullanılırken daha sonra bu yol, Bursa'dan İzmir'e kaymaya başlamıştır. Bu da İzmir'in Halep'i geride bırakarak ticari hayatta bir transit noktaya dönüşmesine neden olmuştur ((Keyder - Özveren - Quartaert - 1 - 1994: 4).

17. yüzyılda İzmir'e Akdeniz'in her yerinden ipek, yün, tiftik, deri, pamuk gibi ticari ürünler gelmekteydi. Bu durum, kentin dikkat çekmesine neden olmuştur. Öyle ki, daha önce Sakız'da olan Büyük Avrupa devletlerinin hepsi konsolosluklarını İzmir'e kurmuşlardır. Evliya Çelebi, eserinde 1671'de kentin zengin görüntüsünü anlatmakla bitirememektedir. Bu dönemde kentte inşaat patlaması meydana gelmiştir. Bu da kentin özellikle güney kesiminin fiziksel planlamasının oluşmasına etki etmiş,

bedesten, gümrük binası ve bir dizi han bu dönemde inşa edilmiştir. 17. yüzyıl başında kıtalar arası çalışan tüccarlara hizmet veren hanların sayısı 25 iken, 1670'te 82'ye çıkmıştır. Kentte yeni sokaklar açılmış, kaldırımlar döşenmiş ve su kemerleri inşa edilmiştir. Ancak 1688 depremi büyük tahribat oluşturmuştur.

İzmir'in II. Büyüme evresi ise 18. yüzyıl ortalarından 19. yüzyıl sonuna kadar sürmüştür. Bu dönemde Batı Avrupa sanayicileri, tarım ürünleri ve hammaddelere sürekli artan bir talep içindedir. O nedenle 18. yüzyıl'da ticari hareketlilik artmıştır. Nitekim bu durum, 1770 ve 1870 arasındaki cari değerinde 10 kat artışa neden olmuştur. İthalât ise 8 kat artmıştır (Keyder - Özveren - Quataert 1994: 10).

Bu dönemde İzmir limanından afyon, kuru üzüm, incir, doğal kökboyalı ihraç edilmekteydi. Nitekim Avrupa, özellikle Batı Anadolu'dan gelen bu mallara büyük talep göstermekteydi. Hatta 1789'a kadar daha önce önemli ticari ortaklıkta bulunmayan Fransızlar ve 1820 sonrası İngilizler ortaklıklar kurmuşlardır. Fakat ticaretin kıtalararası ürünlerden yerel ürünlere kayması, cemaatleri farklı konumlara getirmiştir. Örneğin Rumlar güç ve nüfus olarak ön plana geçerken Yahudiler gerilemiştir. Ermeniler yerini korumuş hatta Yahudilere göre daha ön plana geçmişlerdir.

Bu dönemde ticari yapı, yerel tüccarlar tarafından oluşan bir grup tarafından denetlenmekteydi. Zamanla yerel aracılar Batı Anadolu'daki her tür ticaret, beğeni, moda ve düşüncelerin iletişimini sağlar duruma geldi. Bu ticari hareketlilik, Avrupalıların uzmanlık, üretim araçları, yatırım planları ve kültürel değerlerinin de kente gelmesinde etkili olmuştur.

Kentteki tarımsal faaliyetler ise İsviçre, Almanya ve Fransa tarafından sağlanan destekle sürdürülmekteydi. Bu dönemde limana gelen mallar sınıfları, paketlenir, tartılır ve sigorta edilerek yabancı gemilere yüklenirdi.

19. yüzyılın ikinci yarısında liman kentinin zenginliği ve canlılığı iyice artmıştır. Bu da nüfusun artmasında etkili olmuştur. Bu dönemde iç bölgelere de yatırım vardır. Ancak bu yatırımlar daha ziyade kentin iç bölgelerindeki yollardan oluşan alt yapı yatırımlarıdır.

1862'de Aydın demiryolu Efes'e bağlanmıştır. Bu bağlantı, İzmir'in Selçuk (Ayasuluk) - Aydın - Nazilli - Sultanhisar - Söke - Kasaba (Turgutlu) - Ödemiş - Tire

- Bayındır bağlantısını 4 - 5 kat kısaltarak ticareti, zenginliği, canlılığı dolayısıyla kentsel gelişimi hızlandırmıştır. Kentte banka - sigorta şirketi, ticaret evi, depo ve ürün işleme binaları sayısı ve çeşidi artmıştır. Kent, 19. yüzyılda havagazı ile aydınlatılan geniş cadde ve sokaklara sahip olmuştur. Bu yapısal ve kültürel zenginliğin artışında kentteki farklı kültürel birliklerin etkisi oldukça fazladır. Öyle ki, 1862'de 5 ayrı dilde 6 gazete yayınlanmaktaydı. İzmir'de 19. yüzyılın son çeyreğinde 17 yayınevi, 1 tiyatro bulunmaktaydı. Sınai kuruluş olarak tanımlanan işletmelerin çoğu yerel pazara dönük gıda üretim - işlemeciliğine ayrılmıştı.

Genel olarak değerlendirildiğinde, İzmir'in ekonomik yapısının şekillenmesinin liman sayesinde gerçekleştiği söylenilebilir. Çünkü ticari faaliyetler bu limanın aracılığıyla hız kazanarak kente göçü getirmiştir. Dolayısıyla yine limanın varlığı, ard bölge ile olan bağlantıyı kolaylaştırmıştır. Böylelikle 19. yüzyılda zengin ve çok kültürlü bir toplumsal yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapının bize kazandırdıklarından biri de mimari öğelerdir. Görüldüğü gibi doğal ortam, insan ve faaliyetleri birbirinden ayrılmaz bir şekilde işleyişini sürdürmekte ve canlı hayatına hizmet etmektedir.

9. TURİZM

19. yüzyılın özellikle ilk yarısında İzmir'de turizmin varlığı sönüktür. Ancak yine de kenti görmeye gelenlerin sayısı az değildir. Seyahat edenlerin en çok izlediği giriş güzergâhları; Alsancak (Punta) Değirmen'den başlayarak Bornova (Birunabad), Hacılar (Einova) düzlüğü, Diyana Hamamları, Kokluca ve Kervan Köprüsü, Kervan Köprüsü'nden, Buca, Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet')'dir. Kente dönüş ise yine Kervan Köprüsü'nden Kadifekale (Pagos Dağı), Gazimir (Seydiköy), Değirmen'den başlayarak Karşıyaka (Kordelyo) - Menemen ve aynı yoldan veya Menemen iskelesi güzergâhlarıdır (Beyru, 1994: 17).

Bu gezi yerlerinden özellikle Kervan Köprüsü, gözde piknik yerlerindedir. Selviler altında bulunan kahvehanesi de daimi uğrak yeri idi. Önemli bir seyir noktası olan Köprü de, Türkmen çadırları da bulunmaktaydı. Kızılçullu adı da buradan gelmektedir.

İzmir, çeşitli dinlerin ve kültürlerin karıştığı, Anadolu'nun Batı'ya açıldığı köklü bir ticaret merkezidir. Ancak bu köklü ve sağlam tarih - kültür birikimi, İzmir'i önemli bir turizm kenti olma yolunda da ilerlemeye teşvik ediyordu. Bu nedenle kentin mevcut değerleri tespit edilirken gideceği yeni alan iyi tanımlanmalı ve bu doğrultuda yatırımlar yapılmalıdır. Turizm yatırım yapılması gereken bu alanlardan biridir. Ancak İzmir'in turizm atılımında dikkat edilmesi gereken nokta, kentin ne gibi değerlere sahip olduğunun net olarak belirlenmesi ve bu değerlerin turizme hizmet edecek şekilde planlarla harekete geçirilmesidir. Bu nedenle bir sonrak bölümde, İzmir'de turizm açısından değerlendirilebilecek tarihi yapılar, incelenmektedir. Bu inceleme yapılırken, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak başlıkları altında değerlendirmeler yapılmaktadır. Çünkü çalışmanın amacı ve önemi bölümünde de belirtildiği gibi bu yapıların her yerleşimde meydana geliş şekilleri, dağılışları, fonksiyonları ve yapı karakterleri birbirinden farklıdır. Bu farklılığı doğuran etkenler, coğrafi ortamın sunduğu olanaklar yanında o yapıyı meydana getiren toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yapısıyla yakından ilgilidir.

BÖLÜM: II

İZMİR KENTİNDEKİ TARİHİ YAPILARIN TURİSTİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Turizm bir çekicilik unsurudur veya turizm bir çekiciliğe dayanır. Turizmde çekiciliğin bulunduğu alanın özellikleri oldukça önemlidir. Turizmde sürdürülebilirlik, çekicilik unsurunun niteliği ile yakından ilgilidir. Başlangıçta doğal güzellikler ile turizm arasındaki ilişki insanları bu güzellikleri korumaya yöneltmiştir (Değirmencioğlu - Ahipaşaoğlu, 2003: 45).

Türkiye’de turizm sadece paketlenip turcu ve tesisçilerin işine yarayan sektör olarak bilinmektedir. Oysa Anadolu, yaklaşık 65 milyon yıl önce oluşmuş ve tüm jeolojik devirleri yaşamış bir coğrafyanın adıdır. Bu kadar eski bir tarih, Anadolu’yu yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin bir coğrafya haline getirmiştir. Bu zenginlik, doğal ortamda bir çekicilik unsuru olarak tarih boyunca çok sayıda milletin bu topraklar üzerinde yerleşmesini sağlamıştır. Böylece köklü bir tarih ve kültür mozaiği ortaya çıkmıştır. İzmir de bu mozaiğin parçalarından biridir ve kendi toprakları üzerinde farklı bir birikim ortaya çıkarmıştır. Bu birikimin günümüz insanları tarafından görülebilmesini sağlamak ise turizm ile mümkündür. Turizmde ise yukarıda sözü edildiği gibi sadece ekonomik çıkarların ön plana alındığı bir sektör anlayışı egemen olmamalıdır. Turizm, farklı beklentileri karşılamak için yaratıcı fikirler geliştirmek zorundadır. Çünkü tarihi ve kültürel mirasın turizme canlılık katmasında önemli olan, yerli halkın gelen turistlerle “ev sahibi - konuk” ilişkisine girebilmesidir. Öyle ki, insanların seyahat kültürleri gittikçe genişlemektedir ve turistlerin bazıları, buldukları destinasyonla bütünleşmek, o destinasyonu yaşamak istediğindedir. Bu amaçla son yıllarda turistlerin hobi ve isteklerine göre yaşama alanları belirlenerek hem üretmeleri hem dinlenmelerine yönelik turizm anlayışı yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bunlar, ekoturizm kapsamında yer alan etkinlikleri içermektedir. İzmir, sahip olduğu doğal ortam koşulları ve zengin tarihi kültürel mirası ile bu alanda oldukça yüksek potansiyele sahiptir. Tüm bunlar bir arada düşünüldüğünde, kültürel mirasın turizm için değerlendirilebilirliğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi kentsel yaşamın getirdiği yoğunluk insanları biraz olsun nefes alabilecekleri alanlar aramaya yöneltmektedir. Bu alanlar da tercihen işten arta kalan zamanları geçirmek istedikleri ev dışındaki mekânlardır. Yeşil alanlar, kafe, tiyatro, sinema, müze ve alışveriş yerleri bu mekânların başlıcalarıdır. Sosyal ve ekonomik açıdan kent yaşamında oldukça yoğun talep gören bu mekânlar İzmir'in eski yapılarına yönlendirilebilirse hem iç hem dış turizm açısından oldukça iyi sonuçlar doğuracaktır. Diğer taraftan, kullanılarak korunmaları sağlanacaktır.

İnsanların yaşamlarını yansıtan sanat eserleri, tarihi eserler, anıtlar, müzeler, barajlar, köprüler, stadyumlar, üniversite binaları, uygarlık, gelenek görenek, dil, din, festivaller, bayramlar, siyasi ve sportif faaliyetler, sergi ve fuarlar hepsi birer kültür varlığıdır. Söz konusu kültür varlıkları da gelenleri ağırlayabilecek düzeyde bir donanımına sahip olmalıdır. Aksi takdirde sadece belli bir marjinal gruba hitap eden mekânlar olmaktan öteye gidemez. Halk bu konuda öncü olmalıdır. Çünkü kendisinden önceki toplumun maddi ve manevi güçlerini yaşatma sorumluluğundadır. Öyle ki, tarihi derinlik bu anlamı gerektirir. Bu günün toplumu geçmişinin değerlerinin farkına varırsa bu gününü ve geleceğini de görebilir ona göre de anlamlı birikimler meydana getirebilir.

Tarihi ve kültürel mekânlar, orada yaşanmış olaylar, mekânı yaptıran kişinin kimliği, mekân içerisindeki objeler ve mekânın tarihi birikimi gibi özellikleriyle turizme katkı sağlar.

Turizm, günümüzde çeşitli nedenlerle kaybolmakta olan eski kentsel dokunun yeniden kazanılmasında önemli bir araçtır. Tarihi dokular ya da kentler de bunun en belirgin uygulama alanlarındandır. Bunun için öncelikle bir yerleşimde bulunan tarihi ve kültürel yapının neler olduğu, nerelerde yoğunluk kazandığı, hangi gerekçelerle ortaya çıktığı belirlenmeli, sonra da bu birikimin toplumu yararına sürekli bir şekilde kullanılabilmesi için turizmin nasıl etkinlik katacağının planlanması gereklidir. Bu aşamaları, yerel bilincin artırılması ve girişime teşvik edilmesi izlemelidir.

Turizm, yerelliğin ekonomik anlamda ayrılmaz bir parçasıdır. Bu amaçla, yeni kullanıma açılan tarihi işletmelerde yöre halkından kişilerin çalıştırılması, eski özellikleri vurgulayan üretim ve sergileme yöntemlerinin benimsenmesi önemlidir. Ancak tüm bunlar yapılırken çevre ve yaşam kalitesini yükselten, yerel değerlerin

kaybına yol açmayan, aksine bu değerlerin yeniden canlandırılmasını teşvik eden, istenmeyen olası etkilerin bertaraf edilmesini sağlayan yöntemlerin seçilmesine özen gösterilmelidir. En önemlisi de tüm süreç boyunca yöre yaşamına entegre olacak şekilde belirlenmiş bir turizm anlayışı içinde olmaktır (Ünal, 2003: 46). Çünkü kültür varlıkları da aynı ekosistem zincirleri gibi bir bütünsellik içerir. Bu nedenle mevcut potansiyeli ölçme, risk yönetimi ve ekolojik çevreye duyarlı sosyo - ekonomik planlama için kurumsal olarak yenilenme şarttır. Kurumsal yenilenme, farklı gözle görebilmeyi gerektirir. Farklı gözle bakabilen, korumaya değer nelerin olduğunu görür. Birbirleriyle tarihsel, ekolojik ve sosyo - ekonomik etkilenmeler içinde bulunan yaşam değerlerinin aynı doğayı ve coğrafyayı paylaştıkları “çevre ve kültür havzalarının” bir bütün olarak korunması ve yaşatılması gerekir. Bu, o toplumların kültürlerine işaret eder. Kültür ise bir kimliktir. Bu kimlik olmadan da çağdaşlaşma olmaz. O nedenle koruma için yerel - kamu - sivil - özel birlikteliği sağlayarak, sürdürülebilir kalkınma yolunda gerçek bir adım atmak gerekir.

İzmir’in gelişmesi açısından sahip olduğu tarihi değerlerin önemi yadsınamaz. Çünkü söz konusu değerler, İzmir’in daha yaşanabilir bir kent olması yönünde sarf edilecek çabalara bir temel ya da farklı bir boyut getirecektir. Öyle ki, yaşanabilir kent, sadece fiziki yapılardan değil, sağlıklı bireylerden oluşan bir kent olmalıdır. Bunun tek yolu, geçmişle günümüz arasında kesintisiz bir bağlantının oluşturulmasıdır.

Geçmişin insanının el emeği olan değerli ürünleri olmadan, mutlu bir çevre oluşturabilmek gerçekten zordur. Kentte mutlu bir çevre oluşturabilmek için de şu sorular sorulmalıdır: İzmir’in eski kentsel dokusunu oluşturan elemanlar nelerdir?, Bu yapılar hangi bölgelerde yoğunluk kazanmışlardır? Eski yapıların dağılımında doğal ortam etkisi nasıl olmuştur? Bu yapıların fonksiyonel olarak dağılımındaki etkenler nelerdir?, Bu yapılar nelerdir, özellikleri nedir? Büyük iddialar olmadan, olanaklar çerçevesinde İzmir’deki eski kent dokusu için neler yapılabilir, neler yapılamıyor?, Kentin var olan potansiyeli nasıl dile getirilebilir, kullanılabilir?.

Yapılacak olan, İzmir’de özellikle Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak’ın çeşitli mahalle ve semtlerinde kent yaşantısına yoğunluk katacak, turist çekecek ve bütünlük oluşturacak yerlerin varlığının hissettirilmesidir. Burada şöyle bir benzetme

yapılabilir; insanlar eski eşyalarını sandığa kaldırır ya da bodruma atar ama bir gün tekrar ortaya çıkarır tıpkı eski “art nouveau” mobilyanın önem kazanması gibi. Bunlar temizlenir, cilalanır ve öyle bir yere konur ki, evin içinde oturanın en gösterişli köşesi oluverir (Kuban - Cansever ve Diğerleri, 1980: 71). Burada yapılan, çevrenin duygusal etkinliğinin açığa çıkarılmasıdır. Bunun için en gerekli şey, bilinçli ve sürekli bir çalışmadır. İzmir’in mevcut tarih ve kültürel potansiyeli de basit ama sürekli etkinliklerle turistik amaca hizmet edecek şekilde düzenlenebilir. O halde koruma, tarih bilinci, coğrafya bilinci, çevre bilinci ve insanı yaşam içinde düşünen ama zamanlar arasında geçişi sağlayan bir bilinci içermelidir. Çünkü İzmir’in tarihi dokusu kentin bilinen fiziki çevresi içinde dünden bu güne bize kalan kültür yapıtları ve kalıplarıdır.

Turizm, tarihi dokunun canlandırılmasında en büyük olanağı sağlayan sektördür. Ancak öncelikle bu canlandırmanın yapılacağı doğal ve insan yapısı dokunun potansiyeli tespit edilmelidir. Yoğunlaşma alanları ve doku türü tespit edilen alanın, kent planlamasına etkisinin ne olacağı belirlenmelidir. Görüldüğü gibi burada kentsel planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır. Günümüz İzmir’inin bu dokusunun kent içindeki değerine ilişkin çeşitli projeler yapılmaya ve uygulanmaya başlanmıştır. Fakat yürütülen çalışmalar, tek yapı ölçeğinde, salt mimari anlayışla sürdürülmektedir. Oysa coğrafi mekânla ilişki pek kurulamamıştır. Amaç, bu açığı bir ölçüde kapatabilmektir.

Turistik faaliyetler belli mekân kalıpları içerisinde gerçekleşmekte ve mekân kalıpları farklı turistik çekicilikleri barındırmaktadır. Tarihi ve kültürel doku da bu mekân kalıplarından olup kültürel turizm dediğimiz faaliyeti ortaya çıkarmaktadır. Kültürel turizm dendiğinde ise; yeni hümanizm koşulları yaratarak, boş zamanları değerlendirmenin akıllıca bir kullanımına yönelik, tekniklerin hızlı gelişiminde insanın denge kişiliğinin zenginleşmesini sağlayan araçlardan biri akla gelmekte ya da anlaşılmaktadır (Çubuk, 1987: 77). Günümüzde insanlar özellikle büyük kentlerde gün sonu, gün ortası veya hafta sonlarında kısa süreli yer değiştirme etkinliklerini yoğun olarak yaşamaktadır. Çeşitli nedenlerle olan bu yer değiştirmeler, genellikle dinlenmeye yöneliktir. O nedenle yapılan çalışmalarda bu tür uygulamaların planlamaya alınması ve önce bu coğrafi mekânların haritalanarak kent planlamasına sunulması gereklidir. Çünkü kentsel alanlar, görsel, işlevsel ve yapısal sınırlamalara

rağmen bir bütünsellik içerirler. Bu bütünsellik bozulmamalı, kentsel gelişme sürecinin devamlılığına ayak uydurabilmeli, gelişebilmeli ve kullanılabilirdir.

Koruma, finansmanı sağlayanın planladığı şekilde olmayabilir. Çünkü koruma, insan yaşamına çeki düzen vermesi, daha mutlu bir çevre, yaşama ortamı oluşturması, yeni yapılacak düzenlemelere bir değer katması yönünden eksik kalmış olabilir. Yani sadece turist görsün diye planlanmış olabilir. O nedendir ki, kent ve turizm bütünlüğü göz ardı edilmemelidir. Bundan dolayı şu sorulara her zaman yanıt aranmaya çalışılmalıdır: Turist nedir?, İzmir'e niçin gelir?, İzmir'de ne arar?.

Turist, alışkın olduğu çevrenin dışındaki bir takım değerleri, bir takım yaşama biçimlerini belirli bir programda ve kısıtlı zamanda yaşamak ve keşfetmek için bir kente giden ya da bulunduğu kentin içinde hiçbir iş ilişkisi olmadan belirli değerleri keşfetmek için belirli güzergâhları dolaşan kişidir. Amacı, yaşamına bir şeyler katmaktır (İlhan, 1980: 82). Ancak unutulmaması gereken bir nokta vardır ki, o da herkesin kendi yaşama biçimine bağlı bir değerlendirme yapması ve turizmden bu doğrultuda beklenti içine girmesidir. Çünkü daha öncede bahsettiğimiz gibi turizm bir arz - talep meselesidir.

Günümüzde üzerinde önemle durulması gereken konulardan bir değeri de kültür turizmidir. Bunun için yapılması gereken, bu etkinliğin gerçekleştirilebileceği güzergâhların belirlenmesidir. İnceleme alanı olan İzmir kentinde Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak bu konuda oldukça zengin mirasa sahiptir. Ancak eksik olan, söz konusu yerleşmelerin var olan potansiyellerinin turizme yönelik olarak etkin bir şekilde nasıl değerlendirileceğidir. Eski yapıların bu güne kadar genellikle tek yapı ölçeğinde bir anlayışla ele alınarak değerlendirildiğini, coğrafi mekân olarak bakılmadığını görürüz. Bu anlayış, günümüzde yavaş yavaş etkinliğini yitirmeye başlamıştır. Çünkü kültür, coğrafi bir olaydır. Akdeniz Kültürü, Avrupa Kültürü denmesi bunu yeterince açıklamaktadır.

Bu bölümde, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerinde eski kentsel doku elemanlarının doğal ortam koşullarına bağlı olarak nasıl şekillendiği üzerinde durulacaktır. Ayrıca her yerleşimde farklı şekillerde mimari oluşumların meydana gelmesindeki etmenler ışığında bu değerlerin gruplaması yapılarak sahip olunan zenginlik ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bir özelliği, İzmir'deki tarihi

ve kültürel doku elemanlarının turizm açısından değerlendirilebilirliğinin ortaya konması olduğundan, öncelikle elde bulunan potansiyeli bilmek gerekmektedir. Bu potansiyel de Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'ta aşağıda farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

1. İZMİR'DE KORUMA ALANLARI

Tarihsel kent alanlarının, tüm olarak korunması düşüncesi daha yeni olmasına rağmen, giderek geçerlilik kazanmaya başlamıştır. Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'taki eski yapıları koruma girişimleri de her geçen gün artmaktadır. Çünkü bu yerleşimlerdeki kültürel zenginlik günümüze kadar varlığını büyük ölçüde koruyabilmiştir. Söz konusu kültür varlıklarını zaman içinde kabaca değerlendirecek olursak; % 20'sinin 200 yıldan daha yaşlı, % 70'inin 150 - 200 yüzyıl öncesine, %10'unun da 80 - 100 yıl öncesine ait olduğu söylenebilir. Buna göre tarihsel yapıların % 80'den fazlası 100 yıldan daha yaşlıdır. Yapıların her yerleşmedeki yaşlar da farklılık göstermektedir. Örneğin Karşıyaka'da bulunan eski kentsel doku elemanları yaklaşık 100 yaşında iken, Bornova ve Buca'dakiler 100 yaşın üzerindedir. Konak'ta ise Levanten konutları 100 yaşın üstünde olabilirken, han, cami, çeşme gibi daha eski dönemlere ait yapılardan yaklaşık 400 yaşında olanlar bulunmaktadır. Ancak bu yapıların bir kısmı tamamen yıkılmıştır. Bir kısmı ise bazı tadilatlarla ya da tamamen orjinal ama tadil gerektiren bir durumda varlığını sürdürmektedir. Bazıları da günümüze gelinceye kadar küçük ekler dışında çok fazla tahribat görmemiş olup hemen her devirde içinde oturanlarca korunmuşlardır. Tarihi Kemeraltı'nda 421 sokakta, Alsancak (Punta)'da, Bornova, Buca ve Karşıyaka'da bu tür yapılar mevcuttur. Ancak bu tarihi kültürel değerleri barındıran eski kentsel alanlar her zaman bir problem olarak karşımıza çıkmıştır. Tarihsel kent alanlarının bir problem olarak ortaya çıkmasının ise nedenleri vardır. Bu nedenler; genellikle yapısal eskime, ekonomik nedenler, işlevsel nedenler ve bilinçli ya da bilinçsiz tahribatlar olarak belirtilebilir.

Orta Avrupa kentlerinin hemen hepsinde tarihsel çekirdek bugünde kent merkezi olma özelliğini korumaktadır. Bir açıdan bu durum, istenilen ideal koruma anlayışına uymaktadır. Bir taraftan da işlevsellik nedeniyle eski yapıların yıkılarak

yerine yenilerinin inşa edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü tarihsel kent dokusu içindeki yapılar günümüzde bir konuttan beklenen koşulları pek sağlayamamakta bu da söz konusu alanların yavaş yavaş terk edilmesine neden olmaktadır. Terk edilen yerlere daha düşük gelirli insanların yerleşmesi, bu konutları ve çevreyi bakımsızlaştırmaktadır. Tarihi yapıların bulunduğu bazı yerlerin gecekondu semtine dönüştürülmesi, bazı çıkar gruplarının amacına hizmet etmektedir. Böylece bir süre sonra yapılar ya kendiliğinden yıkılmakta, ya tamamen terk edilmekte ya da bu çıkar gruplarınca tahrip edilerek rant sahasına dönüştürülmektedir. Nitekim, Kemeraltı'nda özellikle Varyant kesimindeki ve İkiçeşmelik civarındaki eski kentsel alanlarda bu durum çok açık bir şekilde gözlenmektedir. Burada oturan vatandaşlar, genellikle gelir düzeyi düşük ailelerden oluşmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak vatandaş karnını doyurmaktan başka bir anlayışa sahip olamamakta, içindeki yapının değerini fark edememektedir. Eski kültür izleri de yavaş yavaş kaybolmaktadır. O nedenle eski kentsel dokuların korunması, aynı zamanda sosyal ve kentsel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problemi çözebilmek için yapılması gerekenlerden en önemlisi, halkın bu konuda bilinçlendirilmesidir. Ayrıca sahip çıkarak koruma anlayışının benimsenmesinin sağlanmasıdır. Bu da halkın, turizm faaliyetleri ile yakından ilgili olan bu kültürel faaliyetlerden elde edilen ekonomik, sosyal ve kültürel kazançlardan ve yaratılan istihdamdan pay alması ile sağlanabilir. O halde çok yönlü bir koruma anlayışı ve etkin planlama şarttır.

Koruma alanı olarak seçilen yerlerde doğal yapı, tarihi gelişim, görsel ve fiziksel özellikler, arazi kullanımı, işlevsel ve ekonomik baskılar, ulaşım düzeni, mülkiyet durumu, teknik donanım, halkın sosyo - ekonomik yapısı, koruma konusundaki eğilim, korumanın değişen sosyal ve ekonomik yapı ile ilişkisi ve sorunları, yasal, yönetsel ve mali olanaklar, önceki çalışma ve kararlar incelenmeli, aynı yanlışlıklar tekrarlanmamalıdır. Bunu başarabilmek için de o günkü potansiyeli bilmek ve bu özelliklerinin günümüzdeki yerini belirleyebilmek gereklidir.

İnceleme alanı olan Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak, sahip olduğu çekicilikler yönünden oldukça zengindir. Bu zenginlik, iklim, coğrafi koşul avantajları, tarihi, kültürel dokusu ile ortaya çıkmış olup diğer yerleşmelere göre ayrı bir özellik kazanmaktadır. Çünkü farklı uygarlıkların ve farklı milletlerin bir arada yaşadığı bir Coğrafya'da ortaya çıkan kozmopolit bir zenginliktir. Bu nedenle İzmir

kentinde bu potansiyeli oluşturan etmenler ışığında eski kentsel doku elemanları incelenmiş ve gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

1. 1. Bornova İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları

Bornova, Birunabat - Burunova (Dış şehir) anlamına gelmektedir (Oikonomos - Slaars, 2001: 25). Çünkü Bornova, sınırları içinde bulunan dere ve çayların taşıdığı malzemeleri biriktirmesiyle oluşan bir birikinti yelpazesinde kurulmuştur. İzmir'in kuzeydoğusunda, Yamanlar Dağı eteklerindeki bu yerleşim, tarih boyunca Etiler (Hititler), Frigler (M.Ö. 2000 - 1200), Kimriler, İyonlar (M.Ö. 1200 - 610), Lidyalılar (M.Ö. 610 - 546), İranlılar (M. Ö. 546 - 333), Makedonya Krallığı (M.Ö. 333 - 323), Asya Krallığı (M.Ö. 323 - 263), Bergama Krallığı (263 - 130), Roma - Bizans İmparatorluğu (130 - 1076), Selçuklu Türkleri (1076 - 1425), Osmanlı Türkleri (1425 - 1919) ve Yunanlılar tarafından işgale (1919 - 1922) uğramıştır. Daha sonra Türkiye devleti egemenliğinde varlığını sürdürmüştür.

1881 yılında belediye olan Bornova, bu dönemde zengin Levantenler'in sayfiye evlerinin bulunduğu bir yerleşim olmasına rağmen Fransız köyü olarak anılmaktadır. Çünkü burada oturan yabancı ailelerin daha ziyade Fransız aileler olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Suşehri "Ville d'eau" olarak da bilinmektedir (Arıcan, 2003: 60). Çünkü Bornova, yukarıda da belirtildiği gibi çok sayıda dere ve çayın beraberinde getirdiği malzemeyi biriktirmesiyle oluşmuş bir koliviyal depodur. Bu akarsulardan en önemlisi ise Bornova çayı ve kollarıdır. Bu sular yerleşime doğal güzellik katmakla birlikte, canlı hayatı için de önemli bir kaynak olmuştur.

19. yüzyılda gittikçe gelişen ve gözde bir yerleşim olmaya başlayan Bornova'nın bu gelişimi, ulaşım kolaylığı ile daha da hızlanmıştır. Çünkü bu dönemde Kervan Köprüsü olarak bilinen Kemer'den karayolu, Bornova iskelesi vasıtasıyla da denizyolu bağlantısı bulunmaktaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısında İzmir - Kasaba 'Turgutlu' hattı üzerinden demiryolu bağlantısının kurulması, yerleşimi iyice cazip hale getirmiştir. Bu ulaşım ağı, zamanla Bornova'nın daimi bir yerleşim bölgesi haline gelmesine neden olmuştur. Ancak Levanten ailelerin köşklere ve evlerinin kuruluş

yerine bakıldığında, genellikle bu demiryolu ağına yakın olduğu dikkat çekmektedir. Daha sonra çevreye doğru bir gelişim söz konusu olmuştur.

Bornova'da 19. yüzyılda sayfiye evi olarak kurulan yapılar, oldukça görkemlidir. Günümüzde de varlığını önemli ölçüde koruyabilmiş olan bu yapılar, köşk olarak nitelendirilmektedir. Çünkü, normal bir konuttan çok daha büyük ve gösterişlidirler (Foto: 1 - 2). Ayrıca oldukça geniş bahçeler içerisinde inşa edilmiş ve bu bahçelerde türlü bitkiler yetiştirilmiştir. Köşklerin inşa tarzında belli bir plan ortaklığı bulunmamakla birlikte genellikle iki katlı, çok odalı ve büyük balkonludurlar. Isıtmada şöminelerin gösterişli yapısı dikkat çekmektedir (Foto: 3).

O dönemden günümüze varlığını koruyabilmiş bu yapıların bazıları şunlardır: Yeşil Köşk, Murat Evi, Edmund Giraud Evi, Donald Giraud Evi, Charlton Wittal Evi, Aliotti Evi, Maltas Evi, Belhomme Evi, Steinbüchel Evi, Well House, Kanalaki Evi, Chamaud Evi, Bari Evi, Paterson Köşkü, Pandespanian Köşkü, Paggy Köşkü.

Bornova'da, eski kentsel dokuya özgü yapı elemanları sadece köşkler değildir. Burada ikamet eden milletlerin inançlarına göre oluşturulan dini yapı elemanları da bulunmaktadır. Bunlardan günümüze kadar varlığını koruyabilmiş olanlar, St. Maria Magdalena Protestan Kilisesi ile Santa Maria Katolik Kilisesi'dir.

Geçmişten günümüze bu eski dokuyu oluşturan unsurlar elbetteki barınma ve dini amaçlı yapılardan ibaret değildir. Mezarlıklar da bu dönemin bir parçasıdır. Çünkü mezarlıklar varlığın bir başka kanıtıdır. Farklı milletlerin geleneklerine göre farklı tarzda mezarlıkları vardır ve bunlar gelecekte geçmişe ait birer belge niteliği taşımaktadır. Ayrıca kilise bahçelerinde de mezarlar bulunmaktadır. Bu mezarlarda, İzmir'de yaşamış ünlü Levantenler yatmaktadır. Günümüzde kilise bahçelerindeki mezarlar daha iyi korunmuş durumdadır. Bornova'da özellikle Santa Maria Katolik Kilisesi'nin bahçesinde İzmir'de yaşamış önemli Levanten ailelerinin mezarları bulunmaktadır.

Bornova'da eski doku elemanlarından bir diğer yapı, İzmir - Manisa arasında yer alan bir Kervan Yolu Köprüsü'dür. Bu köprü, Selçuklular zamanında kurulmuş olup, günümüzde Çiçekliköy ve Yakaköy arasında olup kalıntıları halen geçmişe ışık tutmaktadır.

1. 1. 1. Bornova Köşkleri

Bornova, 19. yüzyılda Levantenler'in en çok tercih ettiği yerleşim alanlarından biridir. Levantenler daha ziyade ticaretle uğraştığından buradaki evler genellikle başlangıçta sayfiye evi niteliğinde inşa edilmiştir. Çünkü Bornova, doğal güzellikler bakımından oldukça zengin, iklimi yumuşak bir coğrafyadır. Ayrıca verimli tarımsal alanları oldukça geniştir. Buralarda özellikle bamya üretimi önemlidir. Bahçelerinde ise nar ağaçları yaygındır. Nitekim Bornova'da ve İzmir'in diğer yerlerindeki köşklere tavan süslemesi olarak burada yetiştirilen tarımsal ürünler kullanılmıştır (Foto:).

Ulaşımın yerleşimi yönlendirici etkisi burada da kendini göstermiştir. Bornova köşklarinin birbirine oldukça yakın ve istasyona yakın mesafede kurulmuş olması bu konuya dikkat çekmektedir. Ayrıca bu evler Kurtuluş Savaşı zamanında karargâh olarak kullanılma gibi bir ortak kaderi daha paylaşmışlardır.

Levantenler'e ait diğer konutlar da istasyon boyunca yoğunluk göstermektedir. Bu caddeye o dönemde "Macropodora Bulvarı" denmektedir. Günümüzde bu bulvar üzerindeki tarihi yapıların bir kısmı farklı işlevlerle hayatını sürdürmekte iken bir kısmı kaderini beklemektedir (Foto: 13). Bu yapıları ve özelliklerini şu şekilde inceleyebiliriz:

Aliotti Evi

1820'li yıllarda Fransa soylularından olan Aliottis tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüz Gençlik Caddesi üzerinde bulunan yapı, aynı cadde üzerinde bulunan Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü karşısında olup konut olarak kullanılmaktadır (Foto: 4).

Bari Evi

Bu yapı, Ege Üniversitesi girişi yanında bulunmaktadır. Yapı, Barry ailesine ait olup günümüzde Ege Üniversitesi mülkiyetindedir.

Belhome Evi (Atatürk Kitaplığı)

1880 yılında büyükçe bir bahçe içinde İngilizlerce yaptırılan Köşk, zaman içinde yine yabancılar tarafından restore ettirilmiş ve çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Bu kullanımlardan biri, Bornova Belediyesi Konservatuvar Binası amaçlıdır. 1997 yılında ise Bornova Belediyesi tarafından restore edilerek günümüzdeki halini

almıştır. Bugün, Fevzi Çakmak Caddesi, no 34'te bulunan bina, Atatürk Kitaplığı olarak hizmet vermektedir (Foto: 5).

Charnaud Evi

1830'lu yıllarda inşa edilen yapı, gösterişli bir sayfiye evi olarak inşa edilmiştir. Steinbuchel Evi gibi Kurtuluş Savaşı zamanında karargâh olarak kullanılmıştır. Ancak günümüze, bazı kayıplarla ulaşmıştır. Gösterişli kemerli kapısı günümüz yol çalışmaları sırasında yok olmuştur. Bu, tarihe ne ölçüde değer verdiğimizizin göstergesi olarak örneklendirilebilecek bir olaydır.

Giraud Evi

1860 yılında babası Türkiye'nin ilk tekstil fabrikası kurucularından olan William Giraud tarafından inşa ettirilen yapı, uzun yıllar Venedik'in İzmir Konsolosluğu olarak kullanılmıştır. Giraud evi, günümüzde Fevzi Çakmak Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Başka bir ifade ile günümüz Sanat Sokağı yanında bulunan Dokuz Eylül İlköğretim Okulu karşısındadır.

Kanalaki Evi

1840 yılında bir Kanalaki adında bir Rus bayan tarafından inşa ettirilmiştir. Bu bayan halk tarafından prenses olarak bilindiğinden yapıya "Prenses Köşkü" de denilebilir. Bu yapı, sahiplerinin ölümü sonrasında uzun yıllar boş kalmıştır. Köşk, günümüzde Suphi Koyuncuoğlu İlköğretim Okulu bahçesinde olup okulun idari binası olarak kullanılmaktadır.

Maltass Evi

Maltass Evi, 1900'lü yıllarda La Fontaine Ailesi'nden Audrey Maltass tarafından inşa edilmiştir. Ağaçlarla kaplı geniş bir bahçe içerisindeki yapı, 4 katlı olmasına rağmen dışarıdan iki katlı bir görünüm sunan ilginç bir mimari ölçek taşımaktadır. Uzun yıllar konut olarak kullanılan yapı bir süre anaokulu olarak hizmet vermiştir (Bornova Expres, 2005). Bornova 83 sokak'ta bulunan yapı, 2005 yılında Büyükşehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu tarafından restore edilerek tekrar konut olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Murat Evi Köşkü (Perili Köşk)

1880 yılında İngiliz Edwards Ailesi tarafından inşa edilen köşk, Fevzi Çakmak Caddesi ile Gençlik Caddesi'nin kesişme noktasında, Anglikan Kilisesi (Protestan Kilisesi) karşısında bulunmaktadır. Bir rivayete göre uzun yıllar bu köşke geceleri bakire bir kız uğrayıp bir şeyler taşımıştır. Bu nedenle yapı, halk arasında “Perili Köşk” olarak da bilinmektedir. Geniş bir bahçe içerisinde inşa edilmiş olan yapının arka kısmında bir de hamam bulunduğu belirtilmektedir (Arıcan, 2003: 149).

Bu köşk, uzun süre bakımsız bir şekilde kaderini bekledikten sonra 1977'de Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağışlanmıştır. 1997 yılında ise Kültür Merkezi yapılmak üzere Bornova Belediyesi'ne kiralanmıştır. Günümüzde ise Murat Köşkü Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiş olup Ege Üniversitesi öğrencilerinin hem dinlenebilecekleri hem bilgilenecekleri bir mekâna dönüştürülmüştür (Foto: 2).

Paggy Köşkü

1800'lü yıllarda Fontan d'Escalon tarafından inşa ettirilen köşk, Ege Üniversitesi kütüphane binası olarak kullanılan Well House'nin tam karşısında bulunmaktadır. Günümüzde Gençlik Caddesi üzerindedir.

Pandispanian Köşkü

Yapı, 1882 yılında Pandispanian ailesi tarafından inşa ettirildiğinden bu adla anılmaktadır. Günümüzde ise “Yeşil Köşk” olarak bilinmekte olan yapı, 1982 yılında restore edilerek Ege Üniversitesi'nin üst düzey konuklarına ev sahipliği yapmıştır. Eski tren istasyonu son durağında günümüz Ege Üniversitesi girişinde yer alan yapı, 1993 ve 1995 yıllarında iki restorasyon daha geçirmiştir. Günümüzde 373 sokakta Ege Üniversitesi kampüs alanı içinde üniversite çalışanlarının dinlenebilecekleri ve hoşça vakit geçirebilecekleri bir akademi kulüp olarak hizmet vermektedir (Foto: 1).

Peterson Köşkü

1859 yılında bir İngiliz tüccar olan John Peterson tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüz Mustafa Kemâl Caddesi üzerinde bulunan köşk, çok sayıda odası ve 54 bin metrekarelik geniş bahçesi ile görülmeye değerdir. 1978 yılında İzmir İl İdaresi Anıtlar Yüksek Kurulu kararı ile kamulaştırılan yapı, bugüne kadar yedi restorasyon

geçirmiş olup, 1991 yılında Kültür Bakanlığı tarafından 49 yıllığına Büyükşehir Belediyesi'ne kiralanmıştır.

Steinbuchel Evi

1860 yılında İngiliz John Maltass tarafından inşa ettirilen köşk, Hürriyet Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bu yapı, Kurtuluş Savaşı zamanında Atatürk tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. Günümüzde Ege Üniversitesi Rektörlük binası karşısında bulunmaktadır.

Well House (Kuyulu Ev)

Bu yapı, Whittal Köşkü sahibi Charlton Whittal'e aittir. Bir atın etrafında dönerek su çeken dolabı döndürdüğü bir kuyu çevresinde kurulduğundan dolayı bu adla anılmakta olan yapı, o dönemlerde rağbet gören bir mekândı (Foto: 9). Diğer gibi (Büyük Ev) Gençlik Caddesi üzerinde bulunan bina, günümüzde Ege Üniversitesi Kütüphane binası olarak kullanılmakta olan bahçe'de malikâneye ait sütunlar hâla varlığını korumaktadır. Bu bina geçmişte bir süre Bornova'da bulunan İngilizler'e kulüp hizmeti de vermiştir.

Whittal Köşkü (Büyük Ev)

19. yüzyılda İngiliz Charlton Whittal tarafından inşa ettirilen bina, tarihi süreçte çok değişik amaçlar için kullanılmıştır. Bir süre Hollandalı rahibeler için manastır olarak kullanılan bina, daha sonra Giraud ailesine satılmıştır. Giraud ailesinden sonra kamulaştırılmıştır. Günümüzde ise Gençlik Caddesi üzerinde Ege Üniversitesi Rektörlük binası olarak hizmet vermektedir.

1. 1. 2. Dini Yapılar

Bornova, İzmir'de ilk yerleşim nüvelerinin geliştiği alan olması bakımından köklü bir tarihi geçmişe sahiptir. Farklı milletlerin egemenliği, farklı dini yapıların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak genel olarak Hıristiyan ve Müslüman toplum yapıları olarak gruplandırma yapılabilir. Bu durumda kiliseler karşımıza çıkmaktadır. Bornova içerisinde 3 kilise varlığından söz edilmektedir. Bu kiliselerden; Santa Maria Katolik Kilisesi ile St. Mary Magdalena Kilisesi, yerleşim içerisindeki varlıklarını günümüzde de sürdürmektedir.

Santa Maria Katolik Kilisesi

Santa Maria Katolik Kilisesi, 1797 yılında inşa edilmiştir. 1832 yılında restorasyon geçirerek günümüzdeki görünümü alan yapı, hâlâ faaliyettedir. Bugün Bornova Cumhuriyet Meydanı'nda Kars İlköğretim Okulu yanında bulunan kilise, koruma altına alınmıştır (Foto: 10). Bu kilisenin bahçesinde İzmir'de yaşamış ünlü Levantenler'den bazılarının mezarları da bulunmaktadır.

St. Mary Magdalena Kilisesi, (İngiliz Kilisesi)

St. Mary Magdalena Kilisesi, 1857 yılında Whittal tarafından inşa ettirilmiştir. Bu kilise, uzun yıllar İngilizlere hizmet etmiştir. Günümüzde yapısal özelliğini koruyan kilise, Bornova, Suphi Koyuncuoğlu Lisesi girişinin yanında bulunmaktadır (Foto: 11). Ancak bahçesi oldukça bakımsız bir durumdadır.

2. 2. Buca İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları

Buca ismi ilk olarak Fransız konsolosluğunun 1688 deprem kayıtlarında yer almaktadır. Ancak yerleşimin adına ilişkin çeşitli anlatımlar bulunmaktadır. Erpi, İconomos ve Kararas'tan Buca adının Yunanca bir kapalı açının dip tarafı anlamına gelen Kohi, Gonia ve Bugia kelimelerinden türediğini ve bazı arkeolog kayıtlarında Ruza adlı bir köyün Buca olabileceğinin belirtildiğini nakletmektedir. Bir de Bizans Dönemi'nde yaşamış bir toprak zengini olan Vuza - Vuzas adlı kişiden kaynaklanabileceğinin aktarıldığını yazmaktadır. Batı kaynaklarında ise kelimenin Boudja, Budjia, Bougieh ve Borja şeklinde kullanıldığını bildirmektedir (Erpi, 1987: 8). Göçmenoğlu ise Buca'nın Türkçe Bucak'tan esinlenmiş ve Rumca "köşe ya da kıyıda köşede kalmış ev" anlamındaki "Boyios" sözcüğünden türemiş olduğunu yazmaktadır (2005: 75).

Buca, İzmir'in güneydoğu kesiminde bir plato alanı üzerinde kurulmuştur. Buca'daki ilk yerleşimlerin M. Ö. 630 yıllarına kadar uzandığı ve Dereköy, Kangölü, Kozağacı'nın bunlardan olduğu belirtilmektedir (Erpi, 1987: 8). Bu yerleşimler Buca'nın güney aksında yer almaktadır. Güney yönlü bu gelişim, daha sonra Buca'nın 5 km doğusunda bulunan Thriz (Meşe) Köy yönünde ilerlemiştir.

Yerleşimin bu gelişimi, adı geçen alanlarda bulunan çeşitli kalıntılarla da doğrulanmıştır. Buca, topografik açıdan fazla yüksek olmayan tepelerle ve bu tepeler arasında akan birçok derenin meydana getirdiği bir yapıya sahiptir. Bu nedenle verimli tarım alanlarının bulunduğu bu sulak alanların yerleşim için tercih edilmesi oldukça doğaldır. Bu verimli alanlar üzerinde iklimin de ılıman koşullar sağlaması neticesinde çok çeşitli sebze ve meyve yetiştirilebilmiştir. Bir yerleşimi sürekli kılan özellikler, insanların o alanda geçimini sağlayacağı ekonomik aktiviteleri zorlanmadan yapabilmesi ile ilgilidir. Bulunduğu ortamdan geçimini rahatlıkla sağlayan bir toplum göç etmek zorunda da kalmayacaktır. Böylece orada uzun ömürlü bir medeniyet oluşacaktır ki, Buca bu medeniyetlerden biridir.

İlk yerleşimin M.Ö. 630'lu yıllarda başladığı belirtilen Buca, 1400 yıllarında da İspanya'nın zalim davranışlarından kaçan Seferad Yahudileri'nin göçüyle büyümüştür. Yakın tarihte, verimli tarımsal alanları nedeniyle bir Rum köyü olarak büyümeye başlayan yerleşim, 19. yüzyılda Osmanlılarla İngilizler arasında ticaret anlaşması yapıldıktan sonra gemi ticaretiyle uğraşmaya başlayan Avrupalı iş adamlarının da ikametgâhı olmuştur. Bu zamanda İzmir'in 9 km güneydoğusunda bir köy niteliğinde olan Buca, sahile nazaran nispeten serin havası ve doğal güzelliği dolayısıyla özellikle Levantenler'in yerleşim için tercih alanı olmuştur. Buca'da daha ziyade İngiliz ve Almanlar yerleşmişlerdir. Yapılan arazi incelemelerinde, yerleşimde belli bir mahalle düzeni kurmamış olan Levantenler'in, geniş arazileri istimlâk etmiş oldukları gözlenmiştir.

Buca'daki yerleşim alanları genellikle IV. sınıf arazilere tekabül eden neojen tortulları üzerinde kurulmuştur. 19. yüzyılda Levantenlerin sayfiye evlerinin kurulduğu bu alanlar, zamanla bazı gelişmelerle daha da cazip hale gelerek büyümeye devam etmiştir. 1856'da Levantenlerin öncülüğünde kurulan Hipodrom buradaki canlılığı arttıran etmenlerden biri olmuştur. 1860'lı yıllarda ise Otoman Railway Şirketi tarafından yapılan İzmir - Aydın demiryolu hattının Buca'ya uzatılması, Levantenlerin bu yerleşime olan ilgisini kamçılamıştır (Erpi, 1987: 12). Böylece önceleri sadece küçük bir sayfiye yerleşimi olan Buca, gittikçe daimi bir yerleşim bölgesi haline gelmiştir.

Doğal çevre koşulları bakımından İzmir'deki en bakir alanlardan olan yerleşim, tarımsal potansiyeli de yüksek olduğundan, nüfusu çekmeye devam etmiştir. Nitekim, Kızılcıllu Deresi, Buca Deresi, Kozağacı Deresi, Kangöl Deresi, Arap Dere, Döşeme Dere, Çorlu Dere, Hırsız Dere gibi daha pek çok küçük dere ya da çaylarla toprakları sulanmakta olan Buca'nın hemen her köşesinin bağlarla, incir, tütün ve zeytin bahçeleriyle çevreli olduğu çeşitli kaynaklarda anlatılmaktadır. Buca'nın kurulduğu alanın arazi yapısı incelendiğinde (harita.....), anlatılanların bir hayal ürünü olmadığı anlaşılabilir. Bu alanda avcılık faaliyetlerinden söz edilmesi, doğal hayatın tüm canlılığıyla sürdüğünün bir başka kanıtıdır. Tüm bu özellikler buradaki yaşamın çekiciliğini arttıran etmenler olmuştur. Böylece yerleşim göç almaya devam etmiştir. Bu göçlerden en yoğun olanlarından ikisi, Rumlar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Buca'ya Rum göçlerinin ilki 1770, ikincisi 1826 - 1827 yıllarında Mora Yarımadası'nda çıkan Orlof ve İbrahim Paşa isyanlarıyla olmuştur (Erpi, 1987: 14). Mora ve Ege adalarından özellikle de Sakız Adası'ndan kaçan Rumların bir kısmı Buca'ya yerleşmişlerdir. Buca evlerinin Sakız evlerine benzer olması, burada yerleşenlerin daha ziyade bu isyanlardan kaçarak gelen Sakızlı iş adamları olmasındandır. Aşağı Mahalle olarak bilinen bugünkü Uğur Mumcu caddesi'ne dik inen sokaklar ve civarı genelde bu Sakızlı zenginlerin yerleştiği alanlardır. Görünen o ki, Sakızlı iş adamı ve tüccarların bir kısmı, daha güvenli ve canlı olması nedeniyle ticaret için İzmir'i, daimi yerleşim alanı olarak da elverişli doğal çevre nedeniyle Buca'yı benimsemişlerdir. Sakızlı tüccarların evleri, Sakız mimarisi olarak bilinen, sade cumbalı taş evlerdir (Foto: 21 - 22). Buca evlerinin en eskilerinin ahşap, sonrakilerin taş malzemeye yapılmış olması, ekonomik yapının iyileşmesiyle özdeşleştirilmektedir. Ancak tek sebep bu olmamalıdır. Çünkü konut tiplerini fiziki coğrafya şartları yanında beşeri coğrafya şartları da etkilemektedir. Bu açıdan bakıldığında, Buca evlerinde Sakız karakteri, öncelikle fiziki şartların etkisindedir. Çünkü Sakız, Akdeniz ikliminin etkili olduğu bir yerleşimdir. Evler, bu nedenle cumbalı, bahçeli ve taş malzemelidir. Buca iklimi de Akdeniz İklimi'nin kıyı Ege bölümü'ndeki ılıman karakterini göstermektedir. Yerleşimin bulunduğu alan topografik olarak Konak'a göre nispeten yüksek olsa da fazla yüksek sahalara sahip değildir. Genelde Aygır tepeleri, Ortatepe, Cumaova Tepesi, Değirmenli Tepe, Kara

Tepe, Kale Tepe gibi tatlı meyilli bir arazi üzerine kurulmuştur. Bu nedenle kışın fazla soğuk görülmediği gibi şiddetli rüzgârlara da pek rastlanmaz. Bu nedenle evlerde belli bir cephe yönü benimsenmemiş olup sokağa uyum gösterdikleri dikkat çekmektedir. Genelde sokağa bakan cephe yönünde bir ana giriş kapısı evin avlusuna açılmaktadır. Bazı evlerde arka kapı özelliği de görülmektedir.

Doğal yapının yanı sıra, ekonomik ve kültürel yapı da evlerin inşasında belirleyici rol oynamıştır. Öyle ki, iç mekânlarda mermer ve diğer farklı taşların kullanılması da onların ekonomik gücü yanında, zerafet sahibi olduklarını da göstermektedir. Bu yapıların günümüzde varlığını büyük ölçüde koruyabilmiş olmaları da kullanılan taş malzeme ile ilintilendirilebilir. Çünkü bir deprem bölgesinde bulunan ve önemli depremler atlattığı olan kentin bu kısmındaki evlerin ayakta kalabilmesi, bir ölçüde kullanılan malzemeyle ilgilidir.

Buca, jeolojik açıdan konglomera, kumtaşı, kiltası ve çamurtaşları gibi kırıntılı kayalar ile bunlar arasında arakatman olarak bulunan kireçtaşı, marn ve tüflerden oluşan alt birim, kalın, düzgün tabakalı, çatlaklı ve dayanımlı kireçtaşı ve marnlarla karakteristik üst birim ve pembe, gri renkli volkanitlerden ibarettir (Koçman,1998: 42, Oban, 2000: 13). Bunlardan alt birimin yayılım gösterdiği alanlar; Buca'nın batı ve güney kesimleri, Vezirağa Mahallesi, Altay Mahallesi ve Gürçeşme'dir. Üst birim; yine Gürçeşme, İşçi Evleri ve Şirinyer'de, Akevler, Evka 1, Tınaztepe Kampüs alanı ve SSK, Hastanesi civarındadır. Genellikle andezit ve benzeri kayalardan ibaret olan andezit ise Şirinyer ve Evka 4'de bulunmaktadır. Görüldüğü gibi Buca ve çevresinde alüvyon ve dolgu alanlarından bahsedilmemektedir. Genel olarak sahada metamorfik temel üzerinde bulunan neojen göl tortulları (fliş) ve mesozoik yaşlı kireçtaşları bulunmaktadır. Bu da zemin özellikleri bakımından yerleşimi Konak ve Bornova'nın sahil kesimine nazaran daha güvenilir kılmaktadır (Harita 3). Ancak o dönemde Buca'ya yerleşenlerin bu hususu düşünerek yerleştikleri konusunda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Eski dönemdeki Buca yerleşmelerinde zemin güvenliğinden ziyade doğal güzellik, tarımsal verimlilik ve iklim gibi özellikler ön planda düşünülmüştür. Doğal ortam koşullarının, özellikle havası ve çevre güzelliğinin yerleşmede etkili olduğu belirtilmiştir. Nitekim, çeşitli kaynaklarda, Buca'yı ziyaret eden gezginlerin ifadeleri

de bu görüşü destekler niteliktedir. Bu gezginlerden Evliya Çelebi, Buca'nın pınarlarından ve üzümlerinden bahsederken doğal güzelliğini vurgulamaktadır. Zamanla verimli tarımsal potansiyelin cazibeyi arttırdığı, demiryolu vasıtasıyla tarıma bağlı iş kollarının yaygınlaştığı ve ticaretin canlandığı vurgulanmaktadır. Önemli olan, tüm koşullarının yerleşim için Buca'da uygun olmasıdır. Ancak çeşitli kaynaklarda, deprem zamanlarında İzmirli'lerin Buca çevresini mesken tuttuğundan bahsedilmektedir. Ayrıca o dönemde yapılan evlerin en fazla iki kat olması da deprem açısından bir diğer koruyucu önlemdir. Bu da Buca'yı yerleşim açısından İzmir'in diğer semtlerine nazaran daha cazip hale getirmektedir. Bu nedenle uzun yıllar gözde bir yerleşim alanı olagelmış ve zengin bir kültür mirası oluşturmuştur.

Buca'da sadece Levanten ve Rum nüfus yerleşmemiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru Buca, göç almaya devam etmiş ve gittikçe nüfuslanarak büyümüştür. Buca, 19. yüzyılın son dönemlerinde ve özellikle 20. yüzyıl başında Arnavutluk, Yunanistan ve Rumeli'den göç almıştır. Buca'ya Balkanlar'dan ilk göç hareketleri 1913 Balkan Savaşı ve 1914 - 1918 I. Dünya Savaşı sonrasında yaşanmıştır. Geldikleri yerlerde daha ziyade tarım ve hayvancılıkla uğraşan Arnavutluk, Yunanistan ve Yugoslavya göçmeni vatandaşlar, bu ekonomik etkinliklerini Buca'da rahatça sürdürebilecekleri coğrafi koşulları görmüşlerdir. Böylece Levantenlerin yerleştiği İstasyon Caddesi (Atadan Caddesi ya da günümüzde Uğur Mumcu Caddesi) gerisindeki tarım yapılabilecek alanlara yerleşmişlerdir. Örneğin Yaylacık Mahallesi, Selanik Yaylacık Köyü'nden göçenlerin oluşturduğu bir mahalledir. Yukarı Mahalle de daha çok tarımla uğraşan göçmen kesim tarafından iskân edilmiştir.

İkinci bir göç dalgası, 1950 yılından itibaren kentleşme hareketleri etkisiyle görülmüştür. Ancak bu dönemdeki göçler daha ziyade kırsal kesimlerden olan iç göçlerdir. İç göçler, İzmir'in diğer yerleşmelerinde olduğu gibi Buca'da da gecekondulaşmanın başladığı ve fiziksel görünümün bozulmaya uğradığı bir dönemdir. Çünkü kırsal kesimden gelenler, tarım alanlarında plansız evler inşa ederek buradaki kırsal fizyonomiyi de olumsuz etkilemişlerdir.

Buca'da Türk nüfus hakkında pek bilgi bulunmamaktadır. Ancak Buca'da Türkler'in yerleştiği kesim olarak Tıngırtepe (Tıngıroğlu Tepe) mevkiinden bahsedilmektedir (Erpi, 1987: 13). Buca'da oldukça az olarak bahsedilen Türk nüfus

içinde en tanınmış olarak Evliyazade ailesi gösterilmektedir. Evliyazade ailesi, bugünkü Uğur Mumcu, o zamanlar Atadan Caddesi ya da İstasyon Caddesi üzerinde istasyona bitişik bir evde oturmuşlardır. Ticaretle uğraşan Evliyazadeler, İzmir'in en zengin aynı zamanda saygı gören ailelerinden olmuştur. Bucalı en eski Türk ailesi ise Göçmenoğlu'nun incelediği kayıtlara göre Buca'dan Koşuyolu'na giden alanda bağı bulunan Şit Ağa ve yakınlarıdır (2005: 143).

Buca, farklı milletleri bir arada barındıran bu nedenle zengin bir kültürel mirasa sahip olan İzmir kentinin küçük bir örneği gibidir. Ancak Konak ve çevresinde iş ve eğlence merkezleri yoğunlukta iken Buca doğal güzellikleriyle farklı kültürlerin eseri görkemli ve evlere mekân olmuştur. Ancak günümüzde Levanten ve Rum mimarisi ile bağ alanları arasındaki bu görsel şölen apartmanlara ya da gelişigüzel inşa edilmiş yapılara teslim edilmiş durumdadır. Eski kentsel dokuyu hatırlatan mimari eserler ve haritalardaki yer adları olmasa, Buca'nın o doğal güzelliğini hayal etmek neredeyse imkânsızdır. Öyle ki; Şirinyer'deki (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet') bağlardan ve zeytin bahçelerinden bugün hiçbir iz bulunmamaktadır. Ancak topografya haritasına bakıldığında, Şirinyer'de Buca Deresi ve kollarının uzandığı alanlar "buralar bağ idi" dercesine Buca Bağları ve Bucalimanı Bağları olarak adlandırılmıştır. Bilindiği gibi yer adları üzerinde toplumların kültürleri yanında coğrafyanın da büyük etkisi vardır. Oysa Meles Çayı üzerindeki Su kemerleri olmasa, yerleşimle ilgili tüm anlatılanların bir masaldan ibaret olduğu bile düşünülebilir.

Bağcılık ve hayvan yetiştiriciliği o dönemde Buca'nın en önemli uğraşlarındandır. Buca'da, Paradiso adıyla bilinen ve üzüm bağlarıyla meşhur bir yerleşim olan Şirinyer, at gezintilerinin de ana güzergâhını oluşturmaktadır. Bu nedenle Şirinyer için o dönemlerde cennet anlamına gelen "Paradiso" ifadesi kullanılmıştır (Göçmenoğlu, 2005: 145). Buca'ya gelirken köprüyü geçince su kemerleriyle insanı farklı bir dünyaya taşıyan Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet'), Kervan Köprüsü nedeniyle tüm yolların bağlantı, ticaret kervanlarının da ana geçiş noktasını oluşturmaktaydı.

19. yüzyılda Buca, İngilizlerin gerçek bir banliyösü haline gelmiştir. Bu yüzyılda küçük kır evleri, çim bahçeleri ve üzüm bağlarıyla karakteristik kazanan Buca, demiryolu etkisiyle iyice gözde bir yerleşim haline gelmiştir. Ekonomisi İngiliz

etkisinde olan Buca'da eğitim ve kültürel faaliyetler de bu toplumun öncülüğünde olup oldukça ilerlemiştir. Levantenler bu zengin coğrafya'da geniş bahçeli ve mimari açıdan göz okşayan büyük malikâneler yaparak buraların daha da güzel alanlar haline getirilmesini sağlamıştır. Hipodrom ve at yarışları, Alsancak - Şirinyer - Buca demiryolu hattı, futbol faaliyetlerinin başlangıcı, tenis ve golf alanları da Levantenler'in öncülüğünde Buca'ya kazandırılmış değerlerdir. Bu değerler ise Levantenlerin Buca'daki kent kültürüne katkısının bir başka örneğidir. Zengin bir ekonomi, zengin bir kültür çeşitliliği Buca'da zengin ve zevkli bir kent dokusu meydana getirmiştir. Bu doku, Buca'nın elverişli doğal ortam koşullarıyla bütünleştirilmiş Levanten ve Rumlar'a özgü malikâne, ev ve dini nitelik taşıyan yapıları ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kentteki sosyo - ekonomik yapıya bağlı olarak ticari faaliyetler için de başka yapılar inşa edilmiştir. Başka bir ifade ile insanlar, doğal ortamı ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirerek farklı türde yapıları ortaya çıkarmışlardır. Bu açıdan bakıldığında, Buca bir anlamda insanın mekânı nasıl algıladığı ve kullandığı konusunda adeta bir doğa - tarih - kültür müzesi örneğini sunmuştur. Ancak günümüzde artan nüfusun etkisiyle yapılaşma baskısı bu tarihi dokuyu boğmaktadır. Buca, Dokuz Eylül Üniversitesi, SSK Hastanesi, Hipodrom, Gölet, Kaynaklar dinlenme alanları, Mevlana, Yedigöller gibi tesislerle yoğun bir göç çekim alanı oluşturmaktadır. Ayrıca cezaevinin varlığı da gün içerisinde nüfusun artmasında etkili bir diğer faktördür. Ancak yine de Buca, İzmir merkezde yeşil alanı en geniş yerleşimlerden biridir. Yerleşim içerisinde beş katı aşmayan yapılaşma ve müstakil konut düzeni de diğer merkez ilçelere nazaran daha yaygındır. Bu nedenle Buca, eski yapıların restore edilerek günlük yaşama katılması halinde daha da yaşanabilir bir kentsel ortam oluşturarak diğer yerleşimlere örnek teşkil edecektir.

1. 2. 1. Buca'da Eski Kentsel Doku Elemanları

Buca'daki Levanten mimarisi, doğal çevreye olan özen bakımından ayrı bir özellik taşımaktadır. Çünkü buradaki malikâneler, genelde büyük bahçeler içerisine inşa edilmişlerdir. Bu bahçeler içerisinde de bitki tür ve çeşitliliğinin zengin olmasına dikkat edilmiş hatta çeşitli hayvanlar beslenerek, adeta doğal hayatı koruma alanı haline getirilmiştir. Bu yerleşim düzeni tıpkı Akdeniz Limanlarındaki gibi bahçe

kentlere benzemektedir. Bu şekilde bir yerleşim düzeni, gerçek kent tanımını vermektedir. Çünkü kentler, sadece yapılarla değil, doğal çevresiyle ve içinde yaşayan bireyle bir bütün olarak düşünüldüğünde sağlıklı bir kent olabilmektedir.

Buca'da Levantenler'e ait en önemli yapılar; Rees Malikânesi, Baltacı Malikânesi, De Jongh Malikânesi, Gavrilî Konağı, Forbes Köşkü, Russo Köşkü, Aliotti (Hasan Ağa Köşkü) ve Hacı Davut Fargoh Konağı'dır. Ancak söz konusu köşkların dışında özgün mimari yapıda evler de bulunmaktadır. Bu evler özellikle İstasyon Caddesi boyunca (Atadan Caddesi ya da günümüz Uğur Mumcu Caddesi) sıralanmıştır. Ayrıca Dutlu Sokak olarak bilinen ve bugün Kültür Sokağı ya da Barış Manço Sokağı olarak adlandırılan sokak, boydan boya bu mimari ile günümüze farklı bir görsel şölen yaşatmaktadır (Foto: 22). Görüldüğü gibi Buca, Levanten ve Rum mimarisi açısından oldukça zengin bir görünüme sahiptir.

Buca'da evlerin dışında eski İzmir'i hatırlatan ve kentin ticari hayatında önemli bir yeri olan tarihi su kemerleri ve bunun gerisinde mağaralar bulunmaktadır. Bu kalıntılar, geçmişe tanıklık eden önemli yapılardandır.

Kilise ve okullar, Buca'daki geçmiş yaşantının belgeleri olarak gösterilebilecek diğer yapılardır. Buca'da belirttiğimiz bu değerlerle beraber Büyükşehir Belediyesi tarafından toplam 536 tarihi ve doğal yapı tespit edilmiştir. Bu yapıların büyük bölümünü konutlar oluşturmaktadır. Konutların dışında günümüzde mevcut olan beş kiliseden üçü (Protestan Kilisesi, Katolik Kilisesi, Ortodoks Kilisesi, İngiliz Kilisesi) ve iki camii (Muradiye Camii, Arnavut Camii) ulaşmıştır. Buca'nın geçmişine ışık tutan ve tarihlendirmede en iyi sonuçlara ulaşabilmeyi sağlayan bir diğer önemli belge de Protestan Kilisesi bahçesinde bulunan mezarlardır. Bu yapılar ve günümüzdeki durumları, şu şekilde açıklanabilir:

1. 2. 1. 1. Buca Köşkları

Aliotti Malikânesi

Aliotti Malikânesi, Buca'da en geniş, İzmir'de Fuar'dan sonra ikinci büyüklükte bahçesiyle diğer köşklarından farklılık göstermektedir. Bu köşk, adından da anlaşılacağı üzere bir İtalyan taciri olan Aliotti'ye aittir. Ancak bir sayfiye binası

olarak inşa edilen köşkün ana binası günümüze ulaşmamıştır. Hizmetliler için yapıldığı belirtilen birkaç tek katlı yapı, bir bağ köşkü, bir kuş kafesi ve bahçeye ait kameriye gibi düzenlemeler hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu bahçe ve Köşk, hem genişliği, hem de o dönemdeki fonksiyonları bakımından diğerlerinden biraz farklılık göstermektedir. Şöyle ki; Aliotti'nin bahçede zürafa, geyik, tavus kuşu gibi hayvanlar beslediği, hatta bunların bahçe içinde serbestçe dolaşabildikleri aktarılmaktadır (Erpi, 1987: 172). Bahçenin bitki kompozisyonunda ise özellikle çam (kızılçam) ve dut ağaçlarının bulunduğu ve bu dut ağaçlarının bahçe içinde küçük bir yol etrafında boydan boya uzandığı anlatılmaktadır. Ancak günümüze kadar bu ağaçların korunamadığı görülmüştür. Hasan Ağa Bahçesi, 1926 yılında Sarıgöllü Hasan Ağa'ya satılmıştır. Hasan Ağa zengin doğal bitki örtüsüyle kaplı bu bahçeyi, halka açarak bir mesire yeri gibi kullanılmasını sağlamıştır. Bahçenin Hasan Ağa Bahçesi olarak kalması bu vesiledendir.

Hasan Ağa Bahçesi günümüzde belediye mülkiyetinde olup içerisinde çeşitli bitki ve hayvan türleriyle Buca halkının en önemli dinlenme yerlerinden biridir. Bahçe içindeki tarihi yapılar ise Belediye nikâh salonu ve diğer işler için kullanılmaktadır. Bahçenin bakımlı olduğu söylenebilir; ancak eski haline uygun dekorasyonlara yer vermek geçmişe saygı bakımından gereklidir. Ayrıca bahçe içine sonradan inşa edilen bazı yapıların mimari açıdan eskiye tezat görüntü sunması, bahçenin gizemli havasını yok etmektedir. Bahçe duvarının özensizliği ve giriş çıkış kapılarının düzensiz açıklıklardan ibaret olması buranın alelade bir yermiş gibi görünmesine neden olmakta, halk ailece gelmeye çekinmektedir. Bahçenin duvarları eski mimariyi anımsatan tarzda taş süslemelerle örülebilir. Bu küçük ayrıntı, hem bahçenin sınırlarını net olarak belirleyecek hem de görsel açıdan daha sevimli hale getirecektir. Ayrıca, bahçe içerisinde çeşitli yerlere asılan yer bulduru panolarının metal yerine doğal malzemedeki panolar üzerine işaretlenmesi bu görselliği bütünlediği gibi zevkli bir tasarım ortaya çıkaracaktır. Binaların da restorasyonla eskiye uyumu sağlanabilirse, bahçenin Bucalılar için gerçek bir kültür mirası olduğu rahatlıkla fark edilebilecektir.

Baltacı Malikânesi

Baltacı Malikânesi, Buca'nın en eski malikânelerinden bir başkasıdır. Malikâne, 1868 tarihinde inşa edilmiş olup 1890'da İoyanis Ispartalıyan adlı Ermeni kökenli İzmirli zengin bir tüccarın eline geçmiştir (Erpi, 1987: 141). Daha sonra Yunan Milli Bankası yönetiminde bir süre Yunan çocuklarına yetimhane hizmeti veren bina, 1922 yılında Mustafa Kemâl Paşa'nın mülkiyetine verilmiştir. Bu nedenle "Gazi Köşkü" olarak da bilinmektedir. Paşa'nın emriyle okula dönüştürülen bina, Kurtuluş Savaşı yıllarında kısa bir süre hastane olarak kullanılmıştır. Hatta 1923 yılında bir yıl kadar Sağırlar ve Dilsizler Okulu, 1930'lu yıllardan sonra Buca Ortaokulu olarak hizmet veren bina, okulun başka bir binaya taşınması sonucu yatılı öğrenci yurdu olarak kullanılmıştır. Ek binaları ise okulun sosyal faaliyetleri için ayrılmıştır.

Malikânenin bahçesi diğerleri gibi geniştir ve çeşitli ağaç türleri özellikle de kızılçam ağaçlarıyla ve havuz etrafında çiçeklerle süslenmiştir. Ancak günümüzde bu bina oldukça bakımsız ve işlevsiz bir şekilde kaderini beklemektedir. Bu bekleme, binanın havuz kenarında bulunan heykelinin çalınması gibi bir kayıp meydana getirmiştir. Bir zamanlar Buca'nın en görkemli malikânelerinden olan yapıya bir an önce işlevsellik kazandırılması, kültürel turizm bakımından İzmir için önemli bir kazanç ve tarihe saygı ifadesi olacaktır.

Barff Köşkü (Eylül Köşk)

Barff Köşkü ise 1902 yılında inşa edilmiş olup Dokuzçeşmeler 24 Sokak'ta Dokuz Eylül Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu yanında bulunmaktadır. Bu köşk, günümüzde "Eylül Köşk" adı ile Dokuz Eylül Üniversitesi Lokali olarak kullanılmaktadır.

De Jongh Malikânesi

De Jongh Malikânesi, Buca'yı farklı mimarileri ve zengin kültürel yaşamlarıyla renklendiren görkemli yapılarıdır. Buca'nın en eski Protestan İngiliz Levantenleri tarafından 1877 yılında inşa edilen Malikâne, Menderes Caddesi üzerinde Buca Parkı karşısındaki alandadır. Forbes ve Rees'den farklı olarak zengin bir yazlık eve benzetilen De Jongh Malikânesi, bu İngiliz aileden sonra sırasıyla

İtalyan iş adamı Fratelli Sperco'ya ve yine bir İtalyan olan Dr. Aliberti'ye ikametgâh olmuştur (Erpi, 1987: 166 - 167).

Oldukça geniş bir arazi üzerinde çeşitli ağaç ve çiçeklerle süslü bir bahçeye sahip malikânenin bahçesinin bir köşesinde o dönemlerde “Güzel Hava Kulübü” olarak bilinen büyük bir tenis kulübünün olduğu belirtilmektedir (Göçmenoğlu, 2005: 26). Bu kulüp, Buca'nın zengin Levanten ailelerinin kadınlı erkekli gittikleri bir mekândır. Kadınlar burada akşam çayı içip kurabiyelerini yerken erkekler de tenis oynamaktaydı. Bu kültür, Buca'da yaşayan Levantenler'in eğitimin yanında spor ve sosyal hayata da büyük önem verdiklerini göstermektedir. Bu yapı, daha sonraları yanına yapılan başka binalarla birlikte sanatoryuma dönüştürülmüş ve 1973 yılından itibaren Sağlık Meslek Lisesi olarak hizmet vermiştir. Sağlık Meslek Lisesi'nin kapanması ile herhangi bir işlevi bulunmamaktadır. Bulduğu arazi sit kapsamına alınan malikâne, günümüzde SSK mülkiyetinde olup en son durumu yapılacak ihale ile ortaya çıkacaktır. Oldukça zevkli bir iç ve dış tasarıma sahip De Jongh Malikânesi, doğal çevre yapısı fazla bozulmadan korunabilmiştir (Foto: 16). Yapılması gereken, en kısa sürede işlevsel hale getirilmesidir.

Forbes Köşkü

Buca'daki en büyük malikânelerden bir başkası Forbes Köşkü'dür. Bu malikâne'nin Buca için ayrı bir önemi vardır. Çünkü Buca'ya demiryolu getirilmesinde Forbes'lerin en az Rees'ler kadar etkili olduğu bilinmektedir. 1908 yılında inşa edilen köşk, 1909 yılında bir yangın geçirmiş olup 1910 yılında da yeniden düzenlenmiştir. Değirmenli Tepe güneydoğusunda Kodis Tepe üzerinde oldukça geniş bir arazide zengin bitki örtüsüyle dikkat çekmektedir.

Buca'nın doğal ortam bakımından Hasan Ağa Bahçesi'nden sonra ikinci büyük alanında kurulan bu köşk, Forbesler'den sonra yine İzmir'de önemli bir Levanten aile olan Whittaller'e hizmet etmiştir. Daha sonra Köşk'e yakın bir konumda Buca SSK Hastanesi inşa edilmiştir. Forbes Köşkü yakınında herhangi bir mimari uyum göstermeden yapılan hastane binası, bu köşkün görkemine gölge düşürmektedir. Doğal ortamı bir ölçüde korunmuş bu alanda bir hastane binasının olması elbette hastalar açısından moral verici ve sağlıklı bir ortam oluşturmaktadır. Ancak görsel açıdan ciddi bir uyumsuzluk hatta çirkinlik ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde Kültür Bakanlığı tarafından restorasyonu devam eden köşk'ün görkemine gölge düşürmemek için en azından hastane binasının dış cephesinde köşke uyum projesi geliştirilebilir. Böylece hastalar psikolojik açıdan rahatlamanın yanında son derece farklı bir ortama girdiklerini ve burada bulunan değerlerin önemini kavrayabilirler. Çünkü burada selvi ve kızılçamlar arasında gerçek bir köşkün varlığı, mükemmel bir coğrafyada zengin bir tarih masalı ortaya çıkarmaktadır (Foto: 15).

Gavrili Malikânesi

Gavrili Malikânesi, Hacı Davut Fargoh Köşkü gibi İstasyon Caddesi (Atadan Caddesi, günümüz Uğur Mumcu Caddesi) üzerinde bulunmaktadır (Foto: 17). 1905 yılında inşa edilen ve yakın zamana kadar Pengelli ailesinin oturduğu bilinen köşk, bir süre Yapı Kredi Misafirhanesi olarak kullanılmıştır.

Hacı Davut Fargoh Köşkü

Hacı Davut Fargoh Köşkü, 1903 yılında inşa edilmiştir. İstasyon Caddesi (Atadan Caddesi, günümüz Uğur Mumcu Caddesi) üzerinde bulunan köşk, Buca Eşrafı'ndan Hacı Davut Fargoh'a aittir (Foto: 20). Bu köşk, oldukça görkemli bir yapıya sahiptir. 2000 yılına kadar Buca Belediye binası olarak kullanılan yapı, günümüzde Buca Belediyesi Kültür Sanat Merkezi olarak hizmet vermektedir.

Köşk çevresinde bulunan diğer yapılardan birinde hamam bulunmaktadır. Müştemilat olarak kullanılanlar ise günümüzde kütüphane ve kadın aktivite merkezi olarak hizmet vermektedir.

Rees Malikânesi

Buca'da sözü edilen önemli malikânelerden bir diğeri Rees Malikânesi'dir. Bu malikâne genelde yaz aylarında gelen bu nedenle de Buca halkı tarafından pek tanınmayan İngiliz Rees ailesi tarafından yaptırılmıştır. Malikâne, Bucalılar tarafından daha ziyade Hüseyin Ağa Bahçesi olarak bilinmektedir. Çünkü köşk, o dönemlerde Arnavut göçmeni olan bu şahıs tarafından bakılmaktaydı. Köşk, I. Dünya Savaşı yıllarında Vali Rahmi Bey tarafından kamulaştırılarak bir süre Yatılı Kız Öğretmen Okulu (Dar-ül Muallimat) olarak hizmet vermiştir (Erpi, 1987: 158). Erpi, bu okulun Osmanlıca adını "Dar'ül Muallimin" olarak yazmıştır. Ancak bu "erkek öğretmen okulu"dur.

Köşk kamulaştırılmış olsa da Rees ailesinin zaman zaman buraya gelip kalmasına izin verildiği de belirtilmektedir. Atlara ve at yarışlarına düşkün olduğu bilinen bu ailenin Buca ve Şirinyer (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet') arasında bir hipodrom yaptırdığı bilinmektedir. Bu hipodrom, o dönemde İzmir'in ve Buca'nın en önemli dinlenme ve eğlence mekânlarından biridir. Günümüzde ise, o dönemde yaptırılan haralarıyla varlığını sürdüren hipodrom, çevredeki yüksek binalar arasında adeta kaybolmuştur.

Rees Köşkü yıllar boyu farklı amaçlara hizmet etmiştir. Örneğin 1959 yılında İzmir Eğitim Enstitüsü iken, 1982 yılından günümüze ise Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dekanlık binası olarak hizmet vermektedir. Bir dönem İngiliz Konsoloslugu olarak kullanıldığı da bilinmektedir (Göçmenoğlu, 2005: 112). Günümüzde zaman zaman çeşitli film çekimlerinde kullanılan bina, işlevsel açıdan oldukça etkindir ve bir üniversite binası olarak da kültürel açıdan ayrı bir değer taşımaktadır. Ancak köşkün herhangi bir yerinde geçmişine ait durumunu anlatan yazı ya da fotoğraf bulunmaması eksikliklerdir. Sahip olunan değerlerin ne olduğunu bilmek, kullanarak korumada bireyi bilinçlendiren önemli bir davranıştır. Bu nedenle köşke ilişkin bir tanıtım broşürü hazırlanması kültürel açıdan önemli, modernleşme açısından da sorumluluktur. Ayrıca İzmir turizmi bakımından adeta bir can simididir. Çünkü köşkün bulunduğu arazi oldukça geniş olup bahçesinde çeşitli bitki örtüsü bulunmaktadır. Kızılçam, demir ağacı, sedir, çınar, zeytin, kermez meşesi, akasya, ıhlamur, dut, menekşe, erguvan, zakkum, defne, manolya, leylak gibi bitkilerin yanı sıra, erik, armut ve elma, şeftali, incir gibi çeşitli meyve ağaçları bulunmaktadır. Bu bitki örtüsü çeşitliliği günümüze aittir. Ancak o dönemde daha da fazla türün olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle köşk arazisi peyzaj açısından adeta görsel bir şölen alanıdır (Foto: 18). Rees Köşkü'nde o dönemlerde bu zengin doğal ortam içerisinde küçük bir de hayvanat bahçesinden de söz edilmektedir. Günümüzde etkin bir kullanımda olan bahçe ve köşk, Buca ve İzmir için önemli bir doğa, tarih ve kültür müzesi olarak turizm açısından büyük potansiyel arz etmektedir.

Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi dekanlık binası olarak kullanılan köşkün çevresinde farklı bilim dallarına hizmet veren başka binalar da bulunmaktadır. Bunlar mimari açıdan dış cephe olarak boya rengi, uzun pencereleri ve kiremit çatılarıyla köşke biraz da olsa uyum göstermektedir. Köşkün ön kısmında

2006 tarihinde inşası yenilenen bir kantin bulunmaktadır. Bu kantin, mimari özellik bakımından köşke uyumlu görüntüsüyle manzarayı bütünlemede ve diğer eski yapılar yanına inşa edilecek yeni binaların eskiyle uyumu bakımından örnek teşkil etmektedir (Foto: 19). Ancak diğer binalarda az önce bahsedilen renk, pencere yapısı gibi özellikler dışında uyum tam olarak yakalanamamıştır. Ayrıca kütüphane binası karşısında bulunan kantin, hiçbir mimari niteliğe sığdırılmayacak ölçüde özensiz bir yapı olarak sırtılmaktadır. Bu binanın bir an evvel yeni inşa edilen kantin gibi Köşk'e uyumlu bir şekilde yenilenmesi gerekmektedir. Aynı özen kampüs içerisindeki lojman, yemekhane gibi diğer binalar için de gereklidir. Bu değişim, geçmişten günümüze uzanan bir kültürün izlerini yeni ile uyumlu bir şekilde yaşatabilmek için gereklidir.

Rees ailesi tarafından yaptırılan hipodromun, Buca'nın gelişmesinde önemli bir yeri olduğunu vurgulamak için bu alan içerisindeki bir bölümde minyatür bir Rees Köşkü, atlar ve çevrede o döneme ait giysileriyle piknik yapan insan heykelleri konulabilir. Oluşturulan bir pano üzerinde o döneme ait fotoğraflar sergilenebilir. Buca'nın o dönemdeki doğal ortam koşulları, yerleşme ve ekonomik faaliyetlerine ilişkin büyük bir kabartma harita yapılarak o günden bugüne kaybedilen ve kazanılanların görülmesi sağlanabilir. Söz konusu harita, hava fotoğraflarıyla desteklenebilir. Bu alan at yarışlarının ve antrenmanların dışındaki zamanlarda düşük ücretli olarak ziyaretçilere açılabilir. Böylece günümüz gençliğinin geçmişi hakkında bilgi sahibi olmaları ve bu değerlerin önemini kavramaları sağlanabilir.

Russo Köşkü

Russo Köşkü, Buca'daki büyük malikânelerden biridir. Ancak mimari açıdan diğerlerinden daha farklı bir görünüme sahiptir. 1895 yılında inşa edilen bu yapı, bugünkü İş Bankası sokağında olup restorasyonu devam etmektedir (Foto: 14).

Buca'da bu malikânelerden başka Gouth, Prensese Borghese, Dr. Aliberti, Barff, Falbo Köşkü gibi büyük ve önemli başka yapılar da vardır. Ancak bu yapıların tamamı günümüze kadar özelliğini koruyamamışlardır. Bunlardan 1878 yılında inşa edilen Dr. Aliberti Köşkü, Kıbrıs Caddesi'nde bulunmaktadır.

Buca'daki malikânelerde dikkati çeken başlıca unsurlar; kuruldukları arazinin geniş ve bitki örtüsü bakımından zengin olmasıdır. Ancak bu bahçeler günümüze

kadar aynı özenle pek korunamamıştır. Hasan Ağa Bahçesi diğerlerine nazaran doğallığını daha iyi muhafaza edebilmiştir. Forbes Köşkü bahçesi ise bakımsız görünmektedir. De Jongh Malikânesi ve Baltacı malikâneleri de Forbes Köşkü ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Bu durum, söz konusu tarihi yapıların şu an herhangi bir işlevsel özellikte olmaması ile ilgilidir. Buradan da anlaşıldığı gibi kullanarak koruma, kültür mirasının sürdürülebilir kalkınmaya en etkin katılımıdır.

Buca'daki malikânelerde dış mimarinin birbirine benzer olduğu ve binaların büyük alan kapladığı dikkati çekmektedir. Bu durum, ekonomik yapının son derece iyi olduğunu, bu rahatlığın beraberinde de zengin bir sosyo - kültürel hayatı ortaya çıkardığını göstermektedir. Yapılarda ısıtma için oldukça süslü şömineler kullanılmıştır. Bu şöminelerin büyüklüğü ve kullanılan malzemenin şıklığı, odanın fonksiyonuna göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, girişteki ve salondaki şömineler daha gösterişli ve büyük iken diğer odalardakiler standart boyda ve birbiriyle aynı kalitededir. Ayrıca zengin Levantenler'in eğitime ne kadar önem verdiğini gösterircesine bir kütüphane bölümünün varlığı söz konusudur. Malikâneler iki katlı olup oda sayısı fazladır. Alt kat günlük hayatın geçirildiği bölüm iken üst katlar da misafir odaları ve özel odalar bulunmaktadır. Alt katta büyük bir salonun varlığı görülür. Bu salonlar, şeref misafirlerinin karşılandığı, eğlencenin yanında önemli devlet ve ticaret meselelerinin görüşüldüğü görkemli davetlerin verildiği alanlardır. Ayrıca malikânenin genellikle giriş kapısının bulunduğu cephede çevresi süslü taşlarla bezeli büyük bir terasın varlığı, davetlerde çok fonksiyonel bir nitelik taşımaktadır.

Buca'daki köşklere dikkati çeken bir diğer unsur da bahçede ön cephede yer alan dairesel havuzlardır. Bu da Levantenler'in ev yaşantısında her tür konforu düşündüğünü göstermektedir.

Buca'da büyük malikânelerin varlığı, halkın refah düzeyinin yüksek olduğunun da bir göstergesidir. Bu durum, burada oturan Levantenler'in ticaretle uğraşmalarıyla yakından ilgilidir. Ancak at yarışlarının da katkısını unutmamak gerekir. Çünkü o dönem İzmir'in en önemli eğlence ve dinlence alanı olan hipodrom ve çevresinde at yarışı zamanlarındaki kalabalığın çeşitli kaynaklarda adeta bir bayram havasını yansıttığı ifade edilmektedir. Bu da hem sosyal hem ekonomik

açıdan bir canlanma meydana getirmektedir. İlk koşunun 1860 yılında yapıldığı, bu etkinliği Rees, Forbes, Whittal, Aliotti, Piracaco, Giraud, De Jongh ve Balyozyan gibi İzmir'in önde gelen Levantenleri tarafından titizlikle desteklendiği bilinmektedir (Göçmenoğlu, 2005: 141). İşte ekonomik, sosyal ve kültürel birikim beraberinde geniş malikâneler ve belli bir tarz ortaya koyan evler yaratmıştır. Bu miras, kış uykusuna yatmış gibi uyandırılmayı beklemektedir.

1. 2. 1. 2. Buca Evleri

Buca Evleri mimari açıdan malikânelere nazaran daha küçüktür ve bir ailenin yaşayabileceği şekilde genelde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Girişi genellikle üst kattan olan bir buçuk kat özelliği yaygındır. Evlerde ortak özellik, neredeyse tamamında sokağa bakan cephede bir cumbanın varlığıdır (Foto: 22). Cumba, ev halkının dış dünyaya açılan bir başka kapısıdır. Çünkü cumbada oturup sokakta neler olup bittiğini izlemek, keyifli bir meraktır. Sakız mimarisine özgü bir yapı olan cumba, görsel açıdan Buca evlerine ayrı bir karakter kazandırmıştır. Bazı evlerde cumba yoktur ama genel mimari aynı diğerleri gibidir. Buca'da genel olarak Sakız tipi olarak adlandırılan bu evler, Rum kültürünün eserleridir (Erpi, 1987: 56).

Buca evlerinin kapıları da oldukça özenli yapılmıştır. Giriş kısmında perspektif açıdan bir derinlik söz konusudur. Ayrıca kapı kenarı ya da üzerlerinde değişik süslemeler bulunmaktadır. Kapı üzerinde bulunan tokmaklar da sıradan değildir. Evlerin giriş kapısı üzerinde bulunan yapımların tarihleri de yerleşimin geçmişi hakkında en iyi tanıklardır.

Buca evlerinde de köşklere olduğu gibi bahçe özelliği mevcuttur. Ancak bu bahçeler malikânelerinki ile kıyaslanamayacak ölçüde küçük, avlu niteliğindedir. O dönemde büyük bahçe kapıları günümüzde artık görülmemektedir. Güvenlik ve ev mahremiyeti gibi kaygılarla yapılan eski kapılar ile günümüzdeki evin bahçesini ve girişini neredeyse tamamen görüş alanına açık hale getiren kapılar arasındaki farklılık, zamanın kültürel değişim üzerindeki etkisini oldukça net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Pencere, evin dış dünya ile bağlantısını sağlayan bir diğer unsurdur. Buca evlerinin pencereleri ikiz pencereler şeklindedir (Foto: 21). Bir kepenk ya da panjurla kapatılan bu pencereler, estetik açıdan bina ile bütünlük oluşturmaktadır.

Binalarda bulunan değişik süslemeli saçak silmeleri de buradaki evlere ayrı bir estetik detay kazandırmaktadır. Diğer önemli bir detayda bina ile uyumu dikkate alınarak inşa edilen bacalardır.

Ancak günümüzde yeni yapılan binalar ile estetiği ön plana almış bir kültür birikimi neticesinde oluşan sanat eseri niteliğindeki eski yapılar, fizyolojik uyumsuzluk içerisindedir. Bu yapıların bulunduğu alanlar sit kapsamına alındığı için dış cephede herhangi bir değişim yapılması söz konusu değildir. Ancak iç kesimde çok farklı malzemeler kullanıldığı görülmüştür. Buca'da bulunan eski yapıların bir kısmı farklı fonksiyonlar verilerek kullanılmaya devam ederken, bir kısmı da kaderini beklemektedir. Farklı fonksiyonda olan binalar, özellikle Barış Manço Kültür Sokağı (Dutlu Sokak), 109 Sokak ve 122 Sokak arasındaki alanlardadır. Buralardaki yapıların fonksiyonu ise ya kreş ya da yurt olarak belirlenmiştir. Yurt olarak kullanılan yapılar, Barış Manço Kültür Sokağı'nda yoğunlaşmıştır (Dutlu Sokak).

Buca'da yapılan arazi çalışmaları esnasında, özellikle kreş olarak kullanılan binalarda eski yapılara uymayacak şekilde dış cephe boyamalarının, yapıların estetiğine gölge düşürdüğü gözlenmiştir. Yurt olarak kullanılanların bazılarının iç kesimlerinde aslına uymayan dekoratif düzenlemelerin hem kötü hem tehlikeli olduğu anlaşılmıştır. Örneğin bazı yurt binalarının iç kısmında öğrenci odaları olarak ayrılan alanlarda yangında bir anda yok olmaya neden olabilecek dekoratif malzemelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Koruyarak kullanma, adından anlaşılacağı üzere aslına sadık kalarak hayat kazandırmaktır. Ancak görünen o ki, kreş ya da yurt gibi kullanımlarda binanın iç ve bir ölçüde de dış kısmına ait özgün kimlik yok edilmektedir.

Buca'da Bornova, Karşıyaka ve Konak'a nazaran daha yoğun ve birbirine yakın konumda olan eski mimari çevre, Türkiye'nin en büyük üniversitelerinden birine ev sahipliği yapması bakımından da ayrı bir değer taşımaktadır. Bu nedenle korumaya dönük planlamaların bu sorumluluğu da taşıyacak karakterde olmasına özen gösterilmelidir. Öyle ki bu evlerin, illa yurt olarak değerlendirilmeleri

gerekiyorsa iç dokuda da aslına sadık kalınması, hatta eşyaların o dönemi anımsatacak şekilde renk ve malzemelerle donatılması sağlanmalıdır. Bu dekorasyon, burada kalan öğrenciyi farklı bir dünyaya taşıyacaktır. Böylece öğrenci, içinde bulunduğu bu tarihe karşı bir farkındalık kazanacak, koruma konusunda bilinçlenecektir.

Evlerin dış cephelerinde rengarenk boyalar belki ilk anda iç açıcı görünmekte ancak eskinin izlerini biraz sis altında bırakmaktadır. Bu nedenle gerek iç gerekse dış cephe boyalarında da belli bir tarzın yakalanması Buca'nın eski dokusunu daha belirgin hale getirebilecektir.

Buca evlerinde bahçe özelliği, o dönem evlerinde en çok dikilen çiçek ve ağaç türleri ile zenginleştirilebilir. Örneğin Buca denince ilk akla gelen elverişli iklim ve toprak özelliklerine bağlı olarak yetişen üzümü, sonra incir ve zeytinidir. Bu evlerin bahçesine mutlaka bu bitkilerden en azından birer tane dikilmesi özendirilebilir.

Eski yapıların fonksiyonuna göre üzerlerine ya da sokak girişlerine tabelâlar asılmaktadır. Bu tabelâlar genelde metaldir. Ancak eski dokuyla hiç de uyumlu bir görünüm sergilememektedir. Örneğin hafif taşlar ya da ahşap dekorlar üzerine bu tanıtların yapılması evlerle olduğu kadar sokakla da bütünlük oluşturacaktır. Bu da korumanın yapı ve çevresiyle birlikte düşünülmesini gerektirmektedir.

Buca'da Ottoman Railway tarafından inşa edilen İzmir - Aydın Demiryolu Hattı'nın uzantısı, özellikle üniversitenin açık olduğu dönemde daha sık seferlerle cazip hale getirilebilir. Demiryolu ve çevresi, günümüzde oldukça bakımsız bir görünümde. Oysa sadece Buca'nın değil, İzmir'in hem ekonomik hem de sosyal ve kültürel açıdan gelişiminde büyük önemi olan Buca Demiryolu Hattı'nın ve İstasyon çevresinin o dönemi yansıma sorumluluğu daha ağırdır. Bugün çay bahçesi olarak hizmet veren istasyon bahçesi, gelişigüzel bir ticari mekâna dönüştürülmüştür. Bu, çok ciddi bir sorumsuzluk ve geçmişe saygısızlık örneğidir. Geçmişte İzmir'deki değişik mağaza ve işletmelerde çalışmaya giden Buca halkının en gelişmiş ulaşım sistemi olan bu yol, anılarla zengin bir kültür saklamaktadır. O nedenle burada yapılacak işletmenin Gar binasına görsel uyum göstermesi esasına özen gösterilmelidir.

Buca'nın geleneksel dokusunu yansıtan Yanıkkahveler mevkiî sit alanı kapsamındadır. Ancak burada bulunan binaların çoğu bugün yıkılmak üzere ya da yıkılmış durumdadır. Bu alanda çevreye saygı anıtı yapılmıştır. Ancak korumanın bir yerlere anıt dikmekle olmayacağı aşikârdır.

1. 2. 1. 3. Buca'da Dini Yapılar

Buca'da bulunan kültür mirası öğeleri Levantenlere ait köşkler ve Rum evleri ile sınırlı değildir. Buca'da dini yapılar da bulunmaktadır. Bu yapıların varlığı, yabancıların dini hayata düşkünlüğü yanında son derece özgür bir ortamda olduğunun da bir göstergesidir. Ayrıca yerleşmelerin tarihinde görülen bir vazgeçilmezi de beraberinde kanıtlamaktadır. Öyle ki; tüm toplumlar, geçimlerini sağlayabilecekleri doğal ortam koşulları uygun alanda evlerini inşa ettikten sonra sosyal hayatın sağlıklı ilerlemesinde basamak olan dini yaşam için gerekli mekânları inşa etmişlerdir. Örneğin Levantenlerde Buca'da yerleşmeye başladıktan sonra Kiliseler ve dini okullar kurmuşlardır. Bu yapılardan bazıları bugün de varlığını korumaktadır. Kiliselerin özelliğinden Buca'da daha ziyade Ortodoksların yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü varlığından söz edilen beş kiliseden üçü Ortodoks, biri Protestan, biri Katolik'tir. Ancak günümüzde bir Protestan bir de Katolik kilisesi vardır. Bunlardan DOM Katolik Kilisesi, 1815'te Buca'daki Katolikler için bir ibadet yeri olarak yapılmıştır (Erpi, 1987: 182). Bu ibadethane, 1840 yılında Roma Kilisesi tarafından geliştirilerek DOM Kilisesi'ne dönüştürülmüştür. Günümüzde Heykel Meydanı 81 Sokak'ta bulunan kilise hâlâ faaliyettedir.

Bir diğer kilise, 1934 yılında Protestanların dini vecibelerini yerine getirebilmeleri için küçük bir şapel niteliğinde yapılmış ve 1865'te günümüzdeki haline getirilmiş olanıdır. 1960 yılında cemaat azlığı nedeniyle Belediye'ye devredilen kilise, Belediye Nikâh Dairesi (1961 - 1991), Kütüphane, Emlâk Vergi Dairesi ve Belediye Meclis Salonu olarak hizmet vermiştir. 1991 - 2002 yılları arasında ise Buca Kültür Merkezi'ne dönüştürülmüştür. Bahçesi oldukça geniş olan kilise, 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başında Buca'da yaşayan pek çok ünlü Levanten'in mezarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu mezarlıkta aile olarak bulunan tek Levanten aile mezarı ise daima Buca'da yaşayan Reessler'e ait olandır. Bu açıdan bakıldığında

kilise, Buca'nın önemli bir kültürel mirasıdır. Günümüz Erdem Caddesi üzerinde bulunan kilise, 2002 yılından beri tekrar ibadete açılmış olup, tadilatlarla devam edilmektedir. Çeşitli kaynaklarda ve Buca Kültür Sanat Merkezi sergi salonundaki eski fotoğraflarda kilise inşa tarihi 1938 olarak verilmiştir. Ancak kilise yetkililerinden bu tarihin 1934 olduğu anlaşılmıştır.

Buca'da 1850 - 1936 yılları arasında Fransız rahibelerce işletilen bir Katolik Kız Okulu bulunmaktadır. Bu okul günümüzde Çakabey Koleji olarak hizmet vermektedir.

Katolik Kız Okulu yanında İtalyan Kapuçunleri'nce 1882 yılında kurulan bir Rahip Okulu (Institute d'Orient) bulunmaktadır. Bu okulun kuruluş yılı bazı kaynaklarda 1883 olarak verilmiştir. Ancak asıl tarih 1882'dir. Bu karışıklık, binanın inşa yılı ile eğitime başladığı yıl arasındaki bir karışıklık olabilir. Rahip Okulu, günümüz Erdem Caddesi üzerinde bulunan Protestan İngiliz Kilisesi'nin yakınındadır.

Bu Okul, 40 dönümlük büyük bir bahçe içinde kurulmuş olup Ortodoks papazların yetiştirilmesini hedeflemiştir (Göçmenoğlu, 20005: 158). Bahçesinin bir bölümü bağlık olan okul, mübadele döneminde göçmenler için bir süre aile evi olarak kullanılmıştır. Daha sonra bir müddet paralı Kültür Lisesi'ne dönüştürülmüştür. 1954 yılında Kız Yetiştirme Yurdu olan bina, günümüzde Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olarak bu işlevini sürdürmektedir. Bahçe, eski görkemini korumasa da içerisindeki asırlık kara selvilerin bir kısmı, geçmişin tanıkları olarak hâlâ varlıklarını sürdürmektedir.

Buca'da geçmişe tanıklık eden önemli belgelerden bir diğeri mezarlardır. Hıristiyan dünyasında kilise bahçelerinin de mezarlık olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde faaliyetini sürdürmekte olan Protestan Kilisesi'nin bahçesinde Buca'da yaşamış ve Buca için dolayısıyla İzmir için önemli olaylara ön-ayak olmuş ailelerin bazılarının da mezarı bulunmaktadır. Rees, De Jongh, Forbes ve Gouth aileleri bunlardandır. Ünlü masal yazarı La Fonten'in mezarı da bu kilisenin bahçesindedir. Bu mezarlık, Protestan kilisesinin kuruluşu olan 1934 yılına aittir. Çünkü Buca'da yaşayan Levanten ailelerin ihtiyacını karşılamak üzere kurulan

Protestan kilisesinin bahçesinde yer almaktadır. Günümüzde bu mezarlığın bir kısmı otopark alanına dönüştürülmüştür. Bir kısmı ise ayakta kalmaya çalışmaktadır.

Mezarlarda dikkati çeken husus, taşların süslü ve gösterişli olmasıdır. Ayrıca üzerlerindeki tarihler incelendiğinde büyük ölçüde 1800'lü yıllarda İzmir'de yaşamış Levanten ailelere ait olduğu görülmüştür. Bazı mezarların açılarak tahrip edildiği dikkati çekmektedir. Bu, mezar içlerinde değerli eşya bulma düşüncesiyle yapılmış bir tahribat olabilir. Ancak asıl değerli olan o mezarın kendisidir. Çünkü geçmiş döneme ait bir belge niteliğindedir. Farklı kültürlerin yaşayışlarını aydınlatmaktadır. Bu mezarların turizm bakımından değerlendirilerek gerçek anlamda bir değer olduğu gösterilmelidir. Bunun için öncelikle kilise bahçesinin ve dağınık, kırık haldeki mezar taşlarının düzenli bir hale getirilmesi gerekmektedir.

1. 2. 1. 4. Doğal - Kültürel Değerler ve Diğer yapılar

Ağaçlar

Park ve Bahçelerdeki ağaçlar, birer doğal anıttır. Buca'da Doğal Sit olabilecek yapıda pek çok alan vardır. Bu alanlar ise özellikle Levanten köşklarine ait olan bahçelerdir. Çünkü bu bahçeler oldukça geniş olup içerisinde Akdeniz iklimi mikroklima alanına özgü bitkiler bulunmaktadır.

Yapılan incelemelerde bu bitkilerden en çok kızılçam, adi servi ve meşe (kermez meşesi) türlerine rastlanmıştır. Dönem içerisinde bahçe dekorasyonu olmaktan ziyade bozulmamış doğal orman alanlarında kurulduğu anlaşılan bu köşk bahçelerindeki ağaçlardan bazıları günümüze kadar korunabilmiştir. Bazıları da söz konusu köşk bahçelerine zamanla farklı işlevler vermek için ek binaların yapılması sırasında kesilerek ortadan kaldırılmıştır. Ancak ağaçlar, tıpkı ev mimari örnekleri, mezarlar ya da diğer arkeolojik kalıntılar gibi, geçmişe ait belge olma niteliği taşımaktadır. Öyle ki, bu ağaçlar konuştuklarında eskiye dönük çok şey söyleyebilecek güce sahiptir. Örneğin, Dendrokronolojik olarak yaşlarını, yaşadıkları dönemlere ait iklimde meydana gelen değişimleri en gerçekçi verilerle aktarmaktadırlar. İklimde meydana gelen değişimler de, insan faaliyetlerini etkiler. Örneğin evlerin yapı malzemelerinde değişimler ortaya çıkar. Nitekim Türkiye'de farklı iklim bölgelerine baktığımızda, Karadeniz Bölgesi'nde ahşap, Akdeniz

Bölgesi'nde taş, Doğu ve Güneydoğu'da ise toprak meskenlerin daha yaygın olduğu dikkat çeker. Bu durum bir ölçüde o yörede bulunan yapı malzemesi ile, bir ölçüde de ekonomik durum ile ilgili olsa bile büyük ölçüde iklim, topografya gibi doğal ortam koşullarıyla ilgilidir. Nitekim İzmir'deki evlere baktığımızda genelde Sakız mimarisi tipindedir. Çünkü İzmir'de de Akdeniz iklim karakteri görülmektedir. Bu nedenle koruma çalışmalarında sadece bir anıt, bir ev ya da arkeolojik kalıntı dikkate alınmamalı, o alan çevresindeki doğal çevre de koruma kapsamına alınmalıdır.

Buca'da bulunan köşkerlerin ve bazı evlerin bahçesinde yaşı bir asırı aşmış görünen servi ağaçları dikkat çekmektedir. Anıt ağaçlar bu tarihlendirme de önemli veri niteliğindedir. Bu anıt ağaçlardan kızılçam gibi özellikle reçineli olanları Dendrokronolojik açıdan bu bilgileri kolaylıkla sağlamada kullanılabilir. Bu evlerin yapım tarihleri bazılarının kapılarına yazılmıştır. Ancak bazılarında tarih belirtilmemiştir. Bu ağaçlar, tarihi kesin belirtilemeyen yapılar için tahminde bulunabilme imkânı sağlayabilecektir. Bu nedenle ağaçları da koruma altına almak, geçmişimizi bugüne daha aydınlık taşımak açısından önemli bir ayrıntıdır. Ağaçların da korunması gerektiği konusunun Buca başlığı altında işlenmesi, buradaki bazı köşkerlerin arazisinin oldukça geniş ve bol çeşitte bitkiden ibaret olması ile ilgilidir. Zira Bornova'da da böyle alanlar mevcuttur. Ancak Buca, bu konuda daha büyük alana sahiptir.

Kızılçullu Köy Enstitüsü

Buca sınırları içinde bulunan önemli yapılardan bir diğeri, Kızılçullu Köy Enstitüsü binasıdır. Bu bina 1900'lü yılların başında Amerikalılar tarafından Amerikan Erkek Koleji olarak kurulmuştur (Göçmenoğlu, 2005: 129). Okulda başlangıçta sadece erkek öğrencilerin eğitimi söz konusu iken zamanla kız öğrenciler de alınmaya başlamıştır.

Binanın kurulduğu arazi coğrafi açıdan oldukça zengin özelliklere sahiptir. Su kemerlerinin hemen yanı başındaki yüksek sahada bulunması kadar geniş bahçesinde bulunan çeşitli meyve ağaçları da muhtemelen yapıya o dönemlerde ayrı bir güzellik katıyordu. Binanın bahçesinde bulunan bu doğal ortam zenginliği, okulda verilen tarım derslerinin son derece verimli geçmesinde de önemli bir rol üstlenmekteydi. Mimari açıdan oldukça zevkli olarak inşa edilen bu bina, 1953 yılından beri NATO

karargâhı olarak hizmet vermektedir. 19. yüzyılın noktalandığı döneme ait bu binanın korunarak kullanılıyor olması Buca açısından önemli bir tarihi mirastır. Ancak bugün nadiren içinden su akan Meles Çayı ve üzerindeki bakımsız doğal çevre ve NATO binasının etrafına çekilen görsel açıdan son derece zevksiz duvar, bir zamanlar seyrine doyum olmayan bu alanı fark edilmez kılmaktadır. Sonradan yapılan ek binalar ise bu yapıyla hiç uyuşmamaktadır. Ayrıca bunalıma giren bazı vatandaşların buradaki köprüye çıkarak intihar girişiminde bulunması buradaki doğal ve tarihi güzelliği lekelemekte, insanların bu bölgedeki değerleri fark etmesini engellemektedir. En kısa zamanda çevre düzenlemesi yapılarak coğrafi güzelliğin ortasındaki bu tarihi mirasın Buca'nın kültür ve turizmine canlılık katması için çalışmalara başlanması gerekmektedir.

Kule Evler

Buca'da ilginç bir mimari oluşum olarak kule evler dikkat çekmektedir. Bu evler bir huni gibi inşa edilmiştir. Kule evlerde dıştan ve içten dolanmalı merdivenle bir üst kata çıkılmaktadır. Tepede bir kulenin varlığı, belki de o dönemlerde her tarafı bağ ve zeytinliklerle çevrili olan Buca'yı seyretmek için yapılmıştı.

Bu evlerden biri Tıngır Tepe (Tıngıroğlu Tepe), bir diğeri de (Papaz'ın Kulesi) Forbes yolu üzerinde bulunmaktadır. Geniş bir taban üzerinde taş malzeme kullanılarak inşa edilen bu kule evlerden günümüze ulaşanlar Kız Kulesi ve Papaz'ın Kulesi'dir. Bunlardan Kız Kulesi restore edilerek korumaya alınırken, Papaz'ın Kulesi, maalesef harap bir yapı olarak şarap keyfi çıkaranların tahripleriyle her geçen gün daha da harab olmaktadır.

Kız Kulesi

Üst kısmına dış çevreden dolanan bir merdivenle çıkılabilen Kız Kulesi, Bucalı bir Levanten olan Hacı Antoniyadis'e ait olan bir yapıdır. Buca'da Levantenler'in yaşadığı dönemde görülen bir çeşit ev olan kule, Antoniyadis'in ölümünden sonra sahihsiz kalmıştır.

Hafta sonlarında gençlerin buluşma yeri hâline gelen bu yapı günümüzde Belediye tarafından etrafı çevrilmiş ve bir takım restorasyonlar geçirmiştir (Foto: 23). Kent tarihi gezilerinin kapsamında bir mekân olma özelliğindedir.

Papaz'ın Kulesi

Bu kule ev'de tıpkı diğerleri gibi geniş bir temel üzerinde koni şeklinde yükselmektedir. Forbes yolu üzerinde Enhoşlar'daki Efeler Mahallesi'nde bulunan yapı, günümüzde oldukça harap bir durumdadır. Kurulduğu yerin yüksekçe olması, bu yapılarda manzara hâkimiyeti özelliğinin ön planda olduğu fikrini destekler niteliktedir. Bu kule ev ile Kız Kulesi'nin birbirini gördüğü anlatılmaktadır. Ancak günümüzde apartmanlar arasında sıkışmış bu yapıların böyle bir imkânı söz konusu değildir.

Tıngıroğlu Kulesi

Tıngır Tepe (Tıngıroğlu Tepe) üzerinde bulunan bu ev, Katolik bir Ermeni olan Tıngıroğlu'na aittir (Erpi, 1987: 31). 1845 yılında inşa edilen kule evin çevresinde bulunan bir terasta toplanan suların alt katta bir sarnıçta biriktirildiği, hatta bu sarnıcın o zamanlar Yukarı Mahalle olarak adlandırılan bu bölgenin su ihtiyacını karşılamada önemli olduğu bilinmektedir.

Günümüzde ise kule evin sadece sarnıç kalıntıları mevcut olan tepede bir Mevlana heykeli yapılmıştır. Heykelin çevresinde de seyirlik ve dinlenme mekânları oluşturulmuştur. Buca'yı kuşbakışı tamamen gören bu tepe, doğal ortamı bir ekran gibi görmeyi sağlamakta ve Buca'nın neden bir yerleşim alanı olarak seçildiğini anlamayı kolaylaştırmaktadır.

Su Kemerleri

Su Kemerleri, Buca köprüsü kenarında Melez Çayı üzerinde yer alır. Bu kemerler, Şirinyer'e (Kızılçullu - Paradiso 'Cennet') girilirken ilk dikkati çeken yapılardır. Günümüzde bile ihtişamı ile göz okşayan bu yapı, M. Ö 133 ve M. S 395 yılları arasında hükümranlığı devam eden Roma İmparatorluğu Dönemi'nde inşa edilmiştir.

Romalılar, bu kemerleri İzmir'e gelen suyun akışını düzenlemek için Melez Çayı üzerinde iki sıra halinde yapmışlardır. Tarihçiler tarafından "Akvadük Kemerleri" olarak da bilinen yapı, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemini görmüştür. Böylesine uzun tarihi süreçte hâlâ varlığını sürdürüyor olması, yapımı sırasında bol miktarda yumurta akı kullanılması ve sağlam taşlardan inşa edilmesine

bağlanmaktadır. Çünkü deprensellik bakımından aktif olan bir kentte, yüzlerce yıldır bir yapının ayakta kalabilmesi, temelde o topografyayı meydana getiren jeolojik birimle, akabinde de inşaatta kullanılan malzeme kalitesi ile ilgilidir. Su Kemerleri, İzmir için oldukça önemlidir. Çünkü geçmişte, kervanların uğrak yeridir. Söğüt, çınar ağaçları ve hayıt gibi suyu seven doğal bitki topluluğu içinde şırl şırl akan suyu ve serin gölgesi ile ticaret mallarını taşıyan deve kervanlarının mola yeridir. Ayrıca, güzel manzarası, uygun doğal ortam şartları, hemen yanbaşıında bulunan Kızılcıllu Koleji ile küçük bir tarihi coğrafya köşesi oluşturmaktadır. Ancak günümüzde bu kemerler ve çevresi son derece bakımsız bir görüntü sunmaktadır.

1. 2. 2. Buca'da Toplumsal Yapı

Buca'nın toplumsal yapısını Levantenler, Yaylacıklar, Boşnaklar ve Rumelililer oluşturmaktadırlar. Bu farklı toplumsal yapıda Buca'da ilk yerleşmiş olanlar Rumlar'dır. Rumlar daha önce de belirtildiği gibi, Ege Adalarından gelmişlerdir. Her toplum, geldiği yerin gelenek ve göreneklerini de beraberinde getirmiştir. Nitekim Rumlar, evlerini geleneksel Sakız mimarisi tarzında inşa etmişlerdir. Taş malzeme kullanılarak en fazla iki kat olarak inşa edilen bu evler, ikiz pencere ve cumbalıdır. O dönemden kalan Rum evlerinin sayısının çokluğu, yerleşimde bu toplumun nüfus olarak egemen olduğunu göstermektedir.

Rumlar'dan sonra Buca'yı daimi ikâmetgâh olarak seçen diğer toplum Levantenlerdir. Levanten Fransızca "Lever" sözcüğünden türemiştir. Doğmak ve Doğu anlamlarına gelen sözcük, Doğu Akdeniz ülkelerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Levant sözcüğünün ilk olarak Haçlı Seferleri Dönemi'nde ortaya çıktığı, Küçük Asya (Asia Minor) ve Suriye, Lübnan hatta zaman zaman Yunanistan ve Mısır için de kullanıldığı bilinmektedir. Levanten kelimesi ise, 15. yüzyıldan beri İzmir'e gelmiş Avrupalı yabancılar, genel bir ifadeyle Avrupalı bir aileden gelerek İzmir'e yerleşenler için kullanılmıştır. Ancak ortak kabul edilen bir tanımlaması bulunmamaktadır. Levantenler, yerli azınlık gruplar ile batılı insanlar arasında bir ara eleman olarak görülmektedirler. Bu toplumu meydana getiren grup, İngiliz, İtalyan, Fransız, Macar ve Slav kökenlidir (Ansiklopedia Britannica: 1000 - Arna, Yeni Asır, 2004 - Atalay, 1992: 21 - Beyru, 2000: 13 - Erpi, 1987: 10 - Keskiner, 2006: 19 -

Pınar, 2006: 93 - Yumul, Dikkaya, 2006: 10 - 194 - Harris, 2005: 5 - 150). Levantenler, Osmanlı İmparatorluğu'nun son zamanlarında hem devlet işlerinde hem de ticari hayatta oldukça yönlendirici etkiye sahip bir toplumdur. Bu toplum, elverişli doğal koşulların ortaya çıkardığı canlı bir ticaret kenti olan İzmir'i yerleşim alanı haline getirmişlerdir. Konak ve civarında iş merkezlerini oluşturan Levantenler, evlerini Bornova, Buca ve Karşıyaka gibi doğal ortamın henüz bozulmadığı alanlarda birer sayfiye evi şeklinde inşa etmişlerdir.

Buca'da yaşayan ünlü Levantenlerden bazıları; Goutlar, Blackler, Forbesler, Monsieur Marcel, Sponzalar (kuyumcudurlar), Mösyö Russo, İtalyan Mösyö Mikalef, Mösyö Kosta, Mösyö Falbo, Misirler, Corsiniler, Ikardlar, Doulslar, Revanslar, Filibucciler, Alibertiler, Barkerler'dir. Buca'daki göçmen ailelerle sıcak ilişkiler kuran Levantenler, günlük uğraşı olarak ticaretle meşgul olmuşlardır. Özellikle 19. yüzyılda Buca'da sayıları gittikçe artan Levantenler, burada sosyo - ekonomik ve sosyo - kültürel hayatın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bugün çoğu ayakta olan geniş bahçeli ve zevkli mimarideki köşklere bu hayatın birer rehberi gibidir.

Levantenler, 1960'lı yıllardan sonra Buca'yı terk etmeye başlamıştır. Levantenlerin Buca'dan ayrılmasında farklı sebepler gösterilmektedir. Bunlardan biri, köşklere eskimesi ve tadilat için büyük paralara gereksinim olması dolayısıyla Levantenler'in bundan vazgeçmesidir. Çünkü Cumhuriyet Dönemi'nde köşklere bir kısmı istimlak edilerek devlet eline geçmiştir. Örneğin, Baltacı Malikânesi 1922'lardan sonra Buca Ortaokulu, Rees Malikânesi 1959'dan sonra İzmir Eğitim Enstitüsü olarak hizmet vermiştir. Bir diğer neden de, Aydın demiryolunun İngilizler'den alınıp TCDDY'na verilmesi olarak gösterilmektedir. Koloni usulü iş ve yaşam tarzına sahip İngilizler, bu nedenle ticari hareketlerinde kısıtlama yaşamış ve beraberindeki kişilerle göç etmişlerdir. İncelenen kaynaklardan da anlaşıldığı gibi bu iki neden Levantenlerin Buca'dan ve İzmir'den ayrılışını destekler niteliktedir. Günümüzde hâlâ İzmir'de yaşayan Levantenler bulunmaktadır. Bunlar da tıpkı o dönemde olduğu gibi yine ticaret işleriyle uğraşmaktadır.

Buca'da bulunan bir diğer etnik grup ise I. ve II. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı akabinde gelen Arnavutluk, Yunanistan ve Yugoslavya göçmenleridir. Bu göçmenler, daha ziyade merkezi kesimin çevresine tarım

yapabilecekleri alanlara yerleşmişlerdir. Genelde geldikleri yerlere göre gruplandırılarak anılmaktadırlar; Kavalalılar, Dramalılar, Yaylacıklılar gibi.

Yaylacıklılar, Selanikten gelerek Buca'da Sıçanköy'den başlayarak bir kavisle Dokuzçeşmeler'in üst kısmına inen Zafer Caddesi boyunca yerleşmişlerdir (Göçmenoğlu, 2005: 56, 172). Dışarıya kız vermemekle tanınan Yaylacıklılar geleneklerine son derece bağlı bir yaşam sürdürmektedirler. Çünkü geldikleri yerlerde ikâmet ettikleri alanlar, engebeli ve dağlık olup kış şartlarının da çetin geçtiği köylerdir. Sert iklim ve kötü arazi yapısı, burada yaşayan insanların kendi içinde kapalı bir yaşam oluşturmada önemli bir etken olmuştur. Daha ziyade tarım, hayvancılık ve manavcılıkla uğraşan Yaylacıklıların kadınları tütün mağazalarının en aranılan elemanı olarak belirtilmektedir. Bulgaristan'dan gelenler ise Üçkuyular'dan Dereköy'e kadar uzanan alanda yerleşmişlerdir.

1. 2. 3. Buca'da Sosyal ve Kültürel Hayat

Buca'da sosyal hayat Levantenlerin öncülüğünde renkli bir dünyaya sahne olmuştur. Levantenler, zenginlikleri yanında eğitime önem vermeleriyle de dikkat çekmiştir. Alınan eğitim sosyal hayatta da bir canlanma meydana getirmiştir. Ekonomik gücü iyi olan Rees ve Forbes gibi Levantenler, Buca'da Hipodromu yaptırarak tüm İzmir'i bu alanda toplamayı başarmışlardır. Levantenler at yarışlarının yanında futbola da önem vermişlerdir. Öyle ki, İzmir'de ve Buca'da Giraud ve Whittal aileleri ilk futbol karşılaşmalarının yapılmasında öncülük etmişlerdir (Göçmenoğlu, 2005: 146). Ayrıca tenis oynamayı da adet haline getirmişler, bunun için bir de kulüp kurmuşlardır. Sosyal hayatta oldukça aktif olan Levantenler, geniş malikânelerinde büyük partiler verme geleneğine de sahiptir. Ancak bu partiler sadece eğlence amacı taşımamakta, aynı zamanda siyasetin de konuşulduğu kulis havası barındırmaktadır.

Buca'da, mübadele öncesi neredeyse tamamen Rum ve Levanten nüfus vardı. Ancak mübadele sonrasında Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'tan göç edenler ile kalabalıklaşmaya başladı. Günümüzde Buca'da yaşamını sürdürmekte olan Drama ya da Kavalalı göçmenlerin çoğunluğu ve Boşnaklar arasında hısım ve akrabalık bağları devam etmektedir. Boşnaklar üzüm, şarap ve tütün işlerinde çalışmışlar ve

daima üretken bir toplum olarak yaşamışlardır. Hatta patatesi (kumpir) Buca'ya getirdiği belirtilen Boşnaklar, mutfak işlerinde özellikle de börek ve kabak tatlısında iddialıdır. Nitekim günümüzde İstasyon Caddesi (Atadan - Uğur Mumcu Caddesi) üzerinde Heykel olarak anılan mevki civarında bir Boşnak aileye ait olan Çapa Lokantası da çeşitli ot yemekleri ve kabak tatlısı ile çok rağbet görmektedir.

Üçkuyular ve Dereköy'e kadar uzanan hat üzerinde de o dönem özellikle Bulgaristan'dan gelen göçmenler yerleşmişlerdir. Bugün akrabalarının çoğunluğu yine aynı istikamette hayatını sürdürmektedir. İlginçtir ki, Göçmenoğlu Buca'da bilinen bir tek Türk kökenli aileden bahsetmektedir (Göçmenoğlu: 23, 55 - 56, 73,92, 93). Bu nedenle Buca'da Levanten ve göç eden bir toplum kültürü gelişmiştir denilebilir.

Göçmenler geleneklerini son derece sıkı bir şekilde sürdürmüşlerdir. Örneğin, askere uğurlamalar ve sünnet törenleri göçmenler için son derece önemliydi. Asker uğurlamalarında askere gidecek gencin evinde toplanılarak dualar edilmesi ve kurban kesilmesi vazgeçilmez haldeydi. Törenden önce sünnet çocuklarının faytonlarla gezdirilmesinin adeta bir zorunluluk olduğu sünnet merasimleri neredeyse haftalar almaktaydı. Boşnaklar aynı zamanda hısım ve akraba evliliğine de uzak durmuştur.

İş yaşamında ise toprakla uğraşma ön plandaydı. Ancak toprağı olmayanlar üzüm, incir ve tütün mağazalarında istihdam edilmişti. Bucalı kadınlar özellikle Tekel İdaresi (İnhisarlar), Flenk Türk, Salomon Cıların, Alsacak, Basmane ve Çankaya'da bulunan diğer tütün mağazalarında (Tobacco Kumpanyası, Sarıgüllüzade Hasan, Olston Kumpanyası, Glen Kumpanyası, Di Amerikan Tobacco, İzmirli Talat Bey, Yako - Elyener Bencuya ve Osto - Türk Limited ve Gümrük'te bulunan Sulumezar'da) çalışmaktaydılar (Göçmenoğlu, 2005: 73).

Buca'da tüm halkın en çok zevk aldığı eğlenceler; piknikler ve at yarışlarıdır. O dönem hemen her tarafı bağ, üzüm, incir, zeytin ve tütün bahçeleriyle çevrili Buca'da halk özellikle bağ bozumu zamanlarında ve baharda piknik yapardı. En çok at yarışlarının olduğu dönemde görülen piknikler, Hipodrom çevresindeki kekik kokan sırtlar üzerindeki yeşilliklerde yarışların da etkisiyle adeta bir festival hatta bayram havası içinde geçmektedir. Hipodrom, Buca ve İzmir'de tüm halkı aynı ortamda buluşturma özelliğinden dolayı sosyal hayatta toplumu bütünleştirici bir etki

yapmıştır. Çünkü Değirmenli Tepe eteklerinde, Buca Deresi'nin aktığı ve gerisinde bağ alanlarının uzandığı Hipodrom, bu ortam için oldukça elverişli bir coğrafya sunmaktadır.

Her tarafı bağlarla çevrili olan Buca'da üzüm toplama zamanlarında da büyük bir hareketlilik yaşanırdı. Üzümlerin iyice olgunlaştığı dönemlerde ise dev kazanlarda pekmez kaynatılırdı. Bu faaliyet aynı zamanda bir eğlenceye dönüşürdü.

İzmirliilerin Fuar'dan sonra en önemli gezinti ve dinlenme mekânlarından biri o zamanlar Levanten işadamı Aliotti'ye ait olan Hasan Ağa Bahçesi'dir. Bu bahçe, Sarıgöllü olduğu belirtilen Hasan Ağa tarafından 1926 yılında satın alınmıştır. İzmir'in en büyük yeşil alanlarından biri olan bu bahçe, o dönemlerde de çeşitli bitki türleriyle, değişik mimari stildeki evleri, yürüyüş ve av alanlarıyla masal dünyası gibi bir yer olarak tasvir edilir. Av alanlarından bahsedilmesi, buradaki doğal çevrenin ne kadar iyi korunduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde de bu bahçe aynı işlevini belediyeye bağlı olarak sürdürmektedir. İçerisindeki yapılardan biri bugün Belediye Nikâh Salonu olarak hizmet vermektedir.

Buca'da sosyal hayat Ramazan ayında da canlılığını sürdürmekteydi. Tıngırtepe de tüfek sesleriyle başlayan iftar saati komşuların birbirini iftar sofralarına davet ettiği eğlenceli zamanlar olarak yaşanırdı. Ayrıca İstasyon bahçesinde oynatılan Hacivat - Karagöz gibi perde oyunları, geleneksel kimliğin ne kadar korunduğunun ve sosyal açıdan halkın ne derecede birbirine yakın olduğunun bir başka kanıtıdır. Ramazan sonrasında kurulan bayram yeri de bayramı gerçekten bayram gibi yaşamayı sağlayan eğlenceliklerle dolu bir alan olarak yerini alırdı. Günümüzde bu gelenekler kısmen devam etse de büyük ölçüde tarihe gömülmüştür. Ancak Hacivat - Karagöz eğlencelerinin tekrar canlanmasını sağlamak ve yeni nesilleri bu zengin kültürle yoğurmak zor olmasa gerek.

Yılbaşı kutlamaları da aksatılmayan günlerdendi. Bu gecede komşu evlerde toplanılır, sohbet edilir, çeşitli oyunlar oynanırdı. Ancak vazgeçilmez yiyecekler, Buca'nın verimli topraklarında yetişmiş üzüm, incir ve bademdir. Bu ifade, yerleşimin içinde bulunduğu doğal ortamda mekânı en iyi şekilde kullanma ve sosyal hayata aktarma başarısını ortaya koymaktadır adeta. Çünkü Buca'da böylesine güzel bir coğrafyada fakir bir toplum ve yine sönük bir sosyal hayat düşünülemez sanırım.

Sosyal açıdan aktif bir hayatı olan Bucalılar, spora da önem vermişlerdir. Futbolun yanında tenis de ilgi çeken bir spordur. Hatta De Jongh Malikânesi'nin bir köşesinde tenis kulübü kurulmuştur. Bu kulüpte tenisi özellikle erkeklerin oynadığı belirtilir. Tenis kulübüne bahçenin bitki zenginliğine bağlı bol oksijeninden olsa gerek "Güzel Hava Kulübü"de denmektedir. Daha sonra sadece briç oynanan bu kulüp günümüzde etkin değildir. Ancak De Jongh Malikânesi bahçesinde tekrar etkin hale getirilmesi sağlanarak eskiye dönük yeni bir kültürel aktivite alanı yaratılabilir.

Buca'da bir diğer kulüp, Golf Kulübü'dür. Bu kulüp, Forbes Köşkü ile Papazın Kulesi denilen tepe (Kodis Tepe), demiryolu ve hipodroma uzanan geniş bir alanda bulunmaktaydı (Erpi, 1987: 30). Bu kulüp tıpkı tenis kulübü gibi zengin Levantenlerin eğlence ve dinlence vesilesi idi.

Buca'da bir diğer faaliyet avcılıktır. Bucalı avcılar, toplu olarak özellikle sürek avına giderler, avladıkları domuzların geliriyle de köy çocuklarına kırtasiye yardımı yaparlardı. Bu da insan ilişkilerinin ne kadar sıcak olduğunu ortaya koyması yanında o dönemde buradaki doğal ortam koşullarının ne kadar bakir olduğunu da göstermektedir. Ancak bu etkinlik doğal çevrenin bozulmasından dolayı yok olmuştur.

Sinemalar bir diğer eğlence aracıdır. Buca'da İstasyon Caddesi bitiminden sağa dönüldüğünde Işın Sineması, bugünkü Bucaspor Klübü arkasında bulunan Üçkuyular'daki Bahar Sineması, Dutlu Sokak'taki (Barış Manço Kültür Sokağı) Şan Sineması, Çamlık Sineması, Kasaplar Sokağı bitiminde Atlas Sineması, Şirinyer'de Menderes Caddesi üzerindeki Altınordu Sineması ve Konak'taki sinemalar, bu eğlencenin merkezleriydi (Erpi, 1987: 14 - Göçmenoğlu, 2005: 24).

Sinemaların yanında Buca halkı özellikle de Rumların tiyatro ile de yakından ilgilendiği hatta Buca'da bir tiyatronun olduğu belirtilmektedir. Bu tiyatronun da İstasyon Caddesi (Atadan - Uğur Mumcu Caddesi) bitiminde Forbes Kavşağı kesimindeki bir rekreasyon alanı içinde olduğu tarif edilmektedir. 1820'lerden beri Eski Yunan stilindeki Apollo tiyatrosunda birçok amatör ve profesyonel oyunun sergilendiği belirtilmektedir (Erpi, 1987: 15).

Sinema, tiyatro gibi etkinliklere katılmak, sanatla uğraşmak belli bir kültür birikimi ve mali güç isteyen etkinliklerdir. Bu etkinlikler, belli bir sosyal seviyenin

olduğunu kanıtlamaktadır. Görülüyor ki Buca'da bu birikim vardı ki, söz konusu etkinlikler mevcuttu.

Buca halkının giyim kültürüne bakacak olursak; erkeklerde sarık, potur ve bel kuşağı vardı (Göçmenoğlu, 2005: 38, 176). Ancak Levanten erkekler modern giyimli olarak dikkat çekti. Kadınların ise -özellikle Yaylacık Mahallesi'ndekilerin- kara çarşafı dolaştığı ancak zamanla modern hayata ayak uydurduğu belirtilmektedir.

Tüm bu etkinlikler, Buca halkının çağdaş bir yaşam sürdüğünü kanıtlamaktadır. Diğer dikkat çeken unsur ise sportif faaliyetlerin aynı zamanda bir piknik, eğlence havası içerisinde toplumun birbiri ile kaynaşmasını sağlamasıdır. Günümüzde sportif faaliyetler sadece oyuncu ve seyirciden ibaret etkinlikler halinde iken o dönem aynı zamanda toplumsal açıdan bir kaynaşma ortamıdır. Örneğin Güzel Hava Kulübü'ne tenise giden gruplardaki erkekler tenis oynarken kadınların çaylı kek partisi düzenlemesi aynı zamanda bir kaynaşma vesilesidir. Hipodrom'daki at yarışları zamanında düzenlenen pikniklerde de aynı ortam oluşmaktaydı.

Öyle, bozulmamış bir doğal ortamda çeşitli bitki ve meyve ağaçları arasında festival tadında etkinlikler bugün apartmanlar ya da gecekondular arasına sıkışmış spor sahalarında yürütülmektedir. Üstelik insanlar kaynaşmaktan ziyade küfürleşerek toplumsal düzeni bozmaya çalışmaktadır. Bu da kültürel açıdan hem çevre hem de insanlık değerlerini yeterince koruyup yaşatamadığımızın en çarpıcı göstergelerindedir. Sanki doğal çevre bozuldukça, insanların davranışlarına yansımaktadır.

Buca'da günümüzde de sosyal ve kültürel hayat canlı geçmektedir. Ancak bugün bu canlılık üniversite gençliği sayesinde. Belediye tarafından desteklenen aktivitelerin başında eskiden olduğu gibi at yarışları en çok ilgi çekenidir. Futbol karşılaşmaları, voleybol ve basketbol da hareketli geçmektedir. Geçmişten farklı olarak günümüzde güreş müsabakaları düzenlenmekte, buz pateni yapılmaktadır. Bilindiği gibi güreş, Türk sporudur. Buca eskiden Türkler'in az olduğu bir yerleşim idi. Bu nedenle sosyal ve kültürel hayat yabancı milletlerin etkisinde devam etmekteydi. İnsanlar kültürel yaşamı kendi milletlerine göre oluşturmaktadır. Güreş müsabakalarının düzenlenmesi buna bir örnektir. Buca'da İzmir'in tek buz pateni

sahası bulunmaktadır. Hasan Ağa Bahçesi'nde yer alan pist, özellikle gençler tarafından ilgi görmektedir.

Sosyal ve kültürel hayatı genel olarak değerlendirdiğimizde, oldukça eski bir tarihi geçmişe sahip Buca'da çok renkli bir birikimin olduğu görülür. Çünkü bu eski tarih, farklı kültürlerin uzun yıllar bir arada yaşayarak oluşturduğu bir birikimin neticesidir.

Buca ilçesi, Rumlar, Yahudiler, Levantenler ve Türkler'in bir arada yaşadığı, birçok uygarlığa tanıklık eden bir kültür ve tarih beldesidir. Doğal güzellikleri nedeniyle özellikle İngiliz, Alman, Fransız ve Hollandalı tüccarların sayfiye yeri olarak yerleşmeye başladığı Buca, zamanla hipodrom, demiryolu gibi etkenlerle daha da çekici hale gelerek daimi bir yerleşim alanına dönüşmüştür. Bu dönüşüm, 1950'lerden itibaren eski dokuyu tehdit etmeye başlarken, günümüzde boğmuştur. Ancak, son yıllarda kültür mirası öğelerinin "uygarlaşma ölçütü" olarak görülmeye başladığı fark edilmiştir. Avrupa'da çok daha önce yaşanan bu süreç, bizde henüz yenidir. Bu nedenle özellikle belediyeler bu konuda daha titiz davranmak zorundadır.

Buca Belediyesi, sahip olduğu bu doğal, tarihi ve kültürel zenginliği gelecek nesillere aktarabilmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Örneğin nostalji sokakları oluşturmaktadır. Yaylacık Mahallesi, Buca'nın en eski mahallelerinden biridir. Burada özellikle geçmişte çeşitli nedenlerle Yunanistan'ın Yaylacık Köyü'nden gelenlerin yerleştiğini belirtmiştik. Bu mahallenin sokaklarındaki evlerin duvarları renkli tuğlalarla örülmüş, sokaklara loş ışık veren aplikler yerleştirilmiştir. Sokaklarda belli aralıklarla küçük ve renkli oturma grupları yerleştirilmiştir. "Nostalji Sokağı" olarak sembolize edilen bu sokaktaki evlerin bir bölümünde ev hanımlarının halı dokuyabilmesi için halı tezgâhları kurulması düşünülmüştür (Aksüyek, 2004, Yeni Asır). Böylece geçmişin o samimi kültürü hem fiziki yapıda hem sosyal yaşantıda canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu uygulama, diğer sokaklar için örnek oluşturacak niteliktedir. Dutlu Sokak (Günümüzde Kültür Sokağı ya da Barış Manço Kültür Sokağı) tarihi doku bakımından son derece zengin olmasına rağmen, sokak duvarlarının berbat yazılarla kirletilmesi ve o dönemle hiçbir bağlantısı olmayan resimlerle bezenmesi kötü bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Bazı evler kaderine terk

edilmiş durumdadır. Bir an önce buradaki düzenlemelerin tamamlanması, Buca'nın geleceği için önemlidir.

Belediye'nin tarihi dokuyla ilgili bir diğer çalışması, Su Kemerleri ile ilgilidir. Su Kemerlerinin gerisinde bulunan mağaralarda kazı çalışmalarının başlatılması ve çevre düzenlemesinin yapılabilmesi için protokol imzalanmıştır. Projenin tamamlanması neticesinde Buca'nın imajı da daha farklı bir görünüme bürünecektir.

1. 3. Konak İlçesi'nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları

Konak, İzmir'in merkezi kabul edilen bir yerleşim alanıdır. Merkez olması, konumu itibarıyla hemen limanın gerisinde yer alması ile yakından alakalıdır. Çünkü bulunduğu konum, liman ve iç bölge arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Konak, kentin kuruluşundan bu yana, ticari faaliyetler için oldukça hareketli bir bölge olagelmıştır. Günümüzde de bu merkez olma konumunu sürdüren Konak, tarihi süreçte; M. Ö 11. yüzyılda Eoller ve İyonlar, M. Ö 600 - 546'da Lidyalılar, M. Ö. 546 - 334 yıllarında Persler, M. Ö. 281 - 133'te Bergamalılar, M. Ö. 133 - M. S 395'te Romalılar, M. S 395 - 1076'da Bizanslılar, Cenevizliler, Venedikliler ve Türkler'in egemenliğinde kalmıştır. Günümüzde de Türkiye Devleti'ne bağlı olarak farklı kültürlerin kaynaştığı zengin bir tarihi ve kültürel doku merkezi haline gelmiştir. Bu doku, doğal koşullara meydan okuyarak ama beşeri unsurlarla bir ölçüde kayıplara uğrayarak günümüze kadar gelebilmiştir. Yerleşimde, ticari faaliyetlerin yoğun olması nedeniyle bu faaliyetlere hizmet edecek nitelikte mimari yapılar ön plana çıkmıştır. Ancak ilginçtir, yaklaşık 400 yılı aşkın bir süredir varlığını koruyabilmiş yapılar, sanki “bu kent ticaret için vardır” dercesine, bu alana hizmet eden yapılarıdır. Bir de Müslüman ve Hıristiyan toplumların isterlerse bir arada ne kadar uzun bir süre bir arada yaşayabildiklerini kanıtlamak istercesine direnen dini yapılarıdır. Burada söz konusu dönemlerde mimari estetik yanında inşa kalitesinin de ne kadar iyi olduğunun ortaya koyması bakımından ders alınması gereken noktalar vardır. Çünkü Konak, alüvyal zemin üzerinde kurulmuş bir yerleşim alanıdır. Konut için tavsiye edilen bir zemin yapısında değildir. Burada, iyi yapı ve malzeme kalitesi ile yerleşim önerilebilir. Ne yazık ki, günümüzde yıkılan eski yapıların yerine yapılan

ya da yeni imara açılan alanlarda çok katlı yapılaşmalar görülmektedir. Bu durum, kentin jeolojik yapısı bakımından sakıncalı olduğu kadar, görsel fizyonomi bakımından da sakıncalıdır. Çünkü eski kent dokusunun yaygın ve çeşitli olduğu bu alanda, o yapıların boğulmasına, dolayısıyla çevresel etki değerinin düşmesine yol açmaktadır.

Konak'ta konut olarak kullanılan yapılar ise daha ziyade yakın geçmişe ya da 19. yüzyıla aittir. Ancak Konak, Bornova ve Buca ve Karşıyaka'dan farklı olarak, bir sayfiye yerleşimi niteliğinde gelişmemiş, fonksiyonel açıdan ticaret maksatlı depo ve işyerleri ile günlük hayatın hareketli geçtiği bir sosyo - kültürel yapıyı da içererek eğlence, dinlence merkezleri ve yerleşim alanları yanında dini hizmetler de düşünülerek kurulmuştur. Yerleşim, Kordon ve Alsancak civarında cumbalı evlerle, Kemeraltı içerisinde alış - veriş mekânları, camiler, şadırvanlar, çeşmeler, kiliseler, han, hamam, agora gibi farklı fonksiyon yapılarıyla çok kültürlülüğün (tek yapı ölçeğinde yaklaşık 1500 adet) canlı tanıklarını barındırmaktadır.

Kentin sembolü haline gelen saat kulesi ile sahilden ilk mimari ögesini gördüğümüz Konak, Yalı mescidi, Hükümet Konağı, Kadın Doğum Hastanesi, arada yeni yapılar arasına sıkışmış eski evler ve Kemeraltı ile bu başlangıcı devam ettiren diğer mimari öğelerle, Alsancak, Basmane, Kadifekale ve Agora ile bütünlük oluşturur. Bu ilçe, adeta tek başına bir kent yerleşmesinde aranan tüm nitelikleri kendinde toplamıştır.

Konak'ta İkiçeşmelik civarı 19. yüzyılda Yahudiler'in yerleşmiş olduğu alanlardır. Yahudiler, daha sonra 1865 yılında imara açılan Karataş semtine yerleşmeye başlamışlardır. Başlangıçta daha çok Rum ve Ermenilerce tercih edilen yerleşim, Yahudilerin de gelmesiyle zamanla Mithatpaşa Caddesi ve Güzelyalı'ya doğru genişlemiştir. Burada Taş Ocağı olarak bilinen yerde Asansör inşa edilmiştir. Kıyı ile yüksek saha arasında ulaşım kolaylığı sağlayan asansör mevkiinde bulunan Dario Moreno Sokağı, günümüzde koruma alanları kapsamına alınmış Yahudi mekânlarından (Dario Moreno, 19. yüzyılda adı ile anılan 302 sokaktaki bir evde yaşamış romantik bir Yahudi şarkıcıdır).

Karataş olarak bilinen yerler, o dönemde oldukça sakin olduğundan, burada yaşamak tıpkı Bornova, Buca ve Karşıyaka'da yaşamak gibi ayrıcalıktı. Hatta

Karataş'ta yaşamak, bir de deniz manzarası ve deniz banyosu konforu sunuyordu. Yahudilerin fakir olanları, günümüzdeki Kız Lisesi civarında iki katlı sıra sıra dizilmiş evlerde ikâmet ediyorlardı. Bu evlere “Yahudihane” denilmekte olup, içli dışlı yaşamların sürdüğü alanlardı. Bu nedenle bazı gezginler buralardan “arı kovani” şeklinde evler diye bahsetmişlerdir. Çünkü birbirine bitişik bu yapılarda oldukça kalabalık Yahudi aileleri oturmaktadır.

Doğal ortam açısından değerlendirildiğinde Karataş, kıyıya nazaran yüksek bir topografik yapı sergilemektedir. Bu topografya, görsel açıdan son derece iyi bir manzara hâkimiyeti kazandırmaktadır. Denize yakın olması, deniz mevsiminde insanların serinleyebileceği bir tatil beldesi imkânı ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca kayalık alanlarda yeraltından çıkan birçok kaynak suyunun mevcudiyeti de hem kullanma hem de içme suyu bakımından sıkıntı yaşanmasını engellemektedir. Bu sular, peyzaj açısından da güzel ve dinlendirici manzaraların oluşmasını sağlamaktadır. Anlaşılacağı üzere Karataş, insanların sağlıklı bir ruh haliyle yaşayabileceği son derece elverişli doğal ortam koşulları ortaya çıkarmaktadır. Nitekim 19. yüzyılda Yahudiler bu alanlara yerleşerek fakir olmalarına rağmen konforlu doğal çevrede yaşama şansını elde etmişlerdir. Burada Yahudiler'in yanısıra Ermeniler de yaşamıştır. Ermeniler, Karataş'ta Karataş Lisesi karşısında özellikle “Ermeni Yokuşu” olarak bilinen alanlarda ikâmet etmişlerdir.

Konak'ta Agora çevresinde, yani Kadifekale (Pagos Dağı) eteklerinde ise Türkler ikamet etmişlerdir. Kadifekale (Pagos Dağı) etekleri, doğal ortam koşulları kent merkezine nazaran daha bakir alanları oluşturmaktaydı. Burada bazı alanlarda kaynak suları da bulunmaktaydı. Ayrıca sahile nazaran yüksekte olması, manzara hâkimiyeti de sağlamaktaydı. 19. yüzyılda buradaki Türk mahallelerinin bakımsızlığından bahsedilmesine rağmen, doğal koşullar açısından kentin en güzel alanlarından olan bu çevre, Agora'nın varlığı ile ayrı bir önem kazanmaktadır. Çünkü kentin ticari canlılığının yaşandığı bir bölgedir. Görüldüğü gibi Konak, kıydan iç kısımlara, farklı noktalarda farklı güzellikler barındıran bir yerleşimdir; bu güzellikler şu şekildedir.

1. 3. 1. Konakta Bulunan Eski Kentsel Doku Elemanları

Konak, kentin ticari hayatının şekillendiği, eğlence hayatının canlı olduğu bir mekân olarak gelişmiştir. İzmir'in batı ile bağlantısını sağlayan en uç nokta olan bu yerleşim, zemin özellikleri bakımından yerleşmeye uygun olmamasına rağmen, kentin merkezi olmayı sürdürmüştür. Çünkü ekonomik faaliyetlerin kalbi olma özelliğine sahiptir. Bu da limanın sağladığı bir avantajdır. Ekonomik canlılık farklı kültürlerin farklı özellikte iş, eğlence ve diğer sosyal - dini yapılar bakımından da çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Konak'taki bu yapı zenginliği, sadece iş ve ticaret merkezi olması ile ilgili değildir. Liman dolayısıyla daima kentin merkezi olagelen Konak, Bornova, Buca ve Karşıyaka'dan biraz farklı bir karakter göstermektedir. Bornova Buca ve Karşıyaka'da daha ziyade Levanten ve Rum mimarisi ön plana çıkarken, Konak'ta tam bir kozmopolitan yapı mevcuttur.

Kemeraltı çarşı kesimi içinde kalan han, hamam, şadırvan ve camiiler, mimari açıdan burada Selçuklu ve Osmanlı Türkleri'nin egemen olduğu alanlara işaret etmektedir. Ancak Alsancak civarına doğru tekrar Levanten konutlarının varlığı dikkat çekmeye başlar. Buradaki evler yapı karakteri olarak genelde iki katlı, cumbalı ve küçük bahçelidir. Konak, bu kültürel zenginliğini günümüzde de sürdürmektedir. Çünkü konumundan dolayı merkez ilçe olma özelliğini devam ettirdiğinden, geçmişin izlerini taşıyan öğeler de İzmir kenti içinde en fazla burada yoğunluk ve çeşitlilik göstermektedir. Öyle ki Konak ilçe sınırları dahilinde 350 hektar'dan fazla bir alan, eski kentsel dokuya ait elemanları barındırmaktadır. Koruma kapsamında sit olarak belirlenen bu alanlar, Kemeraltı kentsel ve arkeolojik sit alanı, Mimar Kemalettin kentsel sit alanı, Konak tarihi sit alanı, Kordon tarihi sit alanı ve doğal sit alanı olarak tanımlanmıştır. Buradaki eski yapılar tescil edilerek koruma konusundaki ön aşama tamamlanmıştır.

Konak, sahip olduğu konum itibarıyla kazandığı çok kültürlü yapısal öğelerini korumada sadece tescil düzeyinde kalmamıştır. Bu yapıları, planlar ve imkânlar çerçevesinde bazen tek bazen de mahalle boyutunda ele alarak sağlıklılaştırmıştır. Eski doku elemanlarının bir şekilde günlük hayatın akışına hizmet ettiği yerleşimde, bu düzenleme, Kemeraltı çevresinde ve İkiçeşmelik boyunca kendi kaderine terk edilmiş ya da eksik ve yanlış uygulamalara kurban giden görüntüler de

vermektedir. Koruma konusunda en önemli nokta, kullanarak yani günlük hayatımızın içine alarak korumadır. Ancak sözü edilen alanlarda bu bilinçten ziyade ihtiyacı karşılama amaçlı kullanım söz konusu olduğundan, yapılar sanki saklanmış bir görüntü vermektedir. Son yıllarda Büyükşehir ve Konak Belediyesi tarafından Tarihi Kentler Birliği'nin de desteğiyle bu bilinç aşılarmaya çalışılmaktadır. Çeşitli projelerle bu alanlar, gerçek değerini ortaya koyacak bir anlayışla düzenlenmeye çalışılmaktadır. Çünkü İzmir'in merkezi olması, bu sorumluluğu zorunlu kılmaktadır.

Eski kentsel doku öğelerinin bir kısmı taşınabilir nitelikteki arkeolojik kalıntılardır. Bu kalıntıların da buldukları yerlerden alınarak çeşitli nedenlerle müzelerde korunması bir koruma anlayışıdır. İzmir bu açıdan da müzecilik konusuna önem vermiş ve Konak ilçesinde değişik özellikte müzeler kurmuştur. Müzeler, Kültür turizmi çerçevesinde kent için önemli yapılardır. Roma ve Helenistik Döneme ait eserlerin yer aldığı İkiçeşmelik'teki Agora Açık hava Müzesi, Prehistorik Bizans Dönemi'ne kadar olan buluntuları sergilemek amacıyla kurulan Konak'taki Arkeoloji Müzesi, Bayraklı'daki Arkaik Dönem Smyrna'sından ve Efes, Milet, Klaros gibi diğer Batı Anadolu kentlerine ait buluntuların sergilendiği Tarih ve Sanat Müzesi, Etnoğrafya Müzesi, İzmir Heykel ve Resim Müzesi, Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi, İzmir Ticaret Odası bünyesinde oluşturulan Ticaret Tarihi Müzesi bu alandaki en iyi örneklerdendir.

Konak, İzmir'in en hareketli yerleşim alanı olmuştur. Bu durum, merkezi olması ve ticari işler ile günlük hayatın yoğun geçtiği bir alan olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hareketlilik mimari yapıya da yansımış, dolayısıyla pek çok türde yapı grupları oluşmuştur. Bunlar; şu şekilde gruplandırılmıştır.

1. 3. 1. 1. Ticari Yapılar ve Alanlar

Han

Han, ticari hayatta oldukça önemli bir yapıdır. Çünkü çeşitli yerlerden gelen malların depolanması, pazarlanması, tüccarlara konaklık etmesi bakımından oldukça işlevsel özellikleri vardır. İzmir bir ticaret kenti olarak bu tür yapılara her zaman ihtiyaç duymuştur. Ancak hanlar XVII. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmıştır. Çünkü bu dönemde Sakız Adası Osmanlı egemenliğine geçmiş ve İpek Yolu'nun Anadolu'dan

geçen bölümü tekrar önem kazanmaya başlamıştır. Ayrıca İzmir'in korunaklı bir limana sahip olması, tüccarları bu kente yönlendirmiştir. Böylece ticari hayat canlanarak han, kervansaray gibi yapılara ihtiyaç daha da artmıştır. Bu nedenle kentin çeşitli yerlerinde özellikle de iş alanlarının yoğun olduğu Konak civarında bu tür yapılar inşa edilmiştir. Han ve kervansarayların 17. yüzyılda 100'e yakın, 19. yüzyılda 143 - 147 ve 20. yüzyılda da 50 civarında olduğu, belirtilen hanlardan sadece 20 kadarının günümüze kadar varlığını sürdürebildiği belirtilmektedir (Aktepe, 2003: 130).

Ticari hareketliliğe bağlı olarak özellikle 17 ve 18. yüzyıllarda görülen hanların bir kısmı restore edilerek çeşitli amaçlarla kullanılmakta iken, bir kısmı da atıl durumda Kemeraltı esnafının bakımsız depolarını oluşturmaktadır. İzmir'deki ekonomik yapının ticarete bağlı şekillendiğinin en büyük tanıkları olan bu yapılar, kentin jeolojik açıdan depremsellik riski yüksek bölgelerinden biri olan Konak bölgesindedir. Bazı depremlerle hasar gören yapılar, asıl depremi insanların duyarsızlığı nedeniyle yaşamaktadır (Foto: 88 - 89).

Kemeraltı hanlarından başlıcaları; Kızlarağası Hanı, Abacıoğlu Hanı, Arab Hanı, Çakaloğlu Hanı, Büyük ve Küçük Demir Hanı, Fazlıoğlu Hanı (Fazlulahoğlu Hanı), Çerçioğlu Hanı (Sidikli Han), Evliyazade Hanı, Girid Hanı, İmamoğlu Hanı, Kadioğlu Hanı, Küçük ve Büyük Kara Osmanoğlu Hanı, Kemahlı Hanı, Ketan Hanı, Laz Hanı, Mağnısalı Oğlu Hanı, Piriç Hanı, Mirkelamoğlu Hanı, Paşa Hanı, Menzil Hanı, Piyaleoğlu Hanı, Uzun Hanı, Yandevi Hanı, Yeni Han, Selvili Han, Sulu Han, Kurşunlu Han'dır.

Fikret Yılmaz, Münir Aktepe'nin İzmir'in tarihi yapılarıyla ilgili yazılarını bir araya getirdiği, "İzmir Yazıları, Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller" adlı eserinde 76 hanın varlığını ayrıntılı bir şekilde açıklamaktadır. Ancak bunlardan günümüze intikal eden ve turizm açısından değerlendirilebilir olanlar yukarıda açıklananlardır. Vezir Hanı, Salepçioğlu Hanı, Leblebici Han gibi bazı hanların günümüze sadece adları ulaşırken, bazıları da virane bir duvar kalıntısı olarak kalmıştır; Kurşunlu Han gibi. Diğer bazıları da eski dokusundan kayıplar vermesine rağmen iş yeri, kafe ve dinlenme merkezi olarak varlığını sürdürmektedir. Örneğin Abacıoğlu Hanı mağaza ve işyerine, Kızlarağası Hanı alışveriş ve dinlenme merkezine, Kemahlı Hanı, Küçük

Fincancı Hanı, Evliyazade Hanı gibi bazıları da otele dönüştürülmüştür. Varlığını bazı kayıplarla sürdüren bu hanların büyük çoğunluğu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere günümüzde alışveriş yeri olarak hizmet vermektedir. Ancak tadil edilerek bu yapılara farklı fonksiyonlar da kazandırılabilir. Örneğin sahaf, kafe, müze, kongre, toplantı salonu, kütüphane ve okuma salonları vs.

İzmir’de bulunan hanlar, 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar kentin ticari hayatını yönlendiren önemli yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimari açıdan kendine has bir tarzda, genellikle iki katlı inşa edilen yapılar, üst katta dinlenme odaları, alt katta dükkân, depo ve ahırlar şeklinde tasarlanmıştır. Ortada bir avlu etrafında kâgir ya da taş yapılı bu binalar, İzmir’in kentsel dokusuna farklı bir estetik getirmiştir. Yapıların inşa edildiği sahalara; Anafartalar Caddesi ve Fevzi Paşa Bulvarı civarıdır. Bu alanlar, 17 ve 19. yüzyılda limanın daha iç bölgelere sokulduğu alanlardır. Zemin olarak alüvyial malzeme içeren bu sahalara, depremsellik bakımından son derece dayanımsızdır. Ancak bu yapıların bazılarının tarihsel süreçteki özellikle 1688 ve 1881 yılı depremleri gibi önemli depremlere rağmen yaklaşık 410 yıldır ayakta kalabilmesi, adeta bir mucizedir. Bu mucize eserlerin korunması ve gelecek nesillere, kentin geçirdiği süreçleri canlı olarak göstermek ve kaliteli bir hizmetin kalıcılığını anlatmak açısından çok değerlidir.

Arab Hanı

Başdurak’tan Arasta’ya giden caddenin sağ tarafı Balcılar içi olarak bilinir (Foto: 74). Bu mevki de bazı odaları tamamen eski halini korumuş olan bir han bulunmaktadır. Yapım tarihi tam olarak belirtilemeyen bu han, Arab Hanı’dır ve günümüzde çevresi ayakkabıcı, derici, manifaturacı, tuhafiyeye ve terzilerle işgal edilmiştir.

Büyük ve Küçük Demir Hanı

Büyük Demir Hanı, günümüzde Keten Çarşısı olarak bilinen mevki üzerinde, 876 sokakta bulunmaktadır. Şadırvan-altı ile Odunpazarı arasında ise Küçük Demir Hanı bulunmaktadır. Günümüzde eski durumlarını önemli ölçüde kaybetmiş olan bu hanlardan Büyük Demir Han, demirci, varilci, kömürcü ve marangozlara (Foto: 72), Küçük Demir Han ise terzi ve sandıkçılara hizmet etmektedir.

Çakaloğlu Hanı

Günümüzde Halim Ağa Çarşısı yakınında eskiden Kasap Hızır Mahallesi olarak bilinen mevkide bulunan han, 1805 yılında Gaffar-zade Hacı Ahmed tarafından inşa ettirilen bir de sebile sahiptir. 861. sokaktaki han, bugün çeşitli işyerlerine hizmet etmektedir. Ancak restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

Çerçioğlu Hanı (Sidikli Han)

Kestanepazarı ile Odunpazarı Camii arasında Şekerci Çarşısı'nda bulunan Çerçioğlu Hanı, büyük ölçüde eski yapısını kaybetmiştir. Ancak bazı odaları durumunu koruyabilmiştir. Bugün içerisine birçok yeni bina inşa edilmiş olan iki katlı yapı, aynacı, marangoz, kunduracı ve komisyonculara hizmet ederek varlığını sürdürmektedir.

Fazlıoğlu Hanı (Fazlulahoğlu Hanı)

Eskiden Kasap Hızır Mahallesi'nde bulunduğu belirtilen han, günümüzde Eski bitpazarı semti 1316 sokakta bulunmaktadır. Bir kısmı bazı çarşı ve bulvar inşaları sırasında yıkılan han, marangoz ve mobilyacılara hizmet etmektedir. Ancak az önce sözü edilen Kavaflar Çarşısı (Foto: 77) ve Fevzi Paşa Bulvarı inşası sırasında yapının önemli bir kesiminin kaybı, tamir olunamayacak bir kültürel kayıptır.

Girid Hanı

19. yüzyılda İstanbul'da bulunan Girildi-zade Hacı Mehmed Reşid Paşa'nın karısı ve kızına ait olan bu han, günümüzde büyük ölçüde tahrip olmuştur. Kalıntıları atölye olarak kullanılan yapı, İkinci Kordon'da Gümrük Binası karşısında yer almaktadır. Yeni yapılar arasında sıkışmış bir halde, eski dönemden bir çağrı gibi sesini duyurmaya çalışmaktadır.

İmamoğlu Hanı

1854 / 55 yılında yapılan han, Emirler Çarşısı mevkiinde yer almaktadır. Ortada bulunan bir avlu etrafında iki katlı olarak inşa edilen yapı, daha sonraki zamanlarda eklerle üç kat olmuştur. Bir zamanlar otel olarak kullanılan han, bu ilavelerin yapılmasından sonra bazı iş mekânlarına dönüştürülmüştür. Günümüzde bu şekilde işlevini sürdürmektedir.

Kadioğlu Hanı

Fevzi Paşa Bulvarı üzerinde Kara Osmanoğlu Hanı karşısında bulunan Kadioğlu Hanı, tam tarihi bilinmemekle beraber 19. yuzyılda salnamelerde bahsi geçen bir yapıdır (Aktepe, 2003: 142). Günümüzde dış cephesi eski şeklini büyük lde korumakta ise de Fevzi Paşa Bulvarı yapımı esnasında bir bölümü yıkılmıştır.

Kantarcı Hanı

Günümüzde 1317 sokakta bulunan Kantarcı Hanı mevki, eskiden Kasab Hızır Mahallesi olarak bilinmekteydi. Çift katlı olan han, eski görünümünü tamamen koruyamasa da varlığını sürdürmektedir. İşlev olarak özellikle hırdavatılara ait mağazaları barındırmaktadır.

Kemahlı Hanı

Bu han, İzmir zm tüccarlarından Kemahlı İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Hkmek Konağı'ndan Başdurağa geçilen yolun solunda bulunan yapı, 19. yuzyıla aittir. Ortada kk bir avlu etrafında iki katlı olarak inşa edilen yapı, günümüzde otel olarak varlığını devam ettirmektedir (Foto: 76).

Keten Hanı

Günümüzde Keten arşısı'nda 876 ve 888. sokaklarda bulunan han, Cami-i Atik Mahallesi'nde Demir Hanı yanında inşa edilmiştir. Han, mağaza ve ardiye olarak işlevini sürdürmektedir.

Kızlarağası Hanı

Kızlarağası Hanı, 1744 yılında Hacı Beşir Ağa tarafından iki katlı ve dört kapılı olarak inşa edilmiştir (Foto: 65 - 66). Günümüz 906 sokakta Hisar Camii yanında bulunan yapının, zemin katı depolama ve ticari işler için, st katı ise konaklama amaçlı olarak kullanılmıştır. 1988 - 1993 yılları boyunca süren uzun bir restorasyon geçiren han, 1994 yılında ticari amaçlara hizmet edecek bir görünüme kavuşmuştur. Günümüzde çok çeşitli ürünlerin sergilenerek satışa sunulduğu yapı, kafeterya bölümüyle de alışveriş sonrası yorgunlukları gidermektedir. Osmanlı mimarisinin en güzel örneklerinden biri olan bu yapı, işlevselliği ve mimari çehresiyle İzmir'e gelen yerli ve yabancı turistlerin mutlaka uğraması gereken bir mekandır. Bu nedenle yerel ölçekte yapılan kent tarihi gezileri kapsamında

atlanmaması gereken özelliktedir. Ayrıca, İzmir ticaretinde Levantenler dışında başka bir deyişle, 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı etkisinin boyutlarını anlamak bakımından da önemli bir tarihi belge niteliği taşımaktadır. Öte yandan, kent 1800'lü yıllarda getirdiği birçok depreme özellikle de 1883 yılındaki VII şiddetindeki depreme nazaran ayakta kalabilmesi, alüviyal dolgu zemin üzerinde bir yapının inşa kalitesini ortaya koyması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Ancak dolgu zemin yapının bazı noktalarında 1 m civarında çökmeler meydana getirmiştir. Bu çökme alanları restorasyon sırasında yıkılarak yeniden inşa edilmiştir.

Küçük ve Büyük Kara Osmanoğlu Hanı

18. yüzyılda meşhur bir ayan olan Kara Osmanoğlu Hacı Mustafa tarafından yaptırılan bu hanlardan küçük olanı, Cami-i Atik Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Balçılar ile Havra Sokağı birleşiminde yer alan yapı, günümüzde eskisinden tamamen farklı şekilde inşa edilerek yine iş hanı olarak fonksiyonunu sürdürmektedir.

Büyük Han ise, Kasap Hızır Mahallesi'nde iki katlı olarak inşa edilmişti. Günümüzde varlığını sürdürmekte olan yapı, diğer bazı hanlar gibi Fevzi Paşa Bulvarı inşası sırasında bir bölümünü kaybetmiştir. Hisar Camii ile belediye arasında Fevzi Paşa Bulvarı üzerindeki han, marangoz, kundura ve manifatura dükkânları olarak işlevini sürdürmektedir. Ancak han, eski görkemini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Laz Hanı

Başdurak'tan Kestelli Caddesi'ne çıkan yolun solunda, Büyük ve Küçük Laz hanı olarak inşa edilen yapılardan günümüze intikal eden Büyük Laz Hanı'dır. Bu han, başlangıçta sebze ve meyve hanı olarak yapılmasına rağmen, zamanla bazı değişikliklerle camcı ve marangoz gibi ticari çevreye hizmet eder konuma getirilmiştir.

Mağnisalı Oğlu Hanı

Odunpazarı'ndan Fevzi Paşa Bulvarı mevkiine giden yol üzerinde bulunan han, yeni ilaveler nedeniyle eski halini tam olarak koruyamamıştır. Ancak kısmen eskiyi yansıtarak marangoz, terzi ve şapkacılar mekân olmuş durumdadır.

Menzil Hanı

Anafartalar Caddesi üzerinde Mumyakmaz Hacı Veli Camii yanındadır. Başlangıçta ticari amaçlara hizmet eden bir han iken, sonradan yapılan düzenlemelerle üst kat otele dönüştürülmüştür. Alt kat ise yine bazı dükkân ve işyerlerine hizmet vermektedir.

Mirkelamoğlu Hanı

Eski Kasap Hızır Mahallesi'nde bulunan han, günümüzde Hisar Camii arkasındaki sokaklardan birinde, Karaosmanoğlu Hanı civarında bulunmaktadır. Günümüzde eski yapısını olduğu gibi koruyan nadir eserlerden olan han, mimari açıdan da değerlidir. İki katlı han, kunduracı ve yorgancılara mağaza ve depo olarak hizmet vermektedir.

Paşa Hanı

Paşa Hanı, Büyük ve Küçük Paşa Hanı olarak Eski Mahkeme önünden Kestanepazarı'na çıkan yolun sol tarafında inşa edilmiştir. Bazı değişikliklere uğramasına rağmen günümüzde hâlâ varlığını korumakta olan bu yapılar, 18. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı eserleridir (Aktepe, 2003: 152). Günümüzde kunduracı, halıçı gibi ticari amaçlar için kullanılmaktadır.

Pirinç Hanı

Pirinç Hanı, Pirinçcioğlu ailesine ait olup, zahire deposu olarak kullanılmaktadır. Günümüzde 861 sokakta bulunan hanın eski görünümü yapılan tadilatlarla tamamen değişmiştir (Foto: 75) .

Piyaleoğlu Hanı

Anafartalar Caddesi üzerinde bulunan han, başlangıçta 32 odalı bir konaklama, mal depolama ve satış yeri olarak kullanılırken daha sonradan yakın çevrelere işleyen araçlar için garaj olarak kullanılmıştır. Han, günümüzde ticari maksatlı dükkân ve mağaza olarak kullanılmaktadır. Oldukça harap bir görünümü vardır. Bu hanın avlusunda bir de camii bulunmaktadır. Konaklama ve ticaret işleri yanı sıra caminin de bulunması bu hana diğerlerinden daha farklı bir misyon kazandırmaktadır.

Selvili Han

Selvili Han, Mirkelamoğlu Hanı ile karşı karşıyadır. Mevki olarak, Fevzi Paşa Bulvarı üzerinde, Belediye Sarayı ve Hisar Camii arkasında kalan yapı, eski görünümünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Harap bir görüntüde olan hanın kalan bölümleri, bazı esnaf tarafından atölye olarak kullanılmaktadır. Ancak bir an önce sağlıklaştırma ve restorasyon ile canlandırılmaya ihtiyacı bulunmaktadır.

Sulu Han

Sulu Han, 17. yüzyılda inşa edilmiş bir yapıdır. Günümüzde 1313 ve 1327 sokağın birleşiminde Fazlıoğlu Hanı karşısında bulunmaktadır. Tek katlı kâgir bir bina olan han, günümüzde iş yeri ve mağaza olarak hizmet vermektedir. Yapının başlangıçta çok daha büyük olduğu, ancak zamanla bazı bölümlerin yıkılarak yerine yeni çarşı ve pasajlar yapılmak suretiyle kayba uğradığı bilinmektedir. Tarihi çevre bilinci dışında gerçekleştirilen bu tavırların kalan kısımlar için devamını engellemek için hızlı girişimlerde bulunmak yerel yönetimlerin acil hizmetleri arasında yer almalıdır.

Uzun Hanı

Günümüzde 861 sokakta İzmir Belediye Sarayı ve Gümrük önünde bulunan yapı, Uzun Han'dır. Bir bölümü Emin Paşa, bir bölümü de Ömer Nehci Efendi Vakfı olan han, bir zamanlar Ermeni çuhacıların mekânı iken, bugün mağaza ve depo olarak kullanılmaktadır.

Yandevi Hanı

Eski Hasan Hoca Mahalle'sinde Peştemalcılar başında bulunmaktadır. İki katlı ve kâgir olan yapının üst katı oda, alt katı ise depo ve kahvehane olarak kullanılmaktadır (Aktepe, 2003: 157). Günümüzde büyük bölümü yıkılmış olan bu handan giriş kapısı ve onun sol tarafında bir kanat ayakta kalabilmiştir.

Yeni Han

Yeni Han, Yeni Kavaflar Çarşısı ile Eski Mahkeme önünde 1316. sokakta bulunmaktadır. Ancak bu yapının büyük bölümü kaybedilmiştir. Günümüze ulaşan bazı parçalardan ibarettir. Turistik açıdan değerlendirilebilir olması için büyük çaba harcanması gerekmektedir.

Çarşılar

Konak, sahip olduğu eski yapılarda Bornova, , Buca ve Karşıyaka'ya göre oldukça farklı bir doku sergilemektedir. Çünkü 17. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıl boyunca ticaretin en canlı merkezi olmuştur. Bu nedenle ticari hayata dönük yapı çeşitliliği de artmıştır. Çarşılar bunlardandır. Daha önce de değinildiği üzere, kentin ticari şekillenmesine bağlı olarak ortaya çıkan diğer bir yapı türü de bedestenlerdir. Bedestenler, kuyumcu, halı - kilim, hediyelik eşya, deri, antika, konfeksiyon, bakır eşya, banka, finans, yemek vs'nin bulunduğu kapalı çarşı alanlarıdır. İzmir'de Yol Bedesteni, Sandal Bedesteni, Bakır Bedesteni ve Çuha Bedesteni bilinmektedir. Ancak bu bedestenlerden sadece Bakır Bedesteni günümüze kadar korunabilmiştir. İzmir'de bedestenler dışında Yemiş Çarşısı, Halim Ağa Çarşısı, İsmail Paşa Çarşısı gibi çarşılar ve Odunpazarı, Kestanepazarı, Samanpazarı, Irgadpazarı gibi alışveriş mekânları da bulunmaktadır. Günümüzde de aynı adla bilinen bu çarşılar, yine Kemeraltı ticari bölgesinde toplanmış bulunmaktadır.

Bakır Bedesteni

Hisar Camii önü ve Halim Ağa Çarşısı arasındadır. Bedesten, Kızlarağası Hanı ile bitişik olup aradan birbirine geçişlidir. İçerisinde bakır kazancılar, , kasacılar, mühürçüler ve lokantacılar bulunmaktadır.

Irgadpazarı

Irgadpazarı, adından da anlaşılacağı gibi eskiden amelelik gibi işler yapan insanların bulunduğu alana verilen addır. Bu Pazar, günümüzde Mezarlıkbaşı'ndan İkiçeşmelik'e giden yol üzerindedir.

Kestanepazarı

Günümüzde Kestanepazarı Camii civarında bulunan çarşıdır. Burada kuşçular, kafesciler, zahireciler ve tohumcular bulunmaktadır.

Odunpazarı

Kasap Hızır Mahallesi'nde bulunan çarşıdır. Şadırvan Camii ile Hisar Camii arasına denk gelen çarşıda konfeksiyoncular bulunmaktadır. Ancak geçmişte odun satıcıları olması ihtimalinden bu adla anıldığı belirtilmektedir (Aktepe, 2003: 161).

Samanpazarı

Hisar Camii civarında bulunmaktadır. Çarşının iskelesinin 1717 yılında yapıldığı belirtilmektedir (Aktepe, 2003: 162). Bu da denizin o dönemlerde bu alana kadar sokulduğunu göstermektedir.

Tarihi Kemahlı Çarşısı

Kemeraltı içinde iş yeri olarak kullanılan pek çok yapı bulunmaktadır. Bunlardan biri, Tarihi Kemahlı Çarşısı'dır. Başlangıçta 34 odalı bir otel olarak inşa edilen yapı, 1990 yılından itibaren çarşı halinde işlevlendirilmiştir. Ancak yeni ekleme ve düzenlemeler, yapının genel karakterinde bozulmalara yol açmıştır (Foto: 76).

Agora

Agora, Helen uygarlığında toplumsal yaşam, gündelik iş ve siyasanın her gün sahne aldığı kamusal bir mekân olmanın yanında zamanla şehrin tüm öğelerini bir arada tutan bir merkez, bir komplekstir. Başka bir deyişle agora, ticari, siyasi, felsefi ve sanatsal tartışmaların yapıldığı bir yapı bütünüdür (Wycherley, 1986: 40 - 70; Yayman, İzmir Life, Ekim 2005: 84). İzmir'de de M. S 2. yüzyıla ait bir agora bulunmaktadır. Üç katlı olarak inşa edilen yapı, 1996 yılından bu yana Kültür Bakanlığı izni ile İzmir Valiliği ve Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü işbirliği ve İzmir Ticaret Odası desteğiyle iyice gün ışığına çıkarılmaya çalışılmaktadır. Depremlerle hasar görmesi nedeniyle çeşitli dönemlerde tadilat geçiren yapı, depremlere karşı bodrum katlarda inşa edilen kemerlerle dirençli hale getirilmeye çalışılmıştır (Foto: 38).

Bir kent yaşamında oldukça önemli yeri olan Agora'nın kuruluş yerine baktığımızda, geçmişte çeşitli su kaynaklarının mevcudiyeti dikkati çekmektedir. Bu da geleneksel yerleşmelerde yerleşilebilir bir mekânın öncelikli özelliklerinin burada da istisnasız uygulandığını göstermektedir. Çünkü suyun varlığı hayat demektir. Agora da bu noktadan hareketle bu alanda, günümüzdeki adıyla Namazgâh Mahallesi'nde kurulmuştur. Demek ki, doğal koşullar insan hayatını ve insanın şekillendirdiği ortamı daima kendine bağımlı kılmaktadır.

Yaklaşık 16 bin 590 metrekarelik bir alanda özellikle Roma ve bir ölçüde Helenistik Döneme ait çeşitli sütun ve heykellerin bulunduğu alan, İzmir turizmi için büyük önem taşımaktadır. Çünkü İzmir Tepekule (Bayraklı - Hacı Muço)'den sonra ikinci kez Agora civarında ya da başka bir ifadeyle Kadifekale (Pagos Dağı) eteklerinde kurulmuştur. Bu kuruluş hikâyesi de çeşitli kaynaklarda bir efsaneden yola çıkılarak anlatılmaktadır. Şöyle ki, Büyük İskender bir gün Kadifekale (Pagos Dağı) civarında bir ava çıkmıştır. Ancak uykusu gelmiş ve bu civarda bulunan bir ağacın gölgesinde uyuyakalarak bir rüya görmüştür. Bu rüyada Smyrna tanrıçası olan Nemesis; kendisine, kenti ikinci defa bu yerde kurmasını söylemiştir. İskender'in rüyayı gördüğü ağaç civarında Nemesis Tapınağının var olduğu ve bu ağacın Agora'nın güney kesiminde bir yerde olma ihtimali belirtilmektedir (<http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Bilgi/izmir/smyrna/smyrna.htm/> 02.05.2006).

Görüldüğü gibi kentin kuruluş yerine ait doğal koşulların uygunluğu ve bu durumun bir efsane ile desteklenmesi, Agora'yı İzmir için oldukça önemli bir değer haline getirmektedir. Bu nedenle söz konusu alanın bir an önce tamamıyla gün yüzüne çıkarılarak sağlıklılaştırılması ve fonksiyonel hale getirilerek kent yaşamının içine katılması gerekmektedir. Bu konuda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin çabaları devam etmektedir.

Kemeraltı

Konak, cami, kilise, sinagog, han, hamam, kervansaray ve evden oluşan tarihi yapısı, alışveriş olanakları ile İzmir'in hem bir kültür mekânı, hem de ticaret merkezidir. Konak'ta tüm bu özellikler Kemeraltı bölgesinde yoğunluk göstermektedir. Bu nedenle Kemeraltı, uygarlıklar arası bir köprü olma misyonunu yüklenmektedir. Çünkü İzmir dışından gelen yerli ve yabancı turistlerin ilk uğradıkları mekân genellikle Kemeraltı'dır. Kemeraltı az önce de belirtildiği gibi, tarihi doku yanında insanlara alış - veriş ve dinlenme olanakları da sunmaktadır. Burada bulunan tarihi yapılar iş alanları olarak kullanılmaktadır. Ancak bazılarının doğrudan turist getirilebilecek mekânlar haline getirilmesinde yarar vardır. Örneğin, geçmişe ait eşyalar içerisinde geleneksel giysilerle hizmet eden çalışanlar, hem mekân hem de geçmiş ile uyumlu bir müzik, turistler için son derece ilginç olabilir. Zaten turizm de önemli olan günlük hayatın ve bilinen kültürel özelliklerin dışındaki farklılıkları yaşayabilmektir.

İzmir gittikçe büyüyen bir kent olma özelliğini sürdürmektedir. Bu büyüme, sadece bulunduğu coğrafi mekânda alansal gelişme ile sınırlı olmayıp sosyal - kültürel alanda da devam etmektedir. Öyle ki, kent içerisinde birçok devlete bağlı ve özel üniversiteler ile yüksek okullar bulunmaktadır. Bu da kentin eğitim açısından da dinamik olduğunu göstermektedir. Kentin bu alandaki yapısı, konser, kongre, seminer, panel, sempozyum gibi etkinliklerle daha da ön plana çıkmaktadır. Ancak bu etkinlikler genellikle üniversite binalarında ya da kapalı spor salonlarında yürütülmektedir. Oysa İzmir, bu tür etkinlikleri yapabileceği farklı büyüklüklerde tarihi yapılara sahiptir. Örneğin, konserler için Kadifekale Harbiye Açık Hava Tiyatrosu gibi muhteşem bir atmosfer sunabilir. Kongre, seminer ve sempozyumlar için ise kent içindeki diğer tarihi yapıların değerlendirilmesi bu tür etkinliklerin misyonunu da daha da anlamlı hale getirebilir.

Kemeraltı'ndaki tarihi yapılarda dikkati çeken bir diğer aykırılık, reklâm ve ilan panolarının gözü rahatsız edecek ve yapıyı çirkinleştirecek şekilde çokluğudur. Tanıtım için reklâm gereklidir ancak bunun yapılarla uyumlandırılacak malzemeler üzerinde uygun renk ve yazı karakteriyle yapılması gereklidir. Çünkü tarihi doku, asıl kimliğini bu aykırı unsurlar nedeniyle estetik olarak ortaya çıkaramamaktadır.

Kestelli Caddesi

Kestelli Caddesi, tarihi Kemeraltı dokusunu bünyesinde yoğun olarak barındıran mekânlardan biridir. Cadde, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında inşa edilen Levanten ve Türk mimarisi karışımı evlerle İzmir'i özel kılmaktadır. Ancak bu evlerin çoğu günümüzde konut olarak kullanılmamaktadır. Çünkü çarşı içinde kalan cadde, işyeri olma imkânı sunmaktadır. Ayrıca çoğunluğu bakımsızlık nedeniyle yıpranmış olan bu evler, bir ailenin oturabileceği estetikte değildir. Eski yapılarda oturanlar ise kira düşük olduğundan dışarıdan göçle gelmiş ve gelir düzeyi düşük olan kesimdir. Bu nedenle buradaki eski doku adeta can çekişerek varlığını sürdürmektedir.

Kestelli Caddesi'ndeki yapılar genellikle iki katlıdır. Ancak iş yeri olarak kullanılan bu yapıların birinci katları daha çok kullanılmaktadır. İkinci katlar ise ya boş ya da depodur. Eski yapıların varlığı daha ziyade bu ikinci katlarla kendini göstermektedir. Çünkü alt katlar satışa sunulan ürünlerin sergilenmesiyle tamamen

görünmemektedir. İkinci katlar ise yıpranmış da olsa geçmişin izlerini daima ön plana çıkarmaktadır. Kalabalık halk kitlesi ve yoğun alış veriş kargaşası içerisinde her geçen gün biraz daha yıpranan bu yapılar, “biz İzmir’in geçmişten gelen geleceğiyiz” dercesine yaşam savaşı vermektedir.

Günümüzde Büyükşehir ve Konak Belediyesi kapsamında bazı projelerle eski yapıların sağlıklılaştırılması devam etmektedir. Ancak bu sağlıklılaştırmada binaların fiziki dokusunun korunması kadar o dokuyu saran diğer unsurların da korunması ve yaşatılması gereklidir. Örneğin, bu tarihi binalarda günümüz modasına ait eşyaların satışı esnasında yapılarla çağdaş olan müzik yayınlarının olması, insanları geçmişe ait büyümlü bir havaya sokabilir. Bu atmosfer, Kemeraltı’ını sadece alış veriş edilmek için gidilen bir yer olmaktan biraz daha öteye götürebilir. Hatta Konak Saat Kulesi karşısındaki boş alanda eski dokuya ait özellikler büyük bir ekrandan halka sunulabilir. Bu gösteri, insanların daha ilk girişte, geçmişin günümüz için ne kadar önemli olduğunu anlamalarını ve yarınlar için kendilerinin de bir şeyler yapmaları gerektiğini sürekli hatırlamalarını sağlayabilir.

Namazgâh

Yenimahalle, Pazaryeri ve Namazgâh olarak üç mahalleden oluşan Namazgâh, İzmir tarihi ve kültürü için oldukça önemli bir yerdir. Nedenlerine gelince; Roma İmparatorluğu çarşısı ve bir politika arenası olarak değerlendirilen Agora’nın yanı başındadır. Ayrıca 19. yüzyılda sinemaların en yoğun olduğu bölgeye, Havra Sokağı’na ve Kemeraltı’na yürüyüş mesafesindedir. Türk ve Musevi mahallelerinin kesişim noktası olan Namazgâh, İzmir’in o geçmiş günlerine ait izleri de büyük ölçüde günümüze taşımış bir semttir. Ancak bir yanda Musevi bir yanda Müslüman vatandaşlarıyla geçmişte Batı ve İslâm uygarlıklarını kaynaştıran semt, günümüzde bu izleri pek de koruyamamıştır. Çünkü sokakları oldukça bakımsız olup Türk mimari örneklerinin en belirgin çizgilerini taşıyan ahşap kâgir evleri ya yanık, ya da göçük viraneler halindedir. Oysa geçmişte, Kemeraltı’ndan Agora’ya akın eden bir kalabalığın mutlaka uğradığı bir yer olmuştur. Ayrıca İzmir’in ilk Pazaryerinin kurulduğu yer yine Namazgâh’tır ki, “Pazaryeri Mahallesi” adı da buradan gelmektedir (Yayman, İzmir Life, Ekim 2005: 80).

Namazgâh, bugün işyerlerinin yaygın olduğu bir alandır. Geçmişten kalan evlerde oturanlar ise daha ziyade göçle gelen ve geliri düşük olan vatandaşlardır. Bu nedenle Namazgâh, değerini günden güne kaybeden bir semt olmaktadır. Çünkü buradaki insanlar ancak karınlarını doyurmanın derdindedir. Sokaklarda bidonlardan taşan çöpler, yarı yıkık, yanık cumbalar ve duvarlar içler acısı görüntüler sergilemektedir. Günümüzde Agora ve çevresi için Büyükşehir Belediye'sinin projesi devam etmektedir. Ancak yanı başındaki Namazgâh'ın bu kötü görüntüsü ortadan kaldırılmadıkça, Agora'da gerçek değerini bulamayacaktır. Çünkü coğrafya da mekân, doğru kullanıldığı zaman değer kazanmaktadır.

1. 3 1. 2. Dini Yapılar

Cami

İzmir'de bulunan camiler daha ziyade Konak - Kemeraltı bölgesinde yoğunluk göstermektedir. Bu durum, Konak'ın kentin iş ve ticaret alanlarının kümelendiği bir alan olması dolayısıyla günlük hayatın daha ziyade bu merkezde geçirilmesiyle ilgilidir. Çünkü günde beş defa ibadetini yapmak isteyen bir Müslüman, yer aramak ya da evine gitmek zorunda kalabilirdi. Bu da işlerin aksamasına neden olabilirdi. Ayrıca İslâm şehirlerinin gelişimine bakıldığında, yerleşimin merkezinde bir camii, çarşı ve etrafında evler şeklinde olduğu dikkat çeker. Zaten Kemeraltı camilerinin inşa tarihleri incelendiğinde (Örneğin, Hisar Camii'nin 1597 - 1598, Şadırvan Camii'nin 1636, Kestanepazarı Camii'nin 1667 - 1668) bu tarihlerin kentin Osmanlı egemenliğinde olduğu döneme denk gelmektedir (Kemeraltı Dergisi, Aralık 2004). Bir Müslüman toplumu olan Osmanlı'nın da mimari açıdan en çok önem verdiği yapılar camiler olmuştur. Kemeraltı'ndaki camiiler de bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu çalışmada camiler, Müslüman mahallelerinin tanımlanması bakımından da rehber olmaktadır.

Başdurak Camii (Hacı Hüseyin Camii)

Hakkındaki ilk bilgiler Evliya Çelebi'nin Seyahat-namesi'nde geçen Hacı Hüseyin Camii, 19. yüzyıldan itibaren bulunduğu semtin adı dolayısıyla Başdurak Camii olarak adlandırılmıştır (Aktepe, 2003: 21). Tek kubbeli ve tek minareli kâgir

yapılı Camii altında dükkân ve depolar bulunmaktadır. Camii, günümüzde de işlevini sürdürmektedir (Foto: 83).

Çorakkapı Camii

Gaziler ve Anafartalar Caddesi birleşiminde bulunan camiinin 1746 / 47 yıllarında yapılmış olduğu tahmin edilmektedir (Aktepe, 2003: 50). Bu camii, günümüzde de işlevini sürdürmekte olup avlusunda bazı mezarlar da bulunmaktadır.

Hacı Mahmud Camii

II. Beyler Sokağı'nın bitiminde bulunan camii, Mahmut Hoca Camii olarak da bilinmektedir. Avlusunda mezarlar bulunan bu camii, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır. İnşa tarihi tam bilinmemekle beraber, 18. yüzyıl başı kabul edilebilir.

Hisar Camii (Yakup Bey Camii)

Hisar Camii, İzmir'in Kemeraltı'nda bulunan en eski camisidir. 1596 yılında Özdemiroğlu Yakup Han tarafından yaptırılan yapı, 410 yıllık uzun bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle, kent içindeki Levanten, Rum, Ermeni, Yahudi ve Müslüman kültürünü en iyi gözlemlene özelliğine sahip olmuştur. Görkemli çınar ağaçları arasındaki camii, aynı zamanda burada alış - veriş yapanların dinlence merkezidir (Foto: 67).

Kemeraltı Camii (Ahmet Ağa Camii)

Kemeraltı Camii, Kemeraltı Caddesi üzerinde Yemiş Çarşısı'na dönen sokağın köşesinde yer almaktadır. Tek minareli ve tek şerefeli olarak 17. yüzyılda inşa edilen camii günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

Kestanepazarı Camii

İzmir'de Başdurak ve Şadırvan Camii arasındaki Kestanepazarı denilen yerde Cami-i Atik Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1663 yılında inşa edilen camii, günümüzde de görkemini korumaktadır (Foto: 86).

Salepçioğlu Camii

Salepçioğlu Camii, Büyük Salepçioğlu Han'ın arkasında Kemeraltı, Kestelli Caddeleri ile I. Beyler Sokağı arasında Akademik Batı Dilleri Yabancı Dil binası karşısında bulunmaktadır. Camii, 20. yüzyıl başında inşa edilmiş bir Osmanlı eseridir

(Aktepe, 2003: 83). Görkemli yapısı ve renkli mermerden dış cephesiyle göz okşayan camii, günümüzde de işlevini sürdürmektedir (Foto: 68).

Şadırvanalı Camii

Adını bitişiğindeki şadırvandan alan camii, eski mahkeme önü, Arasta ve Şekerciler Çarşısı'ndan gelip, Odunpazarı'na ve Yağcılar içine doğru giden yolların kesiştiği noktada bulunmaktadır. Bahçesi bulunmayan yapı, dükkânlarla çevrelenmiştir (Foto: 84) .

Yalı Camii (Konak Camii)

Yalı Camii, Mehmet Paşa kızı İngiliz Ayşe lâkaplı biri tarafından 1754 / 55 yılında yaptırılmıştır. Hükümet Konağı önü, Saat Kulesi çaprazında bulunan bu camii, İzmir'e sahil kesiminden gelen herkesin gördüğü küçük bir yapıdır. I. Dünya Savaşı ve 1964'te Vali Rahmi Bey zamanında iki önemli tadilat geçiren camii, biraz çukurda kalmaktadır. Bahçesinde bir de medresesinin olduğu belirtilen yapının bugün ne medresesi ne de bahçesi mevcuttur (Aktepe, 2003: 449) (Foto: 49).

İzmir'de bu camilerden başka; Abdülfettah (Fettah) Camii (Tilkilik 1298 sokakta bulunan camii, Türkistanlı Hacı Abdülfettah tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde hâlâ faaliyettedir), Ahmet Reşit Efendi (Kâtipoğlu) Camii (Halim Ağa Çarşısı ile Yemişçiler Çarşısı birleşiminde, 855 sokaktadır. Cemaata kapalı olan camiinin alt katı dükkân olarak kullanılmaktadır), Dolaplıkuyu Camii (Dolaplıkuyu Caddesi üzerinde 743. sokakta bulunan camii, 1888 / 89 yılında Hacı Ömer Lütfi tarafından inşa ettirilmiştir. 1958 yılında restore edilen camii, hâlâ faaliyettedir), Faik Paşa Camii (Faik Paşa tarafından, günümüzde Altınordu olarak bilinen Faik Paşa Mahallesi'nde 967 sokakta 16. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Çeşitli tadilatlarla günümüze intikal edebilmiş olan yapı, işlevini sürdürmektedir), Han Bey Camii (Pazar - Yeri Camii) (Günümüzde 816 ve 948 sokakların birleştiği noktada bulunan camii, bulunduğu semtin adı ile anılmaktadır. Camii, kendisi avludaki mezarda bulunan Han Bey Dede tarafından 16. yüzyılda inşa ettirilmiştir), Hasan Hoca Mescidi (Bu yapı, 19. yüzyılda inşa edilmiş olup, sonradan vakıflarca satılarak ikametgâha dönüştürülmüştür. Yapı, Tuzcu Sokakta - 773. sokaktadır), Hasta Mescidi (Bulunduğu sokakta bir hastanenin mevcudiyetinden dolayı Hasta Sokağı olarak adlandırılan İkiçeşmelik mevkiinde inşa edilen kâgir yapı, günümüzde de

faaliyettedir), Hatuniye Camii (Tilkilik'te Anafartalar Caddesi üzerinde Hatuniye Parkı civarında bulunan camii, 17. yüzyılda Kemeraltı Camisini yaptıran Hacı Ahmet Ağa'nın annesi Tayyibe Hatun tarafından yaptırılmıştır), Kurşunlu Camii (Namazgâh'taki 816. sokakta bulunan camii, Sultan Selim Han tarafından inşa ettirilmiştir. Günümüzde de faaliyetine devam eden camiinin, 1757 yılından önce yapıldığı belirtilmektedir), Patlıcan Camii (Dilektaş'ından Namazgâh'a giden yol üzerindeki 982 sokakta bulunan yapının kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Çok sayıda tadilat geçirerek günümüze ulaşan camii, faaliyetini sürdürmektedir), Tuzcu Mescidi (İkiçeşmelikte eskiden Toraman, günümüzde ise Ülkü Mahallesi olarak bilinen mevkide bulunan mescid, 1754 yılı öncesine aittir), Abdullah Efendi Camii (Basmane'de Altınpark mevkiinde 1277 sokakta bulunan camiinin ne zaman ve kimin tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Camii, değişik zamanlarda tadilatlarla büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Eski yapıdan çok az bir kısım günümüze intikal etmiştir), Ahmet Ağa Camii (Halil Efendi Camii) (İkiçeşmelik karakolunun arka sokağı olan 760 sokakta bulunan camii, 19. yüzyılda yapılmıştır. Moloz taş ile yapılarak üzeri çatı kiremitle örtülü olan yapı, günümüzde faaliyetini sürdürmektedir), Ali Ağa Camii (Bu cami, Ali Ağa Mahallesi'nde bulunmaktadır. 1672 yılında tek şerefeli olarak inşa edilen camii, günümüzde de faaliyettedir. Bahçesinde de pek çok mezar bulunmaktadır), Asmalı Mescid (İkiçeşmelik Caddesi üzerindeki 827 sokakta bulunan mescidin 1820'li yıllarda inşa edildiği belirtilmektedir (Aktepe, 2003: 49). Günümüzde cemaate açık bir camidir), Damlacık Mescidi (Kılıcı Mescid), (Damlacık Mahallesi 426 sokakta bulunmaktadır. 18. yüzyıl başlarında inşa edilen camii, günümüzde cemaate açıktır), Esnaf Şeyhi Camii (Cami-i Atik Mahallesi'nde 442 sokaktadır. 18. yüzyılda inşa edilen camii, 1957 yılında yenilenmiştir. Günümüzde cemaate açıktır), Eşrefpaşa Camii (Hacı Eşref Paşa tarafından Eşrefpaşa'da 1901 yılında inşa ettirilmiştir. Günümüzde cemaate açıktır), Hacı Bey Camii (Yunusoğlu Mehmet Ağa tarafından 1889 / 1890 yılında yaptırılmıştır. Topaltı Camii olarak da bilinen yapı, Mahmudiye Mahallesi 746 sokaktadır. Günümüzde cemaate açıktır), Hacı Mehmet Camii (İkiçeşmelik'ten Uzunyola inen 841 sokakta bulunan camii, 18. yüzyılda inşa edilmiştir. 1864 / 65 yılında yandığı için tekrar yapılmıştır. Günümüzde faaliyetini sürdürmektedir), Hacı Veli Camii (Anafartalar Caddesi üzerinde bulunmaktadır. 1730 yılında Alanyalı Hacı

Veli Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bir ara kapatılarak depoya dönüştürülen yapı, 1958 yılında tekrar cemaate açılmış olup günümüzde de faaliyettedir), Hamidiye Camii (Karantina - Güzelyalı'da sahilde bulunmaktadır. 1890 yılında yapılan camii, günümüzde faaliyetine devam etmektedir), Hasan Ağa Camii (1889 yılından önce yaptırılan camii Teşvikiye Mahallesi'ndedir), Hikmetiye Camii (Abbas Ağa Mahallesi'nde bulunan camii, 20. yüzyıl başında inşa ettirilmiş olup cemaate açıktır), Horasanlı Mescidi (Hacı Ali Ağa Camii) Beştepeler semti civarındaki Nüzhetgâh Mahallesi'nde 565 sokakta bulunmaktadır. 1894 / 95 yılında inşa edilen cami, tek minarelidir), İkiçeşmelik Camii (18. yüzyıl başlarında inşa edilmiştir. Şerif Ali Sokağı ile Tuzcu Yokuşu arasındadır), Kahraman Mescidi (Turna Mahallesi'nde bulunan camii, 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiştir), Kameriye Camii (Karataş Semtinde Halil Rıfat Paşa Caddesi üzerindedir. Nur Kamer Hatun tarafından inşa ettirilen camii, günümüzde faaliyettedir), Kestellizade Mescidi (Kestelli Caddesi üzerinde 89 numarada bulunan yapı, 19. yüzyılda inşa edilmiştir. 20. yüzyılda restore edilen mescid cemaate açıktır), Mamüretül - Hamidiye Camii (Güzelyalı - Kokaryalı - Reşadiye) mevkiinde bulunan camii, 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiştir), Naturzade Camii (İkiçeşmelik'te Müftü Sokağı yanındaki 838 sokakta bulunmaktadır. 19. yüzyılda inşa edilmiştir (Foto: 71)), Piyaleoğlu Camii (Dibekbaşı semtinde 803 sokaktadır. 1883 yılında inşa edilen camii, günümüzde mahalle evleri arasında sıkışmıştır), Selahettinoğlu Camii (sultanların çocukları) (Faik Paşa Mahallesi güneyinde Temaşalık mevkiinde 1030 sokaktadır. 16. yüzyılda inşa edildiği belirtilen camii, günümüzde cemaate açıktır (Aktepe, 2003: 83)), Servili Mescid (Basmane'de Karakapı Caddesi üzerinde 98 numarada bulunmaktadır. 19. yüzyılda inşa edilen yapı, günümüzde cemaate açıktır), Şerefiye Camii (Bozyaka semtinde bulunmaktadır), Şeyh Camii (Basmahane'de Yazıcı Mahallesi 961 sokaktadır. 17. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen camii, 1809'da önemli bir tadilat geçirmiştir), Yapıcıoğlu Camii (Eşrefpaşa'dan Kadifekaleye giden Yapıcıoğlu Caddesi üzerindedir. 18. yüzyıl sonu ya da 19. yüzyıl başında inşa edilen camii, günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir).

İzmir'de, 17 ve 19. yüzyıl sürecinde yukarıda adı geçen ve günümüzde faaliyetini sürdüren camilerden başka camiler de inşa edilmiştir. Ancak bunların bir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Bazıları hakkında ise bilgi bulunamamıştır. İzmir'de

söz konusu dönemlere ait 90'ın üzerinde camii bulunması, Müslüman bir toplum olan Osmanlı'nın kentteki imar çalışmalarının temelini anlamakta oldukça aydınlatıcıdır. Tıpkı hanlar gibi camiler de yüzyıllar boyu ayakta kalabilmiştir. Bu, o dönemdeki inşaat kalitesinin günümüze örnek alınması gerektiğini de göstermektedir. Öyle ki, içinde bulunduğumuz 2000'li yıllarda olası deprem senaryolarında İzmir'de binlerce evin yıkılacağı göz önüne alındığında, tarihten ders almanın gerekliliği de anlaşılacaktır. Diğer taraftan bu yapılardaki estetik değer, belli bir kimlik ortaya koyması bakımından da göz okşayıcıdır. Üstelik, görsel güzellik açısından bulunduğu devrin yaşam kalitesini, sosyo - kültürel ve ekonomik gücünü anlamamız bakımından aydınlatıcı bir misyona sahiptirler. Belki de en önemlisi, yüzyıllar boyu farklı milletler tarafından yerleşim alanı olarak tercih edilmesinin nedenlerini merak ederek, kenti ve sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel değerleri korumamızın ne kadar önemli bir yurttaşlık görevi olduğunu daha iyi kavrayabiliriz. Burada ana çizgilerle verilen camiler hakkında ayrıntılı bilgi için Münir Aktepe'nin "İzmir Yazıları, Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller" çalışmasına bakılabilir.

Bu tez çalışması, turizm açısından eski kent dokusunun değerlendirilebilirliğini ortaya koymaya hedeflediğinden kent içerisindeki tarihi yapılar bir turist rehberi niteliğinde kısa bilgilerle tanıtılmıştır.

Medrese

Osmanlı Dönemi'nde camilerden ayrı olarak kurulan eğitim kurumlarına Medrese adı verilmektedir. Medreseler, İzmir'deki Osmanlı Dönemi mimari eserlerinin en önemlilerindedir. İzmir bir ticaret kenti olarak bilinmektedir. Ancak bu medreselerin varlığı, kentin aynı zamanda bilime de çok önem verdiğini göstermektedir. Öyle ki, Roma İmparatoru Hadrianus tarafından kente diğer şehirlerden ilim tahsil etmek için gelen gençlerin çokluğu nedeniyle "Alimler ormanı" sıfatı verilmiştir. Bu söz, İzmir'in kültürel açıdan da her zaman yüksek kalitede bir kent olduğunu açıkça ifade ederken, medreseler de bu kültürel kaliteye tanık olmaktadır. Bu medreseler genelde kent içerisindeki cami avlularında bulunmaktadır. Kent içerisinde Münir Aktepe 33 medreseden bahsetmektedir. Başlıcaları; Abdülfettah Medresesi, Ahmet Ağa Medresesi, Ahmet Reşit Efendi Medresesi, Ahmed Said Efendi Medresesi, Alemdar, Ayşe Hanım Medresesi, Bezel-zade Medresesi,

Berber-zade Medresesi, Bölükbaşı Medresesi, Darü'ül Kura Medresesi, Faik Paşa Medresesi, Fatma Hatun Medresesi, Fazıl Ahmet Paşa Medresesi, Hacı Ali Paşa Medresesi, Hacı Hüseyin Ağa Medresesi, Hacı Molla Ali Medresesi, Hacı Yusuf Camii Medresesi, Hatuniye Medresesi, İsmail Efendi Medresesi, Kaptan Paşa Medresesi, Karabağ Medresesi, Kemeraltı Camii Medresesi, Kurşunlu Medresesi, Küçük Hacı Mehmed Medresesi, Mahkeme Medresesi, Mahmud Efendi Medresesi, Musa Bali Yakası Medresesi, Müftü Camii Medresesi, Pabuçcu-zade Medresesi, Saçmacı-zade Seyyid Hacı Ahmed Ağa Medresesi, Sultan Selim Medresesi, Yalı Medresesi'dir. Ancak bu medreseler günümüzde işlevsizdir. Çoğu bulunduğu caminin bir dahili haline gelmiştir.

Kilise

Kiliseler, Tanrı'yı ve Mesih'i yüceltip, O'na tapınmak, hizmeti ve kutsal yaşamıyla Tanrı'nın huzurunu insanlara hissettirmek ve aynı zamanda Mesih'in kurtuluş mesajını tüm insanlığa yayma amacıyla kurulmuş ibadethanelerdir. İzmir'de de Katolik ve Ortodokslar'a ait kiliseler bulunmaktadır. Özellikle 19. yüzyılda kente yerleşen Levanten ve diğer yabancı milletlerin dini vazifelerini yapabilmeleri amacıyla Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'ta farklı mezhepler için ayrı kiliseler inşa edilmiştir.

Dominikan Kilisesi (Aziz Dom Kilisesi)

İzmir'de yaşayan İtalyanlar tarafından 1904 yılında kurulmuştur. Ancak 1718 yılında İzmir'e ilk olarak rahipler gelmiştir. Arkasından Fransa'nın desteğiyle Lazeristler İzmir'e yerleşmeye başlamıştır. 1845 yılından sonra sayıları gittikçe artmaya başlayan bu grup, zamanla dini vecibeleri için bir ibadethaneye ihtiyaç duymuştur. Böylece bu kilisenin temelleri atılmıştır (Kilise Rahibi ile sözlü görüşme, 09.01.2005). Bu kilise, İzmir'de bulunan en büyük Katolik kilisesi olup, özellikle İtalyanca, Fransızca ve Türkçe servislere sahiptir. Bu kilise, günümüzde Gül Sokak'ta bulunmaktadır.

St Jean (Anglikan) Kilisesi

Alsancak'ta Alsancak Garı karşısındaki Levanten konutları arasında bulunan kilise, İngiltere kraliçesi Victoria zamanında İngilizler tarafından inşa edilmiştir (Kilise rahibi ile sözlü görüşme 09.01.2005). İngiliz Gotik mimari tarzında inşa edilen

kilise, yaklaşık 400 yıldır İzmir’de yaşayan Katoliklere hizmet vermektedir (Foto: 62). Günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Sinagog (Havra)

Yahudi ibadethaneleri olarak bilinen sinagoglar da, yine Tanrı ile insan arasındaki bağlantıyı sağlamada aracı bir yapı olarak inşa edilmişlerdir. İzmir’de 19. yüzyıl sürecinde Yahudi nüfusun varlığı hatırı sayılır oranlardadır. O nedenle diğer milletler gibi Yahudiler de dini görevlerini yapabilmek için bu ibadethaneleri inşa etmişlerdir. Konak’ta bulunan sinagoglar ve özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

Beit İsrail Sinagogu

1905 yılında Yahudiler’in dini ibadetlerini yerine getirebilmeleri amacıyla yapılmıştır. Beit İsrail Sinagogu, İzmir’de bulunan en büyük sinagog olup günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir. Sinagog’a daha ziyade Alsancak ve çevresinden kişiler gelmektedir. Dini ibadet dışında düğün törenleri için de kullanılmakta olan yapıda, 19. yüzyılda görkemli Pesah (hamursuz) Bayramı ayinleri yapılmıştır (Küçük, 1996: 46).

Holim Sinagogu

Holim Sinagogu, 1724 yılında Mezarlıkbaşı’nda inşa edilmiştir. 1772 yılında bir yangınla yok olan sinagog, aynı yerde 1800 yılında tekrar yaptırılmıştır. Bu sinagog, İzmir’in en güzel sinagogu olarak bilinmektedir. Bu sinagog, günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

Roş Şaar Sinagogu

Halil Rıfatpaşa Caddesi üzerinde bulunan sinagog, Beit İsrail kadar gösterişli bir yapıda inşa edilmiştir. Oldukça sağlam olarak günümüze kadar korunabilmiştir. Sinagog, inşa edildiği alanın yüksekçe olması nedeniyle iyi de manzara hâkimiyetine sahiptir.

Sinyora Sinagogu

Donna Garcia Mendes tarafından 16. yüzyılda yaptırılan sinagog, Givered adıyla da bilinmektedir. 1841 yılında bir yangın geçiren yapı, tekrar inşa edilmiş ve günümüze kadar korunabilmiştir. Bu yapı Ege mimarisinden etkilenmiştir. Şöyle ki;

yapının iç tavan süslemelerinde kullanılan ahşap tahta ve alçı kabartmalar, Türk evlerinde ve camilerde görülen özellikler olarak bilinmektedir.

1. 3. 1. 3. Diğer Yapılar

Asansör

Karataş'ta Mithatpaşa Caddesi üzerinde Eski Taş Ocağı olarak bilinen yerde Dario Moreno Sokağı / 302 Sokak içinde yer alan yapı, 1907 yılında Musevi cemaatinden Nesim Levi Bayraklıoğlu tarafından yaptırılmıştır (Foto: 26 - 27). Yapının amacı, Mithatpaşa Caddesi'nden Halil Rifat Paşa'ya çıkmak isteyenlerin 155 basamak tırmanmalarını engellemek, yani iki semt arasında kestirme ulaşım sağlamaktır. Asansör bir nevi, toplumlar arasında da köprü kurmuştur. Başlangıçta suyla çalışan asansör, 1983 yılında belediyeye bağışlandıktan sonra elektrikle çalışabilir hale getirilmiştir. 1992 yılında asansöre giden 302 sokak, Dario Moreno Sokağı olarak adlandırılmıştır. Dario Moreno, 1921 yılında Mezarlıkbaşı'nda dünyaya gelmiş bir Musevi bir şarkıcıdır. İzmirli'lere hoş zamanlar geçirten sanatçı, vasiyetinde bu şehre defnedilmek istediğini belirtmiştir. Bu nedenle 302 Sokak'ta da adı yaşatılmak istenmiştir.

Asansöre giden Dario Moreno Sokağı, birbirine bitişik nizamda inşa edilmiş evleri ile, 19. yüzyılın samimi sokak dokusunu oldukça açık bir şekilde yansıtmaktadır. Ancak günümüzde çok bakımsız olan bu sokak, bazı evlerini de maalesef kaybetmiştir. Oysa kentin nostalji sokaklarından olarak turizme canlılık katabilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Bu sıcacık atmosferden asansöre çıkıp tüm İzmir'i görme şansına sahip olan turistler eminim kendilerini bir masal diyarında hissedeceklerdir. Asansör, günümüzde üzerinde bulunan restoranı ile de hoş bir mola, ya da uzun ve romantik bir akşam yemeği için turistlerin anılarına unutulmaz zamanlardan birini ekleyebilecek büyüklü bir yapıya sahiptir.

Yapı, ulaşım ile de İzmir halkının hizmetine devam etmektedir. 302 sokaktaki evlerin canlandırılması, için kafe, sanat galerisi ve hediyelik eşya dükkânı ve ya turizm acenta bürosu gibi öneriler mevcuttur. Bunlar değerlendirilebildiğinde kent içinde farklı bir yüz ortaya çıkacak ve kentli olmanın farkında lığı da anlaşılacaktır. Böylece bu sokak, sadece öğrencilerin okul gezilerinde ziyaret ettikleri bir asansör

binası olmaktan öte, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı İzmir'deki hoşgörü ortamının da anlaşılabilmesini sağlayacak bir coğrafi mekân olacaktır. Ayrıca, doğal ortam şartlarının insanın faydasına nasıl şekillendirildiğini göstermek bakımından da iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Diş Hastanesi

Varyant yokuşunun Konak'a bağlandığı noktada, İzmir Arkeoloji Müzesi (Foto: 32) karşısında bulunan Konak Diş Hastanesi, 1851 yılında "Gureba-yı Müslimin Hastanesi" adıyla Osmanlı Hükümeti tarafından kurulmuştu (<http://www.izmirsehirreheri.com/>). Zamanla bu hastane, kentin ihtiyacına cevap verememeye başlamış ve 1913 yılında tam teşekküllü hale getirilerek "İzmir Memleket Hastanesi" olarak anılmıştır. Daha sonra 1950'de "İzmir Devlet Hastanesi"ne dönüştürülmüştür. Bir süre Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi olarak işlevlendirilen bina, 1985'te İzmir Doğumevi, daha sonra da Konak Diş Hastanesi olmuştur. Günümüzde hâlâ Konak Diş Hastanesi olarak hizmet vermekte olan bina, zaman içerisinde birtakım tadilatlarla eski görüntüsünü korumaya çalışmaktadır (Foto: 34).

Hükümet Konağı

İzmir Hükümet Konağı, 1868 - 72 yılları arasında inşa edilmiştir. 1970 yılında bir yangın geçiren Hükümet Konağı, 1980 sonrasında eskisine sadık kalınarak yenilenmiştir (Foto: 49 - 50). Günümüzde bina, Kurtuluş Savaşı'ndaki yeri nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü 9 Eylül 1922'de Türk ordusunun İzmir'e gelmesiyle bu Konağa Türk Bayrağı çekilmiştir. Bu nedenle Hükümet Konağı, zafer ile özdeşleşmiş bir yapıdır. Yapının korunması, tarih ve kültür açısından farklı bir önem taşımaktadır.

İzmir Devlet Tiyatrosu

1926 yılında inşa edilen İzmir devlet Tiyatrosu, korunması gereken özgün mimari öğelerden biridir. Yapı, 1929 - 1931 yılları arasında halka açık hale getirilerek bugünkü Orduevi'nin yerinde bulunan İsmet Gazinosu (Belediye Gazinosu)'na kiralanmıştır (Ürük, 2006: 43 - 46). Daha sonra İzmir Halkevi'ne dönüştürülen yapı, iki yıl gibi uzun bir süre bu işlevini devam ettirmiştir. 1950 yılında Halk Evleri'nin kapatılması üzerine Milli Eğitim Bakanlığı'na verilerek 4 - 5 yıl işlevsiz kalmıştır.

1957 yılında ise İzmir Devlet Tiyatrosu olarak hizmete açılmıştır. Mithatpaşa Caddesi üzerinde bulunan yapı, günümüzde aynı işlevini sürdürmektedir (Foto: 28).

İzmir Polis Anevi

Bu yapı, 20. yüzyılın ilk yarısında Anafartalar Caddesi üzerinde inşa edilmiştir. 1913 yılında Anafartalar Polis Karakolu olarak yapılan bina, 2004 yılına kadar bu işlevini sürdürmüştür. 2005 yılında ise restorasyon geçirerek Polis Anevi'ne dönüştürülen yapı, adeta bir müze gibidir. İkiçeşmelik'ten Agora'ya geçişte 1312 sokak'ta yer alan bina, dış mimarideki estetik ve iç mekândaki kültürel zenginlik bakımından eski kent dokusundaki zerafetin güvenlikte bile ne kadar dikkat çekici olduğunu hatırlatacak bir niteliktedir (Foto: 37).

Kadifekale

Kadifekale (Pagos Dağı), İzmir için oldukça önemlidir. Çünkü İzmir'in Bayraklı - Tepekule, Hacı - Muço'dan sonra ikinci kuruluş yeridir. Başka bir ifadeyle günümüzdeki zengin tarihi ve kültürel mirasın temellerinin atıldığı alandır. Kentin güney - doğusunda yer alan Kadifekale (Pagos Dağı), tüm İzmir'i görebilme hâkimiyetine sahiptir. Burada, bir kalenin olduğundan ve Bizanslılar zamanında bu kalenin tekrar inşa edildiğinden bahsedilmektedir (Ülker, 1994: 8). Kadifekale (Pagos Dağı) ve civarı 19. yüzyıldan itibaren iyice yerleşilen bir alan olmuş, hatta yerleşilen alanlar sahile doğru iyice yaklaşmıştır.

Kadifekale (Pagos Dağı), hem güvenlik hem de doğal koşullar bakımından İzmir'i kontrol eden bir bölgeydi. Ancak 19. yüzyılda hızlı ticari gelişime paralel olarak yaşanan göçler, kentnin Bornova, Buca gibi doğal koşullar bakımından bakir bölgelerine doğru yerleşim alanlarının genişlemesine neden oldu. Kadifekale'nin (Pagos Dağı) bulunduğu alanlar ise daha ziyade Türklerin ve sosyal seviyesi düşük milletlerin, özellikle de Yahudilerin yerleştiği bölgeler olarak belirginleşti.

Kadifekale (Pagos Dağı)'nin İzmir için ikinci kuruluş yeri olmanın dışında, Hıristiyanlığın yedi Apokaltic kilisesinden birinin de burada olduğu ifadelerine dayalı mistik bir zenginliği de vardır (Oban, 2006: 90). Ancak günümüzde bu bölge gecekonduların kapladığı bir alan haline gelmiştir. Kale çevresinde bulunan bazı kalıntılar da maalesef tahrip edilmiş ve edilmektedir. Ayrıca geçmişte güvenli bir bölge olduğu için yerleşim alanı olarak seçilen Kadifekale ve çevresi, günümüzde

güvensiz bir bölge haline gelmiştir. Oysa kentin turistik açıdan en dikkat çeken bölgesi olabilecek bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyel, doğal koşulların sağladığı manzara hâkimiyeti, arkeolojik kalıntılar ve gün batımı gibi sıralanabilir. Kadifekale’de bir diğer tehlike, aşırı gecekondü baskısı altında zeminde görülen kayma hareketleridir ki, bu da koruma konusuna havza boyutunda bakmanın ne kadar akılcı olacağının bir göstergesidir.

Kent Arşivi (Apikam)

Eski İtfaiye binası 1930 - 1932 yılları arasında inşa edilmiş olup 2001 yılına kadar bu işlevini sürdürmüştür. 2004 yılında ise müze olmak üzere restorasyonu tamamlanmış ve Ahmet Piriştina İzmir Kent Arşivi Müzesi olarak faaliyete geçmiştir. Bu müze, eski kentsel dokuya ait örneklerin günümüzde nasıl kullanılarak korunacağına ışık tutabilecek örnek bir uygulamadır (Foto: 39).

Müze, kütüphanesi, konferans salonu, sergi salonu gibi eğitici bölümlerin yanında burada çalışanlara ve dışarıdan kütüphane ya da ziyaret için gelenlere dinlenme ve yemek molası verebilecekleri bir kafeterya bölümünden oluşmaktadır. Apikam, kente ilk defa gelen birinin İzmir hakkında bilgi edinmek istediğinde ilk uğraması gereken yerlerden biridir. Çünkü içerisindeki okunabilir müze, kentin kuruluşundan günümüze geçirdiği değişimleri resimleriyle Hem Türkçe hem İngilizce olarak açıklayan panolarla renklendirilmiştir (Foto: 40). Ziyarete gelen biri uzun araştırmalar sonucunda öğrenilebilecek bilgileri bu müzede kısa bir sürede öğrenebilme olanağına sahip olmaktadır. Başka bir ifadeyle modern kent içerisindeki tarihi bir yapının içinde kısa bir tarih yolculuğu yaparak, bulunduğu coğrafyanın nasıl bir mekânda şekillendiğini görebilmektedir.

Milli Kütüphane

İzmir Milli Kütüphanesi, 23 Haziran 1912 tarihinde Beyler Sokağı'nda Salepçizade Konağı'nın selamlık bölümünde hizmete açılmıştır. Milli Kütüphanenin bugünkü binasına taşınması ise 29 Ekim 1933'de Cumhuriyet'in onuncu yıl şenliklerine denk gelmektedir. Neo-Klasik tarzdaki Milli Sinema (Elhamra Sineması) ve Milli Kütüphane'nin projeleri Vali Rahmi Bey tarafından 1909'da Sanayi-i Nefise Mektebi'nden (daha sonraki Güzel Sanatlar Akademisi) mezun olmuş olan kolordu mimarı Tahsin Sermet'e yaptırılmıştı (<http://www.izmirsehirrehberi.com/>) (Foto: 31).

Günümüzde hizmete devam etmekte olan Milli Kütüphane ve ek bina, eski kentsel dokunun etkin öğelerinden olarak varlığını sürdürmektedir. Ek bina olarak tabir ettiğimiz Milli Sinema (Elhamra Sineması) ise bugün İzmir Devlet Opera ve Bale binası olarak hizmet vermektedir (Foto: 30).

Saat Kulesi

Saat Kulesi, İzmir'in sahil kesiminden gelindiğinde ilk dikkati çeken ve kentin sembolü olan bir mimari yapıdır (Foto: 51). Saat Kulesi, Konak Yalı Camii, Hükümet Konağı ile birlikte Frenk Caddesi başlangıcında olup kentin nostaljik havasını yansıtmaktadır (Foto: 49 - 51). Bu kule, 1901 yılında II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. Yılı için Sadrazam Küçük Said Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kule'de bulunan saatin Alman İmparatoru II. Wilhelm tarafından hediye edildiği bilinmektedir. Günümüzde, güzelliğini ve zerafetini korumakta olan Saat Kulesi, dört çeşmesiyle ve etrafındaki kuşlarla, İzmir'de farklı bir çehre yaratmaktadır. Kule'nin etrafında yapılan düzenlemeler ve oturma yerleri, buranın aynı zamanda bir buluşma yeri olarak da sembolleşmesini sağlamıştır.

Hamam

Hamam, Türk kültüründe oldukça önemli bir yapıdır. Çünkü temizliğin simgesidir. Ayrıca ait oldukları İslam dininin temeli de temizlik üzerinedir. Bu nedenle İzmir Türk egemenliğine girdiği andan itibaren kentin çeşitli yerlerinde hamamlar inşa edilmesine önem verilmiştir. Ancak bu hamamların bir kısmı tarihi süreçte çeşitli nedenlerle günümüze kadar korunamamıştır. Korunabilenler de zamanın bazı moda uygulamaları (sauna gibi) nedeniyle eski orijinal değerini yitirmektedir. Eski kentsel dokuyu korumada, yapıların orijinal kimliğinin korunmasına özen gösterilmesi kesinlikle gereklidir. Çünkü burada söz konusu olan o kültüre ait bir geleneğin korunmasıdır. Bu nedenle aslından uzaklaştıracak uygulamalardan uzak durulması, hem yapının hem kentin değerini yükseltecek, o kentte yaşayan insanların da kalitesini ortaya çıkaracaktır.

İzmir hamamlarından günümüze kadar gelenler; Basmane Hamamı, Çivici Hamamı (Foto: 79), Hoşgör Hamamı (Foto: 81), Çukur Hamam (Foto: 80), Saçmacı (Yeni Şark) Hamamı, İstanköy Hamamı, Kılıoğlu Hacı İbrahim Vakfı Hamamı,

Alibey Hamamı, Tevfik Paşa Hamamı, Karantina Hamamı, Lüks Hamamı, Namazgâh Hamamı, Yeşildirek Hamamı, Salepçioğlu Aile Hamamı'dır.

İzmir'de adı burada verilmeyen daha pek çok hamam daha bulunmaktaydı. Ancak günümüze ulaşanların kaybedilmemesi bakımından sadece ayakta kalanlar ele alınmıştır. Turizm açısından önemli tarihi ve kültür değeri olan hamamlardan Basmane Hamamı, Basmane'de Çorakkapı Camii güneyinde 890 numarada bulunmaktadır. Günümüzde işlevini sürdürmekte olan yapı, 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Çivici Hamamı, Kestelli Caddesi 834 sokak 93 numaradadır. 17. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir (Ürer, 2002: 11, Foto: 79). Hoşgör Hamamı, Karataş'ta 360 sokak 10 numaradadır. 18. yüzyıla ait kabul edilen hamam, günümüzde de kullanılmaktadır (Foto: 81). Çukur Hamamı, İkiçeşmelik, 841 sokak 3 numarada bulunmakta olup 17. yüzyılda inşa edildiği kabul edilmektedir. Bu hamam da işlevini hâlâ sürdürmektedir (Foto: 80). Saçmacı (Yeni Şark) Hamamı, İkiçeşmelik Caddesi üzerinde 39 numaradadır. 19. yüzyılda inşa edilen yapı, günümüzde de faaliyettedir. İstanköy Hamamı, Kemeraltı'nda 917 sokak 6 numaradadır. Salepçioğlu Camii güneyinde kalan hamam, 16. yüzyıl yapısı olup 19 ve 20. yüzyıllarda tadil edilmiştir. Günümüzde de kullanılan bir hamamdır. Kılıoğlu Hacı İbrahim Vakfı Hamamı, Anafartalar Caddesi üzerinde 772 numarada bulunmaktadır. Günümüzde bir bölümü yıkılmış olan hamamın ne zaman yapıldığına ilişkin bilgi bulunamamıştır. Ali Bey Hamamı, Karşıyaka'da 1671 sokak 88 numarada bulunan 15 ve 18. yüzyıllar arasında yapıldığı kabul edilmektedir. Tevfik Paşa Hamamı, Anafartalar Caddesi üzerinde Hasan Hoca Camii bitişiğinde bulunmaktadır. 18. yüzyıl sonlarında inşa edilen hamam, günümüzde de hâlâ kullanılmaktadır. Karantina Hamamı, Mithatpaşa Caddesi 181 sokak sokaktadır. 19. yüzyılda inşa edilen hamam, günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir. Lüks Hamamı (Kadı Hamamı), Anafartalar Caddesi'nde 660 numarada bulunmaktadır. Çifte Hamam olarak inşa edilen yapı, 16. yüzyıla ait olup işlevini sürdürmektedir. Agora yakınlarında 816 sokakta bulunan Namazgâh Hamamı, 17. yüzyıl eseri olup günümüzde de işlevini sürdürmektedir. Yeşildirek Hamamı, Anafartalar Caddesi üzerinde 288 numarada bulunmaktadır. 17. yüzyıla ait olan hamam, günümüzde çarşı olarak hizmet vermektedir. Salepçioğlu Aile Hamamı, Kemeraltı I. Beyler Sokağı'nda 9 ve 9a numaralı mekânlardır. 19. yüzyıl sonu, 20.

yüzyıl başında inşa edilen yapı, günümüzde matbaa olarak işlevini devam ettirmektedir.

Sebil, Çeşme ve Şadırvanlar

İzmir kenti irili ufaklı çok sayıda dere ve çaya sahiptir. Bunların başlıcaları; Melez, Manda Çayı, Kocaçay, Bornova Çayı, Yağ Çayı, Poligon Deresi, Ilıca Dere, Arap Deresi, Bostanlı Deresi'dir. Körfez çevresinde bulunan bu suların kentin evsel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kent içerisinde çeşitli dönemlerde kuyu ve tulumbar yapılmıştır. Bu çalışmaları yürütmek için "İzmir Osmanlı Su Şirketi" adıyla bir de şebeke kurulmuştur. Artan nüfusun su ihtiyacı için tesisler inşa edilmeye başlanmıştır. Dere ve çay suları çeşme, sebil ve şadırvanlarda toplanmaya çalışılmıştır. Kent çevresinde bu dönemde özellikle üç ana su şebekesinden bahsedilmektedir. Bunlar; Halkapınar civarından elde edilen Vezir suyu, Osman Ağa Suyu ve Hasib Efendi Suyu'dur (Aktepe, 2003: 163). Bunlardan Vezir Suyu, Kasap Hızır Mahallesi'nde, Osman Ağa Suyu Cami-i Atik Mahallesi'nde, bulunmaktaydı. 18. yüzyılda ise bunlara Damlacık Pınarı Suyu eklenmiştir. Bu sular vakıf suyu olarak tesis edilmiştir. 19. yüzyılda tüm su kaynakları yetersiz kalmaya başlamıştır. Çünkü kent, hinterlandının tarımsal zenginliği, demiryolları ve ticaret nedeniyle daha da büyümüştür. Bu nedenle 19. yüzyılda içme ve kullanma suyu ihtiyacına cevap verebilmek için paralı Halkapınar Suyu devreye sokulmuştur. Halk, vakıf sularını içme suyu olarak, paralı suyu da diğer ihtiyaçları için kullanmaktaydı. Kent içerisinde su ihtiyacını karşılamak için bu suların aktılacağı sebil, çeşme ve şadırvanlar inşa edilmiştir. Bu yapılar, İzmir'de hem bir sosyal ihtiyacı karşılamış, hem de görsel açıdan farklı bir mimarinin gelişmesinde etken olmuştur.

Kent içerisinde inşa edilen çeşmelerin başlıcaları; Fatma Hanım Çeşmesi, Gaffar-zade Çeşmesi (Çakaloğlu Hanı Çeşmesi), Girildi-zade Hacı Süleyman Ağa Çeşmesi, Hasta Mescidi Çeşmesi, İki Çeşme, Kaymakam Çeşmesi, Kızlar Ağası Hanı Çeşmesi, Mısırlı-zade Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi, Mirkelâmoğlu Hanı Çeşmesi, Molla Kadısı Çeşmesi, Mustafa Efendi Çeşmesi, Mühürdar Ahmed Ağa Çeşmesi, Odunkapulu-zade el Hac Mehmed Ağa bn. El-Hac Ahmed Ağa Çeşmeleri, Sahlebcioğlu Çeşmesi ve Yapıcıoğlu Çeşmesi'dir. Ancak bu çeşmelerin tamamı günümüze kadar korunamamıştır. Günümüzde mevcut olanlar; Gaffar-zade Çeşmesi

(Çakaloğlu Hanı Çeşmesi) (Halim Ağa Çarşısı civarında 895 sokaktadır), Kızlar Ağası Hanı Çeşmesi (Kızlar Ağası Hanı'nın giriş kapısı sağında bulunmaktadır. 1675 yılında inşa edilen çeşmenin, günümüzde oldukça harap bir görüntüsü vardır), Mısırlı-zade Hacı Mustafa Efendi Çeşmesi (Halim Ağa Çarşısı civarında 855 sokakta, Katib-oğlu Mescidi altında bulunmaktadır), Mirkelâmoğlu Hanı Çeşmesi (Mirkelâmoğlu Hanı'nın avlusunun içinde bulunmaktadır), Mustafa Efendi Çeşmesi (Damlacık semti 426 sokakta bulunmaktadır. 1795 / 96 yılında inşa edilmiş olup sahibinin adıyla anılmaktadır), Mühürdar Ahmed Ağa Çeşmesi (Damlacık Yolu başında 420 sokakta bulunan çeşme, 1738 / 39 yılında yapılmıştır. Sonradan bulunduğu yerden kaldırılarak cami avlusuna aldırılmıştır), Sahlebcioğlu Çeşmesi (Sahlepçioğlu Camii girişinde bulunmaktadır (Foto: 69). Günümüzde de mevcut olan çeşme, 1893 yılında inşa edilmiştir), Yapıcıoğlu Çeşmesi (Altay Mahallesi - Yapıcıoğlu semtinde 806 sokakta, Yapıcıoğlu Camii avlusunda bulunmaktadır).

İzmir'deki su dağıtımı için inşa edilen bir diğer mimari yapı grubunu sebiller oluşturmaktadır. Kent içindeki başlıca sebiller; Çankırılıoğlu Sebili, Çelebi-zade Hacı Mustafa Efendi Sebili, Döner Taş Sebili, Fatma Hanım Sebili, Gaffar-zade Sebili, Genç Osman Ağa Sebili, Hacı Ahmed Ağa Sebili, Hacı Ahmed Said Efendi Sebili, Hacı Hüseyin Ağa Sebilhanesi, Hacı Mehmed Efendi Sebilhanesi, Hacı Veli Sebili (Mum-yakmaz), Hatice Hatun Sebili, Hafız Hacı İsmail Sarım Efendi Sebili, İbrahim Bey Sebili, İkiçeşmelik Camii Sebili, Katiboğlu Ahmed Reşid Efendi Sebili, Katip-zade Hacı Osman Efendi Sebili, Kemeraltı Sebili (Sinan-zade Sebili), Kudsiye Hanım Sebili, Mukaddese Hatun Sebili, Suyolcu Hacı Hüseyin Ağa Sebili'dir. Ancak bu sebillerden günümüze kadar korunabilenler; Hacı Veli Sebili (Mum-yakmaz) (Anafartalar Caddesi üzerinde Hacı Veli Camii önündedir. 1730 yılında yapılan sebil, 1958 yılında tadil edilerek günümüze kadar gelebilmiştir), İkiçeşmelik Camii Sebili (İkiçeşmelik Caddesi üzerinde İkiçeşmelik Camii'nin güney-batı kısmında merdiven altında bulunmaktadır), Döner Taş Sebili (Tilkilik'te bulunan sebil, 1814 yılında inşa edilmiştir. Sebilin özelliği, el ile döndürülebiliyor olmasıdır), Katiboğlu Ahmed Reşid Efendi Sebili (Kestelli Caddesi baş tarafındadır. 1778 yılında yapılan sebil, iki katlıdır), Kemeraltı Sebili (Sinan-zade Sebili) (Kemeraltı Camii yanındadır. 1770 / 71 yılında yapılan sebil günümüzde de işlevini sürdürmektedir)'dir.

İzmir’de çeşme ve sebiller dışında bir de şadırvanlar bulunmaktadır. Bunlar; Ali Paşa Meydanı Şadırvanı, Hisar Camii Şadırvanları, Kemeraltı 873 sokaktaki Kestanepazarı Şadırvanı (Foto: 86), Kemeraltı 912 sokaktaki Şadırvan Altı Camii Şadırvanı (Foto: 85) ve Sofuoğlu Çeşmesi’dir. Bunlardan Ali Paşa Meydanı Şadırvanı Başdurak’ta Ali Paşa Meydanı’nda bulunmaktadır. Hisar Camii Şadırvanları, Hisar Camii avlusu dışında kalan şadırvanlar, 1876 yılında yenilenmiştir. Günümüzde de kullanılmaktadırlar. Şadırvan Altı Camii Şadırvanı Eski Mahkeme önü, Odunpazarı, Şekerciler ve Arasta mevkii arasındadır. Şadırvan Camii batı kesimine denk düşen şadırvan, günümüzde de kullanılmaktadır. Suyunun Agora (Namazgâh) civarından geldiği bilinen şadırvanın inşa tarihi tam bilinmemektedir. Sofuoğlu Çeşmesi ise, Anafartalar Caddesi üzerinde 1307 sokakta Hasan Hoca Camii yanında bulunmaktadır.

Arazi çalışmaları esnasında bugün mevcut olduğu belirtilen bu çeşme, sebil ve şadırvanlar da en dikkat çeken unsur, dış yapılarındaki mimari üslup ve estetik olmuştur. Hemen hepsinde birer kitabe bulunması dikkat çekicidir. Ayrıca bazılarının üzerinde bitki dal ve yaprakları şeklinde süslemeler görülmüştür. Bu kitabelerin kendisi dahi tek başına bir sanat eseri gibi durmaktadır. Yapıldığı dönemin bilim, kültür ve ekonomisini yansıtan bu tarihi yapılar, kente farklı bir görsel zenginlik katmaktadır. Bu nedenle günümüze ulaşabilenleri oldukça az sayıda olan söz konusu değerlerin günlük hayat içinde kullanıma sokularak korunması sağlanmalıdır.

Kent içerisindeki su ihtiyacının karşılanmasında ise asıl yük Halkapınar su tesislerindedir. Kâtip Çelebi, İzmir seyahati sırasında, Halkapınar’da bir kubbe altından birçok pınarın çıktığını ve bir gölcük oluşturduğunu, sonra birkaç değirmenin dönmesini sağlayarak denize döküldüğünü belirtmiştir. (Slaars - Umar, 2001,). Bu kaynak daha sonraları kent içi paralı su ihtiyacını gidermede oldukça önemli hale gelmiştir.

1. 4. Karşıyaka İlçesi’nin İzmir Kenti İçindeki Konumu - Doğal Yapısı ve Eski Kentsel Doku Elemanları

Karşıyaka’nın, Cordelio; Kordelyo, Peraia, Pera - Meria, Pera - khorion ya da eski adıyla Cordelieu veya Cordelio’nun adı aslan yürekli İngiltere Kralı Richard’tan

esinlenerek verilmiş bir ad olduğu belirtilmektedir. Çünkü Richard Coeur de Lion'un askerleri Haçlı Seferleri sırasında buradaki bir ormanlık alanda dinlenmişlerdir. Bu komutanın kendisi İzmir'e hiç gelmemesine rağmen askerleri kahraman liderlerinin adını konakladıkları bu yere vermişlerdir. Ersin Doger, Levantenler'in kendi tarihsel kökenlerine çok uygun olması dolayısıyla Kordelio'da ısrarlı olduklarını belirtirken Yaşar Aksoy, yapmış olduğu araştırmalara göre; Karşıyaka adının "karşı sahil" anlamında Çaka Bey, Aydınogulları Beyliği ve Selçuklular'dan beri kullanıldığını belirtmektedir. (Aksoy,1996: 78 - Doger, 2005, 5 - 9).

Karşıyaka, İzmir Körfezinin kuzeyinde kurulmuş bir yerleşimdir. Doğusunda Bornova, batısında Çiğli, kuzeyinde Menemen bulunmaktadır. Denizden 1 - 700 m yükseltiye sahip bir topografya üzerinde gelişen yerleşimde, Bayraklı, Yamanlar ve Gümüşpala yamaç arazileri üzerine kurulmuştur. Bunlardan Bayraklı (Tepekule / Hacı Muço), İzmir'in ilk kuruluş yeri olması dolayısıyla oldukça önemli bir yerleşimdir.

Karşıyaka hakkındaki en eski bilgiler 1824 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmaları ile elde edilmiştir. Buna göre; M.Ö 1050 yıllarına, yani Tunç Çağı'na ait dokuz yerleşme katı bulunmuştur. Ayrıca dünyada en eski tarihli evler, Athena tapınağı ve M. Ö 600'lü yıllarda 120 m olarak inşa edilen parke yol da bu kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Homeros'un İlyada destanını M. Ö 700'lü yıllarda Bayraklı'da yazdığı belirtilmektedir (İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili: 383 - 384).

Doger, Karşıyaka'da ilk yerleşimin günümüzden 8 bin yıl öncesindeki Neolitik Çağ'a kadar gittiğini, bunun da Yamanlar üzerinde bulunan bir höyükten anlaşıldığını belirtmektedir. Üstelik bu höyüğün varlığının Karşıyaka'yı İzmir'in ilk kuruluş yeri olarak kabul edilen Bayraklı Tepekule - Hacı Muço'dan daha eski olduğunu gösterdiğini vurgulamaktadır (Doger, 2005, 10).

Karşıyaka'nın çok eski yıllardan beri yerleşim yeri olmasında doğal ortam koşullarının önemi büyüktür. Karşıyaka gerisinde bulunan Yamanlar dağlık bölgesi, ormanlık alanları ve üzerinde bulunan bir göl ile muhteşem bir tabiat ortaya çıkarmaktadır. Karagöl olarak bildiğimiz bu göl, günümüzde de piknik alanı olarak rağbet görmektedir. Frigyalılar tarafından kentin kurulduğu bölge olarak belirtilen bu alan, tarihi ve kültürel açıdan da önemlidir. Çünkü burada, söz konusu yerleşmenin

kurucusu Tantalos'un mezarı bulunmaktadır. Bu nedenle Karagöl ve çevresi, ekoturizm alanı olarak değerlendirilebilecek bir potansiyele sahiptir.

Tarihi belgelere göre ilk olarak Körfez'in kuzey-doğu kesiminde, Yamanlar'ın güneyinde korunaklı bir liman çevresinde kurulan Karşıyaka, denizcilerin vazgeçemediği bir barınak olmuştur. Yerleşim, İzmir'in en çok imbat alan bölgesidir. Ayrıca hava durumu değişikliğine göre denizcilerin güvenle korunabilecekleri bir topografik yapı üzerinde bulunmaktadır (Akurgal, 1997: 13). Topografik olarak limanın gerisinde kayalıklar üzerinde kurulan yerleşim, başlangıçta denizcilerini sığındığı bir liman iken, zamanla az önce sözü edilen doğal ortam güzelliği nedeniyle 19. yüzyılda yabancıların sayfiye bölgesi haline gelmiştir. Yamanlar, Bayraklı'dan başlayarak dasit, andezit ve bunlar arasında sıkça rastlanan tüf ve aglomeralar içermektedir. Kıyı kesim ise alüvyal arazilerden ibarettir. Bu doğal ortam koşulları içerisinde kurulan ilk yerleşmelerdeki evlerde de yapı malzemesi olarak da - muhtemelen yakın çevreden temini kolay olduğundan- zeminde taş, üst kısımlarda ise kerpiçtir (Ege Belediyeler Birliği, 2005: 40). Kayalık zemin üzerinde ve ormanlık alana yakın bir mevkide kurulması, meskenler için malzeme temininde de zorluk çekilmemesinde etkili olmuştur. Daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi coğrafi ortam, canlı hayatı için iyi bir potansiyele sahiptir. Ancak onu doğru ve etkin kullanma becerisi insanlara aittir.

19. yüzyıl sürecinde sayfiye yerleşimi niteliğindeki Karşıyaka, bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren daimi bir yerleşim bölgesi olmaya başlamıştır. Deniz, kara ve 1865 yılında da demiryoluyla rahat ulaşılabilir bir konuma gelmesi ve Yamanlar'ın eteğinde oldukça güzel doğal koşullara sahip olması, yerleşime göçü arttırmıştır. Göçle gelenler; Ege adalarından Yunanlı, Rum tüccarlar ile, İngiliz, Hollandalı, İtalyan ve Fransız'lardan oluşmaktaydı. Bu milletlerin Karşıyaka'da yerleştiği alanlar ise sahil kesimindeki alüviyal arazilerdir. Buradaki Levanten malikâneleri'de Bornova ve Buca'da olduğu gibi çeşitli bitki türlerinin bulunduğu geniş bahçeler içerisinde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Genel karakter olarak yine büyük bir balkon, iç kısımlarda gösterişli şömineler ve tavan süslemelerinde İzmir'de yetişen tarımsal ürün motifleri dikkat çekmektedir. Örneğin, günümüzde Yalı Caddesi üzerinde bulunan Penetti Köşkü'nün tavan süslemeleri nar motifi şeklindedir (Foto: 96). Bu da bölgedeki tarımsal zenginliği yansıması açısından önemlidir.

Yerleşmede Türk nüfus ise başlangıçta yukarıda da değinildiği gibi Yamanlar'ın eteklerinde iken, demiryolunun gelmesi sonucu istasyona yakın alanlara doğru kaymıştır. Soğukkuyu olarak adlandırılan bu mevki, Karşıyaka tarihinin en önemli kültür değerlerinden birini oluşturmaktadır. Ancak günümüzde metro inşası nedeniyle eski rayların tamamen kaldırıldığı istasyon ve çevresi, o nostaljik havayı maalesef kaybetmiştir.

Cumhuriyet döneminden sonra hızla gelişen Karşıyaka, günümüzde yine Yamanlar'ın eteklerine kadar genişleyen bir yerleşim dokusu meydana getirmiştir. Ancak gecekonduların yaygın olduğu bir alan haline gelen Yamanlar'ın etekleri, buradaki mistik havayı gölgelemektedir. Bu nedenle söz konusu alanlarda çevreyle uyumlu bir yapılaşma için gerekli düzenlemelerin yapılması, bu çevrenin turistik değeri açısından acil ve önemlidir. Karşıyaka sahil kesiminde de 19. yüzyılda özellikle yabancı tüccarların gözdesi olan yerleşimde, bu milletlere ait mimari yapılar, yeni yapılaşmalar arasında parmakla gösterilecek kadar az olarak varlığını sürdürmektedir. Aynı durum, Bayraklı, Turan civarında da gözlenmektedir. Buralarda dağınık halde bulunan eski yapılar, büyük ölçüde tahrib bir vaziyette acil bakıma ihtiyaç bir görüntü sunmaktadır. Ancak dini yapılardan kiliseler, faaliyetlerini sürdürmeleri dolayısıyla daha sağlıklı bir görünüm arz etmektedir. Tepekule mevki, günümüzde Tekel bağ alanı arasında varlığını sürdürmeye çalışmaktadır. Bu mevki eski kentsel doku elemanları arasında belki de en özenli bakım gösterilmesi gereken yerdir. Çünkü, resmi belgelere göre kentin bilinen en eski kuruluş alanıdır.

Eski dönemde ise zeytinlikler ve çeşitli tarımsal ürünleriyle gözde Karşıyaka'da nüfus miktarına bakıldığında; 1891 Aydın vilayet salnamesine göre 1080 olduğu belirtilmektedir (Ege Belediyeler Birliği, 2005: 32). Bu dönemde kent içerisindeki mimari yapılanma ise; 2496 konut, 202 dükkân, 6 han, 1 hamam, 21 fırın, 2 Rum okulu, 2 Osmanlı - Türk Rüştüyesi (1'i kız, 1'i erkek), 20 Türk okulu, 3 camii şeklindedir.

1921 yılı ortalarında ise Eleftherudaki ve İliu Ansiklopedik sözlük (Enkiki. Leksika Eleftherudaki ke İliu)'daki verilere göre Engin Berber Karşıyaka'da 15 000 nüfusun olduğunu nakletmektedir (Berber, 2005: 40). Bu nüfusun 4000'i Avrupalı ve Ermeni, 1000 den fazlası Türk, 10 000'i ise Yunanlı olarak verilmektedir. İzmir'de

İzmir Yunan İdaresi Kayıtlarına göre de; 12 000 Rum, 3650 Türk, 1200 Ermeni, 550 Musevi ve 1210 yabancından oluşan 110 nüfus dikkati çekmektedir. Ancak I. bölümde İzmir’de Nüfus ve Etnik yapı başlığı altında da değerlendirildiği gibi bu nüfus verilerini abartılı olduğu dikkat çekmektedir.

Bu dönemde yerleşimde bulunan mahalleler; Alaybey, Petrota, .Bahriye, Yörük mahallesi, Kalithea (Bellavista) ve Karşıyaka merkez şeklindedir. Bu mahallelerden bahriye ve Yörük mahallesinde daha ziyade Türkler ikamet etmekteydi. Alaybey’de de Rumlar’dan sonra en çok bulunan nüfus Türk’tü. Karşıyaka merkez kesiminde ise Rum nüfus oldukça fazlaydı. Nitekim günümüzde yerleşim içerisindeki eski kentsel doku elemanları incelendiğinde, mimari üslup bakımından yabancı milletlerin izi dikkat çekmektedir. Bu milletlerden özellikle İtalyanların sayısı diğerlerine nazaran daha fazladır. Engin Berber merkezde bulunan Avrupalı nüfusu; 500 İtalyan, 300 Fransız, 100 Sırp, 50 İngiliz ve 60 diğer milletlerden olanlar şeklinde vermektedir. Günümüzde özellikle yalı Caddesi üzerindeki köşklere baktığımızda, İtalyan (Penetti Köşkü), Alman (Van Der Zee) ve Fransız’lara ait olduğu görülmektedir. Petrota ve Kallithea (Bellavista) mahalleleri ise adlarından da anlaşıldığı gibi yabancı milletlerin, özellikle de Rumların çoğunlukta olduğu yerleşimler olarak dikkat çekmektedir.

Bu dönemde, kentin ilk kurulduğu mevki olan Bayraklı ise bir köy konumunda bulunmaktaydı. Bayraklı köyünün nüfusu da; 1400 Rum, 350 İtalyan, 250 Ermeni ve 40 Türk olmak üzere 2040 idi (Berber, 2005: 59). Mimari yapılanma ise, Yükseliş Kilisesi, Kapuçinler’e ait bir Katolik manastır, 1 ilkokul ve sayısı verilmeyen konutlardan ibaretti.

1922 yılında Yunan kayıtlarına göre Karşıya’da; Soğukkuyu, Derebaşı, Papaksala (Papazköyü), Tomazo, Ahırkuyu, Şemikler, Çiğli, Yamanlar, Yörökköy Agia Triada, Bosnaköy ve Tahtacıköy olmak üzere 12 köy yerleşmesinden söz edilmektedir, bunlardan Tomazo, günümüzde Bostanlı olarak bilinen yerdir. O dönemde yakın çevreden özellikle de Menemen’deki verimli tarımsal arazileri üzerinde yetişen kavun ve karpuzun gemilere yüklenip boşaltıldığı iskelesi nedeniyle bu ad verilmiş olan yerleşimde Rum ve Türk nüfus bir arada bulunmaktadır. Soğukkuyu ve Derebaşı ise neredeyse tamamen Türk nüfus ile doludur. Nitekim

Soğukkuyu’da 825 kişilik nüfusun 800’ü Türk, Derebaşı’nda ise tamamen Türk nüfus bulunmaktadır. Papaksala ise Rumların çoğunlukta olduğu bir yerleşimdir.

Görüldüğü gibi Karşıyaka, İzmir tarihinin başladığı bir coğrafi mekân üzerinde kurulup gelişen bir yerleşimdir. Yamanlar’ın güneyinde, bu dağın yamaçlarından akan yağmur sularıyla beslenen verimli tarımsal arazileri, bu araziler üzerindeki geniş meyve ve sebze bahçeleri ile insan yaşamına ve etkinliklerine uygun iklimi, Karşıyaka’yı kuruluşundan günümüze gözde bir yerleşim yapmıştır. Morfolojik olarak Körfez kıyısında yerleşime uygunluk gösteren Karşıyaka, günümüzde de gittikçe nüfuslanan bir alandır. Ancak bu gelişim, bir yanda çarpık kentleşme görüntüsü sunmakta, bir yanda da eski kentsel doku elemanlarını apartmanlar arasında boğmaktadır. Yerleşim içerisinde oldukça zengin olan bu yapılar, kültür turizmi açısından önemli potansiyel oluşturmaktadır.

Bu yapılardan sahil kesiminde olanlar restore edilerek korunmaktadır. Ancak iç kısımlardakiler henüz kaderini beklemektedir. Karşıyaka’da günümüzde varlığını sürdüren bazı yapıları ve özelliklerini, merkez kesiminden birkaç örnekle turizm açısından değerlendirebilmek amacıyla şu şekilde özetleyebiliriz.

Durmuş Yaşar Köşkü

İzmirli işadamı Aliotti tarafından 1914 yılında yaptırılan köşk, Kurtuluş Savaşı sonrasında Durmuş Yaşar’a verilmiştir. Günümüzde Çamlık Caddesi’nin girişinde Karşıyaka yalısında yer almaktadır.

İplikçizade Köşkü

Karşıyaka’nın tanınmış ailelerinden İplikçizadeler’e ait olan yapı, uzun süre bu ailenin mülkü olarak kaldı. Bu köşk’te 10 Eylül 1922’de Atatürk kalmıştır. Bir ara “Narik Pansiyon” ismi ile bir Fransız tarafından işletilen köşkün bahçesinde geceleri balolar düzenlenirdi. Köşk günümüzde herhangi bir işlev görmemekte, kaderini beklemektedir.

Van Der Zee Köşkü

Alt katı “Eski Ev” olarak tanımlanan ve restoran olarak işletilen bina, Van Der Zee Köşkü’dür. Köşk, Ünlü Türk dostu Heinrich Van Der Zee tarafından yaptırılmıştır. Köşk, günümüzde restore edilerek kafeye dönüştürülmüştür (Foto: 93).

Penetti Köşkü

Penetti Köşkü, Türk dostu olarak bilinen Dede Penetti tarafından armağan edilmiştir. Karşıyakalı İtalyan ailelerinden olan Armondo Penetti tarafından 1930 yılında inşa ettirilen yapı, mimari tarz olarak Venedik'teki bir sarayın minyatürüdür. Günümüzde Beyaz Balon Anaokulu olarak hizmet vermekte olan yapının (Foto: 95 - 96) eski varisleri de, bahçenin arka kısmında, 1741 sokakta oturmaktadır.

Löhner Köşkü (Epikmen Köşkü)

Bostanlı Dolmuş Durağı karşısında, parkın yanı başındaki köşk, Löhner Köşkü'dür. Bu köşk, Löhner adlı bir Alman tarafından yaptırılmıştır. Sonra Epikmenlere satılmış, onlar tarafından yıkılıp apartman yapılmak üzere bir Eskişehirliye satılmıştır. Ancak maliklerince röleve restorasyon projeleri hazırlanmış olup, onay yetkili makamlarca gerçekleştirilmiştir. Köşkün restorasyonu da tamamlanmıştır. Günümüzde işlevini sürdürmekte olan yapı, sahilde farklı bir güzellik yaratmaktadır (Foto: 94).

Karşıyaka Öğretmenler Lokali (Levantenler Gazinosu)

1892 yılında 2 katlı olarak inşa edilen bina, 938 m2 lik bir arsada 286 m2lik bir yerleşim alanına sahiptir. Levantenler Gazinosu denmesinin sebebi, yabancı tüccarların 19. yüzyılın son zamanlarında ve Yunan işgali döneminde gelip eğlendikleri bir mekân olmasındandır. Yalı Caddesi'nde oldukça görkemli olan yapı, 1936 yılında Halkevi mülkiyetine girmiştir. 1960 yılında ise hem Türk Kültür Derneği, hem de Halk Eğitim Merkezi olarak hizmet vermiştir. Bu yıllarda yapının bodrum katı Atlas Sineması olarak kullanılmıştır. 1995 yılına gelindiğinde, Karşıyaka Öğretmenler Lokali'ne dönüştürülmüştür (Bina içerisindeki tarihçe panosu). Aynı tarihte Atatürkçü Düşünce Derneği de bu binada hizmet vermiştir; ancak bir yıl sonra ayrılmıştır. Yapı, günümüzde Karşıyakalılar Öğretmenler Lokali olarak hizmetini sürdürmektedir (Foto: 97 - 98).

Uşakizade Köşkü (Latife Hanım Köşkü)

Bu köşk, Mustafa Kemal Atatürk'ün eşi Latife Hanım'a ait olup, kayınvalidesi Zübeyde hanım'ın son günlerini geçirdiği bir mekândır (Ege Belediyeler Birliği, 2005: 36). Köşk, istasyonun yakınında, 879 sokak 14 numarada bulunmaktadır.

Günümüzde Karşıyaka Belediyesi tarafından mülk edinilerek müzeye dönüştürülmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Karşıyaka'da bulunan diğer yapılar ise büyük ölçüde restorasyon beklemektedir. Bunların sağlıklılaştırılması için gerekli girişimlerin bir an önce yapılması, gerektir. Karşıyaka gerekse İzmir turizmi ve geleceği için önemlidir. Yakın zamanda bu eski yapılardan biri restore edilerek Rain adında restoran ve kafe olarak İzmirli'lerin hizmetine sunulmuştur.

2. KORUNACAK TARİHSEL MERKEZLERİN SINIFLANDIRILMASI

Korumada genel geçerlilik kazanmış bir model bulmak ya da önermek zordur; çünkü koruma gerektiren alanların değerleri, coğrafi - ekonomik - sosyolojik - toplumsal ve kültürel yapısı birbirinden farklıdır. Korumayı anlamlı yapan da bu farklılıklardır.

Araştırma alanı olan İzmir kentinde eski kentsel doku elemanlarının bulunduğu alanlar gelişim basamakları farklı yerleşimlerdir. Öyle ki, her yerleşimdeki coğrafi - ekonomik yapı, nüfus, büyüme eğilimi, arazi değerleriyle işlevsel dağılım, değişik görünümde kültürel miras öğelerini ortaya çıkarmıştır. Bu etmenlere bağlı olarak koruma alanlarını gelişmişlik aşamalarına, büyüklüklerine ve bölgesel olarak yapı tiplerine göre bir sınıflama yapılabilir.

2. 1. Gelişmişlik Aşamalarına Göre Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak Koruma Alanlarının Sınıflandırılması

Bu ayırıma göre, söz konusu yerleşmelerde merkezi kesimde yenileme türünden değişiklikler olurken, fiziksel ve işlevsel olarak merkez dışındaki alanlar özelliğini yitirmektedir.

Bazen de merkez yoksullaştığı için terk edilmektedir. Yapıların bir kısmı belli ölçüde terk edilmekte, zaman içerisinde de karşı konulamaz bir yıkıma uğramaktadır. Nitekim Konak'ta Alsancak (Punta) civarındaki evlerde yenileme çalışmaları yapılırken bazı semtlerde yoksullaşma nedeniyle kayıplar yaşanmaktadır (Foto: 81). Konak merkezi kesimin gerisinde kalan Karataş, Varyant, İkiçeşmelik, Tilkilik ve

Namazgâh semtlerindeki konutlar ise merkez - çevre ilişkisinin bozulmaz kuralı olarak ikinci sırada hizmet bekleyen ve bu nedenle de kayıplar yaşayan alanlardır. Bu nedenle zaman içerisinde bu bölgedeki kayıplar daha fazla olabilmektedir.

Üstelik bu tür kayıpların sayısı oldukça fazladır. Benzer durum, Bornova ve Buca'daki bazı eski konutlarda da yaşanmaktadır (Foto: 13). Bunlar için yapılması gereken, gelişme motiflerinin belirlenerek özel fonksiyonların oluşturulmasıdır. Bu amaçla Belediyeler önderliğinde örnek koruma çalışmaları yapılmaktadır.

Bornova, Buca ve Karşıyaka'da da öncelikli olarak yine yerleşimlerin merkezi kesimlerindeki yapılar sağlıklılaştırılarak günlük hayat içerisindeki yerlerini almıştır. Bu yapıların kullanımlarında daha ziyade devlet ve üniversite binası tercih edilmiştir. Bu doğru bir koruma yaklaşımıdır. Çünkü devlet ve üniversite, işlevi gereği içinde bulunduğu yapının bakımını sıklıkla yapmakta, bu da o yapının yıpranma sürecini yavaşlatmaktadır.

İzmir'de koruma alanlarını gelişmişlik aşamalarına göre değerlendirdiğimizde, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerinin son yıllarda koruma konusunda etkin çalışmalara başladıklarını söyleyebiliriz. Bu etkinlik, merkez olması dolayısıyla Konak ve çevresinde daha yoğun yaşanırken, diğer yerleşmelerde nispeten yavaş ilerlemektedir. Ancak çeşitli projelerle kent içerisindeki eski kentsel dokunun tamamının değerlendirilmesine dönük çalışmalar için tüm İzmir'de çalışmalar artmaktadır. Bu da gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Öyle ki, tarihi ve kültürel mirası korumak modernleşmenin bir ölçütü olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, İzmir için de modern bir kent sıfatını kullanabiliriz.

2. 2. Büyüklüklerine Göre İzmir'de Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak Koruma Alanlarının Sınıflandırılması

Gelişme eğiliminin yüksek olduğu büyük yerleşmelerde tarihsel doku ya tümüyle yenilenmekte ya da nüfus ve kullanışın getirdiği bir antropotik değişikliğe, genellikle de bir yoksullaşmaya uğramaktadır (Yücel, 1976: 26). Bu merkezlerde Batı'dan alınan koruma modellerinden bahsedilir ama uygulamada daha ziyade kâr anlayışına eğilim vardır. Bu da, çevrenin toplumsal ve ekolojik değişimine neden olmaktadır. Örneğin, Bornova ve Buca'da bulunan köşkler, üniversite binası (Buca'da

Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dekanlık binası olarak kullanılan Ress Malikânesi, Bornova'da Ege Üniversitesi Rektörlük binası olarak kullanılan Charlton Whittal Evi), üniversite ya da kamuya dönük lokal (Buca'da Dokuz Eylül Üniversitesi Lokali olarak kullanılmakta olan Dr. Aliberti Evi - Eylül Köşk, , Bornova'da Ege Üniversitesi Lokali olarak kullanılmakta olan Pandispanian Köşkü ya da bugünkü adıyla Yeşil Köşk), sergi salonu, müze (Konak'ta günümüzde Kent Arşivi Müzesi olarak kullanılmakta olan Eski İtfaiye binası), kütüphane (Bornova'da Atatürk Kitaplığı olarak kullanılmakta olan Belhomme Evi), okul (Buca'da Buca Ortaokulu olarak kullanılan Dimestones Baltacı Evi), konut (Buca'da Russo Köşkü) gibi kullanımlarla hem bulunduğu çevreye hareket getirmekte, hem de varlığını sürdürmektedir.

Bazı yerleşmelerde ise tarihsel merkezlerin büyük çoğunluğu hizmet ve ticaret sektörünün etkisi altında yapısal değişime uğramıştır. Bu mevcut üretim ilişkilerinin içerisinde kalan iskân alanlarında da devam etmektedir. Çünkü kentleşme dinamik bir süreçtir. Bu süreçte göç olayları değişimi önemli ölçüde etkilemektedir. Bu değişim, yeni yerleşim alanlarına elit kitlelerin, eski yerleşme alanlarına da tarımsal bölgelerden kente iş tutmaya gelen kitlelerin yönelmesi şeklindedir. Böyle bir süreç, eski yerleşim alanlarında maddi problemleri olan kitlelerin içerisinde buldukları kültür değerlerinin farkına varamamaları gibi bir sonuç doğurmaktadır. Nitekim Konak'ta Alsancak (Punta) çevresi elit kesimin yerleştiği alanlar iken Kemeraltı'nda ve İkiçeşmelik'te bulunan bazı tarihi mekânlar az önce de değinildiği gibi gelir düzeyi düşük gruplar tarafından tercih edilmiştir. Bu tür yerleşim merkezlerinde ekonomik etkinlikler çoğunlukla sınırlı kalmaktadır. O nedenle buralarda işlevsellikten ziyade toplumdaki nitelik değişimi ön plandadır.

Bu sebepten söz konusu alanlardaki eski kentsel doku elemanları değerini bulamamaktadır. Bu da zaman içerisinde yok olmayı, yıkımı bir nevi zorunlu hale getirmektedir. İkiçeşmelik, Kestelli, Namazgâh, Tilkilik mevkileri bu süreci yaşamaktadır. Oysa bu alanlar geçmişin canlı tanıklarını barındırmaktadır ve bu tanıklar söz konusu alanlarda önemli yoğunluk oluşturmaktadır.

Büyükliklerine göre Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak yerleşmelerini değerlendirdiğimizde; Bornova 203 km², Buca 180 km², Karşıyaka 84 km², Konak ise

23.4 km² yüzölçümü sahiptir. Bu yerleşmelerde eski kentsel doku elemanlarının dağılımına bakıldığında, Konak, Karşıyaka, Buca ve Bornova şeklinde bir sıralama karşımıza çıkmaktadır. Büyükşehir Belediyesi Tarihi ve Kentsel Dokuyu Koruma Müdürlüğü'nün tespitlerine göre; Bornova'da 214 (1993 ve 2001 yılları arasındaki tescil durumu itibariyle), Buca'da 536 (1983 ve 2001 yılları arasındaki tescil durumu itibariyle), Karşıyaka'da 629 (1982 ve 1999 yılları arasındaki tescil durumu itibariyle), Konak'ta ise 3242 (1976 ve 2001 yılları arasındaki tescil durumu itibariyle) eski kentsel doku elemanı (sit kapsamında) bulunmaktadır. Buna göre, Konak'ta kilometrekareye 138.6, Karşıyaka'da 7.4, Buca'da 2.9, Bornova'da ise 1.05 eski kentsel doku elemanı düşmektedir. Tescili yapılan bu eski kentsel doku elemanları türlerine göre; anıt, konut, cami, kilise, sinagog, çeşme, şadırvan, sebil, fabrika, kule, han, kervansaray, bedesten, köşk gibi yapı grupları ile ağaç gibi doğal nitelikli değerlerden oluşmaktadır. Bu değerlerin söz konusu yerleşmelerdeki dağılımı incelendiğinde ise, iş yeri niteliğinde olanların Konak, konutların Buca ve Konak, köşkerin Buca, Bornova ve Karşıyaka'da yoğunlaştığı görülmektedir.

İzmir'de eski kentsel doku elemanlarının yoğunluk bölgeleri, kentin fonksiyon bölgelerini de ortaya çıkarmaktadır. Buna göre; Konak iş yeri ve konut, Bornova, Buca ve Karşıyaka ise konut bölgesi olarak belirginlik kazanmaktadır. Nitekim yukarıda alan üzerinde sayısal dağılımı verilen yapıların günümüzdeki kalıntıları da bu dağılımın gerçekliğini göstermektedir.

Büyükliklerine göre İzmir koruma alanlarının dağılımında dikkati çeken nokta, merkezi alanlarda korumaya dönük çalışmaların daha etkin bir şekilde sürdürülmesidir. Bu alalarda koruma modeli devlet, üniversite binası şeklindedir. Konut olarak kullanılan alanlar da mevcuttur. Örneğin Alsancak 1448 ve 1449 sokak ile Can Yücel Sokağı, bu amaçla sağıklaştırılmış yapılarla kaplıdır. Bu yapıların bir kısmı ise kafe vb. gibi işletmelere dönüştürülmüştür.

2. 3. Bölgesel Olarak Yapı Tiplerine Göre Bornova, Buca ve Konak Koruma Alanlarının Sınıflandırılması

Bu sınıflandırma da malzeme ve yapı özelliklerinin ortaya koyduğu kültürel alan ve bölge düşünülmektedir. Örneğin Bornova, Buca ve Karşıyaka ilçelerinde daha

ziyade geniş bahçeli büyük malikâneler göze çarparken, Konak'ta cumbalı, dar sokaklı evler dikkati çekmektedir. Bunun yanında ticari faaliyetlerin yoğunluk gösterdiği bir alan olması dolayısıyla Konak çevresinde 19. yüzyıl ve öncesine ait ticari ve ticari çevre etrafında şekillenen sosyal hizmet amaçlı yapılar ile dini yapılar da bulunmaktadır.

Araştırma alanı içerisindeki Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerinde, yapı çeşitliliği bakımından farklılıklar görülmektedir. Bu durum temelde kentin sahip olduğu coğrafi konum özellikleriyle ilgilidir. Başka bir ifade ile, bir körfezin varlığı ve bu körfezin rüzgârlara karşı korunaklı bir şekilde yerleştiği doğal ortamın yarattığı ticari avantaj, İzmir'i daima ayakta tutan etmenlerin başında gelmektedir. Daha sonra ticaret nedeniyle özellikle tüccar ve Batılı zengin işadamlarından oluşan bir göç süreci yaşayan kent, bu ticari avantajını ard bölgesindeki zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları ile iyice arttırarak büyümeye başlamıştır. Böylelikle kent içerisinde fonksiyon bölgeleri de belirginlik kazanmıştır.

Konak ve yakın çevresi, daha ziyade ticari işlerin sürdürüldüğü bir alan olmuş ve mimari yapı da bu fonksiyonlara uygunluk göstermiştir. Gün içerisinde oldukça hareketli bir hayatın sürdüğü Konak, Levantenler için zamanla sadece iş yerlerinin bulunduğu ve eğlenmek için gittikleri bir yer haline gelmiştir. Çünkü Levantenler yakın çevrede Bornova ve Buca yerleşmelerini keşfetmişlerdir. Daha sonra da Karşıya gözde yerleşim olmaya başlamıştır. Bu yerleşmeler, o dönemde son derece bakir doğal güzelliklere sahip ve tarımsal zenginliğin çok olduğu alanlardır. Başlangıçta sayfiye evleriyle başlayan buralardaki yerleşim, zaman içinde ulaşım demiryolu ağının da eklenmesiyle daimi konut bölgeleri haline gelerek Levanten köşklерinin dışındaki yapılanmalara da sahne olmuştur. Ancak fonksiyon olarak Bornova, Buca ve Karşıyaka konut bölgesi olarak belirginlik kazanmıştır. Böylelikle her yerleşimde farklı türde yapılar; topografik şartlar, iklim ve toprak özelliklerine bağlı alt ve üst yapı tesisleri yanında kültür özellikleri ve ekonomik koşulların etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu yapıların özellikleri ise II. Bölümde Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak yerleşmeleri için ayrı ayrı ele alınmıştır. O nedenle burada tekrar edilmeyecektir.

BÖLÜM: III

TARİHİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİ KORUMANIN ÖNEMİ

1. KORUMA OLGUSU VE KORUMACILIĞIN BOYUTLARI

Koruma, kültürel kaygılarla ortaya atılan ve yapıların oluşturduğu yapay ortamı korumaya yönelik olmamalıdır. Aksine, siyasal, toplumsal, aynı zamanda ekonomik içerikli, yaşayan bir olgu olmalıdır. O zaman kent planlaması ve konut politikaları ile özdeşleşebilir (Yücel, 1976: 27). Burada önemli olan, orta ve düşük gelir gruplarına uygun koşullarda konut ve yaşama çevreleri sağlayarak toplumsal içeriği, aynı zamanda fiziksel çevreyi de koruyarak bunu ekonomik bir olgu haline getirebilmektir.

Koruma, herhangi bir yerleşimin ekonomik, siyasal, sosyal ve toplumsal yapısından bağımsız değildir. Ayrıca bu olgu, fiziksel mekânın yeni yerleşim alanlarının yanı sıra kentleşme ile de ayrılmaz bir süreç içerisinde.

Bu nedenle, koruma sorunları irdelenirken, inceleme alanı içerisindeki ekonomik yapılanma ve bunun sosyal yapılanmaya olan etkisine de değinmek gereklidir. Çünkü birbirine bağlı bu yapılar, fiziki mekânın kullanımını da etkileyecektir. Öyle ki, 1950’lerden sonra başlayan hızlı kentsel gelişim, değişimi de yozlaştırmıştır ve birçok kayıplara neden olmuştur. Göç ile gelen nüfus gecekondulaşmayı arttırmış, bu da rant çevrelerini harekete geçirerek kentsel mekânların yanlış kullanımına ve tahribine yol açmıştır. Bu süreç içerisinde eski kentsel dokunun korunmasına yönelik ciddi anlamda girişimler söz konusu olmadığı için tahrip ve yıkımlar fazlalaşmıştır. Eski, yok edilerek yerine belli bir mimari niteliği olmayan kimliksiz yapılar inşa edilmiştir. Bu uygulama, sit kavramının tanımına da aykırıdır. Sit, yapı ya da değerlerin tek tek değil, bir bütün olarak yaşatılmasını hedefleyen alanları ifade etmektedir. 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda “Kültür Varlıkları”, “Tabiat Varlıkları”, “Sit”, “Koruma ve Korunma” tanımlamaları yapılmıştır. Buna göre,

tabiat varlıkları, jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları, özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerler, korunması gereken değerlerdir.

1973 yılında çıkarılan yasa ile Eski Eserlerin tescil ve korunmasına ilişkin çalışmalar başlamıştır. Ancak bu çalışmalar gereken planlama ve uygulama başarısını gösterememiştir.

Turizm bakımından da sektör olgusu bu yapıların tahribini daha da artırmıştır. Çünkü yağmalama (arazi) ve plansız bir turizm gelişimi görülmüştür. Eski kentsel mekânlar yağmalama, talan gibi nedenler sonucu alt gelir grubundaki vatandaşların sığındığı yerler haline gelmiştir. Bazıları rant amaçlı meçhul yıkımlara uğramıştır.

Tüm bunlar devletin belirgin ve farklı disiplinlerin fikir birliğine bağlı geniş kapsamlı planlamalar yapamamasının yanında böyle bir politika benimsememiş olmasından da kaynaklanmaktadır.

1. 1. Koruma Kapsamında Kültürel Turizm Boyutu

Kültür, evrenseldeki katkısını yereldeki gelişme ile sağlayan bir halk ürünü, özgün değerler bütünüdür (Ekinci, 2003: 86). Komşuluklar, sokak ve mahalle kültürleri, birbirinin manzarasını örtmeyen evler, işte bunlar geçmişi en iyi anlatan öğelerdir. Çünkü sokakların yerini gittikçe yükselen bloklar almaktadır. Şu aşamada gelinen nokta, kent kimliğimizle sosyal karakterimizin yok edilmesidir. Örneğin, mahallelerdeki asayiş sağlayan bekçilerin yerini şimdi polisler almasına karşın eski güven ve huzur sağlanamamaktadır. Çünkü insanlar eski mahalle kültürüyle birbirini çok iyi tanımakta, bekçisini de benimsemekteydi. Oysa şimdi koca bloklarda karşı komşu dahi birbirini tanımamaktadır. Böylelikle de dejenere olmuş bir kültürel yapı ortaya çıkmaktadır. O halde, eski'nin ortak yaşam ilkeleri yaşatılmalıdır. Örneğin, hastalanan komşuya doktor çağırarak yetinmemeli, ona çorba da pişirmelidir. Mahallenin delisi tımarhaneye gönderilmeden, ortak sevgiyle bakılmalıdır. Semt pazarlarının güzelliğini gölgeleyen süper marketlere ayrı çözüm bulunmalıdır.

Kültürel miras, belli bir coğrafyada yaşayan insanların geçmişten günümüze taşıdığı maddi ve manevi varlıkları, değerleri, tutumları ve anlayışları ifade

etmektedir. Bu nedenle turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Nitekim dünyadaki gelişmeler, turizmde de kendini göstermiş ve farklı arayışlara itmiştir. Önceleri deniz, güneş, eğlence olarak algılanan turizm anlayışı II. Dünya Savaşı sonrasında kültür varlıklarını da kapsamaya başlamıştır. Bu durumun fark edilmesinde, çevre bilincinin oluşmaya başlaması ve sürdürülebilir olma anlayışı da etkili olmuştur. Çünkü doğal çevre ve kaynaklar kirlenme ve tükenmeye karşı tedbir alınmasını gerektiren yaşam etkenleridir. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra tüm diğer alanlarda olduğu gibi turizm alanında da çevreyi olumsuz etkilemeyecek, aynı zamanda da sürdürülebilirlik sağlayacak bir düzen oluşturulmaya başlanmıştır.

Bunda iş seyahatlerinin de önemli etkisi olmuştur. Öyle ki, toplantı, fuar, teşvik gezileri şeklinde yaygınlaşan iş turizmi, genellikle kentlerin tarihi ve kültürel dokusunun korunduğu alanlara yönelmiştir. Bu da turizmin söz konusu mekânları turizm için aktif hale getirebilme sorumluluğu yüklemiştir. Çünkü İzmir kenti, zengin doğa ve kültürel mirası ile Türkiye turizminin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. İnsana özgü olmasıyla özel bir ürün olan kültür, maddi ve manevi varlıkların bileşkesidir. Ayrıca turizm açısından çok yönlü etkilere sahiptir. Şöyle ki, kültürel turizm, kültürel etkileşim ve değişim sağlar. Bireylerin kültür düzeylerini ve dünya görüşlerini olumlu etkiler. Sahip olunan kültür düzeyi, bireylerin turizm talebini belirler (Öter, 2003). İnsanların farklı kültürlerle saygı duymasını, hoşgörülü olmasını sağlar. Kültür varlıklarının korunmasına olumlu etki yapar. Kültür varlıklarının değerinin hem ziyaretçiler, hem de yerli halk tarafından öğrenilmesini sağlar. Bu nedenle tarihi ve kültürel dokunun turizm aracılığı ile canlandırılması gereklidir.

1. 2. Eski Kentsel Dokunun Korunmasının Gerekliliği

İnsanlık, tüm kültürlerle saygı gösterme, uygarlıkların tarihsel yapıtlarına sahip çıkma anlayışıdır. Nitekim, günümüzde uygarlığın temel ölçütlerinden biri de kültürel değerlerin özümşenerek sahiplenilmesi, daha evrensel değerlerle buluşturulabilmesidir; gelişmişlikte önemli bir gösterge olmasıdır. O nedenle, korumada özellikle vatandaşa ve yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir. Bu görevler de milli bir bilinç taşımalıdır. Koruma çalışmalarında, korunacak değerlerin de bazı niteliklere sahip olması gereklidir. Örneğin, tarihi değeri bulunan bir mekân,

korunması gereklidir. Bütünlükten kasıt ise, tarihi dokunun hem manevi hem de topografik özelliklerle sınırlandırılmış uyumlu bir yapı olmasıdır. Araştırma alanındaki örnek yerleşmelerde de bu bütünlük mevcuttur. Kentsel sit alanları bu bütünlük içinde sınırlandırılmalıdır. Sınırlandırma yapılırken de coğrafi kriterler ön plana alınmalıdır. Örneğin, kadastral bilgiler, bulvar güzergâhları, cadde güzergâhları, kale duvarları, jeodezik noktalar, orman, nehir, tepe çizgileri gibi topografik göstergelerle sınırlama uyum sağlamalıdır. Ayrıca bu alanlar, kesin korunması gereken sitler içinde yer almalıdır. Eski mimariye gerekli bakımla yeni arasında uyum sağlanmalıdır. Çünkü “Kentsel Sitler” ya da “Tarihi Bütünlükler”, mimarileri, bütünlükleri ve homojenlikleriyle kendiliklerinden bir tarihi, arkeolojik veya artistik değer taşıyan yapı bütünlükleridir. Bu yapı bütünlükleri; genellikle merkezi bir yerin etrafında gelişmiş şehir ya da kasabaların tarihi merkezi, anıtsal bütünlükler, bir tepe üzerine kurulmuş tahkim edilmiş (sağlamlaştırılmış) kentsel bütünlükler, kompozisyona aks teşkil eden kuruluşa açılan anıtsal perspektifler (kolon, zafer, takası vs.), açılımlı yollar, anıt değeri ya da ilginç perspektifleri olmaksızın homojenlik gösteren karakterleri nedeniyle bir bütün oluşturan gruplaşmalar, anıtların civarı, katedral ya da kilise avluları, nehirler ya da tarihi konutlar, anıtsal bütünlüklerle çevrili şehir kanalları, tahkim edilmiş (sağlamlaştırılmış) şehirler, eski bir şehrin ya da kasabanın silüeti, düzenli parklar ve perspektiflerdir (İTÜ MTRE Bülteni: 3-5, 17,18).

Kentler, kurumsal yaşamın yerleştiği, iş bölümü, örgütlenme ve uzmanlaşmanın güçlendiği, yönetsel ve siyasal birliğin geliştiği yerlerdir. Bu nedenle uygarlık tarihinin gelişim alanları olarak bireylerin sosyal ve siyasal davranışlarını etkileyerek demokrasi ve insan hakları kavramlarının gelişimini sağlamıştır. Başka bir deyişle, insanların ortak gereksinimlerini karşılama alanı olmuştur. Her çağda farklı kent dokuları ortaya çıkmıştır. Kültürel özellikler, bulunulan coğrafi çevre özelliklerinden etkilenmektedir. O nedenle tarihi - kentsel dokuların doğal çevresiyle beraber korunarak yaşatılması gereklidir. Bu, sürdürülebilir kalkınmanın gereğidir, insani bir sorumluluktur.

İzmir, sahip olduğu zengin kültürel mirasla geçmişi kucaklayan üniversitesi, dinamik nüfusu ve çağdaş kimliği ile geleceğe güvenle bakan seçkin bir kenttir. Ayrıca tarih boyunca değişik uygarlıkların egemenliği altında kalmasına rağmen her zaman ülkenin Batı'ya açılan önemli bir kapısı olmuştur. Doğu ve Batı arasında

zengin kültür akışını sağlamış, doğal güzellikleriyle de her dönem farklı bir özellik ortaya koymuştur.

Kültürel ve tarihi mimarinin geleceğe taşınması gereklidir. Çünkü bunlar evrensel değerlerdir. Göç olayları, büyük kentlere nüfus yığılmasına, dolayısıyla kültürel mirasın zarar görmesine neden olabilmektedir. Çünkü kırdan gelen nüfus, ekonomik kaygılarla bu mirasın farkına bile varamamaktadır. Kentin asıl yerlileri ise zamanla buldukları kente yabancılaşmaktadır. Oysa İzmir’de yaşayan bireylerin İzmirli olduklarını benimsemeleri ve buldukları mekâna o gözle bakmaları gerekmektedir.

Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak’ta bulunan eski kentsel unsurlar korunmalıdır. Çünkü İzmir gibi bu yerleşimler, insanın yaratıcı dehasını üst düzeyde temsil eden dünyanın önemli bir kültür bölgesinin birer parçasıdır. Yok olan uygarlıkların ender rastlanan temsilcilerine sahip olduklarında çok önemli mimari zenginlikler barındırmaktadır. Ayrıca geleneksel yerleşim ve arazi kullanımı örneğini veren bu yerleşimler, uluslararası önem taşıyan inançlar ve olaylarla da yakından ilgilidir. İşte tüm bu özellikler, aynı zamanda UNESCO “dünya mirası” kriterlerini içermektedir yani, kentin bu mekânlarının korunması gerekliliği, evrensel bir boyut kazanmaktadır (Ekinci, 2003: 109). Ancak Karşıyaka araştırma alanımız kapsamında olmadığından buradaki tarihi ve kültürel değerlerden bahsedilmeyecektir.

Koruma kavramı, ulusların kimlik sorunlarını daha yoğun şekilde gündeme getirmiştir. Öyle ki, sanayi devrimi sonrasındaki sorunlar, eski kentsel çevrelerin hızla sağlıksızlaşmasına neden olmuştur.

Herhangi bir yerdeki kültür değerlerini ve bunlardaki değişimleri incelemek uzun süreli gözlemler gerektirmektedir. Bu nedenle köklü araştırmalar yapılmalıdır. Yapılacak araştırmalarda da, sosyolojik - etnolojik tanı ve mimari boyutlarda ortak bir anlayış benimsenmelidir. Bu, sürdürülebilir koruma anlayışı için en önemli noktalardan birisidir.

Geleneksel kültür, köklü bir miras değeridir. İyi kullanılırsa gerçek destekçilerini bulacaktır. Yabancılaşma ise sosyo - ekonomik şartlanmalara bağlı olarak sonradan ortaya çıkmaktadır. O nedenle köklü ve sürdürülebilir kültür içerisinde pek fazla geççerliliği bulunmamaktadır. Bu bağlamda, İzmirli’lerin köklü bir

tarihi geçmişe bağlı olarak geleneksel kültür anlayışı içerisinde bu birikimlerini gelecek nesile aktarma sorumluluğu duyması gereklidir.

Halkın bilinçlenmesi için üst düzeyde çaba harcanması, sahip olunan değerlerin korunmasında önemlidir. Çünkü her insan içinde yaşadığı ülkesini ne kadar iyi tanır; öğrenir ve bilirse, bilinçli olarak onu değerlendirmesi, sevmesi ve geleceğe dönük çaba harcaması da o denli büyük olacaktır. Bu nedenle belediyelerin ve diğer yönetimlerin acilen turizme yönelik kentsel planlamalar yapmaları ve uygulamaları gerekmektedir.

1. 3. İzmir’de Eski Kentsel Dokunun Korunmasının Gerekliliği

İzmir’de Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak farklı coğrafi mekânlarda farklı kültür mirasları biriktirmiştir. Bu miras alanlarında ne tür fonksiyonların yer alması ve yer almaması gerektiği tespit edilmelidir.

İzmir metropol bir kenttir. Tüm metropollerde olduğu gibi kent çekirdeği (eski kentsel doku) yeni yerleşimlerin baskısı altındadır. Kentleşme hızlandıkça, sanayileşme de artmakta ve beraberinde yoğunluk etkisi getirmektedir. Kent gelişimleri için planlar yapılmaktadır. Ancak, İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yönetilen bu planlara ne Kültür Bakanlığı ne de Turizm Bakanlığı karışmaktadır. Bu bakanlığa giden talepler de daha ziyade iş yeri ya da ev yapımı ile ilgilidir. Kimse “evimin yanındaki tarihi eseri yıkıyorlar” diye bir bilinçle Bakanlığa başvurmamaktadır. Halkın bu konuda duyarlı olmadığı, bu tür çalışmalara bire bir katılmadığı ortadadır. O nedenle gerekli çalışmalar acilen uygulamaya konmalıdır. Bunun sağlanması ve gerekli kamuoyunun oluşturulması için de somut örneklerin verilmesi gereklidir. Ayrıca insanların bu bilince sahip olabilmesi için bazı sorunları aşmış olması, örneğin karnını doyurmak gibi bir kaygısının bulunmaması gereklidir (Kuban - Cansever ve Diğerleri, 1980: 90).

Koruma, sadece turist çekmek amacıyla da yapılmamalıdır. Koruma, toplumsal, psikolojik, ekonomik ve kültürel boyutu olan bir kavramdır. O nedenle sağlıklı ve sürdürülebilir koruma anlayışında önce halk düşünülmeli, nitelikli ve fazla sayıda turist çekmek amaçlanmalıdır. Bunu bir makyaj malzemesine benzetmek mümkündür. Makyaj malzemesi pazarlayan bir eleman, önce kendisi bu ürünü sürekli

kullanırsa, pazarlamasını da daha hızlı yapabilecektir. Böylece o ürüne karşı ilgisi daha da artacak ve sürekli kullanıcısı haline gelecektir. Bu, bilimsel çalışmalarla da ispatlanmıştır.

Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçeleri, İzmir kentinde, şehir dokusu, tarihi eserleri ve mimari yapılarıyla mahalli özelliğini koruyabilmiş nadir kaynaklarımızdandır. O nedenle bu özelliği koruyabilmek, yerleşme görünümü yönünden çevresi içinde etkisini sürdürebilmek için gerekli ekonomik, sosyal ve fiziksel çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Bu çabalardan biri de imar planlarıdır. Çünkü imar planları, ülke ve bölge ölçüsünde mekâna dayalı plan ve program ışığı altında mahalli ölçüdeki ihtiyaçları içeren özellikleri koruyan, yerleşmenin gelişmesini belirli kurallar içinde gerçekleştiren şehirsal planlardır (Çetiner, 1976: 19). 1 / 2000 ve 1 / 1000 ölçeğinde olan bu planlar, kent içindeki fonksiyonları ve bu fonksiyonlardaki şartlara bağlı değişimlerin olup olamayacağı konusunu nitelik ve nicelik olarak irdelenmektedir. Mevcut dokuyu hiç değilse plan çizgileri içinde koruyan bir nitelik taşımaktadır.

İzmir - Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerinde ve diğer yerleşmelerde yapılacak sonraki çalışmalarda bize tarihi miras olarak kalacak mahallelerdeki eski dokunun kentin imajını bozmadan nasıl korunacağı önemlidir. Çünkü zaman değişkendir ve eskiyi acımasızca silmeye çalışmaktadır. Oysa koruma, mevcut yaşamın belirsiz bir gelecek için sürekliliğinin sağlanmasıdır (Linstrum, 1976: 51). İngiltere’de bu sürekliliği sağlamak için, yapıların korunmaya değer olduğunu gösteren bazı ölçütler belirlenmiştir. **Bu yapılar; kendi başına bir sanat eseri olan ve çevresini zenginleştiren, sosyal ya da ekonomik tarihin belirli bir dönemini yansıtan, teknolojik yenilik ve hüner gösteren, şu anda geçerli olan kamu beğenisinin onayına bakılmaksızın kendi zamanını temsil eden, ünlü kişilerle ve tarihi olaylarla bağlantılı olan yapılardır.** İzmir’de Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak’ta da bu özellikteki yapılar oldukça fazladır. O nedenle korunması gerekli bir coğrafi alandır.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde, kentlerin değişik dönemlerdeki hatta günümüzdeki dokusunun, boşa harcanmaması gereken bir milli değer olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Koruma, bir nevi geçmişi güncel olarak ele alıp yenileşme yolunda bir çaba harcamaktır. Bu da insanoğlunun bilgisini sürekli arttırması sonucu ortaya çıkan duygusal, düşünsel, görsel ve tabii bilgisel çerçevesinin gelişip zenginleşmesine neden olmaktadır. Geçmiş incelendiğinde, geleceğinde başarı getiren olayların hep bu döngüye bağlı olarak ortaya çıktığı görülür.

2. DÜNYADA KORUMA ÇALIŞMALARI

Tarihsel çevre koruma çalışmaları insanoğlunun kendinden önceki uygarlıkların bıraktığı anıtsal değerleri merak etme, onarma ve koruma gerekliliğinden ortaya çıkmıştır. Ancak bu gerekliliğin bilinçli olarak farkedilmesi ve uygulanması çok eski tarihlere dayanmamakta, her uygarlıkta farklı zaman dilimlerine denk gelmektedir. Avrupa’da korumanın tarihi 17. yüzyıla kadar inmektedir. Nitekim İsveç’te “Ryksantiquarius” adlı kuruluş, koruma kurullarının temelini oluşturmaktadır. Fransa’da 1830 yılında, Belçika ve Bavyera’da 1835’de, Prusya’da ise 1843’de koruma amaçlı çeşitli örgütler oluşturulmuştur.

Avrupa ülkelerindeki koruma çalışmaları, hükümetler tarafından yürütülmektedir. Organizasyon da yine tüm Doğu Bloku ülkelerinde olduğu gibi devletçe bir merkezden ya da Federal Almanya ve Avusturya’da olduğu gibi eyaletler ve daha alt düzeydeki yönetim organlarınca sağlanmaktadır.

Ülke düzeyinde halen çözülememiş durumlarda ise korumayla ilgili bazı sorunlar, yerel yönetim organları ve halkın katkısıyla çözülebilmektedir. Zaten koruma konusunda özellikle yerel yönetimlere ve halka önemli görevler düştüğü anlaşılmaktadır.

Koruma konusunun önemini kavrayan bilim adamları, uzmanlar, sanatçılar ve sanat tarihçileri, tüm dünyanın bu konuyu fark etmesini sağlamak amacıyla kongre, seminer ve sempozyum gibi çeşitli toplantılar düzenlemeye başlamışlardır. Bu kongrelerden ilki 1904 yılında Madrid’de, VI. Uluslararası Mimarlar Kongresi olarak düzenlenmiştir. Bunu 1931 Atina Konferansı ile İtalya’da kabul edilen ve koruma ilkelerinin temelleri denebilecek koşulları belirleyen bir anayasa “Carta del Restauro” nun hazırlanması izlemiştir. Ardından, 1933’te Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi gerçekleştirilmiştir.

1964 yılına gelindiğinde ise, Venedik'te uluslararası bir tüzük kabul edilerek koruma ve onarım konusunun temel kuralları ve önemi, tüm dünyada yaygınlaştırılmak üzere kabul edilmiştir. Bu uygulamalardan sonra koruma konusunda bilinçli çalışmalar da başlamıştır. 1972 yılında UNESCO Genel Konferansı'nda, "Dünya Mirası Sözleşmesi / Dünya Kültür ve Doğa Mirasını Koruma Sözleşmesi" kabul edilmiştir. Bu sözleşme; ulusal sitlerin belirlenip Dünya Mirası Listesi'nde koruma kapsamına alınmasını, dünyaya duyurulmasını, halkta bu bilincin oluşturulmasını ve koruma konusunda o an yetersiz olan devlet ve kuruluşlara teknik işbirliği sunulmasını hedeflemektedir (Erden, 1984: 36). 1975 yılında "Avrupa Konseyi, Avrupa Ortak Mirası Kampanyası'nı" başlatmıştır. Aynı yıl Avrupa Çevre Bürosu (EEB), 1999'da ise Avrupa Konseyi'nin 50. yılı nedeniyle Strasburg'da Avrupa Tarihi Kentler Birliği (ATKB) kurulmuştur.

Türkiye'deki koruma amaçlı çalışmalar ise Cumhuriyet Dönemi öncesine kadar kişisel girişimlerden ibaret kalmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde, Atatürk'ün konuya özel bir önem vermesi ve İnönü'nün bazı tamimler yayınlamasıyla koruma konusunda daha ciddi ve kurumsal gelişmeler başlamıştır. Bu çabaları takiben, Türkiye'de 1951 yılında Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. İlk Eski Eserler Yasası 1973 yılında çıkarılmıştır. 1987'de ise korumanın, planlanma sayesinde olacağı konusu ile görevli kuruluşların yetki ve sorumlulukları açıklık kazanmıştır. Bu alanda çeşitli kuruluşlar oluşturulmuştur. Bunlar; Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Tarihi Kentler Birliği, Tarihi Kentler Birliği Vakıflar Müdürlüğü, Kültür ve Tabiat Vakıfları Kurulu, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Milli Parklar Dairesi, Milli Saraylar Dairesi, Belediyeler, Çeşitli Vakıflar, Dernekler, Özel Mülk Sahipleri ve Çevre Örgütleri'dir.

Koruma kuruluşlarından en etkin çalışan ve ülke genelinde yaygın faaliyetleriyle ön plana çıkan kuruluş, Tarihi Kentler Birliği'dir. Tarihi Kentler Birliği, Kültür Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı desteğiyle 22 Temmuz 2000 yılında 52 üyenin katılımıyla Bursa'da kurulmuştur. Avrupa Konseyi (AB) kuruluşu olan Avrupa Tarihi Kentler Birliği'nin (ATKB'nin) 12. üyesi konumunda olan bu birliğe, ülkemizde 100 belediye üyedir. Amacı, kentler arasında işbirliği ve ilgili kuruluşların ortak desteğiyle ülkemizdeki kültürel mirasın ve tarihi dokunun korunmasında yerel

yönetimlerin etkinliğini arttırmak, bu değerlerin geleceğe taşınmasındaki sorumluluk bilincinin geliştirilmesini sağlamaktır. Yerel yönetimler ise, Kültür Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Çevre Orman ve Milli Eğitim bakanlıklarınca katılımcı desteklidir.

Türkiye’de Mimarlar Odası (MO), Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (UNESCO) bu kuruluştaki asil üyeleri oluşturmaktadır. Meslek odaları, Arkeoloji, Arkeologlar Derneği, Üniversite temsilcileri, Yerel Gündem temsilcileri, Merkezi Londra’da olan Europa Nostra, Avrupa Konseyi’nin bağımsız danışma kuruluşudur. İlgili alanları arasında eski eserler ve korunması, çevre korunması gösterilebilir. Bu kuruluşlar, koruma konusundaki başarılı çalışmalarını takip ederek ödüllendirirken, WTA, Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) gibi “Gözlemci Üye” konumunda kuruluşlar da oluşturulmuştur.

Görüldüğü gibi, Avrupa başta olmak üzere tüm dünya ülkeleri koruma konusunun ülkelerin, dolayısıyla dünyanın geleceği için ne kadar önemli olduğunu fark etmiş ve bu doğrultuda çalışmalar başlatarak son yıllarda belirgin bir aşama kaydetmiştir.

3. TÜRKİYE’DE KORUMA ÇALIŞMALARI

Anadolu’da kültür varlıklarına olan ilgi, 19. yüzyıl ortalarında gelişmeye başlamıştır. Bu dönemdeki genel batılılaşma politikaları da söz konusu gelişimde etkili olmuştur.

Eski yapıların tahribi, ilk olarak 1884’te Osman Hamdi Bey’in çabaları ile önlenmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu konuda yasal çerçevede gelişmeler olmuştur. Eski eserlerin korunmasını sağlamak üzere 1904’de Asar-ı Atika Nizamnamesi / Eski Eserleri Koruma Müdürlüğü kurulmuştur. Koruma konusunda asıl önemli adım 1917’den sonra atılmıştır. 1931’de Atatürk Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti’ni kurarak Eski Eserleri Koruma Komisyonu oluşturulmasını sağlamıştır. 1925’te kaldırılan Vakıflar Örgütü, 1935’de Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne bağlanmıştır. 1951’de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu, koruma konusuyla ilgili en

yüksek karar mercii haline gelmiştir. 1964’de çıkarılan Venedik Tüzüğü de 1967’de uygulamaya konulmuştur.

Türkiye’de eski eserlerle ilgili olarak, ilk yasa 1969 yılında çıkarılmıştır. Bunu; 1973’te Eski Eserler Kanunu (21.07.1973 tarih ve 1710 sayılı kanun), 1983’te Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 sayılı kanun), 1987’de ise bu kanunda değişiklik yapılarak 3386 sayılı kanun izlemiştir. Anayasada da 63. madde, kültür ve tabiat varlıklarını korumak içindir (Umar, 1984: 70).

1966’da ODTÜ’de kurulan Mimarlık Fakültesi ise koruma alanında yapılan çalışmalarda en büyük atılımı gerçekleştirmiştir. Nitekim anayasanın 63. maddesinde; “devlet; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar. Bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alır” hükmü yer almaktadır.

Ancak, Türkiye’de “koruma” olgusu gündeme geldiği 1980’li yıllardan günümüze dek istenilen bir seviyeye ulaşamamıştır. Bunun temel nedeni, imar planlarındaki hatalar, yerel kuruluşlar ile toplumun yeterli bir bilinçle sahip olmamasıdır. Bu konu ayrı bir başlık halinde ileride de ele alınmıştır.

Son yıllarda ise koruma konusunda oluşturulan bazı kuruluşlar, bu konuda önemli projeler hayata geçirmeye başlamıştır. Böylece geleneksel koruma anlayışında aşamalı bir iyileşmenin olduğu bir döneme geçilmiştir. Bu konuda özellikle Tarihi Kentler Birliği’nin çalışmaları, koruma konusunun bir ülkenin kalkınmasındaki öncelikli konulardan biri olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3. 1. Türkiye ve İzmir’de Tarihi Çevreyi Korumada Örnek Çalışmalar

Türkiye, tarihi süreçte pek çok millete ev sahipliği yapmış topraklar üzerinde şekillenmiş bir ülkedir. Bu da ülkenin her karışında zengin bir kültür ve tarih birikimi meydana getirmiştir. Zaman içerisinde çeşitli nedenlerle kayıplara uğrayan bu birikim, gelecek için adeta bir güvencedir. O nedenle, önemi özellikle 2000’li yılların başlangıcında fark edilen bu birikim, çeşitli şekillerde koruma altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla çeşitli kuruluş, dernek ve örgütler kurulmakta, halk da işin içine katılmaya çalışılmaktadır. Nitekim koruma konusunda Tarihi Kentler Birliği, Türkiye genelinde koruma konusundaki çalışmalara öncülük etmektedir. Bu

gerekçeyle de; mimarlık, şehircilik, arkeoloji, sanat tarihi, hukuk ve kent yönetimi bilim alanlarındaki uzmanlardan oluşan bir kuruluşu “Danışma Kurulu” seçmiştir. Bu kurul, koruma konusunda yapılan çalışmalarını denetleyerek ödüle layık çalışmalarını belirlemektedir. Böylece, koruma konusuna dikkat çekilmeye çalışılmakta ve halk teşvik edilmektedir.

İzmir de çok kültürlü bir Anadolu Coğrafyası’dır. 5000 yıllık bir tarihi süreçte, zengin bir mirasa sahip olmuştur. Bu miras, uzun yıllar kent içerisinde sanki hiç yokmuş gibi varlığını sürdürmüştü, ya da fark edilerek veya fark edilmeden kayıplar yaşamıştır. Ancak son yıllarda özellikle Büyükşehir Belediyesi tarafından bu mirasın büyüklüğü ve önemi fark edilmiştir. Kentlinin de fark etmesi ve kentine sahip çıkması için ilgili kuruluşlar ve yerel belediyelerle koordineli çalışmalar başlatmıştır. Bu çalışmalar, bilinç geliştirmeye yönelik eğitim çalışmaları yanında, fiziki düzenlemeye dönük çalışmaları içermektedir.

Koruma konusunda, İzmir’de Büyükşehir Belediyesi tarafından 2002 yılında kurulan “Tarihi Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü”, kentin eski dokusunun korunmasına ve yaşatılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu konuda yapılması gereken ilk iş, eski kentsel doku elemanlarının tespiti. İzmir Büyükşehir Belediyesi anakent bünyesinde bu tespiti yaparak kitapçık haline getirdiği gibi, elektronik ortama da kaydetmiştir. Tespit sonrası ikinci aşama, bu elemanların haritalanmasıdır. Ancak haritama, oldukça meşakkatli ve uzun süreli bir çalışmadır. Çeşitli projelerle 1/1000 ve 1/5000 ölçekli planlar üzerinde söz konusu eserler mahalle mahalle işaretlenmiştir.

Korumada bir diğer aşama, tespiti yapılan eserlerin sağıklaştırılarak aktif bir şekilde kent hayatına katılımının sağlanmasıdır. İzmir’de bu konudaki çalışmalar Büyükşehir Belediyesi önderliğinde, yerel belediyeler ve ilgili diğer kuruluşların desteği ile projelendirilerek sürdürülmektedir. Örneğin, Alsancak’ta 1448 ve 1449 sokaktaki evler, Konak Ali Paşa Meydanı ile başlayan ve Oteller Sokağı olarak da bilinen 1296 Sokak’taki tek ve iki katlı bitişik nizam evlerin bulunduğu bölgede uygulanan ve 1294 ve 1295 sokaklarda da devam eden “Kentsel Yenileme Projesi”, Mithatpaşa Caddesi üzerinde, Cumhuriyet Dönemi’ne ait olan bitişik nizamdaki yedi evler ve Pasaport İskelesi üzerinde Kordon tarafında bulunan Gümrük Muhafaza Baş Müdürlüğü ile uç kısımdaki Karantina Binası’nı tamamlayan ve başka alanlarda

devam eden “Bakımlı Cepheler Projesi”, Abacıoğlu Hanı Restorasyon Projesi, bunlardandır. Ayrıca 1932 yılında inşa edilen Cumhuriyet Dönemi yapılarından olan eski itfaiye binası İzmir Kent Arşivi ve Müzesi olarak işlevlendirilmiştir.

Namazgâh Mahallesi’nde yer alan Agora antik merkezinin kazı çalışmaları tamamlanarak kentle bütünleştirilmesi düşünülmekte ve Agora kazı alanı ile Kemeraltı’nın “Arkeoloji ve Tarih Parkı” olarak yapılandırılması planlanmaktadır. Kemeraltı ve Kadifekale aksı için de ziyaret edilen bir ören yeri hedeflenmekte, arkeolojik alanlarla iç içe olan eski dokunun kültür, geleneksel ticaret ağırlıklı, turizm amaçlı kullanımına çalışılmaktadır.

Buca’da ise belediyenin “Nostalji Sokakları” projesine istinaden Yaylacık Mahallesi, eski toplumsal yaşamı canlandıracak fiziksel görünümüne kavuşturulmuştur. Eski’nin Dutlu Sokağı evleri restorasyona alınmış ve bu sokak “Barış Manço Kültür Sokağı”olarak anılmaya başlanmıştır. Tarihi Su Kemerleri için ayrıca bir protokol imzalanarak bu mekânın doğal çevresiyle birlikte kent yaşamına ve turizmüne renk ve canlılık katması hedeflenmektedir.

Bornova’da bazı köşkler restore edilerek farklı işlevlerle kullanıma açılmıştır. Örneğin, tarihi Maltass Evi günümüz Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından restore edilerek konut haline getirilmiştir. Yine Bornova’da Belhomme Evi, 1997 yılından bu yana Atatürk Kitaplığı olarak hizmet vermektedir. Perili Köşk olarak da bilinen Murat Köşkü, Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilerek Ege Üniversitesi öğrencilerinin hem dinlenebilecekleri hem bilgilenecekleri bir mekâna dönüştürülmüştür.

İzmir Büyükşehir Belediyesi, tarihi dokuya sahip çıkan ve restore eden kişilere, plaket vererek bu konudaki çalışmaları desteklediklerini belirtmektedir. Bunlardan biri, Karşıyaka’da 1893 yılında inşa edilen İtalyan bir aileye ait olan tarihi yapıyı sağlamlaştırıp restore ederek yıkılmaktan kurtarıp müze olarak kente kazandırılan yapıdır (31.03.2006, Sabah).

Büyükşehir Belediyesi, İzmir’in bir “turizm - ticaret kenti” olarak gelişmesini hedeflemektedir Çünkü, çağdaş kentleşme anlayışı, kültürel ve mimari değerlerin korunması, bu değerlerin kent ile bütünleştirilerek dünya insanlığının hizmetine sunulması ile ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere, kent içerisinde eski dokunun korunmasına ve kent hayatı içerisinde yer almasına ilişkin çalışmalar hız kazanmıştır ve devam etmektedir. Ancak yine de yeterli olduğunu söylemek zordur. Çünkü inceleme alanda yapılan arazi gözlemleri neticesinde, kayıpların hızla devam ettiği üzücü sonucuna ulaşılmıştır.

3. 1. 1. Türkiye ve İzmir’de Tarihi Çevreyi Korumada Eğitim Amaçlı Çalışmalar

Tarihi çevre korumada en önemli konu, halkın bilinçlenmesidir. Çünkü geçmişte koruma çalışmalarının başarısızlığa uğramasının bir nedeni de halkın bu konudaki bilgisizliği ve duyarsızlığıdır. O nedenle eğitim çalışmalarının aciliyeti gereklidir. Bu konuda Türkiye’de bazı çalışmalar hayata geçirilmiştir. Örneğin Çanakkale’de “Sivil İnisiyatif Grubu” kentteki sokak isimlerinin kökenlerini araştırıp, kent sakinlerinin bu anlamlı geçmişe ait toplumsal ve kültürel ayrıntıları da bilerek o sokakları daha iyi sahiplenme bilinci ile koruyarak kullanmalarını hedeflemektedir.

Antalya Belediyesi “ister siz yazın, ister anlatın biz yazalım” sloganıyla tüm aileleri kendi tarihlerini yazmaya çağırmaktadır. Bu yazıları da “Geçmişten Geleceğe Antalyalılar” adlı dergide yayınlamaya çalışmaktadır. Bu yazıları da “Geçmişten Geleceğe Antalyalılar” adlı dergide yayınlamaya çalışmaktadır. İki ayda bir periyodik olarak yayınlanan bu dergi, Antalya’da bir “Aile Tarihi Arşivi” olarak görülmektedir (Tarihi Kentler Birliği, 2003, Sayı 8: 74). Bu çalışma, koruma konusunda en önemli kesime yani halka ulaşmayı ve koruma bilincini sevdirecek geliştirmeyi hedeflemektedir.

Edirne ve Kars pilot uygulama alanları olarak “İlköğretimde Tarihsel Miras” dersleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamaların en kısa zamanda tüm yurt genelinde yaygınlaştırılması düşünülmektedir. Ayrıca geliştirilen bir proje ile; kent tarihi konferansı ve seminerleri verilmesi, öğrencilere yerel tarih gezileri ve tarihi yerlerle ilgili bilgi ve kültür yarışmaları düzenlenmesi hedeflenmiştir.

Kastamonu ilçesinde de tarihi kentleri tanıtmak amacıyla bir otobüs satın alınarak öğrencilerin buldukları yerdeki tarihi ve kültürel mirastan haberdar edilmeleri amacıyla öğretim yılı boyunca 3 saatlik gezi programları ayarlanmıştır.

Isparta Yalvaç'ta öncelikle kimlikli toplum ve çevreyi hedefleyen projeler yürütülmektedir.

İzmir'de 12 lisede yaklaşık 1800 lise 1. sınıf öğrencisinin katılımıyla Büyük Şehir Belediyesi desteği ve Milli Eğitim Bakanlığı onayı ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü işbirliğiyle "Kent Tarihi" dersleri okutulmakta ve bu amaca uygun arazi gezileri yapılmaktadır. Ayrıca kent arşivi kurularak, burada İzmir'in geçmiş tarihine ilişkin yayınların tüm halkın hizmetine sunulduğu bir kütüphane oluşturulmuştur.

Bu çalışmaların hepsinde amaç; kimlikli kentler ve bilinçli bireylerdir. "Koruma" kavramı, gelişme ve kalkınmaya hız kazandıran kültürel süreklilik, çağdaş ve evrenselliğe götüren, eski ve yeni arasında bütünleştirici bir olgudur. Çok yönlü sorumluluk gerektiren ve kamu yararına kuşaklar arası kesintisiz sürdürülmesi gereken bir süreçtir. Bu da eğitim bilinciyle olmaktadır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi bu bilinci yaymak için Tarihe Saygı/Yerel Koruma çalışmalarını ödüllü olarak teşvik edici bir yol izlemektedir. Ayrıca okullarda kent gezileri yaparak, çocukların küçük yaşta kentlilik bilinci edinmesi için çaba harcamaktadır.

Tarihsel ve kültürel mirasın zenginleştirilerek sürdürülmesi bilinçli ve kararlı bir yaşama şeklidir. Bu mirasın korunması, değerlendirilmesi ve tanıtılması, dünyadaki tüm gelişmeleri günü gününe izlemeyi, çağdaş iletişim araçlarını sonuna kadar kullanabilmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle eğitim amaçlı çalışmalar içerisinde yazılı ve görsel her türlü iletişim organlarının da en kısa zamanda devreye sokulması, bilinçli bir toplum için öncelikli uygulamalardandır.

4. TÜRKİYE'DE DEVLET ADAMLARININ KORUMA KONUSUNA BAKIŞ AÇISI

Koruma, üst düzey kültür ve birikim gerektiren bir olgudur. O nedenle, karar verme ve uygulama yetkisine sahip devlet adamlarının konuya bakışı oldukça önemlidir. Atatürk başta olmak üzere, bazı devlet adamlarının koruma konusundaki görüşlerinin bilinmesinin, ülkemizde bu konuya ne derecede değer verildiğinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni şekillendirirken, eskiyi de korumaya almaya çalışmıştır. Bunu, Diyarbakır'da konakladığı eski evden ayrılırken dile getirdiği şu ifadelerden anlamaktayız: “Bu şehrin tarihi kimliğini koruyun, avlulu evleri tahrip etmeyin...”. Nutuk'ta da; “Uluslar, işgal ettikleri arazilerden bütün beşeriyeti de istifade ettirmek zorundadırlar” demiştir.

Bugünkü Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer; Tarihi Kentler Birliği toplantılarına katılarak, koruma konusunu yakından takip ederek bu konunun önemini de özlü sözlerle şu şekilde ifade etmiştir: “Kendi kültürlerine, tarihsel değerlerine, yaşadığı yere sahip çıkan, farklı kültürlerin düşünce ve eserlerine saygı duyan birey ve kurumlar, demokrasinin korunması ve geliştirilmesinin de en önemli güvencesidir. Yüzyıllardır farklı uygarlıklara ev sahipliği yapan kentlerimiz, kendilerine özgü kimlikleriyle, yalnız ülke tarihine değil, insanlık tarihine ışık tutacak zenginliktedir. Koruma, geçmişe bakmak ama onu geleceğe taşımaktır. Kentler, ancak kendilerini yaratan öz değerleriyle uygarlaşabilirler”. “Kendi öz değerlerine sahip çıkmayan ve kültür zenginliklerini kimlik kaynakları olarak yaşatmayan toplumların, evrensel oluşumlarda yerlerini almaları mümkün değildir. ‘Metropol’ olabilmek için kent kültürünü değiştirmek değil, geliştirmek gerekiyor” (Ekinci, 2003: 7, 35) diyerek bu konunun uygarlık için ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir.

Metin Sözen de; “korumak için öğrenmek, öğrenmek için bilgilenmek gerekir. Bilgisizliğimizi aştıkça kimliğimizi de bulmuş olacağız. Geleceğin uygar kenti, tarihiyle barışık olan kent olacaktır” (Ekinci, 2003: 83, 31) sözleriyle Atatürk'ü ve Ahmet Necdet Sezer'i desteklemektedir.

Türkiye'de koruma konusuna bakış açısına yönelik devlet adamlarının bakış açıları, ifadelerden de anlaşılacağı üzere müspettir. Ancak kanun ve planlamalarda eksiklikler bulunmakta, bu eksiklikler de uygulamalarda hatalara ve kayıplara neden olabilmektedir. Bu nedenle, önce yasal çerçevede, sonra planlama ve uygulamada düzenlemelerin aciliyeti gerekmektedir.

5. KORUMA KONUSUNDA SINIRLILIKLAR

Tarihi çevre koruma anlayışı yenidir. Bu nedenle söz konusu anlayışın bireylere dolayısıyla toplumlara kabul ettirilmesi zordur ve uzun bir süreç gerektirir. Bu durum, insanların yaşadığı çevreye bakışı ile ilgilidir. Nitekim yakın yıllara kadar doğadaki kaynaklar düşüncesizce kullanılırken kimse “yarınlar için kaynakları korumalıyız” diye bir endişe taşımamaktaydı. Ancak doğal ortam - insan ilişkisinin önemi fark edildiğinden bu yana koruma gerekliliği bilinci ortaya çıktı. Çünkü koruma, çevreyi değiştirmeye engel değil, eski ile gelecek arasında dengeli bir uyumun sağlanmasıdır ve bir zorunluluktur.

Bugünümüz de gelecek için başka bir eskidir. Bu nedenle, terk edilen eski mahallelerde işlevsel değişim ya da ilişkiler, hem toplumsal hem de fiziksel olarak iyi kurulmalıdır. Bu, korumaya temel oluşturur. Öyle ki, günümüz Coğrafya tanımına baktığımızda, doğal ortam insan ilişkisinin mutlak suretle zorunlu olduğu gerçeği dikkatimizi çekmektedir. O halde öncelikle her bireyin yaşadığı çevreyi iyi algılaması ve kullanım değerini fark edebilmesini sağlayacak uygulamalara yer verilmelidir. Bunun için de mimari yapılanmada, öncelikle doğal koşullar dikkate alınmalı, sonra o kültürü yansıtan bir estetik tarz benimsenmelidir. Ne var ki eski toplumların bıraktığı eserler haricinde günümüzde bu kaygı hissedilmemekte, sonucunda da eskinin korunmasında ve yeninin yapılanmasında bir uyumsuzluk ve estetiksizlik ortaya çıkmaktadır. Bu belirttiğimiz ifadeler, koruma konusunda sınırlılıklar ortaya çıkarmaktadır. Ancak sınırlılığa yol açan etmenler sadece doğal çevrenin ve mimari uyumun yakalanamaması değildir. Sosyal, kültürel, ekonomik boyutlu etmenler de söz konusudur.

Kanun ve uygulamalardaki eksiklikler, koruma konusunda bazı engellemelerle karşılaşılmasına neden olmaktadır. Örneğin, koruma konusunun sadece bazı devlet kuruluşlarının kanun yapıcılığına ve uygulayıcılığına bırakılması, kayıpların artmasına ve yanlış uygulamalara neden olabilmektedir.

Ekonomik etmenler, korumayı engelleyen nedenlerin başında gelmektedir. Çünkü kişisel olarak çok fazla ileri gidilebilecek bir olgu değildir. Devlet ve özel kuruluşların koruma kurullarının bir araya gelerek başarabileceği bir çabadır. Bunun için, fiziki yapı ve arazi, çeşitli menfaat gruplarından arındırılarak kentlerdeki

sağlıksız gelişmeye neden olan yanlış arazi kullanımları önlenmelidir. Bu da yönetimden işçiye ve sivil halka çalışmalarda birliktelik sağlanmasıyla başarılabilir. O nedenle koruma çalışmalarında devletin yanı sıra, üniversitelerdeki birçok bilim dalı, kuruluşlar ve halk olarak disiplinler arası bir çalışma şarttır. Yani koruma kurullarında devlet adamlarının yanı sıra, jeologlar, istatistikçiler, arkeologlar, sanat tarihçileri, şehir plancıları, mimarlar, tarihçiler, coğrafyacılar, turizmciler, sosyologlar ve en önemlisi de halkın içinden temsilciler bir araya gelerek ortak kararlar alması daha sağlıklı bir koruma yaklaşımıdır.

Koruma konusundan, sadece sağlıklılaştırarak güvence altına alınmanın anlaşılması da sınırlılıklara yol açmaktadır. Eski kentsel dokunun restore edilerek kültür ve turizm ile yeniden işlevlendirilmesi, tarihin ve kültürün, kent sakinlerinin gündelik yaşamından koparak turizmin hizmetinde birer metaya dönüşmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle tarihi ve kültürü koruma - yaşatma - istihdam yaratma çabaları, koruma amaçlı bütünleşik bir yaklaşımla ele alınırsa, hem doğal çevre hem de kültürel çevre korunmuş olur. Korunması gerekli değerlerin günlük hayatımızın içinde yaşaması için de turizm, bir araç olarak kullanılmalıdır.

Kültür kavramının tam olarak anlaşılabilmesi ve gelecek için nasıl bir kazanç olduğunun fark edilememesi de korumada sınırlılık yaratan bir faktördür. Kültür, halk ürünüdür. Halkın temsilcisi de yerel yönetimlerdir. O nedenle kültür yereldir. Yaşantılarla oluşturulur. Örneğin, bir göçmen kültürü denildiğinde, konar - göçer yaşamla kazanılmış bir kültür anlaşılır. Batı kültürü de aynı şeydir. Biri diğerinin yerine geçemez. O nedenle kültür özeldir ve nesilden nesile miras olma niteliği kazanır. Kentin kendine özgü kimliğini oluşturur. Bu kimliği de en iyi koruyacak olanlar, o kentte yaşayanlardır. Kültürler arası diyalog, siyasetten farklı bir özellikte olup halk ile kucaklaşmayı sağlayan ilginç bir olgudur. Çünkü çıkarları değil gerçek yaklaşmayı gösterir. Ülkemizi de Avrupa ve Dünya'dan farklı kılan, başka hiçbir ülkede bulunmayan tarihsel, kültürel, doğal ve kentsel mirasımızdır. Başka bir deyişle, tarihi ve kültürel yapımızdır.

Koruma kapsamının sadece konutları ya da bazı anıtları içerdiğinin anlaşılması, ya da bu kavramın tam olarak neyi ifade ettiğinin anlaşılabilmesi da, sınırlayıcıdır. Çünkü korunacak miras, sadece konut değildir. Bir kaldırım, bir yol, bir

el sanatı da olabilir. Örneğin Antakya sokaklarında yaşanan sel felaketlerinin temel nedeni, buradaki taş döşeli sokakların ve aralarındaki sel kanallarının yok edilip yerine beton yol inşa edilmesidir. Buradan anlaşılıyor ki, doğal ortam koşulları ile birlikte yapılacak koruma esastır. Çünkü, insan daima yaşadığı çevreyle etkileşim halindedir. Başka bir ifadeyle, coğrafya hayatımızın her alanında hayati öneme sahiptir. Örneğin, su havzalarının doldurularak imara açılması, nehir yataklarının değiştirilerek buraların inşaat alanı haline getirilmesi, doğal mirasın korunmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle son yıllarda havza koruma kavramı üzerinde durulmaktadır.

Türkiye ve inceleme alanı olarak İzmir, binlerce yıllık uygarlık tarihinin zengin birikimlerini içermektedir. Bu birikim, fiziksel yaşam çevresiyle birlikte kentsel - toplumsal - ulusal ve çevresel ölçekte kimlikli bir gelecek için imar rantı politikalarından arındırılmalıdır. Çünkü ülkelerin çağdaşlık yarışında buldukları yer, sadece bilim ve teknikteki üstünlükler, sanayileşmedeki başarılarla ölçülemez. Uygarlığın en önemli ölçütlerinden biri, ülkelerin kültürel değerlerine sahip çıkması ve bunun evrensel değerlerle buluşturabilmesidir (Sezer, 2001 Kafkas Üniversitesi Oditoryum, 2003: 58). Nitekim Tarihi Kentler Birliği'nin Kars buluşmasında meclis, oy birliğiyle şu kararı almıştır: Öncelikle tarihsel dokunun korunduğu, yaşandığı ve yeni yapılaşmanın da kültürel çevreye saygılı aynı zamanda uyumlu olduğu, planlamaya dayalı bir imar düzeni".

Yukarıda da açıklandığı gibi, sınırlayıcı faktörler esnetilebilirse, koruma konusunda daha başarılı sonuçlar alınabilecektir.

6. KORUMA ÇALIŞMALARININ BAŞARISIZ OLMA NEDENLERİ

Koruma çalışmalarında istenilen noktaya ulaşılamamasının bir takım sebepleri vardır. Bunların başında, ülkemizde mimari mirasın öneminin geç fark edilmesi, bu nedenle de konu ile ilgili mevzuatın ve organizasyonların eksikliği gelmektedir. Şöyle ki, koruma konusu bugüne kadar daima kültürel bir olgu olarak ele alınmıştır. Bu nedenle mevzu, sadece konu ile ilgili devlet organlarının vazifesi gibi görülmüş, alınan kararlar da bu doğrultuda olmuştur. Başka bir ifadeyle, koruma konusunda

devlet - sivil - özel ve kamu birlikteliğinin önemi daha yeni yeni fark edilmeye başlanmıştır.

Halk desteğinin göz ardı edilmesi, maddi yetersizlik ve bilgi eksikliği de kararların yanlış ya da geç uygulanmasına neden olmuştur. Planlamada uzman kadro eksiklikleri dezavantaj meydana getirmiştir. Yerel yönetimlerde tarihi çevre koruma amaçlı fon oluşturulmamış olması da uygulamaları yetersiz kılmaktadır. Koruma kurulları arasında yaşanan yetki karmaşası, kararların geç alınmasına, doğal olarak da uygulamaların aksamasına yol açmıştır. Koruma imar planlarına 1960'lı yıllarda fazla güvenilmiş ve bunların uygulanmasıyla koruma sorunlarının çözüleceğine inanılmıştır. Bu da zaman kayıplarıyla sonuçlanmıştır.

Koruma bölgelerinde sınır tespitinin düzgün yapılmaması ve koruma ölçütlerinin açıklıkla belirtilmemesi korumada yanlış uygulamalara neden olabilmektedir. Alınan koruma kararları ya hiç uygulanmamış, ya da tek yapı ölçeğinde ele alınmıştır. Uygulamaya yönelik planların hazırlanması çok zaman almıştır. Koruma kararları bütüncül bir yaklaşımla ele alınmadığı için çevre yoğunluğu, yükseltisi ve arazi kullanımı konularında planlama kararları ile çelişki yaratılmış, mimari mirasın korunmasında öncelik ve titizlik gösterilmemiştir. Oysa yapılar topografyaya uyum, çevre özellikleri, kentin temizliği, trafik düzeni, ulaşım olanakları, kent organizasyonu, yeşil alanları ve içinde yaşayan bireyleriyle birlikte ele alınması gereklidir. Çünkü tüm bu nitelikler hep birlikte kent kimliğini oluşturmaktadır.

Göç olgusu da koruma çalışmalarında başarısız olunmasının bir nedeni olarak gösterilebilir. Çünkü göç, kentlerde o kentin kendi kimlik ve kültüründen uzak bir nüfus kütesinin oluşmasını sağlamıştır. Yeni gelen bu nüfus, kendini o alana ait hissetmediğinden, bulunduğu mekânı da benimsememiş ya da değerini fark etmemiştir. Bu aidiyet duygusu eksikliği de eski doku alanlarında hızlı kayıplara yol açmıştır. Bu süreç şu şekilde işlemiştir; 1950'li yıllarda hızlanan kentleşme hareketleri kentleri nüfus çekim alanı haline getirmiş, böylece kent toprakları göçle gelen nüfusun baskısı altına girmiştir. Bu baskı, kentsel toprağa bağlı rant anlayışını ortaya çıkararak, zamanla kentsel çevreler üzerinde yıpratıcı etkiye dönüşmüştür. Şöyle ki; kentlerin eski ve merkezi kesimlerinde kalan tarihsel çevre alanları, çeşitli

kentsel işlevler ve bu alanlara dönük yerleşme isteklerinden dolayı ekonomik değer kazanmıştır. Öyle ki, eski yapıları ellerinden alınan halka yeni imar alanlarında hak verilmemekte, bu da söz konusu taşınmazların bulunduğu çevreye mağdurların düşman olmalarına ve bir şekilde bu yapılardan kurtulmak istemelerine neden olmaktadır. Mal sahibini cezalandırma olarak algılanan bu yaklaşımlar, koruma kararlarının uygulanmasını geciktirmektedir. Halk da mimari değeri tanıyamamakta, göç ile gelenler de bu yapılara karşı bir aidiyetlik hissetmemekte, dolayısıyla eski yapılar gereği gibi korunamamaktadır. Başka bir deyişle, koruma konusunda, duygusal tepki, yakınma ve suçlamalarla vakit kaybedilmektedir.

Diğer taraftan nüfus çekim alanı olan kent, merkezi kesimin dışında da sürekli alansal genişlemesini sürdürmektedir. Bu da kent toprağının yerleşime açılmasını zorunlu hale getirmekte ve bir başka rant sahası ortaya çıkarmaktadır. Böylece, yeni yerleşim bölgesinde, ekonomik çıkarları ön planda olan apartman şeklinde yapılar inşa edilerek konut ihtiyacı giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu inşa faaliyetleri esnasında kentin geçmişten getirdiği kimlik düşünülmemekte, belli bir karakteri ya da kültürü yansıtmayan tek düze binalar ortaya çıkmaktadır. Eski dokuya uyumlu binaların inşa edilmesi, hem alan hem de maliyet olarak daha pahalıya mal olabilecek bir girişimdir. Bu da çıkar çevrelerinden arzu ettiği bir durum değildir. Mevzu, ancak yasal çerçevede önlenebilecek bir konudur. Devletin konu ile ilgili organlarının yerel yönetimlerle ve halk ile birlikte, içinde buldukları topografyanın ve toplumun genel karakterine uygun bir yapılanma düzeni benimseme yolunda çalışması gereklidir. Çünkü her toplumun bir kimliği vardır. Bu kimlik kurulan yerleşimlere de yansır ve gelecekte o topluma ait izlerin bulunmasıyla nasıl bir kültür ya da hangi millete ait olduğu hemen anlaşılabilir. Örneğin, İzmir’de ya da Anadolu’nun başka bir yerinde arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan oval evler, Anadolu kimliğini, mihraplı yapılar ise İyon kimliğini yansıtmaktadır (Işık, 2003: 40). Bu nedenle, ekonomik kaygılarla kentsel kimlik zedelenmemelidir. Çünkü bugün de gelecek için bir miras olacaktır. Ancak toplumumuzun kimliğini yansıtmayan beton bloklardan oluşan apartmanlar, zaten kimlik kaygısı olmayan yapılardır ve miras olarak ileride geçmişe dönük bir bilgi yansıtmayacaktır. Ayrıca İzmir’in geleneksel sokak dokusuna da uygun değildir. Tarihsel çevrede meydana gelen bu konfor kaybı da, geleneksel yerleşim ve yaşam

biçimlerine karşı yabancılaşmaya neden olmakta, kimliksiz bir toplum ve kentler ortaya çıkarmaktadır.

Nitekim bu, Tarihi Kentler Birliği'nin de taraftar olduğu bir görüştür. Apartmanlar içinde birbirine yabancılaşan İzmir toplumu, eski kentsel doku alanlarındaki kapı önü muhabbetlerindeki dostlukları özlemektedir. Diğer taraftan, deprensellik bakımından aktif olan kent alanında yine ekonomik kaygılarla riski azaltan teknolojik destekten uzak bu çeşit bir yapılaşma, herhangi bir afet sırasında zaten geleceğe bir şey bırakamayacaktır. O nedenle, imar ve koruma planları yeni yapılanmalarda o kente ve topluma özgü yapılara izin vererek diğerlerini mümkün olduğunca sınırlamalıdır. Böylece İzmir kenti megapol olma sürecinde insanların yüksek bloklar arasındaki sokaklarda belli bir saatten sonra dolaşmaktan korktuğu bir kent formu olmaktan uzaklaşabilecek, komşuluk ilişkilerinin sürdüğü, eski değerlerin korunduğu hem fiziki hem de sosyo - kültürel yapı bakımından daha sağlıklı bir kent olabilecektir.

Kültür mirasının korunmasında başarısız olunmasının bir diğer nedeni, kent içindeki arkeolojik alanların tam olarak gün yüzüne çıkarılamaması ya da çıkarılanların kent yaşamına katılmamasıdır. Nitekim ülkemizde bugüne kadar arkeolojik alanlar sadece ilgi duyan insanların ziyaret ettiği koruma bölgeleri olarak var olagelmışlerdir. Oysa, koruma konusunda sürekli vurguladığımız nokta, sürdürülebilirliktir. Bunun için de kullanarak korumak gereklidir. Yani, hayatımızın bir parçası haline getirerek korumayı bir yaşam biçimi olarak benimsememiz gerekmektedir.

Koruma konusu genel olarak açıkladığımız yukarıdaki sebeplere bağlı olarak başarısızlıklara uğramıştır. Ancak önemli olan, bu yanlışların fark edilmesi ve gelecek için daha sağlıklı çözümler yaratılabilmesidir. Bunun için de öncelikle konunun ciddiyetinin kavranması, sonra toplumun tüm fertlerinin birlikte hareket ederek siyasal, sosyo - ekonomik ve kültürel açıdan doğru kararlar alabilmesi, daha da önemlisi bu kararların uygulanması gereklidir. Daha önceleri koruma konusu sadece devletin yetkili organlarınca sessizce yürütülen bir faaliyet olarak görülmüştür. Bu anlayış da doğal olarak istenilen başarıyı getirmemiştir. Ancak 2000 yılında Tarihi

Kentler Birliği'nin kurulmasıyla koruma konusu sürekli olarak gündeme getirilmeye başlanmış, bu da bir kamuoyu ve bilinç gelişimi sağlamıştır.

7. ESKİ KENTSEL DOKUYU KORUMANIN AVANTAJLARI

Eski kentsel dokuyu korumak, bir toplumu yücelten, sosyo - kültürel ve ekonomik açıdan da geliştiren bir etkinlik olarak düşünülebilir. Çünkü kültür mirasına sahip çıkan bir toplum;

Kültürel açıdan ilerlemiştir. Bu ilerleme, toplumun daha uygar bireylerden oluştuğunu gösterir. Öyle ki; dünyada suç oranının en az olduğu kentlerin, tarihi mirasına sahip çıkan kentler olduğu belirtilmektedir (Özhaseki; 2005: 10). Bu ifade, eskiye sahip çıkabilmenin çağdaşlaşma ölçütü olarak kabul edilmesi görüşünü de desteklemektedir.

Kültür mirasının korunduğu alanlarda ekonomik gelişme hızlanacaktır. Çünkü, farklı fonksiyonlarla eski dokunun canlandırılması, yerel değerlere ait sektörlerin de canlanmasını sağlayarak istihdam olanağını arttıracaktır. Ayrıca turizm ile bu canlılık daha da artacak ve ticaret kenti olarak gelişen İzmir, bir de turizm kenti olmanın avantajlarını sosyal refahta daha belirgin yaşayabilecektir.

Kültürel mirasın korunması kentin peyzajında değişime neden olacaktır. Bu değişimle, eski ile yeni arasında uyumlu bir kent fizyonomisiyle çekici bir görüntü yaratacaktır. Bu görüntü, kente farklı bir kimlik olarak yansıyacak, gerek İzmir halkı gerekse dışarıdan gelenler üzerinde olumlu bir psikoloji yaratarak, mutlu insanların yaşadığı bir İzmir ortaya çıkaracaktır.

Daha fazla ziyaret edilen bir kent olması, İzmir'i her açıdan geliştirerek, çağdaş bir kent konumuna getirecektir.

Turizm açısından cazibe alanı haline gelecek olan kent, günümüzde ileride büyük sorunlara neden olabilecek "herşey dahil" sistemli turizm anlayışının etkisiz hale getirilmesinde de bir çözüm noktası olabilecektir. Gelişen dünyanın değişen değer yargıları düşünüldüğünde, sahip olunan doğal ve yapısal çevrenin korunmasında, kültür turizminin en etkili yollardan biri olduğu söylenebilir. Çünkü kültür turizmi ile turistin kente ait tüm nimetlerden faydalanması sağlanabilecek,

dolayısıyla da önemli bir ekonomik girdi oluşturulabilecektir. Ancak diğer anlayış, yani “herşey dahil” sistemi, doğal çevremizin sömürülmesi gibidir. Çünkü gelen turist sadece konakladığı otele yatırım yapmakta çevre kaygısı taşımamaktadır. Bu da sermaye akışını engellediğinden, korumada turizmin araç olmasını engellemekte, sadece o kuruluşun ihtiyacını karşılamaya yönelik bireysel ya da kurumsal bir işleyişe dönüşmektedir. Bu da çağdaşlaşmanın önünde engel olarak görülebilecek bir olgudur. Çünkü kültür turizmi, turizmin varlık nedeni olan insana ve çevreye duyarlılığın tam anlamıdır.

Eski kentsel doku ortamında yaratılan turizm faaliyetleri, gelen turistin sadece bir müşteri olarak algılanmasından öte, misafir gibi görülmesini sağlayacaktır. Böylece ev sahibi olan İzmir’li ya da başka bir kentli ile turist arasında sıcak bir bağ kurulacak, gelip gitmede süreklilik sağlanabilecektir.

Turizmde bu çeşit bir anlayışla planlama, diğer turizm türlerinde de çevreye duyarlılık konusunda örnek teşkil edecek ve halkın daha geniş kesiminin bu sektörden faydalanabilmesini sağlayacaktır. Koruma konusunda en önemli sorunlardan biri olan, eskiyi yeniye uyarlayarak kullanabilme de böylelikle aşılabilecektir.

Kanuni olarak devlet, bu konuyu anayasada; devlet, tarih ve kültür değerleri olan tarihi eserlerin korunmasını sağlar, bu amaçla teşvik edici tedbirler alır. Bu anıtlarla değerlendirilen özel mülkiyeti olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak muameleler kanunla düzenlenir, şeklinde ifadelerle desteklemektedir (Azrak, 2002: 58). Ancak eksik olan, sürekli tekrarladığımız gibi planlama ve kuruluşlar arası koordinasyon eksikliği ile halkın konunun dışında tutulması meselesidir.

İzmir, ticaret ve turizmle birlikte farklı kültürlerin, uygarlıkların kaynaştığı bir kent olarak 21. yüzyılda gerçek kimliğini oluşturmalıdır. Bu kimlik, kent zirvelerinin, kongre ve seminerlerin eski kent dokusu içerisinde modern hayatın şekillendirildiği büyümlü bir atmosferle akıllara kazınmalıdır. Çünkü toplumlar, uygarlıklarının düzeyini, sahip oldukları birikimlerle ispat edebilirler. İspatı sağlayan belgeler de eskiye ait değerlerin varlığı ve bu varlığın ne şekilde değerlendirilebildiği ile gösterilebilir. O halde AB sürecinde uygarlığımızı ispatlayabileceğimiz bu belgeleri

en iyi şekilde korumalı ve sürdürülebilirlikleri için hayatımızın bir parçası haline getirmeliyiz.

8. İZMİR'İN TURİZM KİMLİĞİ KAZANMASININ ÖNEMİ

İzmir, öncelikle bulunduğu coğrafi konum itibarıyla Doğu ve Batı arasında tarihin her döneminde bir köprü vazifesi görmüştür. Tarihin eski devirlerinden beri, önemli bir yerleşim olarak varlığını hep hissettirmiştir.

M.Ö 3000 yıllarına uzanan kuruluşundan bugüne sırasıyla Roma, Bizans, Arap sonra tekrar Bizans, birkaç defa Selçuklu-Bizans arasında el değiştirerek yine Bizans, arkasından Anadolu Beylikleri, Osmanlı ve Türkiye hâkimiyetine girmiştir. Günümüzde hâlâ Türkiye sınırları dâhilinde olan yerleşim, bu tarihi süreçte farklı uygarlıkların bıraktığı bir kültür mozaiği yaratmıştır. Sadece bulunduğu coğrafya ve bu coğrafya üzerindeki tarihi bile büyük bir merak konusu olarak turizme hizmet edebilecek zenginliktedir.

Az önce sözü edilen uygarlıkların kendi kültürlerine ve bu topraklar üzerinde yaşamış diğer toplumların kültürlerinden etkilenerek ortaya çıkardıkları zengin bir mimari doku söz konusudur. Bir kısmı toprak altında olan bu yapıların özellikle 19. yüzyıla ait olanları, önemli kayıplara rağmen varlığını korumuştur. Bu özgün ve zengin mimari öğeler, turizmle değerlendirilerek halkın sosyo - ekonomik seviyesinin yükseltilmesiyle korunabilir.

İzmir, Hıristiyanlık tarihi bakımından bu dinin kutsanmış kentlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Hatta Kadifekale (Pagos Dağı) için “Kutsal Pagos“ ifadesi kullanılmaktadır. Çünkü Hıristiyanlığın ilk çağına ait Asya'nın Yedi Apokaliptik Kilisesi'nden biri ve bu din için İzmir'de 800 yıl gibi uzun bir süre mücadele veren Aziz Polycarp'ın mezarı buradadır (Oban, 2006: 90). Bu açıdan bakıldığında, günümüzde insanların güvenlik nedeniyle gidemediği bir yer haline gelen Kadifekale'nin, hem kentin ikinci kuruluş yeri hem de Hıristiyanlık açısından taşıdığı kutsiyet bakımından bir an önce düzenlenerek kentin günlük hayatında yer alması sağlanmalıdır. Doğal ortam koşulları bakımından da İzmir'i tam olarak görme olanağı veren bu alan, mistik ve gizemli dokusuyla gelen turistlerin nefis bir gün batımı izleyebileceği bir mekân olarak da tanıtılabilir.

İzmir, Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak'ta farklı yapı tiplerinin sergilendiği birer doğal müze görünümü taşımaktadır. Bu müze öyle doğaldır ki, sahip olduğu coğrafi mekân, aynı anda tarih, sanat, kültür, eğitim ve medeniyet ölçüsü öğretebilecek nitelik taşımaktadır.

İzmir, son yıllarda üzerinde önemle durulan ekoturizm uygulama alanı olarak da değerlendirilebilecek bir potansiyele sahiptir. Öyle ki, bir yan da körfezin sunduğu imkânlar, diğer yanda Yamanlar'ın eteklerinde uzanan Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak köyleri, kent içerisindeki tarihi ve kültürel dokudan sonra bu muhteşem kenti algılamayı sağlayacak doğal güzelliklerle dinlendirici bir atmosfer sunabilecek özelliktedir. Bir yanda faylı yapı nedeniyle ortaya çıkan Balçova termal tesisleri, bir yanda deniz ve kent içerisindeki eski yapılar, bu potansiyelin sadece birkaç örneğidir.

Son yıllarda koruma konusunda gerçekçi projeler hayata geçirilmiştir. Bu gelişmeler de turizm için bir temel teşkil etmektedir. Ancak, tarihsel mirası korumak için Avrupa fonlarından da yararlanabilecek düzeyde projeler üretilmesi ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü, kültür mirası, evrensel bir ifadedir. Dünya üzerinde bulunan geçmişe ait bütün değerler, tüm insanlığın malıdır. Bu nedenle, yapılan projelerde bu düşünceyi unutmamak gereklidir.

Turizm, günümüz kentlerindeki sorunların çözümünde bir ekonomik kalkınma yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir. İzmir'de yukarıda belirtilen özelliklerinde dolayı bu yaklaşımı benimsemeli ve mümkün olan en kısa sürede hayata geçirmelidir.

Turizm, bir toplumun coğrafyasına sahip olmayı öğrenmesinde önemli bir araçtır. Bu aracı, geçmişe ait değerlerle eğitime katılırsa, daha bilinçli ve mutlu bir toplum yetiştirilebilecektir. İzmir böylesi bir toplumun öncüsü olabilmelidir.

9. ESKİ KENTSEL DOKUNUN KORUNMASI KONUSUNDA ÖNERİLER

Koruma, ilgi duyulan bir konudur. Çünkü her dönemde insanlar kendilerinden önce yaşayan toplumlardaki gelenekler, dinsel öğeler (korku, saygı), sanatsal, ekonomik değerler bir sonrakinden farklı bir durum gösterdiğinden daima merak etmiştir ve edecektir. Buradan da anlaşıldığı gibi koruma, toplumlararası iletişimi sağlayan öğeleri barındırdığı için gereklidir.

Koruma, işlevsel içeriği olan kavram olduğundan korunmanın neden yapıldığı ve amaçları belirlenmeli, koruma gerektiren ortamın koşulları iyi değerlendirilerek korumanın sınırları tespit edilmelidir. Bu nedenle sadece tarihi geçmişleri çok eskilere uzanan yapılar ya da alanlar değil, yakın tarih değerlerini de korumak gereklidir. Çünkü hepsi bir sonraki zaman diliminde kültür mirası olma niteliğini kazanmaktadır.

Kentsel çevrenin niteliği, geçmişten kalan çevreye ve halkın bu mirasın yaşatılması, geliştirilmesi için neler yapabileceğine, nasıl kullanacağına bağlıdır. Bu önemli bir noktadır. Çünkü konut bölgeleri, zorunlu gelişme baskıları altındadır. Daha önce de vurgulandığı gibi, İzmir daima göç alan bir kenttir. Konut ihtiyacı sürekli artmaktadır. Böyle olunca da eski kentsel alanlar yeni kent dokusunun yoğunluğu altında boğulmaya uğramaktadır. Ya da yıkımlar çözüm gibi görünmektedir. Burada önemli olan niteliğin doğru tespit edilebilmesidir. Çünkü nitelik doğru bilinirse, gelişme için yapılabilecek sağlıklaştırma ve yeniden işlevlendirme gibi uygulamalar da doğru tespit edilebilir. Örneğin, eski kentsel doku yoğunluğunun bulunduğu bir alanda aşırı trafik baskısı varsa, trafik akışının yön değişimiyle bu dokuyu boğması önlenebilir. Çünkü yoğun ve ağır bir trafik akışında o kentteki güzellikleri fark edebilmek zordur. Bu nedenle ulaşım da düzenlemelere gidilmeli, kent içi trafik yoğunluğunu azaltılmalıdır. Halkın toplu taşıma araçlarını kullanmasını özendirecek çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca nostalji sokaklarında tramvaylar ya da atlı arabalarla seyahat mümkün hale getirilebilmelidir. Ya da bu alanlarda yeni inşa edilecek bina varsa, mimari açıdan eskiyle uyumu göz önüne alınabilir. Bu nedenle uygulama yetkisinde bulunan kişilerden başlanılarak emir alma etkisindeki kişilere kadar yerel ve ulusal korumaya ilişkin dersler faydalı olabilir. Bu amaçla yerel yönetimlerde çalışanlara yönetim, korumacılık, peyzaj, kent planlaması, kent sağlığı, çevre, bilişim

gibi konularda bilgilendirme yapılmalı, üniversitelerle işbirliği sağlanmalıdır. Doğal ortam insan etkileşiminin kültürel birikime etkisi ve korumanın önemi mutlaka anlatılmalıdır.

Eski eserlerin korunması konusu kanun çerçevesinde anayasaya girmiştir. Ancak uygulamada sadece yasak ve yasaklara uyulmadığı takdirde ceza verici olmak, o kanunların yaptırımını zayıflatacaktır. Sonuçta tabi ki bildik görüntüler, yani yasa dışı ama kılıfına uydurarak eski yapıların tahribi ve yok oluşu gündeme gelecektir. Bu nedenle koruma kanunları, uygulamayı olumsuz etkileyen sebepleri net olarak ortaya çıkarmalı ve bu doğrultuda gerekli kuruluşlarla işbirliği içinde çözüm bulmaya çalışmalıdır. Örneğin eski kent dokusunun yaygın olduğu Konak'ta Kemeralı, İkiçeşmelik gibi yerlerde oturan gelir düzeyi düşük vatandaşlara başka alanlarda ev tahsis edilebilmesi, buralar devletçe kamulaştırılmalıdır. Kamulaştırılan bu konut ve iş yerleri turizme hizmet edecek bir düzenlemeyle kiralanabilmelidir.

Koruma, sadece eski yapıları kapsayan bir olgu değildir. Toplumsal huzurun da bu koruma içine alınması, daha sağlıklı kentler ve mutlu bireyler meydana getirmek için oldukça gereklidir. Eskiden mahalle bekçiliği bu düzeni sağlamakta, insanlar daha huzurlu olabilmekteydi. Ancak günümüzde bazı alanlarda özellikle İkiçeşmelik, Namazgâh, Agora, Basmane gibi eski yapıların yoğun olduğu alanlarda güvenlik bambaşka bir sorun haline gelmiştir. Çünkü bu alanlar, geliri düşük işlerde çalışan göçle İzmir'e gelen nüfusun barındığı alanlardır. Komşuluk ilişkilerinin giderek yok olduğu 21. yüzyılın eşiğindeki İzmir'de böyle bir uygulama bir ölçüde bu alanlara gelmek isteyen insanların rahatlamasını sağlayabilir ve turizm de de olumlu bir gelişme yakalanabilir. Bu nedenle planlamada, eskinin bölgesel ancak bu kavramın bir ayrımcılık yaratacağı düşüncesiyle terk edilerek günümüzde havza ölçeğinde olmasına özen gösterilmelidir. Çünkü bu kavram, o coğrafya ve üzerindeki tüm canlı ve cansız ortamı kapsamaktadır. Dolayısıyla savunduğumuz topyekun koruma anlayışı ile bağdaşan bir yöntemdir.

Koruma konusunda tek yapıdan ziyade bütünselliğe önem verilmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile o yapının çevresi de koruma kapsamına alınmalıdır. Çünkü tek başına bir değer kendini çok fazla ortaya koyamayacaktır. Mimar Sinan Selimiye camii inşaatından sonra etrafında bir de çarşı yapılmasını

istemmiştir. Bunun nedeni, yapıyı daha bütünlüklü bir çevrede görebilmeyi sağlamak içindir. Gerçekten de eski kentsel dokuya ait değerlerin tek tek ya da seyrek olarak bulunduğu yerlerde yeni kent dokusuna ait öğelerin bu eskileri gölgelediği, hatta boğduğu görülmektedir. Bu nedenle söz konusu yapılar ve çevresi birlikte düşünülerek koruma planları uygulanmalıdır.

Eski kentsel doku elemanlarının restorasyonu için bir takım sanat ustalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin camilerin iç ya da dış süslemeleri için çini süsleme sanatını bilenler, eski yapıtlar üzerindeki kitabeleri okuyabilecek ve yazabilecek kişiler bunlardandır. O nedenle bu tür sanatların ve bu sanatları icra eden kişilerin de belli kuruluşlarca desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü o yapıdaki inceliği yansıtmada aracı olmuşlardır. Bu bütüncül koruma anlayışının da bir gereğidir.

Koruma, coğrafi çevreyle başlamalıdır. Çünkü coğrafi çevre çoğu kez insanların ekonomik ve kültürel etkinliklerini belirlemektedir. İzmir'de eski kentsel doku mimarisinin gelişiminin başlangıcını bu kentin konumu sağlamıştır. Ardından doğal ortam koşullarının sağladığı avantajlar, ulaşım ve elverişli tarımsal potansiyeli, su kaynakları ve bitki örtüsü kentin yerleşilmesinde ve nüfuslanmasında bir süreklilik yaratmıştır. İnsanların zenginleşmesi ve kültür düzeyinin gittikçe yükselmesi sosyal seviyeyi arttırarak güzel sanatların ve tabii mimari estetiğin de gelişimini sağlamıştır. Bugün sahip olduğumuz değerler, temelde işte böyle bir coğrafyanın eseridir. Bu da bize; doğanın her alanda kendi öğeleriyle ne kadar iyi bir iletişim içerisinde olduğunu göstererek bizim de alacağımız kararlarda disiplinler arası bir etkileşimle hareket etmemiz konusunda ders verici nitelik taşımaktadır. Çünkü tabii çevre, tüm canlıların ortak kullanım alanıdır. Bu noktadan hareketle, tüm canlılar açısından ortak bir gelecek düşünülerek koruma planları yapılmalıdır. Çeşitli kültürel gelişmeler ve kültürün damga vurmasını evrensel bir miras olarak algılayıp korunması ve tanıtılmasını sağlamak için ciddi çalışmalar yapmak gereklidir. Örneğin hızlı nüfus artışının neden olduğu gecekondu çarpık kentleşme modeli ortaya çıkarmaktadır. Çarpık kentleşme doğal ortamın kötü kullanılmasına neden olduğu gibi, eski dokuyla da hiç uyuşmamaktadır. Bu da kent toplumunun sosyal yaşantısında bazı sorunlara yol açmaktadır. Bu sorunlar da gelişmeyi olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle koruma konusunda kentin sahip olduğu tüm unsurları kapsayacak ve gelişmeyi engellemeyecek bir yaklaşım benimsenmelidir.

Koruma konusunda sağlıklaştırma çalışmaları yapılırken, İzmir'in bir deprem alanı olduğu da dūřınılmeli ve bu konuda hangi yapı gruplarının olası bir depremde risk grubunda olduğu tespit edilerek haritalanmalıdır. Sağlıklaştırma çalışmalarında da bu riski azaltacak teknolojik desteklerden eskiye uyumlu şekilde faydalanılmalıdır.

İzmir'de bazı yapılar sit kararı beklemekten, kat karşılığı kader değişiminden ya da tespit edilemeyen ancak nedeni belli bir takım yangınlardan bđyđk ölçđde hasar görmüş bir halde etrafa tehlike saçmaktadır. Öncelikle yapılması gereken yapıları bu aşamaya getiren sorunların ivedilikle özömlenmesidir. Ancak şu an bakımsızlık ya da yangın sonrası yıkıntılar şeklinde kalan yapıların can güvenliğini tehdit etmesi izlenmemeli, bu tür yapılar restorasyonun mümkün görünmediği durumlarda gerekiyorsa yıkılarak yeşil alana ya da o bölgede ihtiyaç duyulan bir uygulamaya dđnüştürölmelidir. Bu, istenmeyen ancak sözünü ettiğimiz durumlarda çözüm olabilecek bir yöntem olarak kaçınılmazdır.

Koruma konusunda bir diğer husus eğitimidir. Ancak burada kast edilen okuma yazma öğretilmesi değildir. Devletin tüm kademelerinde görev yapan tüm vatandaşları kapsayan bir bilinç sürecini içermektedir. Çünkü, bir belediye başkanı yol genişletme amaçlı eski yapıları ya da anıt ağaçları gözden çıkarabilmektedir. Ya da geçmişte olduğu gibi mezar taşlarını kaldırımlarda kullanabilmektedir. Bu zihniyetlerin aşılması gerekmektedir. Çünkü kültür bir bütündür. O toprak üzerinde tarihi süreçte yaşamış her milletin yapıtı, toplumların ortak mirasıdır. Geleceğin teminatı olan bu değerler okullarda ve kamu kuruluşlarında mutlaka halka tanıtılmalı ve öneminin kavranılması sağlanmalıdır. Çünkü bu değerler, milli servetimizin bir parçası olduğu gibi, dünyadaki hiçbir ölkede olmayacak çeşitlilik ve zenginlikte olduğundan, onlardan ayrıcalıklı yapıımızı da ortaya koymaktadır. Bu nedenle görevimiz, geleceği tasarlamada geçmişe ait temeller üzerinde hareket eden, başka bir ifade ile kültür birikimi olan ve bu birikimin geleceğin teminatı olduğunun bilincinde olan kuşaklar yetiştirmek olmalıdır.

Koruma konusunun devlet politikası haline getirilmesi hem evrensel hem de bir devlet mülkü tanıtımında önemlidir. Bu nedenle devlet adamları bu konuya ayrı bir önem vermeli, üniversite yetkilileri, sivil ve özel kuruluşlar birlikte hareket etmelidirler. Çünkü kente yeni bir kimlik kazandırma çabaları bilimsellik ve sanattan

uzaklaşarak eski kentsel alanların turizmle ticari bir malzemeye dönüşmesi tehlikesini doğurabilir. Bu nedenle sorumluluğun kent sakinlerine aşılması büyük önem taşımaktadır. Kendi değerlerini tanıyarak sahip çıkan ve başka kültürlerle de saygı gösterebilen bireyler yetiştirmek, bu tehlikeyi önlemede en önemli adım olacaktır. Bu nedenle koruma konusunda yasalarda oluşturulan değişiklikler, ilgili kurum ve kuruluşlar yanında halka da mutlaka duyurulmalı, görüş belirtmelerine izin verilmelidir.

Üniversitelerin Coğrafya, Jeoloji ve Jeofizik, Mimarlık, Şehir Planlama, Harita Kadastro, Çevre Mühendisliği... gibi birimlerinin de koruma kurulları ile birlikte hareket etmesi teşvik edilmelidir. Bu konuda özellikle Coğrafyacıların düşünülmemesi bir eksikliklerdir. Çünkü, yaşadığımız yerküre üzerindeki tüm olaylar coğrafya'ya ait bir mekân ve coğrafi olayların yönlendirdiği bir düzen içerisinde şekillenmektedir. Nitekim İzmir'in kurulmasında da öncelikle coğrafi yapısının sunduğu olanaklar etkili olmuştur. Bu nedenle koruma çalışmalarında coğrafyacıların da etkin görevlerde yer alması gereklidir.

Korumada anlamlı olan bütünselliktir. Söz konusu olan yaşadığımız çevredir. Koruma, aynı zamanda ekonomik boyutludur. Bu nedenle gerekli finansman desteğinin sağlanması gereklidir. Yani koruma, ekonomik - sosyal - kültürel - yapısal ve mimari boyutu olan bir anlayışla sağlanmalıdır. Bütçe, yatırım ve hizmet programları, koruma - imar planlarına göre hazırlanmalıdır. Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer; kent planlamalarının kentin biçimlenmesinde tarihsel, doğal ve kültürel değerler korunarak toplumsal ve ekonomik gereksinmelere yanıt verebilecek şekilde düzenlenebilmesini ifade ederek bu konunun ehemmiyetini vurgulamaktadır (Yerel Kimlik, 2003: 61).

Planlamalar ve uygulamalara ilişkin çalışmaların arşivlenmesi, koruma konusunda oldukça önemli olan bir diğer meseledir. Çünkü kuşaklar arası uygulama yanlışlarının devam etmemesi açısından gereklidir. Arşivlemede kente ilişkin yazılı ve görsel materyali de büyük bir titizlikle toparlamalı ve arşivlemelidir. Korumada esas olan, salt fiziki yapı değildir. Yapıya ait bilgi, o yapının kimliğinin ortaya çıkarılmasındaki en önemli malzemelerdendir. Bu doğrultuda kent arşivi önemli bir adım atmıştır. Ancak bu, uzun ve titiz bir çalışmadır. Çünkü eski belgelerin

çözümlelenerek dilimize aktarılması zaman alıcı bir uygulamadır. Bu nedenle sadece bu iş için çalışacak bir ekip kurulabilmelidir.

9. 1. Eski Kentsel Dokuya Ait Mekânların Kullanımı Açısından Öneriler

Koruma konusunda öneriler sunabilmek için öncelikle bu kavramın anlamını bilmek, sonra bu dokuya ait elemanların neler olduğunu ve bizim için ne anlam taşıdığını öğrenmek gerekir. Geçmişe ait bu değerlerin bizim bugünümüzü oluşturduğunu ve geleceğimizin de onlara ve bugün bizim oluşturacaklarımıza bağlı olduğunu düşünmemiz, bu nedenle de içinde bulunduğumuz kültüre sahip çıkmamız gereklidir. Bir sorumluluk bilinciyle hareket ederek, ilköğretimden itibaren okullarda bu bilinci geliştirecek etkinliklere yer vermeliyiz. Çünkü günümüzde toplum olarak dünyanın hiçbir ülkesinde bulunmayacak nitelikte zengin bir tarihi ve kültürel dokuya sahip bulunmaktayız. Bu da ülkemizin doğal ortam koşullarının sağladığı avantajlarla ortaya çıkmıştır.

Doğal koşulların elverişliliği, her dönemde ülkemizi yerleşilebilir kılmış, bunun sonucunda da köklü uygarlıkların izler bıraktığı bir miras alanı haline getirmiştir. Bu miras, bazı bölgelerimizde biraz daha yoğun, bazılarında biraz seyrek. Ama her yörede oranın doğal koşullarına bağlı farklı bir birikim ortaya çıkarmıştır. İzmir’de bu mirasın yoğun olduğu bir yerleşim alanımızdır. Ancak yakın yıllara kadar maalesef değeri fark edilememiş ve önemli kayıplar vermiştir. Ancak gün, yitirilene ağlanacak değil, elde kalana sahiplenecek bir gündür. Nitekim son yıllarda bu durum fark edilerek çeşitli projeler doğrultusunda çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Dikkat etmemiz gereken nokta, bu çalışmaların sürdürülebilirlik çerçevesinde olmasıdır. Çünkü gelişme, süreklilik ifade eden bir kavramdır. Eski kentsel doku elemanlarının sürekliliğini de kullanarak sağlayabiliriz. Bu da çağdaşlaşma da ne ölçüde bir ilerleme gösterdiğimizi ortaya koyan önemli bir göstergedir. Ancak koruma konusunda ciddi sorunlar yaratan göç ve buna bağlı hızlı nüfus artışı ve yapılaşma ile gecekondulaşma gibi problemlerle karşılaşmaktadır. Bu problemlerin çözümü de planlamaların bütünlük teşkil edici bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmektedir. Öyle ki, bir yandan büyürken bir yandan taşıma kapasitesi aşıldığında kent merkezinde boğulma süreci yaşanmaya başlamaktadır.

Oysa az önce sözünü ettiğimiz bir planlama anlayışı, eskiyle yeniye bir arada uyumlu bir şekilde yaşatabilmelidir. Çünkü bu bir çağdaşlaşma ölçütüdür.

Çalışmalarda, belediyeler, diğer kamu kuruluşlarıyla ve üniversitelerle işbirliğinde olmalıdır. Çünkü bu, farklı bakış açıları getirecek, projeler daha sağlıklı ve ekonomik olabilecektir. Bu iletişimi sağlamak için de bir grup oluşturulması ya da yetkili birinin bu görevi üstlenmesi sağlanmalıdır.

Bu tür çalışmalarını ekonomik hale getirmek ve sürekli kaynak yaratımı için, bir dernek oluşturulmalı ve sivil toplum kuruluşları ve halkın bu konuya dikkati çekilmelidir.

İzmir için koruma alanlarında günlük hayata katılarak turizmi de araç haline getirebilme olanağı oldukça yüksektir. Ancak bu yapıların doğru kullanılması önemlidir. Bunun için şu çalışmalar önerilebilir:

Koruma alanlarında bulunan eski konaklardan uygun olanları Belediye, Lojman ya da misafirhaneler için tercih edilmelidir. Başka bir deyişle, yeni binalar için yapılacak harcamalar, bu eski yapıların restorasyonu ve devamlılığı için ayrılabilir. Bu tür kullanımlar, korumanın daha iyi olmasını sağlayabilmektedir. Çünkü resmi bina kullanımında rant edinme düşünülmemekte, yıpranma durumlarında gerekli tadilatlar yapılabilmektedir.

Düzenlenen toplantı ve kongreler, uygun koşulları sağlayabilen bu tür eski kentsel dokuya ait mekânlarda yapılabilmelidir. Çünkü coğrafi, tarihi ve kültürel değerler, önemli ölçüde ulusal ve uluslar arası seminer, sempozyum ve kongrelerle tanıtılmaktadır. Bu etkinliklere katılanlar konuyu değişik yönlerden ele alarak alternatif koruma önerileri getirebilmektedir. Böylece o tarihi mekân, turizmin aracılığıyla eski canlılığını kazanabilmekte, elde edilecek gelirle de daha iyi ve sürekli koruma sağlanabilmektedir.

Eski yapıların kullanımını açısından devlete ait bina türü, sağlıklı koruma açısından en tercih edileni olmalıdır. Çünkü bu tür alanların ziyaret edilme şansı daha fazladır ve yıprandığında onarım için devlet desteği alması kolaydır. Ancak özel mülk olma durumunda mülk sahibinin ekonomik gücü ve bilinci oranında bakımı mümkün olacaktır.

Eski yapıların kullanımında kreş işlevi tercih edilmemelidir. Çünkü bu işlevlendirme rant getirdiği için yapı boyanmakta, fiziki dokusunda çocuklara hitab edecek şekil, süsleme ve yazılarla yapının kendi kişiliğini kaybetmesine neden olmaktadır (Foto: 91). Ayrıca iç yapıda da eski ile uyumlu özellikler neredeyse tamamen yitirilmiştir.

Yurt olarak kullanılan yapılarda ise, fiziki olarak dış cephede kayıplar görülmesi de iç cephede, modern usullerde değişimlerle genel karakterden uzaklaşabilmektedir. Hatta dekoratif malzeme olarak kolay yanıcı malzemeler kullanılabilir. Nitekim Bornova'da 2005 yılında meydana gelen kafe yangınında verilen kayıplar, bu tür yanıcı malzemelerden modern yapılarda dahi uzak durulması gerektiğini acı bir tecrübeyle ortaya koymuştur. Bu nedenle yapılarda dış cephede gösterilen titizliğin iç cephe de devam ettirilmesi gereklidir. Bu, hem yapının gerçek kimliğini muhafaza etmesini sağlayacak, hem de farklı bir atmosfer yaratacaktır. Eski dokunun yurt olarak kullanımı, İzmir'de en fazla Buca ilçesinde dikkati çekmektedir. Bu da Dokuz Eylül Üniversitesi'ne yakınlığından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda sözünü ettiğimiz sakıncalardan dolayı, eski doku alanlarındaki yenilemelerde denetim mekanizmalarının iyi işlemesi, yapılardaki kimlik kaybının önlenmesinde etkili bir önlem olacaktır. Ayrıca bu tür uygulamalarda gerekli mercilere bildirecek bilinçte olan halk desteği de alınmalıdır.

Üniversiteler tarafından da söz konusu binalardan faydalanılabilir. Nitekim, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, eski kentsel dokuya ait bir yerleşkedir (Foto: 18 - 19). Dekanlık binası değişik dönemlerde restore edilerek kullanılarak korunmaktadır.

Restore edilen yapılardan kamu hizmeti göreceklein dışında mülk olanlarda devlet görevlileri ve üniversite elemanlarının oturması teşvik edilerek bu yapıların her açıdan özellikli olduğunu fark ettirmek ve özendirici etki yaratmak gerektir. Bornova'da Büyükşehir Belediye başkanı, buradaki köşklere birini restore ettirerek konut haline getirmiştir.

Varyant, İkiçeşmelik, Namazgâh ve Kadifekale gibi eski kentsel doku elemanlarının yaygın olduğu alanlarda genellikle bu mülk sahipleri düşük gelirli ya da

kiracı olduğundan, mülk planlamaya ve bütçeye göre tek yapı ya da sokak olarak kamulaştırılarak yerine yeni gelişim alanlarında mülk tahsis edilebilir. Karataş, Alsancak, Buca ve Bornova'da ise mülk sahipleriyle birlikte onarım ve yeni işlev üzere projeler uygulanabilir.

Toplumsal yaşam, kültür ve uygarlık değerlerine yabancılaşmadan devam etmelidir ki, bugünün birikimi de geleceğe farklı bir anlam yükleyebilsin. O nedenle, pazar kültürü gibi değerlerimizin de korunması, süpermarketlerin sınırlandırılması ya da kendi değerlerimize uyarlanması gereklidir. Yani, geleneksel çarşı - pazar zenginliği korunmalı, süpermarketlere sınırlama getiren yasa tasarıları oluşturulmalıdır. Çünkü bu uygulama, geçmişten gelen esnaf - müşteri ilişkilerinin korunmasını ve kültürümüzün en eski öğelerinden birinin yaşatılmasını sağlar.

Alsancak, Eşrefpaşa, Buca Salı pazarı gibi sokak arası Pazar geleneği, bir taraftan sokak aralarında kuruldukları güne has bir kargaşa yaratsa da eski İzmir'in ve toplumumuzun geleneksel kültürünün devamıdır. Bu nedenle, bu pazarların daha düzenli hale getirilmesi ve o günlerde trafik akışının problem yaratmayacak şekilde düzenlenmesi için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Örneğin, bu tür pazarlarda sadece gıda maddeleri ve el emeğine dayalı ürün satışına izin verilebilir. Böylece gereksiz kalabalık önlenildiği gibi bu pazarlar, İzmir'in ve ard bölgesinin tarımsal ürün çeşitliliğinin ve el işçiliğinin sergilendiği bir etkinlik alanı haline getirilebilir. Ayrıca üzerinde yaşadığımız kentin asıl kaynağının nereden geldiği konusunda da başka aktivitelere zemin hazırlanabilir. Örneğin, bu pazarların kurulduğu günlerde giriş ve çıkış kesimlerine multivizyon gösterileri konularak bu tarımsal ürün çeşitliliğinin ticaretin gelişimine, dolayısıyla kentin şekillenmesine nasıl bir etki yaptığı gösterilebilir. Bu gösterilerin bilincimizi uyararak tarihi geçmişimize merak ve değerlerimize saygı kazandırabilmesi mümkündür.

Pazar alanlarında mümkünse birkaç noktada eski geleneksel kıyafetler içerisinde ve eski tezgâhların benzeri tezgâhlarda mevsime göre boza, kar şerbeti, salep gibi içeceklerin satılması da özendirilmeli, eski İzmir gelenekleri yaşatılmalıdır. Böyle bir Pazar, yerel halkın olduğu kadar turist gruplarının da dikkatini çekecek, dolayısıyla turizmin araç haline getirilmesiyle kent hayatındaki manevi ve maddi kaliteyi de arttıracaktır.

Kemeraltı çarşı bölgesi içinde eski ile uyumsuz yapılar eskiye uyumlu hale getirilmelidir. Ayrıca dükkânların dışında aşırı eşya sergilenmesine bir sınır konmalıdır. Çünkü yapılar, bu sergilemelerde eşyalar arasında adeta gizli kalmakta, nostaljik görüntü kaybolmaktadır. Bu kayıba, aşırı yüksek sesle ve o güzelim dokuyla alâkası olmayan müzikler de eklenince, bu çarşı gelenleri aşırı şekilde yoran, sıradan bir alış - veriş merkezine dönüşmektedir. O nedenle Tarihi Kemeraltı Çarşısı'nda fiziki doku düzenlemesine eski İzmir şarkılarının da eşlik etmesi sağlanmalıdır. Bu, gelenlerin daha çarşıya adım atar atmaz farklı bir dünyaya ve lezzete gelmiş olduklarını hissetmelerini sağlayacaktır. Amaç, kentimizi kimliklendirmek ve mutlu, sağlıklı bir şekilde yaşatabilmek ise bu önlemler çok zor olmasa gerek.

Eski sokak dokusunun yaygın olduğu alanlarda küçük bakkal dükkânlarına yer verilmeli, bunun da mümkünse eski dokuya uyumlu bir fiziki yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır. Bu dekorasyon, o alanlarda geleneksel sokak dokusunun oluşmasında yardımcı olacaktır. Sokaklar, sağlıklı kentler için oldukça önemli unsurlardır. Çünkü mahremiyet ile dış dünyadan izole hale gelen evlerin bu mahremiyetini komşuluğa, dolayısıyla dostluk ve güvenli bir ortama taşıdığı yerlerdir. Kentlerin en küçük örneği olan sokaklar, istenilen bir ortama getirilebilirse bu atmosfer, tüm kente yansiyacaktır. Ayrıca bu bakkallarda başka ülkelerde olduğu gibi taze ve kurutulmuş yerel ürünler ve hediyelik eşyalar satılmalıdır. Bu hediyelik eşyalar İzmir'i ve eski yaşantısını yansıtan sembolik ürünler olmalıdır. Ayrıca söz konusu tarımsal ürün ve hediyelik eşyaların satıldığı dükkânların iç kısmının da sıradan raflar yerine ahşap ya da taş ama eski dokuyu yaşatacak şekilde tasarlanması, içindeki ürünlerle bütünlük oluşturarak dikkat çekecektir.

Sokak düzenlemeleri yapıldıktan sonra o sokağa isim verme ve bir isim tabelası oluşturma işine sıra gelmektedir. Bunun için de sokak üzerindeki yapıların genel karakteriyle uyumlu tabelalar seçilmeli, yazı karakteri ve rengi de tabela ile ve sokağın genel karakteriyle uyumlu olmalıdır. Örneğin, Alsancak'ta Kıbrıs Şehitleri Caddesi üzerinde bulunan Muzaffer İzgü Sokağı ile Dario Moreno Sokağı'nı işaret eden tabelalar nostaljik yapıyı yansıtmaktadır (Foto: 26 - 53).

Bazı sokaklara, mahalle ve semtlere ya da çarşıya yeni isimler verilmektedir. Bu isimlerin illaki yenilenmesi gerekiyorsa, eski isimler hafızalardan silinmemelidir.

Çünkü Eski dokudan kasıt, topyekün korumadır. O nedenle bu tür ayrıntılar da mutlaka gözden kaçırılmamalıdır. Örneğin Buca'da Kommenler Sokağı, sırasıyla Ispartalıyan Bulvarı veya sadece Bulvar, Cumhuriyet Dönemi'nde İstasyon Caddesi olmuş, sonra Atadan Caddesi ve günümüzde Uğur Mumcu Caddesi'ne dönüşmüştür (Erpi, 1987: 13). Yine eskinin Dutlu Sokağı, günümüzde Barış Manço Kültür Sokağı olmuştur. Bu isim değiştirme de bir nevi eskiyi yok etmektedir. Değiştirmek gerekiyorsa, tabela yakınında bir yere ya da sokak girişine o eski isimler de yazılmalıdır. Ya da eski adın korunması, kimliğini koruyan bir kent düşünüyorsak daha güzel bir uygulamadır. Örneğin Havra Sokağı, Mısırcılar Çarşısı bu adla kalmalıdır. Böylece kentin geçmişini her alanda belleğimize kazımış ve geleceğe de aktarmış oluruz. Çünkü bu isimler günlük hayatımızın içinde yaşayacak ve o coğrafi alanı işaret edecektir. Böylece -eskiden buralar neydi?- diyenler, sadece konu hakkında meraklı olan ya da zorunlu araştırma yapan insanlar olmayacak, tüm halk geçmişine ait bir bilinç geliştirecektir. Bu da toplumun kendi kendini eğitime sürecini başlatarak korumada sürdürülebilirliği getirecektir.

Eski yapıların yeni işlev kazanması sonrasında yapının adının ve işlevinin belirtildiği reklâm panolarının da yapı ile uyumlu şekil, renk ve malzemeden olmasına özen gösterilmelidir. Aksi takdirde eski ve modern arasında ciddi bir uyumsuzluk yaratılmaktadır. Örneğin, Konak'ta birçok sokakta bazı mekânların tabelaları böyle bir çirkinlik oluşturmaktadır (Foto: 89).

Kent içindeki arkeolojik alanlar sadece ilgili kişi ya da turistler tarafından ziyaret edilen koruma bölgeleri olmaktan çıkarılmalıdır. Örneğin, İzmir Agora alanı kazı çalışmaları tamamlandıktan sonra restore edilerek ışıklandırılmalı ve kentlinin ziyaret edebileceği bir mekâna dönüştürülmelidir. Kent içerisinde sadece bazı sütunların olduğu bir alan her insanın dikkatini çekmeyebilir. Ancak eskisi gibi işlevlendirilebilirse ve günlük sosyal yaşam içerisine sokulabilirse, hem kentin çehresi değişecek hem de bu tür değerlerin insan ve kent sağlığı bakımından ne derecede önemli olduğu tüm bireylerce fark edilebilecektir.

En önemli konulardan bir diğeri de koruma konusuna öncülük eden dernek ve kuruluşların kendi mekânlarının bu tür yapılardan seçilmiş olmasıdır. Ayrıca bu yapılarda da yukarıda söylenen ayrıntıların tümüne dikkat edilmelidir. Aksi halde

yapılan çalışmalar, inandırıcı olmaktan uzaklaştığı gibi, tepki de doğurabilir. Nitekim Bornova'da, Bornova Tarihi ve Kültürel Eserleri Koruma Derneği Lokali olan binanın ne fiziki yapıda kullanılan rengi, ne de iç mekândaki düzenlemesi, adına yaraşır nitelik taşımamakta, aksine tepki çekmektedir. Hatta yapının tabelası, kendisiyle hiçbir uyum teşkil etmemektedir (Foto: 8).

Yeni işlevlendirilen mekânlarda işletmecilerin İzmir'li olması belki hemşericilik gibi algılanabilir. Ancak şöyle bir gerçek de vardır ki, insanlar, sahip oldukları alanlar doğup büyüdüğü alanlar ise aralarında duygusal bir bağ geliştirmekte ve daha itinalı olmaktadır. Nitekim, Kemeraltı'nda bulunan Tarihi Rüstem fotoğrafçısı bu konuya çok iyi bir örnek oluşturmaktadır. Şöyle ki, İzmir'li olan bu aile fertleri, kurdukları fotoğraf stüdyosunu genç kuşaklara naklederek günümüze kadar gelmesini sağlamışlardır. Ayrıca buldukları kente hizmet açısından kapsamlı olmasa da bir fotoğraf arşivi oluşturmuşlardır. Bu arşiv, az önce sözünü ettiğimiz aidiyet duygusunun ortaya çıkardığı bir nevi yaşadığı kente minnet duymanın ifadesidir.

Bir diğer husus, kamu amaçlı yeni işlev verilen binalarda çalışan personelin de bu yapıların değerini bilen ve buraya gelen insanlara layıkıyla hizmet edebilecek eğitim ve görüntüde olması meselesidir. Öyle ki, içinde bulunduğu yapıya ilişkin hiçbir bilgisi olmayan bir kişiden, bu kuruluşa gerektiği ağırlığı kazandırmasını beklemek zordur.

Koruma konusunun temelinde her alanda olduğu gibi eğitim vardır. O nedenle bu konu kültür temelli olarak müfredatlarda yer almalı ve ilköğretimden itibaren ders olarak okutulmalıdır. Çünkü milletleri ayakta tutan ve diğerlerinden farklılaştıran en temel öğenin kültür olduğu küçük yaşlarda kavranmazsa, günümüzdeki dünya düzeninde kimlikli bir toplum üyesi yetiştirmek ve değerlerimize sahip çıkabilmek güçleşecektir. Geleceğe güvenle bakabilmek adına bu şarttır.

Eğitim her alanda devam etmeli, bu konuda özellikle görsel ve yazılı medyadan azami ölçüde faydalanmalıdır. Kitleleri etkileme bakımından özellikle televizyon etkili bir şekilde kullanılmalıdır. Örnek çalışmalar yapan her kesimden insan ödüllendirilerek bu konudaki çalışmalara heves uyandırılmalıdır. Nitekim, İzmir'de bu tür örnekler restorasyon konusunda vardır. Örneğin Buca'da Barış Manço

Kültür Sokağı'nda (Dutlu Sokak) oturan Sezgin UÇAL Hanım, 1881 yılında inşa edilen babadan kalma evlerini restore ettirerek en iyi restorasyon ödülünü aldığı için çok mutlu ve bilinçli bir korumacıdır. 1936 doğumlu Sezgin Hanım, adeta Buca'nın yaşayan tarihlerinden ve ev hanımı olmasına rağmen, tarihi ve kültürel değerlerin anlamını ve kıymetini çok iyi kavramıştır. Eskinin değerini bilen aile, Forbes Köşkü'nde bulunan fincanları alarak evinde kullanarak korumaya almıştır (04. 02. 2005 Sezgin UÇAL Hanım ile sözlü görüşme) (Foto: 24 - 25).

Okullarda İlköğretimden itibaren “Tarihsel Miras” dersleri okutularak küçük yaşlardan itibaren koruyarak kullanma bilinci geliştirilebilir. Nitekim pilot uygulama olarak bazı kentlerimizde Lise düzeyinde bu türlü uygulamalara başlanmıştır. İzmir bu uygulamalara öncü kentlerden biridir.

Kültür mirası öğeleri kuşaklararası iletişimin canlı tanıklarındır. O nedenle bir yerleşime ait geçmişe dönük tüm değerler korunmalı ve bugünün kullanımına sunularak geleceğe aktarılmalıdır. Örneğin İzmir, açığa çıkmış yanları yanında gizli kalmışlıklarıyla da vardır. Kent, bu iki özelliği bir arada yaşar. Ancak bu sırrı sadece konuya gönül verenler anlamaktadır. Oysa içinde bulunduğumuz değeri geleceğe aktarabilmek ve günümüzde faydalanabilmek için tepeden tırnağa tüm halkın anlayabileceği bir şekle getirmek gereklidir. Bu sırrı önce elde edenler, sonrakilere rehber olmalıdır. İzmir'de 2004 yılından beri hizmet veren kent arşivi, bu kentte büyük bir hizmettir. Ancak ilaveler de olabilir. Örneğin sadece İzmir'e ait belgeler, yabancı yayınlar, fotoğraflar, seyahatnameler değil, şiirler, bu şehre bestelenmiş şarkılar, gravürler, minyatürler ve daha bir sürü kaynak bir araya getirilerek İzmir'in yarına uzanan serüveni daha anlamlı hale getirilebilir. Kuşkusuz Türkçe dışındaki yapıtların dilimize çevrilmesi çok büyük zaman ve emek gerektirecektir. Ancak, geçmişlerini bilmeyen milletlerin gelecekte ayakta kalmalarının mümkün olmayacağını Ulu Önder Atatürk'de önemle hatırlatmaktadır. Hatta, kendi kültürlerine sahip çıkmaya milletlerin başkalarını esiri olmaktan kurtulamayacağını da belirtmektedir. O halde, bağımsız bir gelecek için koruma konusuna ayrı bir önem vermek gerekmektedir.

Koruma için geçmişi görme, bugün kullanma ve yarına taşıma şeklinde bir anlayış benimsenmelidir. Bu anlayışın etkin olması için imar planlarının tek başına

yürütülmemesi gerekmektedir. Ayrıca artan nüfusun ihtiyacı için yeni yerleşim alanları açma çalışmaları sırasında imar planlarında dikkatli olmalı ve diğer kuruluşlarla işbirliği içerisinde hareket etmelidir. Çünkü Havza ölçeğinde koruma anlayışında, tüm coğrafya üzerinde canlı cansız her organizmanın korunması esası kabul görmektedir. Nasıl bir insan var olan bir organını yitirdiğinde vücudunu kendine yabancı hissediyor ve o eksikliğin burukluğunu taşıyorsa, kentler de çevresindeki bir evin, bir bitkinin yok olmasından aynı kaybı yaşamaktadır. O nedenle biz bu vücudu yani coğrafyayı bir bütün olarak planlamalıyız. Bütünlükçü koruma anlayışı turizm aracılığı ile ek sektörler de geliştirerek istihdam olanağını da arttırabilecektir. Şöyle ki; İzmir kentinde basmacılık, şerbetçilik, faytonla kısa mesafe gezileri, körfez kayıkları, bir iki hatta kısa mesafe tramvay gibi eski yaşama özgü faaliyetlere ilişkin alanlar oluşturulabilir. Yine atölyelerde eski kent kültürüne ait sanat dallarının yaşatılması sağlanabilir. Bu hem o sanata hayat verecek, hem e eski yapıların yeniden işlevlendirilmesinde burada üretilen yerel ürünlerin kullanılabilmesini dolayısıyla ekonomik restorasyonu sağlayabilecektir. Ayrıca gelen turistlerin de birinci elden o sanatı izlemesine imkân vererek, turistik açıdan da bir canlılık yaratacaktır.

Koruma konusunda önemli bir konu da bilgilendirme ve iletişimdir. Yapılan çalışmalardan İzmir’de yaşayan tüm halkın haberdar olması gerekmektedir. Bu haber alma işi reklâm, duyuru, ilan, multivizyon, TV, radyo, internet ve yazılı basın olabilir. Önemli olan etkin bir şekilde kullanılması ve yediden yetmişe herkesi bu işin önemine inandırarak katılımın sağlanmasında bir zincir oluşmasını sağlayabilmektir.

Koruma konusunda çalışma yapan devlet, sivil ve özel kuruluşlar ile halkın yaptıkları çalışmalardan birbirlerini sürekli haberdar etmeleri ve deneyimlerini paylaşmaları gereklidir. Çünkü bu uygulama, eski dokunun düzenlenmesi konusunda yapılan yanlışlıkların kolaylıkla düzeltilmesini sağlayarak daha nitelikli projeler ortaya çıkarılabilmesini kolaylaştıracaktır

Korumada yapılan planlar farklı kurumlar ve kuruluşlar arasında paylaşılabilir ve ortak hareket noktaları tespit edilebilmelidir. Çünkü farklı disiplinler arası bir yaklaşımı benimsemek daima hata payını azaltarak her açıdan fayda sağlayacaktır. Bu nedenle bireysel görüşten uzaklaşılmalıdır. Bu konuda

özellikle üniversiteler hareketlendirilmelidir. Çünkü üniversiteler bir toplumun en ileri kurumları olarak hizmet ettiklerine göre her alanda olduğu gibi koruma konularında da öncelikle buldukları yerlerdeki çalışmalarda aktif görev üstlenmelidirler.

Planlar hazırlanırken de alternatiflerinin bulunmasına özen gösterilmelidir. Çünkü bu, uygulamada kolaylık ve hız kazanılmasında önemlidir. Öyle ki, hazırlanan plan, doğrudan uygulama dışında kaldığında emek, zaman ve para kaybı meydana gelecektir.

10. SONUÇLAR

İzmir, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yeni bir yapılanma süreci içerisine girmiştir. Bu dönemdeki toplumsal ve siyasal dönüşüm, kentin şekillenmesine de etki etmiştir. Bu yüzyılda İzmir, kuru meyve ticaretinde tüm Avrupa'nın hatta dünyanın bir bölümünün ihtiyacını karşılayabilecek kapasitededir. Demiryollarının etkisi bu ticaretin gelişimini olumlu yönde etkilemiştir. Selçuk - Efes ve Sarayköy'e uzanan demiryolu, meyve ticaretinde oldukça önemlidir.

Liman kenti olan İzmir'in tüm fiziksel, sosyal ve ekonomik yaşamı, limandaki ticari faaliyetler ve ona bağlı yapılanmalarla sürüp gitmekteydi. Öyle ki, kentte sayısı 150'yi bulan hanların çokluğu, limana endekli bir kentsel yapılanmanın göstergesidir. Kemeraltı ile hanlar bölgesi, bu duruma bir kanıt olarak gösterilebilir. Çünkü, iç liman olarak adlandırılan ve İçkale ile girilen bölge, Kemeraltı kavisini izlemektedir (Harita 7, 8, 9). İçkale'den itibaren Hisar, Şadırvan, Kestanepazarı, Başdurak ve Kemeraltı camileri iç limanın kara sınırını belirlemektedir. Kestanepazarı Camii ve Musa Bali Hanı İçliman kıyısında bazı alanların doldurulmasıyla yapılmıştır.

Frenk Mahallesi de İzmir'in özel koşullarla oluşmuş bir iç liman olduğunun göstergesidir. İzmir, idare tarzı ve liman faaliyetleri de farklı bir kenttir. Liman gelirlinin artması, sosyal kültürel çevrede de değişime yol açmıştır. Çünkü limana gelen tüccar, tayfa, gemici ve diğer ziyaretçilerin ihtiyaçlarına cevap verecek işletmeler artmaya başlamıştır. Bu işletmelerin sayısının artması da kentteki sosyo - ekonomik gelişimin bir göstergesidir.

İzmir'in gelişiminin en önemli yönü, 16. ve 20. yüzyıllar arasında karşılaştığı yangın ve özellikle 1688 ve 1778 depremler ile salgın hastalıklar gibi büyük felaketleri hızla atlatmış olmasıdır. Öyle ki, 18. yüzyıl ortasından 20. yüzyıl sonuna kadar 14 büyük felaketin yaşandığı kentte, kolera ve veba gibi salgınlar nedeniyle yaklaşık 60 ile 100 bin arasında nüfus kaybedilmiştir (Keyder - Özveren - Quartaert - 1 -1994: 1).

Diğer bir yön ise, özellikle 19. yüzyılda farklı milletlerin bir arada yaşadığı kozmopolit düzen içerisinde gelişen toplumsal ve siyasal dönüşümdür. Ancak araştırma konumuzu ilgilendiren, bu süreçteki siyasal yapılanma olmayıp, farklı tarzlarda gelişen mimari yapılanmadır. Yine de tüm bu olaylar birbirinden bağımsız düşünülememektedir. Nitekim, 20. yüzyıla geçişte, az önce sözü edilen deprem ve salgın hastalıkların kentte yarattığı çok yönlü yıkımı bu defa bir savaş ortamı yaratmıştır. Bu ortam, geçmişe ait pek çok yapıyı çevrenin yok olmasına neden olmuştur. Ancak bugün üzerinde önemle durmamız gereken konu, elimizde kalanların değerini bilmek ve sürdürülebilirlik sürecine dahil edebilmektir.

İzmir, kuruluşundan günümüze oldukça değişmiştir. İnceleme dönemi olan 19. yüzyıldan bugünkü İzmir'e bakıldığında, özellikle etnik yapıda belirgin bir farklılığın olduğu görülür. Öyle ki, Cumhuriyet'in kurulmasıyla Levanten nüfusunun yerini Türk nüfus almıştır. Alsancak'ta geçmişte özellikle Fransız Levantenler yaşamaktaydı. Levantenler'in yaşadığı evler de genellikle belli bir mimari tarz oluşturmaktaydı. Bugün Alsancak'ta yine yaşayan Fransız, Alman ve Amerikalı Levantenler, modern binalarda ikâmet etmektedirler. Ancak nüfusları artık parmakla gösterilebilecek kadar azalmıştır. Bu mevkideki sokaklar eskiye nazaran daha bakımlı ve parkelidir. İnsanlar yine aşırı kalabalık oluşturmaktadır, fakat giyilen kıyafetlerin tarzı oldukça değişmiş, milliyet farklılaşmıştır.

Bornova, Buca ve Karşıyaka'da da sayıları çok az olsa da hâlâ ikamet etmekte olan yabancılar bulunmaktadır. Ne var ki sosyal yaşantıları eski ihtişamında değildir. Ancak içinde oturdukları yapıların değerini çok iyi bilmektedirler. Buca'da göçmen ailelerin sayısı ise yine hatırı sayılır miktarlardadır. Geleneklerine sahip çıkarak yaşayan göçmenler, Levantenler'in kenti terk etmesi ile özellikle 20. yüzyıl başında adeta Buca'nın ev sahibi milleti olmuşlardır.

20. yüzyıl başında farklı bir yapılanma sürecine giren ülkede, tüm bu değişimlerin olması elbette doğaldır. Ancak asıl değişmesi gereken şey, anlayıştır. İnsanların kentin sahip olduğu bu potansiyelin bilincine varması ve onu yine kentin geleceği için en iyi şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Turizm bu yollardan biridir. Çünkü İzmir, Avrupa için adeta Türkiye'ye giriş kapısıdır. Kente ilk gelen insanlar, havaalanından ya da otoyoldan Efes'e Bergama'ya geçmektedir. İzmir'e gelen turistlerin transit olarak Efes ve Bergama'ya geçmesi, kent içerisinde görülebilecek yerlerin olmadığına inanmalarından kaynaklanmaktadır. Bu da kentin sahip olduğu çekiciliklerin değerlendirilememesi ile alâkalı bir durumdur. Oysa sahip olunan kültürel değerler ya da varlıklar gerektiği gibi değerlendirilebilse kentin çehresi daha da değişecektir. Yukarıda özellikleri açıklanan Bornova, Buca, Karşıyaka ve Konak ilçelerine ait tarihi ve kültürel değeri olan yapılar turizm açısından birer değer haline getirilerek destinasyona dahil edilebilirse İzmir, gelecek yıllarda oldukça farklı bir kent olacaktır. Bu konuda son yıllarda uygulanmış projeler yok değildir ancak yetersizdir.

İzmir örneğinde olduğu gibi hızlı kentleşmenin etkisiyle fiziksel, mekânsal ve kültürel değişim kaçınılmazdır. Bu durumu iç göçler önemli ölçüde etkilemiştir. Bu göçler, kentsel alanlarda aceleyle getirilmiş yapılanma politikalarına neden olmuştur. Acil çözüm olarak görülen bu politika ve planlar, çarpık kent görüntülerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Çok katlı evlerle, cumbalı, bahçeli, iki katlı eski kültürlere ait evlerin yok edilerek bunların yerine rant getirici çok katlı bina yapımı, kentin tarihsel dokusunu alt üst etmektedir. Oysa yakın çevresine yabancılaşan yapı ve doku özellikleri yeni işlevlerle ve içindeki bireylerle fiziki ve sosyal çevreyle uyumlu şekilde canlandırılmalıdır. Yani bu değişim, kentin kimliğini oluşturan kültürel, mekânsal ve mimari öğelerden oluşan mirası koruyarak yeni kentsel ihtiyaçları da karşılayarak kent yaşamının geçmişine dönük bir bellek oluşturacak şekilde sürdürülmelidir. Kentsel mirası oluşturan tarihi yapı ve dokunun, yakın çevresini oluşturan yapı ve doku ile yabancılaşması engellenmelidir. Yabancılaşmanın engellenmesi ise tarihi dokunun eski özelliklerini kaybetmeden yeni işlevlerle yaşatılması, yeni ile eski arasında uyumlu gelişmenin sağlanması ile mümkün olabilir. Bu anlayış, devlet politikası haline getirilmelidir. Başka bir deyişle, kentsel gelişim planlarıyla koruma planları birbiriyle uyumlu olmalıdır. Kentsel gelişimin, kentsel sit

alanlarındaki geleneksel dokuyu bozmasına izin vermemelidir. Çünkü tarihi ve kültürel özellikleriyle kentsel dokular, bir toplumun ekonomik ve sosyo - kültürel yapısını ortaya çıkarması bakımından önemli belgelerdir.

Kentsel koruma bölgeleri, bir araya geldiklerinde her biri farklı devirlere ait yapılar ve bunların birbirleriyle olan mekânsal ilişkilerinden doğan açık alanlar olarak bir bütünlük oluşturur. Bu doku, devrin aile yapısına, günlük yaşamın nasıl şekillendiğine, doğal ortam ile insan ilişkilerine, kullanılan yapı malzemesinin yaygınlığına ve yapı tipolojisine ilişkin pek çok bilgi vermektedir. Bu nedenle, kentsel dokunun korunması, o dönemdeki toplum yapısının, üretim biçimlerinin ve fiziki çevrede meydana gelen değişimin anlaşılması bakımından önemlidir. Bugün de gelecek için aynı anlamı taşımaktadır. O halde dün bugünden, bugün de gelecekte bağımsız düşünülmemelidir. Koruma, toplumun ortak yaşamda bütünlüğünü sağlamalı ve bir kültür olarak benimsenmelidir. Çünkü kent dokularımız artan nüfus etkisiyle gün geçtikçe genişlemektedir. Bu genişleme, mevcut nüfusun ihtiyacına cevap veremeyecek bir duruma geldiğinde ve yerleşmelerin kendi geçmişleriyle, kültürleriyle uyumlu ve yeni gereksinimleri dikkate alarak kendi öz dokularını oluşturmaları gerektiği gerçeği göz ardı edildiğinde, tarihi mekânların tahribine neden olmaktadır. Bu durum, geçmiş ile günümüz arasında uyumsuzluk, gelecek için de bir belirsizlik ortaya çıkarmaktadır. O nedenle, İzmir'in sahip olduğu doğal ortam koşulları ile bu coğrafi yapı içerisinde kentin mekân organizasyonunun gelişimine neden olan etmenler tarihi bir perspektif anlayışı ile incelenerek, söz konusu gelişimin doğal ortam koşullarının belirleyiciliğinde tarihsel ve kültürel boyutu ele alınmıştır. Ayrıca kentte meydana gelen Levanten kültürü ile farklı milletlere ait mimari dokunun turizm bakımından ne gibi bir önem taşıdığı ve nasıl değerlendirilebileceği kentin geleceği bakımından değerlendirilmiştir.

Bir çekicilik unsuru olan Turizm, kentlerin gelişim dönemlerini ortaya koyacak unsurların korunması ve bunların turistlere gösterilmesi bakımından da önem taşımaktadır. İnsan var olduğu günden bu yana daima çevreyle ilişki halindedir. Bu ilişki, insanın merakından ve ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Zaman içerisinde merak duygusu, artan kültür ve sosyo - ekonomik gelişimin de etkisiyle turizm faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır. Böylece insanlar, farklı toplum ve uygarlıkları tanıma fırsatı bulmuşlardır. Özellikle eski kültürlerle olan merak, tarihi değeri olan yerlerin

korunmasını zorunlu hale getirmiştir. Çünkü kültür, toplulukları millet yapan en önemli unsurlardan biridir.

Gelecek nesillerin dünü anlayabilmesi, bugünü yaşayabilmesi ve geleceğini planlayabilmesi açısından tarihi ve kültürel değerler önemli belgelerdir. Bu nedenle söz konusu eserleri korumak aynı zamanda bir yurttaşlık görevidir. Koruma çalışmaları yapılırken bu durumdan kimin ne kadar etkileneceğinin iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bu bölgelerde sadece fiziksel değil, demografik yapıda, bölgeye olan talepte, mülk bedellerinde ve kullanım biçimlerinde değişim meydana gelmektedir. Örneğin bazı tarihi mekânlar, hediyelik eşya dükkânlarından oluşan, nostaljiye dönük bir kültürel doku oluşturarak geçmişi bugünün turizmine ve ticari hayatına canlılık katarak getirmektedir. Ancak orada oturan gerçek sahiplerini yabancılaştırmaktadır. Çünkü her yapılı çevre bir sosyo - kültürel ve ekonomik yapının ürünüdür. Bu nedenle korumanın çerçevesinin iyi çizilmesi ve kent planlamalarında mutlaka dikkatle ele alınması gereklidir. Her kentin, her topluluğun koruma ile ilgili sorunları birbirinden farklılık gösterir. Ayrıca koruma, sadece yok olmayı önleme anlamı da taşımamaktadır (Kuban, 1980: 80). Bu nedenle söz konusu mekânlar, fonksiyonel hale getirilerek tekrar canlandırılmalıdır. Ancak bu canlandırma yapılırken turizm açısından o bölgenin nasıl değerlendirilebileceği, üzerinde bulunduğu coğrafi yapıyı da içine alacak şekilde planlanmalıdır. Bunun için de turistin oraya niçin geldiği ya da geleceği doğru tespit edilmelidir.

Turizm bir çekiciliğe dayanmaktadır. Çünkü turist, alışkın olduğu çevrenin dışına çıkarak yeni bir takım özellikler keşfetmek ister. Bu nedenle İzmir kentinde farklı yapılı çevrelerin belli güzergâhlarda toplanmış olması avantajdır. Mesele, bu alanların turizme nasıl katkı sağlayacağını planlanabilmesidir. Ayrıca bu tarihi yapıların tanıtılması, halkın da konuya ilgisinin artırılması gereklidir. Öyle ki, Avrupa ülkelerinde koruma çalışmaları yapılırken halk da işin içine dahil edilmektedir. Çünkü koruma, salt fiziki yapıyı değil, barındırdığı insanları ve yaşantısını da etkileyecektir. Bu nedenle koruma, gerekli ve kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde turizm geliri düşünülerek tarihi kentsel dokuya ayrı bir önem verilmektedir. Örneğin Paris kentinin çekirdeği, koruma altına alınarak yeni yapılaşmalar engellenmektedir. Göç nedeni ile

büyüyen bazı kentlerde, yeni yapılar tarihi dokuyu bozmayacak şekilde inşa edilmektedir. Örneğin Marakeş'te kent içinde yapılan binaların mimarisi ve hatta dış cephe boyası eski mimariye uygun olarak yapılmaktadır. Eski köşk, ev ve kale gibi tarihi eserlerin çevreleri düzenlenerek kafeterya vb. alanlara dönüştürülmektedir. Böyle bir yapılanmayla kentin tarihi ve kültürel özelliği korunarak turizme sunulmaktadır. Son yıllarda birçok Avrupa kentinde eski tarihi binalar otel haline getirilerek bir bakıma turistlere eski dönemi yaşatıcı bir atmosfer vermeye çalışılmaktadır. Böyle çalışmalar İstanbul'daki tarihi alanlarda da yapılmaya başlanmıştır. İzmir'de de böyle mekânları yaratabilecek potansiyel mevcuttur. Yapılması gereken, iyi planlama ve turizmden doğru beklentilerle hareket etmektir.

Sanayi devrimi toplumlar üzerinde çok büyük değişimlere neden olmuştur. Bu değişimin sonucunda ulaşım, teknolojik gelişmeler, sosyo - ekonomik değişim ve beraberinde getirdiği sorunlar, insanları yepyeni bir görünüşle karşı karşıya getirmektedir. İnsanoğlunun kendi yarattığı ama sonuçlarını kontrol etmede zorlandığı yaşam koşulları yeni istek, beğeni ve özentilerle çevreyi daima değişime sürüklemektedir. Ancak bu değişim, tamamen olmasa da büyük ölçüde kontrol edilebilmelidir. Her ne kadar göçler ve bunun sonucunda artan nüfus ve istekleri, ekonomik ve kişisel çıkarları ön plana getirirse de.

Diğer taraftan tarihi mahalleler bütün öteki şehir mahalleleri gibi orada oturanlara sadece modern gereksinimlere göre düzenlenip donatılmış konutları değil, konutların uzantılarını teşkil eden diğer hizmetleri de sunmalıdır. Bunların sağlanabilmesi de halkın bilinçlenmesine bağlıdır. Bu nedenle planlamanın her aşamasında halka bilgi vermek ve danışmak önemlidir. Çünkü bir kent, en iyi içinde yaşanılarak korunabilir. Başka bir ifadeyle, insan kendine ait olduğunu bildiği bir şeye daha iyi sahip çıkar. Bu nedenle, koruma çalışmalarının temelinde daima halk olmalıdır.

Tarihi kent merkezi - yerleşme ve çevre bileşenleri arasında sürekli ilişkiler bütünü olduğu unutulmamalıdır. Öyle ki kentler, artan nüfus ve gittikçe kalabalıklaşan hizmetler sektörü baskısı ile karşı karşıyadır. Diğer fonksiyon alanlarında da geleneksel denge değişmemektedir. Bu değişim eski kent dokusunu bozabilmektedir. Bu durum da arazi kullanma politikası, strüktür ve nazım planları,

koruyarak yenileme çalışmaları, gereksinimleri karşılayacak şekilde düzenlemelidir. Bu amaçla, koruma çalışmalarını yürütecek sürekli ve tarafsız bir kurul olmalıdır. Koruma çalışmaları imar yasalarıyla beraber ele alınmalı, sosyal konut yapımı için gerekli olan finansman ve kredi gibi mali kaynaklar koruma çalışmaları için de sağlanmalıdır. Arsa ve yapı spekülasyonunu engelleyen yasalar ortadan kaldırılmalı, koruyarak yenileme benimsenmeli ve etkin çalışan gerekli kuruluşlar oluşturulmalıdır (Avrupa Konseyi III. Tarihsel Çevre Koruma Sempozyumu - Krems, 21 - 24 Nisan, 1975: 15). En önemlisi aydınların, tarihi çevrelerin köklü ve etkili bir şekilde korunması için korumaya ve gereğine inanan politikalarını özellikle de halk örgütlerinin oluşturulmasına yönelik çalışmalarını arttırması gereklidir. Ancak ülkemizde gelenekler, sosyo - ekonomik ve kültürel düzey henüz tam anlamıyla bu düşüncenin gelişimine elverişli değildir.

İzmir'in tarihi dokusu oldukça zengindir. Sahip olduğu doğal ortam koşul avantajlarından kaynaklanan bu farklı kültürler mozağı; göç, yasadışı yapılaşma, ihmal, ekonomik çıkarlar ve hızlı kentleşme etkisiyle tahrip olmaktadır. Son yıllarda Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde diğer belediyeler de yerel ölçekte koruma çabaları içerisinde. Örneğin, Büyükşehir Belediyesi tarafından önce kentin kuruluş yeri olan Tepekule ve Bayraklı çevresine ait 1/5000 ölçekli imar planları hazırlanmıştır. Bunu Agora çevresine ait olan imar planı ve kentin tamamını içine alan imar planı uygulamaları izlemiştir. Bu çabalar, koruma konusuna altlık oluşturan çalışmalardır. Tarihi Kentler Birliği ile de işbirliği içerisinde konu ile ilgili her türlü gelişme izlenerek gerekli konularda çalışmalar sürdürülmektedir. Ancak henüz halk bu konunun önemini pek farkında değildir. Halkın bilinçlendirilmesi ve özendirilmesi için eğitici faaliyetlere gereksinim bulunmaktadır. Çünkü İzmir günümüzde megapol olma sürecini yaşamaya başlamış bir kenttir. Bu, kentin büyüdüğünü, başka bir ifadeyle geliştiğini göstermektedir. Ne var ki gelişmenin, alansal genişleme ya da nüfus artışı olarak algılanması gibi bir yanılgıya düşülmemelidir. Gelişme, önceki durumdan daha iyi düzeye gelme anlamını taşımaktadır. Daha iyi düzeye gelmenin temelinde de daha iyi tasarlanmış planlar bulunmalıdır. Örneğin imar planları sadece evi ya da mülkü olan insanları ilgilendirmemelidir. Kültür ve tarihi doku da düşünülmesi, toplumsal örgütlemeyi sağlayacak şekilde planlar hazırlanmalıdır. Çünkü eski kentsel dokunun korunması,

herkesin mücadele etmesi gereken bir konudur. Toplumun her kesiminin geleceğini ilgilendirmektedir. O halde, kültür mirasına sahip çıkan toplumların, dolayısıyla ülkelerin gelişmiş olduklarını söyleyebiliriz. Çünkü eski kentsel doku elemanları yeni fonksiyonlarla günlük yaşantı içerisinde canlı birer organizma olarak yer almaya başlamış, kentin çehresinde farklı bir çehre yaratmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde de bu özelliğin önemi oldukça büyüktür. Çünkü Anadolu, pek çok uygarlığın beşiği olmuş bir kültür mozaiğidir. Bu birikim onu AB'ye daha güvenle yaklaştıracaktır. Öyle ki, Tarihi Kentler Birliği başkanımızın 28 - 29 Ağustos 2003 tarihinde İtalya'nın Verona kentinde yapılan Yönetim Kurulu toplantısında yönetim kurulu üyeliğine kabul edilmesi, bu süreçteki etkinliği açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Bilenser, 2003: 9). Başka bir deyişle Türkiye, kültürel miras konusunda artık AB'ne girmiş bir ülke konumundadır.

Sonuç olarak, İzmir'deki eski kentsel dokuya ait değerlerin korunmasında başarılı olmak ve kalıcı çözüm bulmak için kentte yaşayan bütün bireylerin ortak bir dayanışma ile hareket etmesi ön koşulunu kabul etmek gereklidir. Belediyeler öncülüğünde Tarihi Kentler Birliği tarafından "Tarihsel Mirası Koruma Projeleri ve Uygulamalarının Özendirilme Yarışması" düzenlenerek bu konuya ilgi çekilmeye çalışılmaktadır. Bu ve bunun gibi bireye inen çözümler, sağlıklı bir kentsel ortam ve mutlu bir gelecek için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü geleceğin İzmir'i için farklı bir kimlik düşünülmektedir. Bu kimlik geçmişten günümüze ticaret kenti olarak süregelmiştir. Ancak bu ticari canlılığın kentte oluşturduğu kültürel miras öğeleri de kentin kimliğini tamamlayıcı unsurlardır. O nedenle pek çok kişi, İzmir'in artık bir ticaret ve turizm kenti olması gerektiği konusunda hem fikirdir. Yapılacak uygulamalar bu süreci hızlandırarak, İzmir'in ekonomik açıdan da canlanmasına katkı sağlayacaktır. Son yıllarda turizmde kültürel içerikli etkinliklere talebin arttığı göz önüne alınırsa, gerekenler yapıldığında, İzmir'in bu süreçten her açıdan kazançlı çıkacağı düşünülmeli ve planlamalarda bu konu üzerinde önemle durulmalıdır.

Bu kazanç sürecinde turizm, amaç değil, araç olmalıdır. Nitekim Tarihi Kentler Birliği üyelerinin kabul ettiği düşünce de budur (Yerel Kimlik, 2003: 43). Yani, turizm yoluyla elde edilen gelirler, eski kent dokusunun korunmasında kullanılmalıdır. Böylece farklı kültürlerin bıraktığı zengin tarihi ve kültürel miras, çağdaş yaşamla bütünleştirilerek günlük hayata katılmalı ve o toplumla birlikte

yaşayıp gitmelidir. Zaten İzmir'in uzun tarihindeki başarı bir ölçüde zengin kültür dokusunu daima ayakta tutabilmesiyle ilintilidir. Çünkü kültür bir nevi varlıktır. O nedenle farklı toplumların düşüncelerinden çıkmış varlıkların ya da materyallerin sayısı ne kadar çoksa, o toplumun kültürü de o kadar zengindir. O halde sahip olduğumuz kültür varlıklarını ne kadar iyi koruyabilirsek o ölçüde kültürlü bir toplum olduğumuzu gösterebiliriz. Sanırım eski dokuya sahip çıkmanın modernleşme ölçütü sayılması da bu temele dayanıyor.

Korumayı öncelikli ve önemli gören bir belediye hizmeti anlayışı benimsenmesi, yani bu konuya öncelikle niyet etmelidir. Çünkü bu konu insani bir görev olduğundan, gelecek için ciddi bir sorumluluktur.

Koruma projelerinin sürekliliğinin sağlanabilmesi için halkın da bu projelere katılımı sağlanmalı, yani, korumada kamu - özel - yerel ve sivil olarak topyekun hareket edilmelidir.

Koruma konusu turizm amaçlı değil, kentin kimliğini koruması düşüncesiyle harekete geçmeli, bir araç olarak benimsenmelidir. O nedenle eski kentsel doku elemanları günlük hayatımızın içine sokularak, başka bir deyişle kullanılarak korunmalıdır. Böylece koruma, hem toplumsal, hem kültürel hem de ekonomik açıdan gerçek bir hareket haline gelecektir.

Kent planlamaları, imar ve koruma planlarıyla birlikte ele alınarak toplumsal hayatı, sosyo - kültürel ve sosyo - ekonomik açıdan olumlu etkileyecek şekilde düzenlenmelidir.

Tüm bu uygulamalar, kent içerisindeki kültür mirası kayıplarını önleyerek yeni bir yapılanma sürecini ortaya çıkarabilecektir. Bu süreç, doğal ortam koşullarıyla birlikte kültürel dokunun turistin faydalanabileceği bir gelişim çizgisi olabilecektir. Bu da ancak organizasyonla olur. Bu organizasyon da başta yerel yönetimlerin sorumluluğunda tüm halkı ilgilendirir. Böyle bir koruma anlayışı elbette İzmir'i kalkındırarak daha müreffeh bir kent ortamı yaratacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AHUNBAY, Zeynep (1995). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yay., İstanbul.

AKÇURA, N. (1992). Eski Ankara'da Osmanlı Dönemi Konut Dokusu ile İlgili Bazı Görüşler, (Ankara konuşmaları içinde), TMMOB Ankara Şubesi, Ankara.

AKIN, Süel (1977). Kentsel Yapı Oluşumu, İzmir Üzerine Bir Uygulama, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yay., İzmir.

AKKOYUNLU, Zahide (1989). Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.

AKOZAN, F. (1977). Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunları, İstanbul.

AKSOY, N. (1988). Ürgüp'te Kentsel Dokunun Gelişimi, Korunması, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

AKSOY, Yaşar (1996). İzmir Sevgisi, İleri Yay., İzmir.

AKTEPE, Münir (Hazırlayan: YILMAZ, Fikret) (2003). İzmir Yazıları: Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller, İzmirkitap, İzmir.

AKURGAL, Ekrem (1946). Arkaik ve Klasik Çağlarda İzmir, Belleten, X 37, Ankara.

AKURGAL, Ekrem (1987). Anadolu Uygarlıkları, İstanbul.

AKURGAL, Ekrem (1997). Eski İzmir I, Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

ALSAC, Üstün (1993). Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı, İletişim Yay., Ankara.

ALTINOLUK, Ülkü (1988). Eski Yapılar, Yeni Fonksiyonlar, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul.

ALTINOLUK, Ülkü (1998). Binaların Yeniden Kullanımı, Yem Yay., İstanbul.

- AREL, Ayda (1982). Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ticaret Matbaacılık, T.A.Ş., Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yay., No: 11, İzmir.
- ARDOS, Mehmet (1968). Bornova Birikinti Konisi, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir.
- ARIKAN, Zeki (2003). İzmir Basınından Seçmeler, 1923-1938, II. Cilt, I. Kitap, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi:37, İzmir.
- ARMAĞAN, Mustafa (1997). Şehir Asla Unutmaz, Şehir Üzerine Düşünce Okumaları: I, İz Yay., İstanbul.
- ARICAN, Hasan (2003). Bornova Köşkleri, Gezginler ve Anılar, Tepekule Yay., İzmir.
- ARU, Kemal A. (1998). Türk Kenti, Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması, Yem Yay., İstanbul.
- ARUNDELL, F.V.J. (1834). Discoveries in Asia Minor II, London.
- ATAKİŞİ, Tufan (2006). Karşıyakalılarla Paylaştıklarım, Atadost Yay., İzmir.
- ATAKUL, Raif Nezihi (1926). İzmir Tarihi, Bilgi Matbaası, İzmir.
- ATALAY, İbrahim (1989). Toprak Coğrafyası, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 8, İzmir.
- ATALAY, İbrahim (1992). The Paleography of The Near East (From Late Pleistocene to Early Holocene) and Human Impact, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir.
- ATALAY, İbrahim; GÜMÜŞ, Nevzat (1993). "İzmir İli Nüfusu", İzmir Stratejik Planı (1992 - 2007), İzmir Ticaret Odası, İzmir.
- ATALAY, İbrahim (2005). Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (4. Baskı), META Basım Matbaacılık, İzmir.
- ATILLA, Nedim (2000). İzmir Demiryolları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., ISBN: 975 – 18 – 0076 - 5, İzmir.
- ATILLA, Nedim (2000). İzmir Posta Tarihi (1841 - 2001), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., ISBN: 975 -18 - 0055 - 2, İzmir.

- AUGUSTINOS, Gerasimos (Çeviren: EVCİ, Devrim) (1997). Küçük Asya Rumları, Ayraç Yay., Ankara.
- AYDAR, Esin (1982). İzmir Aile Evlerinin Toplumsal Yapısı Üzerine Bir Araştırma, İzmir.
- AYDEMİR, Şinasi - AYDEMİR, Saliha E. - ÖKTEN, Nermin - ÖKSÜZ, Ahmet M. - Sancar, Cenap - ÖZYABA, Murat (1999). Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Ders Notları No: 54, Trabzon.
- AYSU, M. Emre (1983). Eski Kent Mekânlarını Düzenleme İlkeleri, İstanbul.
- BARAN, Tülay A. (2003). Bir Kentin Yeniden Yapılanması, İzmir (1923 - 1938), Arma Yay., İstanbul.
- BALDUCCI, Hermes (Çeviren: RODOSLU, Celalettin) (1987). Rodos'ta Türk Mimarisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- BAUDEN, Frederic, (Çeviren: ÜYEPAZARCI, Erol) (2003). İzmir Gezisi, Antoine Galand'ın Bir El Yazması (1678), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 43, İzmir.
- BAYKARA, Tuncer ve Diğerleri (1994). Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri, Akademi Yay., İzmir.
- BEKTAŞ, Cengiz (1999). Selçuklu Kervansarayları Korunmaları, Kullanımları Üzerine Bir Öneri, Yem Yay., İstanbul.
- BERBER, Engin (1998). İzmir 1920 Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü, Akademi Yay., İzmir.
- BERBER, Engin (1999). Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918 - 15 Mayıs 1919), Tarih Vakfı Yurt Yay., 71, İstanbul.
- BERBER, Engin (2002). Bir İzmir Kâbusu, Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.
- BERBER, Engin (2005). Kurtuluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887 – 1923), Karşıyaka Belediyesi Kültür Yay., ISBN 975-00673-0-4, İzmir.
- BEYRU, Rauf (2000). 19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam, Literatür Yay., İstanbul.

- BEYRU, Rauf (2005). 19. Yüzyılda İzmir'de Sağlık Sorunları ve Yaşam, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.
- BOOKCHİN Murray, (Çeviren: ÖZYALÇIN, Burak) (1999). Kentsiz Kentleşme, Ayrıntı Yay., İstanbul.
- BRAUDEL, Fernand (Çeviren: KILIÇBAY, Mehmet A.) (1989). Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Eren Yay., İstanbul.
- BRAUDEL, Fernand (Çeviren: DERMAN, Aykut.) (1989). Akdeniz İnsanlar ve Miras, Metis Yay., İstanbul.
- BULDAN, İsmail - ÇUKUR, Hasan (2003). Edremit Körfezi'nde Zeytincilik, Doğal Ortam - İnsan, Tarih Yay., İzmir.
- BÜKE, Ahmet (2004). İzmir Postası'nın Adamları, Kanat Yay., İstanbul.
- CADOUX, Cecil J., (Çeviren: UMAR, Bilge) (2003). İlkçağ'da İzmir, Kentin En Eski Çağlardan İ. S. 324'e Kadar Tarihi, İletişim Yay., İstanbul.
- CHANDLER, Richard (1971). Travels in Asia Minor, 1764-1765, s. 59-126, London.
- CHAPUT, Ernest, (Çeviren: HAKKI, İbrahim) (1930). İzmir Civarının Tetkikleri, Devlet Matbaası, İstanbul.
- CANPOLAT, Emin (1953). İzmir, Kuruluşundan Bugüne Kadar, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul.
- CANSEVER, Turgut (2006). İslam'da Şehir ve Mimari, Timaş Yay., İstanbul.
- CUINET, Vital, Ed: LEROUX E. (1894). La Turquie d'Asie, "İzmir Körfezi Krokisi", s. 446.
- ÇETİN, F. Demet - KEJANLI, D. Türkân (1996). Diyarbakır Eski Konut Dokusunda Gelenekten Geleceğe Yönelik Tasarım Önerileri, Diyarbakır İli Değerlendirme Araştırmaları, İstanbul.
- ÇIRACI, Hale (1995). İstanbul'da Mekânsal Yapı Değişimi, Yapı, İstanbul.
- DAVİS, Ralph (1967). English Traders in the Levant in the Eighteenth Century, London.
- DEĞİRMENCİOĞLU, Özdal - AHİPAŞAOĞLU, Suavi (2003). Anadolu'da Turizm Rehberliği, Temel Bilgileri, Gazi Kitabevi, İzmir.
- DENKER, Bedriye T. (1977). Yerleşme Coğrafyası, Kıy Yerleşmeleri, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 2275, Coğrafya Enstitüsü Yay., No: 93, İstanbul.

- DUMONT, Paul - GEORGEON, François, (Çeviren: BERKTAY, Ali) (1999). Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- EKİNCİ, Oktay (2003). Tarihi Kentlerde Seyir Defteri - 1, Tarihi Kentler Birliği Yay., İstanbul.
- EKİNCİ, Oktay (2003). Tarihi Kentlerde Seyir Defteri - 2, Yazılarla 2003'den 2004'e, Tarihi Kentler Birliği Yay., İstanbul.
- ELDEM, Ethem - GOFFMAN, Daniel - MASTERS, Bruce (2003). Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti, Halep, İzmir ve İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- EMECEN, Feridun M. (1989). XVI. Asırda Manisa Kazası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ERDER, Cevat (1971). Tarihi Çevre Kaygısı, Ankara.
- ERDER, Cevat (1975). Tarihi Çevre Bilinci, Ankara.
- ERDOĞDU, Mehmet A. (1994). 16. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Çevresi, Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri, Akademi Kitabevi, İzmir.
- ERGİR, Ertuğrul E. (1999). Unutamadığım Karşıyaka ve İzmirim, Tükelmat A.Ş., İzmir.
- ERİNÇ, Sırrı (1969). Klimatoloji ve Metotları, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- ERLAT, Ecmel (2003). İzmir'in Hava Tipleri Klimatolojisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., No: 121, İzmir.
- ERPİ, Feyyaz (1987). Buca'da Konut Mimarisi (1838 - 1934): Bir Yüzyıl Dönemi Kapsayan Mimari Oluşumun Sosyo - Kültürel Analizi, ODTÜ, Ankara.
- ERTEN, Metin (2004). Karşıyaka Kent Meclisi, Kent Yönetimine Bir Katılım Deneyimi, Anahtar Kitaplar Yay., İstanbul.
- GÖÇMENOĞLU, Tayfur (2005). Beşonsekiz Treni, Buca'nın Yaşanmış Güzel Yıllarına Dair, Belsan Yay., İzmir.
- GÖNEY, Süha (1975). Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Yay., No: 1895, İstanbul.

- GÜÇLÜ, Sevinç Ö. (2002). Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, T.C Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri Yay., 2865, Ankara.
- GÜNAY Reha (1981). Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu, T.C Kültür Bakanlığı, Kültür Eserleri Dizisi 8, Ankara.
- GÜNDEM, Naci (2002). Günler Boyunca Hatıralar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi:30, İzmir.
- FAROGHİ Suraiya (Çeviren: ÖZCAN, Emine S.) (2006). Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı, Doğu-Batı Yay., Ankara.
- FAVUEL, Fermanet (1680). Le Voyage d'italie et du Levant, VII, s. 20, Rouen.
- FIRATLI, Nezh (1971). İzmir Şehri ve Eski Eserleri Rehberi, Milli Eğitim Basımı, İstanbul.
- GEORGİDES, Demetrius (1885). Smyrne et l'Asia Mineure au Point de vue Economic et Commercial, Paris.
- HAMILTON, W. J. (1842). Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia, London.
- HARRIS, William (Çeviren: ERTÜRK, Ercan) (2005). Levant, Bir Kültürler Mozağı, Literatür Yay., İstanbul.
- HASOL, Doğan (1997). Her Şeyin Mimarı Var, Yem Yay., İstanbul.
- HASOL, Doğan (1997). Kent Boyutunda Bir Koruma Örneğı: Safranbolu, Yapı, 186.
- İMAMOĞLU, Vacit (1992). Geleneksel Kayseri Evleri, Halkbank Yay., Ankara.
- İSPİR, Eyüp (1991). Şehirleşme ve Meseleleri - Çevre, Mesken, Yönetim, Gazi Büro Yay. Ankara.
- KAHYA, Emel (1998). Geleneksel Türk Evleri Bibliyografyası (Deneme), T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Gelenek - Görenek ve İnanç Dizisi 31, Ankara.
- KARADAĞ, Arife (2000). Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir, ISBN 975-97139-O-X, İzmir.
- KARAOSMANOĞLU, Atilla (2005). İzmir Karşiyaka'dan Dünya'ya, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul.

- KARPUZ Haşım (1984). Türk İslâm Mesken Mimarisinde Erzurum Evleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Sanat Eserleri Dizisi 5, Ankara.
- KAVRUK, Hikmet (2004). Köy ve Mahalle, Yerleşim ve Yönetim Birimi, Odak Yay., Ankara.
- KAYGUSUZ, B. Nusret (2002). Bir Roman Gibi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Kültür Yayını, Kent Kitaplığı Dizisi: 33, İzmir.
- KELEŞ, Ruşen (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.
- KOÇMAN, Asaf (1993). Türkiye İklimi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay., 72, İzmir.
- KOÇMAN, Asaf (1993). İnsan Faaliyetleri ve Çevre Üzerindeki Etkileri Açısından Ege Ovalarının İklimi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay., 73, İzmir.
- KORAY, Başol (1994). Demografi, Anadolu Matbaası, 4. Baskı, İzmir.
- KORKUT, Cevat (1992). Belgelerle İzmir Rıhtım İmtiyazı, Dağaşan Ofset, İzmir.
- KÖKSAL, Aydoğan (1994). Türkiye Turizm Coğrafyası, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.
- KUZUCU, Kemalettin (2000). İstanbul Konut Mimarisinin Şekillenmesinde Yangınların Rolü; Ahşaptan Kâgire, 32, İstanbul.
- KIRAY, Mübeccel (1982). Az Gelişmiş Memleketlerde Şehirleşme Eğilimleri: Tarihsel Perspektif İçinde İzmir Toplumsal Bilim Yazıları, C: 7, İzmir.
- KIRAY, Mübeccel (1998). Örgütlemeyen Kent İzmir, Bağlam Yay., İzmir.
- KONYAR, Hümeysra Ö. (Çeviren: HAZARYAN, Anahid) (20004). İzmir, Türsab Yay., İstanbul.
- KORKUT Cevat (1956). İzmir İlinin Coğrafyası, İzmir.
- KORKUT Cevat (1962). Belgelerle İzmir Rıhtım İmtiyazı, İzmir.
- KOS, Karoly, (Çeviren: GÜNGÖRMÜŞ, Naciye) (1995). İstanbul Şehir Tarihi ve Mimarisi, T.C. Kültür Bakanlığı, Sanat Tarihi Yay., İstanbul.
- KUBAN, Doğan (1943). Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul.

KUBAN, Doğan (1976). İzmir Kenti Koruma Planı Raporu, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Bölümü, s. 187 - 203, İstanbul.

KUBAN, Doğan (1976). Safranbolu Evleri Niye Korunmalı, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Belleteni, C: 53 / 333, İstanbul.

KUBAN, Doğan (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Yem Yay., İstanbul.

KUBAN, Doğan (2001). Kastamonu'nun Tarihsel Yapısı ve Bu Yapının İmar Planında Değerlendirilmesiyle İlgili Rapor (b.y.y.), İstanbul Üniversitesi Mimarlık Tarihi Bölümü, İstanbul.

KUBAN, Doğan (2001). Türkiye'de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.

KUZUCULAR, Kani (1994). Amasya Kentinin 16. ve 17. Yüzyıllar Arasındaki Fiziksel Yapısının Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İrdelenmesi (Doğan KUBAN'a armağan), Afyon.

LUCAS, Paul (1714). Voyage du Sieur Paul Lucas fait en MDCC.XIV., I, s. 21, Rouen.

MARTAL, Abdullah (1999). Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme, 19. Yüzyıl, Dokuz Eylül Yay., İzmir.

MASSON, Paul (1897). Histoire du Commerce Français dans la Levant au XVIII. Siecle, Paris.

MOLES, Abraham A., (Çeviren: BİLGİN, Nuri) (1983). Kültürün Toplumsal Dinamiği, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir.

MORALI, Nail (Hazırlayan : SERÇE, Erkan) (2002). Mütarekede İzmir, Önceleri ve Sonraları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

MORTAN, Kenan (1997). İzmir ve Ege İçin Düşünceler, İzmir Ticaret Odası Yay., İzmir.

MUTLUER, Mustafa (2000). Kentleşme Sürecinde İzmir'de Toplu Konut Uygulamaları ve Sorunları, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. No: 99, İzmir.

NAHUM Henri, (Çeviren: VALİ, Estreya Seval) (2000). İzmir Yahudileri, İletişim Yay., İstanbul.

OİKONOMOS, Konstantinos, (Çeviren: SLAARS, Bonaventure F.) (1868). Etude sur Smyrne.

OİKONOMOS, Konstantinos - SLAARS, Bonaventure F., (Çeviren: UMAR, Bilge) (2001). Destanlar Çağından 19. Yüzyıl'a İzmir, İletişim Yay., İstanbul.

OKYAY, İsmet (2001). Fransa'da Kentsel Sit Alanlarının Korunması, Malraux Yasası, Yem Yay., İstanbul.

ORHONLU, Cengiz, (Derleyen: ÖZBARAN, Salih) (1984). Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yay., İzmir.

ÖRS, Mehmet Ş. (2001). İzmir, Sesler, Yüzler, Sokaklar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

ÖZGÜÇ, Nazmiye (1994). Turizm Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., ISBN 975-404-346-9, İstanbul.

ÖZGÜÇ, Nazmiye (1998). Turizm Coğrafyası, Özellikler - Bölgeler, Çantay Yay., İstanbul.

ÖZMAKAS, Hacer - ÖZMAKAS, Yavuz (2003). Söylencelerde İzmir, Ercan Kitabevi, İzmir.

ÖZVEREN, Eyüp - ÖZEL, Oktay - ÜNSAL, Süha - EMİROĞLU, Kudret (2006). Akdeniz Dünyası, Düşünce, Tarih, Görünüm, İletişim Yay., İstanbul.

PANZAC, Daniel (1973). La Peste a Smyrne au XVIII e Siecle, Annales Economies, Societes, Civilization, no. 4, Paris.

PINAR, İlhan (1997). Gezginlerin Gözüyle İzmir (XX. Yüzyıl), Akademi Yay., İzmir.

PINAR, İlhan (1998). Gezginlerin Gözüyle İzmir (XVII.Yüzyıl), Akademi Yay., İzmir.

PINAR, İlhan (2001). Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, Yabancıların Gözüyle Osmanlı Dönemi'nde İzmir: 1608-1918, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

PINAR, İlhan (2002). Efsanelerdeki İzmir, 19. Yüzyılda Eski İzmir İncelemeleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

POCOCKE, Richard (1745). A Description of the East, II, Sancakburnu Kalesi Krokisi, MDCCXLV, Londra.

POLAT, S. (1991). Cumalıkızık Köyü Tarihsel Değerlerinin Korunması Üzerine, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

RAMSAY, W. M., (Çeviren: PEKTAŞ, M.) (1960). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, s: 145 - 178, İstanbul.

REİS, Piri (1935). Kitab-ı Bahriye, İstanbul.

RIFAT, Hüseyin, (Hazırlayan: SERÇE, Erkan) (1997). İzmir 1914, Aydın Vilayeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi, X+193, Akademi Kitabevi, İzmir,

SERJEANT, R. B., (Çeviren: TOPÇUGİL, Elif) (1992). İslâm Şehri, Ağaç Yay., İstanbul.

SEZGİN, DİNÇER (1994). İzmir Resimleri 1, İleri Kitabevi, İzmir.

SERÇE, Erkan (1996). İzmir'de Kitapçılık - Kitaplar, Kitapçılar, Matbaalar ve Kütüphaneler, 1839 -1928, X + 242, Akademi Kitabevi, İzmir.

SERÇE, Erkan (1998). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868 - 1945), Dokuz Eylül Yay., İzmir .

SERÇE, Erkan (1998). İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, VII + 41, Akademi Kitabevi, İzmir.

SERÇE, Erkan (1998). İzmir ve Çevresi Resmi, Özel Binalar İstatistiği 1918, VII + 54, Akademi Kitabevi, İzmir.

SERÇE, Erkan - YETKİN Sabri (1998). İzmir Esnaf ve Ahali Bankası - Egebank, Kurum Tarihi Ön - raporu, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Yay., İstanbul.

SERÇE, Erkan (2000). İzmir Esnaf ve Ahali Bankası'ndan Egebank'a (1928 - 2000), Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

- SERÇE, Erkan (2000). İzmir 1905, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.
- SERÇE, Erkan - YILMAZ Fikret - Yetkin Sabri (Çeviren: YÖRÜK, Zafer) (2003). Küllerinden Doğan Şehir, The City Which From The Ashes, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.
- SCHERZER von Karl, (Çeviren: PINAR, İlhan) (2001). İzmir 1873, İzmir yay., İzmir.
- SOMAR, Ziya (2001). Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Kent Kitaplığı Dizisi: 17, İzmir.
- SPON, Jacob - WHELER, George (1677). Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grece du Levant, fait aux annees 1675 et 1676, Lyon.
- STEWIG, R. (1976). Batı Anadolu'nun Kültür Gelişmesi, Kartografik Bilgiler, Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul.
- STRABON (Çeviren : PEKMAN, Adnan) (2000). Antik Anadolu Coğrafyası, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.
- SUCCİ, Frate (2004). Primo Centenario Della Chiesa Di Sant' Antonio A Bayraklı, İzmir.
- SÜEL, Akın (1977). Kentsel Yapı Oluşumu, İzmir Üzerine Bir Uygulama, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yay., İzmir.
- ŞENER, Hasan (1977). Geleneksel Konutların Onarım, Yenileme, Çalışmalarına İhtiyaçsal Değerlendirme Yoluyla Bir Yaklaşım, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul.
- ŞENER, Hasan (1984). Alanya'da Geleneksel Konutlar, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Yay., İstanbul.
- ŞENOCAK, Bülent (2003). Levant'ın Yıldızı İzmir, Levantenler, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler, Şenocak Kültür Yay., 1, İzmir.
- ŞENYAPILI, Önder (2005). Ne Demek İzmir, Buca Niye Buca !?, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yay., Ankara.
- TARTAN, Hakan (2001). Atatürk'ün İzmir'i, Tülov Kültür Dizisi 1, Ankara.

TATAR, Ercan - ÖZDOĞAN, Mehmet - BAŞGELEN, Nezih (1993). 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Taslağına, Gerekçeleriyle Birlikte Öneriler, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.

TAVERNIER, John B. (1678). The Six Voyages of John Baptista Tavernier, Made English by J.P., s. 32, London.

TEKELİ, İlhan (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, Ankara.

TEXIER, Charles (1839). Description de l'Asie Mineure I, Paris.

TOSUN, Yılmaz (1983). 17. - 19. Yüzyılda Batı Anadolu'da Osmanlı - Türk Şehir Dokularını Oluşturan Evler ve Korunmaları, Ticaret Matbaacılık, İzmir.

TOURNEFORT, M. J. Pitton (1741). A Voyage in to the Levant, s. 339, Londra.

TUNÇER, Mehmet (2000). Tarihsel Çevre Koruma Politikaları, Kültür Bakanlığı Yay., 2520, Ankara.

TUNÇER, Mehmet (2001). Ankara Şehri Merkez Gelişimi (14. - 20. YY), Kültür Bakanlığı Yay., 2603, Ankara.

UÇAR, Hasan (2005). Karşıyaka Hatırası, Karşıyaka Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

UĞUROĞLU, Ayşegül (1984). Alanya Kaleiçi'ndeki Tarihsel Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanımı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

UMAR, Bilge (1995). Türkiye'deki Tarihsel Anıtlar, İnkılâp Yay., İstanbul.

UMAR, Bilge (2002). Yunanlıların ve Anadolu Rumlarının Anlatımıyla İzmir Savaşı, İnkılâp Yay., İstanbul.

ÜLKER, Necmi (1994). XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehri Tarihi I, Ticaret Tarihi Araştırmaları, Akademi Kitabevi, İzmir.

ÜLKER, Necmi (1998). II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler, Ege Üniversitesi, İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

ÜRER, Harun (2002). İzmir Hamamları, Kültür Bakanlığı Yay., 2887, Ankara.

ÜRÜK, Yaşar (2003). Şu Bizim Karşıyaka, Atadost Yay., Karşıyaka Dizisi 1, İzmir.

WHEELER George (1689). Voyage de Dalmatie, de Grece et du Levant 1675, Amsterdam.

WOOD, A.C. (1935). A History of the Levant Company, s. 239, Oxford.

WYCHERIEY, R. E. (Çeviren: NİRVEN, Nur - BAŞGELEN, Nezh) (1986). Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul.

YARANGA, Olaf, (Çeviren: TÜMER, Gürhan) (2000). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Fransız Gezginlerin Anlatımlarında İzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

YETKİN, Sabri - SERÇE, Erkan (1998). Kuruluştan Günümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi, Ege Bölgesi Sanayi Odası Yay., İzmir.

YETKİN, Sabri - SERÇE, Erkan (1998). İzmir Esnaf ve Ahali Bankası'ndan Egebank'a 1928 - 2000, Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

YETKİN, Sabri (2002). Ticari ve İktisadi İzmir Rehberi, 1926, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

YUMUL, Arus - DİKKAYA, Fahri (2006). Avrupalı mı Levanten mi?, Bağlam Yay., İstanbul.

YURDAKUL, Bekir - GÜNAYDIN, Ercan (2003). Öykülerde İzmir, 'Bir İzmir vardı', Ercan Kitabevi, İzmir.

ZEREN, Nuran (1989). Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapım ve Uygulama Sorunları, İstanbul Teknik Üniversitesi Çevre ve Şehircilik Araştırma Merkezi, İstanbul.

TEZLER

AKANSEL, Şennur (1990). Edirne Kaleiçi Geleneksel Konutlarında Plan ve Cephe Analizi, Trakya Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

AKDENİZ, Filiz (1994). Sürmene Yöresi Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

ALİOĞLU, E. Füsün (1989). Geleneksel Mardin Şehir Dokusu ve Evleri Üzerine Bir Deneme, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ALTUNTAŞ, Mehmet (1995). Kırklareli'deki Türk Devri Yapıları, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ARTAR, Aynur (1996). Kocaeli İli Kozluk - Hacıhasan Mahallelerindeki Mevcut Tarihi Dokunun Açık hava Müzesi Kapsamında Değerlendirilmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

AKDAĞ, Şengül (1993). Türkiye'de 1974 - 1989 Yılları Arasında Yayınlanmış Mimari İle İlgili Kitap ve Makale Bibliyografyası, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Lisans Tezi, Ankara.

AKSU, Ülkü (1985). Foça Yarımadası Tarihsel Gelişimi, Tarihsel Mimari Dokunun Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler, Eski Foça'dan Bir Restorasyon Uygulaması Paftalar, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

AKYILDIZ, Bilge (1988). Urla Tarihi Doku Araştırması Koruma ve Restorasyon Önerileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

AKYÜZ, Eti. (1986). İzmir Kentinin Tarihsel Çevre Araştırması, Koruma, Restorasyon Önerileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

AYSU, Çiğdem (1989). Boğaziçi'nde Mekânsal Değişim, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

BAKIR, İbrahim (1986). Sosyal Değişim Sürecinde Konut Planları Farklılaşması - Konya Örneği, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BİLİCİ, Z. Kenan (1991). Kastamonu’da Türk Devri Mimarisi, ve Şehir Dokusunun Gelişimi, “18. Yüzyılın Sonuna Kadar”, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

BİLİRGİL, Aydan (1979). Konut Çevrelerinde Yabancılaşma, ve Yıpranma: Yöresel ve Çağdaş Mimarlıkta Kullanıcı Katılımına İlişkin Bir Araştırma, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BOSTANCI, Ferdane (1989). Korunması Gerekli Tarihi Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesinin Örneklenmesi, Gazi Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BULDAN, İsmail (1996). İzmir-Bayındır Arasındaki Sahanın Jeomorfolojisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

CAN, Cengiz (1985). Güzelyurt Gelveri’de Tarihsel Dokunun İncelenmesi ve Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

CAN, Cengiz (1993). İstanbul’da 19. Yüzyıl Batılı ve Levanten Mimarların Yapıları ve Koruma Sorunları, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

CANBAKAN, Zeynep (1985). İzmir’de Cumhuriyet Öncesi Oluşan Konut Mimarisi ve Özellikleri Üzerine Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

CANBAY, Nihal (1995). Türkiye’de Turizmi Planlama Olgusunun Tarihi ve Doğal Çevreye Etkileri ve Güney Antalya Gelişim Projelerinin İrdelenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÇAKILCIOĞLU, Mehmet (1996). Sürdürülebilir Turizme Yönelik Bir Yöntem Önerisi; Trabzon İli Örneğinde Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

ÇELİK, Mesut (1989). Bir Grup Geleneksel Avanos Evinin Sağlamlaştırılması ve Turizm Amaçlı Kullanım Projesi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÇELİKAY, H. Selma (1995). Kentsel Sit Alanları İçin Tasarım Yönlendiricileri: Bartın Örneği, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÇETİN, F. Demet (1993). Çevresel Etmenlerin Eski Diyarbakır Konut Mimarisine Etkileri ve Bu Sonuçlara Bağlı Olarak Yeni Yapılar İçin Tasarım Kriterlerinin Belirlenmesi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ÇOLAK, Altay (1997). Gümüşhane Kenti Geleneksel Konutlarının Analizi Üzerine Bir Pilot Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

ÇUKUR, Hasan (1998). Ege Bölümü'nün Ekosistemleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

DEMİR, Erol (1998). "Kentsel Farklılaşma ve Kimlik, Ankara'da Konut Evreleri Üzerine Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DEMİRBEK, Ergun (1986). Balıkesir-Havran Tarihsel Kentsel Sit Üzerine Araştırma ve Koruma Önerileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

DEMİREL, S. Bora (1993). Türkiye'de Konut Sorunu, Konut Politikaları ve Belediyeler, Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DENİZ, M. Şimşek (1999). İstanbul Süleymaniye Bölgesi'ndeki Osmanlı Sivil Mimarlık Örneklerinin, Günümüzdeki Kullanım ve Güncel Durumlarının Araştırılması, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DEVELİOĞLU, Serap (1991). Kayseri Tarihi Kent Dokusunda Geleneksel Donatı Elemanlarının Saptanması Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

DİKER, N. Özgül (1998). Planlama Kararları ile Kentsel Koruma Kararlarının Entegrasyonu, Çanakkale Örneği, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DULUNDU, G. (1987). Tarihi Çevre Koruma ve Yenileme Kullanımı ve Kuzguncuk Konutları Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ERDEM, Rahmi (1988). Tarihi Çevre Korunmasında Mevcut Konut Stokunun Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ERENÇİN, A. (1979). Kapadokya Yerel Konutlarında Turizme Yönelik Yenilik Çalışmalarına Bir Yaklaşım, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

ERGEN, Bahri (1987). Tarihi Çevre Yapılaşma Biçimlerini Belirleyen Uygulanabilir Bir Yöntem Önerisi Kütahya, Tavşanlı İlçesi Kent Merkezi Sit Alanındaki Yapılaşma Biçimleri Üzerine Bir Deneme, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ERGENEKON, Laçın (1995). Turizm İşlevinin Kentsel Gelişime Etkileri Konusunda Bir Araştırma - Örnekleme Antalya, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

EYÜPGİLLER, Kemal Kutgün (1995). Kastamonu Kent Tarihi: Fiziksel Gelişimi, Anıtsal Yapıları ve Konutları, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

GENÇER, Ebru (1996). Kentsel Koruma Planlarının Uygulanabilirliği: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

GÜÇLÜ, Meltem (1990). Kent İçindeki Tarihi Çevrelerin Korunması ve Geliştirilmesi II. Ankara Vakıf Apartmanı Örneği, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

GÜLER, Nihat (1988). Bolu İli Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bir Araştırma, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

GÜNDOĞDU, Ö. Şeniz (1999). Kentsel Evre Estetiğinin Etik Açısından İrdelenmesi ve Ankara Özelinde Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

HALEPLİOĞLU, Nevin (1988). Amasya Tarihsel Kent Peyzajının Korunması ve Karadeniz Bölgesi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi İmkânları Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

HATİBOĞLU, Tülay (1990). Bursa'da Tarihi Çevrenin Korunması, Uygulamalar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

HÜSEYİN, Sel (1998). Geleneksel Afyonkarahisar Evlerinin Korunması İçin Öneri Araştırması, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon.

KALAYCIOĞLU, Reha (1987). Kemalpaşa (Nymphoion) Tarihsel Kent Dokusunun İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KANDİL, Mustafa (1987). Mimari Çevre Değişme Sürecinin Analizi, Ulus - Çankaya Aksı (Ankara) Üzerinde Bir Deneme, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

KARACA, Hatice (1999). Ankara'nın Tarihsel Dokusunun Kent Kimliğine Etkisi ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KARAKAP, Gülseren (1992). Karaman Evleri, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KARAMAN (DURMUŞ), Figen (1992). Adana Geleneksel Konut Mimarisinin İncelenmesi ve Ulucami Çevresi İçin Koruma Amaçlı Bir Çalışma, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KAYGUSUZ, Özlem (1993). Geleneksel Türk Konut Mimarisi ve Oluşturduğu Kentsel Doku, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KAYIN, Emel (1988). Çeşme Tarihi Doku Araştırması, Koruma ve Restorasyon Önerileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KORKMAZ, H. Hüsni (1995). Bölgesel Turizm Çerçevesinde Konya'daki Turizm Olayının Mimari Açıdan Değerlendirilmesi, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

KULOĞLU, Nilgün (1994). Konuttaki İşlevsel Değişimin Tarihi Çevrelerin Korunmasında Oluşturduğu Güçlükler ve Çözüm Önerileri, Ortahisar Örnek Çalışması, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.

KULTUFAN, Songül (1994). Trabzon Kenti Semerciler ve Semeraltı Sokaklarının Tarihi Dokusunun İncelenmesi, Korunma ve Restorasyon Önerileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

KURT, Sadık (1988) İzmir Körfezi'nde Ulaşım, 1884 - 1914, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

KURT, Sadık (1996). İzmir'de Kamu Hizmeti Gören Kuruluşlar (1850 - 1950), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

KUYULULU, Jale (1987). Kastamonu Örneğinde Doğal, Tarihsel ve Kültürel Çevrenin Korunması İmkânları Üzerine Bir İnceleme, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KUZUCULAR, Kani (1996). Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyon.

KÜÇÜKALTAN, Gül (1990). Günöbirlükçi Turizmin Edirne Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesindeki Rolü, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

MEŞHUR, M. Çağlar (1999). Tarihi Çevrelerin Korunması Sürecinde Yeni Yaklaşımlar, Amasya Kenti, Yalıboya Evleri Örneği, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

MÜFTÜOĞLU (NALÇALI), Aynur (1988). Eski Kent Dokularında Kentsel Çevre Çözümlemesi ve Antalya - Kaleiçi ve Kaş Eski Kent Dokularında Kentsel Karakteri Belirleyen Ögelerin Tanımlanması, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

OBAN (ÇAKICIOĞLU), Raziye (2000). İzmir Anakent İlçelerine Bağlı Kır Yerleşmelerinin Kır - Kent Bütünleşmesindeki Konumları ve Yapısal Analizi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

OCAKLI, K. İşeri (1998). Birgi Kent ve Mimari Dokusu Üzerine Bir İnceleme, Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖREN, S. Işıl (1996). Geleneksel Urfa Evleri, Eski Kent Merkezinin Bir Bölümünün İncelenmesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZER, M. Nazım (1998). Planlı ve Tasarlı Yaşam Alanlarının Kent Kimliği Üzerindeki Etkileri, Antalya Örneği, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZGAN, T. (1991). Samatya Tarihsel Merkez Çevre Araştırması Koruma ve Değerlendirme, Yıldız Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZGÜR, E. (1985). Süleymaniye Bölgesindeki Geleneksel Konutların Bugünkü Kullanım Biçiminin İncelenmesi ve Çağdaş Gereksinmelere Uygulanabilirliğinin Araştırılması, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZİNAL, Cemil (1997). Kentlerde Hızlı Büyümenin Getirdiği Sorunların Konuta ve Mekânsal Yaşama Etkileri, Gaziantep Örneği, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZKÖSE, Aysun (1987). Koruma Kaygısı Olmayan Bir Gelişme ve Planlama Karşısında Yapısal Bütünlüğü Bozulan Eski Kent Dokularında Korunacak Alanlardaki ve Kırşehir Kent Merkezinde Anıtlar Çevresindeki Sorunların Tanımlanması, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZYURT, B. Önder (1996). Tarihi Kent Dokularında Koruma Sorunu ve Edirne Eski Kent Merkezi Örneği, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

PEKEL, C. (1979). Safranbolu Geleneksel Konutlarında Kullanım Süreklilikleri Yönünden Bir Yaklaşım, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

SAKA, Emine (1996). Akçaabat Geleneksel Konutları Örneğinde Yöresel Kimlik Arayışı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

SAN, Aygün (1979). İzmir'deki Sivil Mimarlık Örnekleri, İstanbul Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

SEYFULLAH, Gönül (1979). Doğa Tarihi ve Yöresel Çevrenin Korunma Düzenleme ve Geliştirilmesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SEZGİN, Hüseyin (1993). Isparta'da Konutun Değişim Süreci: Geleneksel Konuttan Toplu Konuta, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SÖNMEZ, Neslihan (1983). Eskişehir'de Odunpazarı Tarihi Yerleşiminin Fiziksel Gelişimi ve Geleneksel Konut Dokusunda Dizgesel Çözümler, İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ŞENER, Hasan (1977). Geleneksel Konutların Onarım Yenileme Çalışmalarına İhtiyaşsal Bir Değerlendirme Yolu İle Bir Yaklaşım, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

ŞENOCAK, M. İhsan (1990). Şanlıurfa'da Geleneksel Mimarimiz, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

TİPİ, Sadık (1994). Ankara'da Eski Kent Dokusunun Korunması Kapsamında İnan Sokak Örnekleme, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TOZOĞLU (DİREN), Dilek (1995). Konya'da Mimari Özelliği Olan Bazı Geleneksel Evlere Yeni Fonksiyon Verilmesi Üzerine Bir Deneme, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

TUNÇER, Mehmet (1995). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Tarihsel Evleri Koruma Politikası, Ankara, Bergama ve Şanlıurfa Örnekleri, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TUZCUOĞULLARI, E. Barbaros (1997). Spor, Rekreasyon ve Turizm İlişkisi (Kastamonu İlinin Potansiyeli ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma), Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

TÜRK, Ali (1995). Kentsel Koruma Yaklaşımlarında Kentsel Kimliğin Korunması, Isparta Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ULUSARAÇ (KEPSUTLU), Gülay (1990). Edirne Kale İçindeki Tarihsel Konutların Korunma ve Kullanım Olanakları Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÜLKER, Necmi (1974). The Rise of İzmir, 1688 - 1740, The University of Michigan, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Michigan.

ÜNAL, M. Didem (1997). Ülkemizde Değişen Toplumsal Koşullar Sürecinde Yaşlı Konutların İrdelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

ÜNSALAN, Erdal (1992). Nevşehir İli Turizm Potansiyeli ve Turizm Sorunları, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÜSTÜN, Süreyya (1995). Konutların Çevre Özellikleri Yönünden Analizi, Adana İli Uygulaması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

YAYAMOTO, G. (1989). Geleneksel Türk ve Japon Evlerinin Mekânsal ve Yapısal Açından Karşılaştırılması ve Koruma Yöntemlerinin İncelenmesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

YETKİN, Sabri (1990). 1903 - 1908 Tarihli Kassam Siciline Göre İzmir'in Sosyal, Ekonomik, Demografik ve Topoğrafik Yapısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

YILDIRIM, Esin (1998). Antalya Tarihi Konut Dokusundaki Değişimlerin İncelenmesi, Balıbey Örneği, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

YILMAZ, Leyla (1997). Antalya: Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusunun 16. Yüzyılın Sonuna Kadar Gelişimi (Bir Ortaçağ Arkeolojisi Araştırma Surveyi), Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

YÜKSEL, Filiz (1992). Geleneksel Bayburt Evlerinin Mimari Özellikleri, Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ZEREN, Nuran (1981). Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği: Türkiye’de Tarihsel Değerlerin Korunmasında Uygulanmakta Olan Yöntem Çerçevesinde Uygulayıcı Kuruluşların Görüşlerine Dayanan Bir Araştırma, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Doktora Tezi, İstanbul.

BİLDİRİ ve MAKALELER

ABBASOĞLU, Haluk (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [39 - 49], İstanbul.

ABBOT, G. F. (1920). The Levant Company and its Rivals, **The Quaterly Review**, No. 463, April 1920, [331].

ADANIR, Oğuz (2000). 1960'lı Yılların Gâvur İzmir'inden İnsan Manzaraları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [14 - 21], İzmir.

AĞAOĞLU, Süreyya (1984). Eski Eserlerin Korunmasında Kadının Rolü, **II. Tarihi Türk Evleri Haftası Bildirileri**, İstanbul.

AHUNBAY, Zeynep (2000). Geleneksel Yapılar ve Deprem “Randolph Langenbach’la Söyleşi”, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 228, Kasım 2000**, [99- 102].

AKARTUNA, Mehmet (1962). İzmir - Torbalı - Seferihisar - Urla Bölgesi'nin Jeolojisi Hakkında, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi (M.T.A.)**, No: 59, [1 - 15], Ankara.

AKBULUT, Hüseyin (2002). Kültür Coğrafyamızın Yerel Sahipleri, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [16], İstanbul.

AKÇURA, N.; AKÇURA, T. (1972). Kasaba Ölçeğinde Çevre Değerlerini Koruma Amaçlı Bir İnceleme, “Bodrum”, **Mimarlık**, Sayı 72 / 6, [65 - 71].

AKÇURA, N. (1975). Korunması Gerekli Alanlar, Tanımları, Koruma Araç ve Yöntemleri, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Korunması Semineri Bildirileri**, Sayı 4, [33 - 39], İstanbul.

AKDAMAR, Ali (2005). Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Ocak, Şubat, Mart 2005**, Sayı 1, [44 - 46], İstanbul.

AKOK, Mahmut (1965). Kütahya ve Uşak Şehirlerinin Eski Evleri, **Türk Etnografya Dergisi**, Cilt 6.

AKOZAN, Feridun (1976). Geçmişimiz İçin Bir Gelecek, **Kültür ve Sanat Dergisi, Haziran 1976**, Yıl 2, Sayı 4, [52 - 59], İstanbul.

AKSOY, Yaşar (1994). İzmir’de İlk Sanayileşme Hareketleri ve Sanayi Odasının Kuruluşu, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [199 - 214], İzmir.

AKSOY, Yaşar (1996). Karşıyaka, İzmir’in İçinde ve Ötesinde, **Atlas Dergisi, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996**, [76 - 87], İstanbul.

AKSOY, Yaşar (2000). Benim Asansörüm, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [133 - 142], İzmir.

AKSOY, Yaşar (2000). İzmir’in Parisli Semtı Alsancak, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [24 - 30], İzmir.

AKSOY, Yaşar (2001). Agora Gizemi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [102 - 113], İzmir.

AKSOY, Yaşar (2001). Kemeraltı İnsanları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [136 - 139], İzmir.

AKSU, Elif; AYTEN, Mustafa; ERDOĞAN, Melike; TUNCER, Mehmet (1995). Türkiye’de Toplumsal Gelişme Sürecinde Kentsel Korumanın İşlevinin Yeniden Tanımlanmasına Yönelik Öneriler, **İzmir ve Ege’de Planlama, Planlama 95 / 1 - 2**, [60 - 64], Ankara.

AKSULU, Işık; TUNÇER, Mehmet (1993). GAP’ta Uygulama Alanlarındaki Tarihsel Kentsel Sitlerde Yapı Stoklarının Değerlendirilmesi, **GAP’ta Teknik Hizmetler Sempozyumu**, [66 - 151], Ankara.

AKTEPE, Münir (1971). İzmir Hanları ve Çarşıları Hakkında Ön Bilgi, **Tarih Dergisi**, Sayı 25, [105 - 154], İstanbul.

AKTEPE, Münir (1972). Osmanlı Devri İzmir Camileri Hakkında Ön Bilgi II, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 3, [177 - 214], İstanbul.

AKTEPE, Münir (1973 - 1974). Osmanlı Devri İzmir Camileri Hakkında Ön Bilgi, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 4 - 5, [91 - 123], İstanbul.

AKTEPE, Münir (1976). İzmir Suları Çeşme ve Sebilleri ile Şadırvanları Hakkında Bir Araştırma, **Tarih Dergisi**, Sayı 30, [135 - 200], İstanbul.

- AKTÜRE, Sevgi; ŞENYAPILI, Tansı (1976). Safranbolu'da Mekânsal Yapının Gösterdiği Nitelikler ve Koruma Önerilerinin Düşündürdükleri, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt 2 / 1, Sayı 1, [61 - 96], Ankara.
- AKURGAL, Meral (2002). Smyrna - Devlet Kent, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Şubat 2002, Sayı 5, [208 - 220], İzmir.
- AKYOL, Sina (2000). Ben Eskiden İzmir'de, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Nisan 2000, Sayı 1, [32 - 34], İzmir.
- AKYÜZ, Eti L. (1996). İzmir Evleri, **Atlas Dergisi**, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996, [34 - 42], İstanbul.
- AKYÜZ, Eti L. (2003). İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Raporu (Levha 1 - 25), **TÜBA - TÜKSEK Kültür Envanteri Dergisi 1**, [46 - 90], Ankara.
- ALIOĞLU, Füsün (1984). Koruma Konusunda Düşünceler ve Mardin, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [150], İstanbul.
- ALSAC, O. (1978). Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapılmasında Gözönünde Tutulması Gerekli İlkeler, **İstanbul Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 6, [195 - 200], İstanbul.
- ALYANAK, İhsan (2003). İzmir'de Karma, Kozmopolit Bir Hava Vardı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2003, Sayı 6, [204 - 212], İzmir.
- ALTINÇEKİÇ, Funda (2000). Yürütme Erkine Alternatif Bir Erk Tasarımı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Nisan 2000, Sayı 1, [78 - 102], İzmir.
- ANABOLU (USMAN), Mükerrerem (1979). Bornova Köşkleri, **Bilim Birlik Başarı Dergisi**, 7 (28), [7 - 11].
- ARAS, Ahmet (2000). Yüzyıl Öncesinden İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Kasım 2000, Sayı 2, [237 - 245], İzmir.
- ARAS, Ahmet (2001). Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Eylül 2001, Sayı 4, [29 - 32], İzmir.
- AREL; Arda (1975). İzmir Kent Bibliyografyası, **Mimarlık** 136, [37 - 40], İzmir.
- ARGUN, M. (1947). İngiltere'de Eski Eserleri Koruma, **Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 71, [18 - 24], İstanbul.

ARGUN, M. (1948). Dünya Sanat Hazinesinin Muhafazasında İngiltere'nin Oynadığı Rol, **Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 73, [21 - 22], İstanbul.

ARIĞ BAŞ, Ufuk (1981). İzmir'de Çıkmalı Eski Türk Evleri, **Bilim Birlik Başarı Dergisi**, 8 (32), [10 - 14].

ARIĞ BAŞ, Ufuk (1982). İzmir Evinde Kapı, **Bilim Birlik Başarı Dergisi**, 9 (33), [16 - 20].

ARIĞ BAŞ, Ufuk (1984). İzmir Evi, **II. Tarihi Türk Evleri Haftası Seminer Bildirileri**, İstanbul.

ARIKAN Zeki; MARTAL, Abdullah (1998). İzmir'de İlk Buharlı Un Fabrikası, **Güney - Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Sayı 12, (Prof. Dr. Cengiz Orhonlu Hatıra Sayısı), [1 - 22], İstanbul.

ARIKAN, Zeki (2001). Bir "İzmir Tarihçisi" Ziya Somar, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Eylül 2001, Sayı 4, [14 - 22], İzmir.

ARIKAN, Zeki (2001). Storari'nin Kemeraltı Planı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Eylül 2001, Sayı 4, [68 - 76], İzmir.

ARIKAN, Zeki (2001). Tarih İçinde İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, Sayı 3, [183 - 188], İzmir.

ARIKAN, Zeki (2003). Mihail Rodas'ın Anıları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2003, Sayı 6, [146 - 158], İzmir.

ARKON, Cemal; GÜLERMAN, Ali R. (1995). İzmir Büyükşehir Bütününde Nazım Plan Çalışmaları Üzerine Bir İnceleme, **İzmir ve Ege'de Planlama, Planlama 95 / 1 - 2**, [14 - 21], Ankara.

ARKON, Cemal (1998). Kent Planlamanın Yeni Tartışma Alanları, Değişen Toplum Beklentileri ve İzmir'in Büyüme Sorunları, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [139 - 158], İzmir.

ARPAT, Esen; BİNGÖL, Ergüzer (1969). Ege Bölgesi Graben Sisteminin Gelişimi Üzerine Düşünceler, **M.T.A Bildiri Özeti**, Sayı 73, [1 - 10], Ankara.

- ARSLAN, Güzin (1990). Koruma Planlamasında İlk Aşama; Tespit ve Tescil, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [27 - 33], Ankara.
- ARU, Kemal A. (1977) Eski Türk Kent Dokuları Üzerine Bir Araştırma, **28. Şehircilik Günü Eski Türk Kentleri Konferansları, İ.D.G.S.A.Ş.A.E., 8 Kasım 1977**, [3 - 16], İstanbul.
- ASATEKİN, Gül (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [42 - 49], İstanbul.
- ASGARİ, N. (1975). Müzeler Tarihi Çevre Korunmasında Bugün Ne Yapıyorlar, Ne Yapmaları Gerekliyor?, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Koruması Semineri Bildirileri**, Sayı 4, [14 - 16], İstanbul.
- ASLAN, Hüseyin (2005). Bir Zamanlar Kemeraltı'nda, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [13 - 14], İzmir.
- ATAK, Nazan (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı. 10, [4 - 9], İstanbul.
- ATAY, Çınar (1998). İzmir'e İlişkin Demiryolu Önerileri ve Gerçekleşen Hatların Kent Yapısına Etkileri, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [161 - 177], İzmir.
- ATİLLA, A. Nedim (2000). İstanbul'daki İzmir., **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [153 - 158], İzmir.
- ATİLLA, A. Nedim (2000). İzmir'deki İstanbul, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [121 - 127], İzmir.
- ATİLLA, A. Nedim (2001). Yeter Artık İzmir'e Dokunma, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [57 - 63], İzmir.
- ATİLLA, A. Nedim (2001). Kemeraltı Kuş Evleri, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [130 - 133], İzmir.
- ATİLLA, A. Nedim (2002). Batı Anadolu'da Arkeolojinin İlk Günlerinden Bugüne, **Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [128 - 146], İzmir
- ATİLLA, A. Nedim (2003). Korumacılık İnsanlığa Karşı Bir Görevdir, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [62], İstanbul.

- ATİLLA, A. Nedim (2005). Şerbet Şehir, **İzmir Life, Ağustos 2005**, Sayı 50, Yıl 5, [36 - 39], İzmir.
- AYAN, Mesut; KOÇ Hülya (1998). Kentleşme Sürecinde İzmir ve Sorunları, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [181 - 189], İzmir.
- AYDEMİR, Şinasi; ERKONAK, Saliha; KUNTAY, Orhan (1983). Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Doku Araştırması, Amasya ve Tokat'ta Birer Sokak, **Mimarlık**, [10 - 11].
- AYDIN, Osman (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [18 - 34], İstanbul.
- AYDOĞAN, Muhammed (2001). Tarihi Kent Merkezleri'ndeki Çok Katlı Yapılar, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [178 - 189], İzmir.
- AYSU, E. (1982). Trabzon Kenti Planlama Çalışmaları ve Tarihsel Çevre Koruma İlişkileri, **Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi**, Cilt 2, [181 - 208].
- AYTAÇ, Mustafa (1984). Eski Anıtların Korunması Konusunda Fotogrametrinin Rolü, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [126], İstanbul.
- AYVERDİ, E. H. (1952). Mimari Eserlere Verdiğimiz Kıymet, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 130, [8 - 10], İstanbul.
- AZRAK, Ülkü (2002). Tarihsel Kentlerin ve Mekânların Korunmasına İlişkin Hukuksal Sorunlar, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [24], İstanbul.
- AZRAK, Ülkü (2002). Kültür ve Yaşam Kaynakları Kamu Malıdır, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [58 - 60], İstanbul.
- AZRAK, Ülkü (2004). Yerel Yönetim Kuruluşlarında Yeni Düzen, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Kayseri Buluşması**, Sayı 13, [19 - 22], İstanbul.
- BADEMLİ, Raci (2002). Anadolu'da Kentsel ve Kırsal Yaşam Bilgeliği, **Anadolu Uygarlıklarından 3. Binyıla Mesajlar, Türkiye Mimarlar Odası Birliği, Geçmişten Geleceğe Arayışlar Buluşması, 9 - 10 Mart 2002**, [283 - 293], İstanbul.
- BAKIRCI, Mehmet (2002). Kültürsüz Turizmin Açmazı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [28 - 29], İstanbul.

BALIKÇISI, Halikarnas (2002). Batı Anadolu Uygarlığı'nın Beşiği İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Şubat 2002, Sayı 5, [118 - 127], İzmir.

BARAN, İdil; BEKTAŞ, Cengiz (1976). Kentlerimizin Planlamaları ve Korunmaları Üzerine Eleştiri ve Öneriler - Safranbolu Örneği, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 5 - 6, [21 - 24], İstanbul.

BARBAROS, İbrahim (2002). Kültürel Mirasın Korunmasının Genel Eğitim İçerisindeki Yeri, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [51], İstanbul.

BARBAROS, İbrahim (2002). Farklı Kültürlere Saygının Eğitimi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [14], İstanbul.

BAYINDIR, Atilla (2006). Yanan Smyrna, Kalan İzmir, ya da Güzelin Çirkinliği, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari**, Bahar 2006, Sayı 5, [64 - 68], İzmir.

BAYKARA, Tuncer (1994). İzmir Tarihinin Meseleleri, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [3 - 6], İzmir.

BAŞÇETİNÇELİK, H. (1984). Türk Evi ve Koruma, **II. Tarihi Türk Evleri Haftası Bildirileri**, [5 - 6], İstanbul.

BATUR, A. (1988). Tarihsel Çevrenin Korunmasında Siyasal ve İdeolojik Boyutlar, **Mimarlık**, 75 / 5, Sayı 139, [14 - 17].

BAYATA, Mustafa (2005). İzmir Saat Kulesi, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [15 - 16], İzmir.

BAYTİN, Çiğdem (2000). Mevcut Çevrelerde Yeni Yapı Tasarımında Mimari Yaklaşımlar, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 229, Aralık 2000**, [51- 58].

BELLİ, Oktay (2002). Tarih "Eski" Olamaz, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [16], İstanbul.

BEKİR, Deniz (1980). Türk Ev Mimarisinin Gelişmesi, **Töre Dergisi**, 10 (110), [36 - 41].

BEYRU, Rauf (1994). Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Kent İçi ve Kent Çevresi Ulaşımı ve Trafik Düzeni, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [7 - 23], İzmir.

BEYRU, Rauf (1998). İzmir’de Yüzyıl Öncesinin Bir Salgını ve Düşündürdükleri, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [125 - 135], İzmir.

BEKTAŞ, Cengiz (1984). Onarım (Restorasyon) ya da Çağdaş Yaşamayı Getirmek, **İstanbul’dan Göreme’ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [110], İstanbul.

BİLENSER, Erdoğan (2003). Koruma Mevzuatına Görüş, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [100], İstanbul.

BİLENSER, Erdoğan (2003). Korumacılıkta Milat Olduk, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [107 - 108], İstanbul.

BİLENSER, Erdoğan (2002). Belediyeler Varlıklarını Kanıtlıyor, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [13], İstanbul.

BİLENSER, Erdoğan (2004). Kurucu Başkan’ın Gözünden Tarihi Kentler Birliği’nin Dört Yılı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması**, Sayı 12, [8 - 9], İstanbul.

BİLGİN, İlhami (1980). Bornova’nın Yayınlanmamış Dört Anıtı, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, [11 - 12], [46 - 51], İstanbul.

BİNGÖL, Ergüzer (1976). Batı Anadolu’nun Jeotektonik Evrimi, **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Dergisi (M.T.A.)**, No: 86, [14 - 34], Ankara.

BİRSEL, Salah (2003). Eskiden İzmir’de, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [6 - 21], İzmir.

BÖKE, Pelin (2001). Bir Okulun İzinde; Karşıyaka Notre Dame de Sion Mektebi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [19 - 20], İzmir.

BULCA, Aydan (1976). İzmir 1976, **Mimarlık**, 14 (149), [89 - 99].

BÜYÜKERŞEN, Yılmaz (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [23 - 34], İstanbul.

CACCAMO, Caltabiano (2002). Akdeniz'deki Benzerlikler Üzerine Bir Kültür Buluşması, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Şubat 2002, Sayı 6, [278 - 286], İzmir.

CANPOLAT, Emin (1953). İzmir, Kuruluşundan Bugüne Kadar, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Yay., İstanbul.

CANPOLAT, Nihat (2002). Modern Şehircilik Tarihinin Dostu Olmalı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Yerel Kimlik, Sayı 6, [17], İstanbul.

ÇABA Ş., Deniz; ATALAY, Evren (2006). Araştırmacı Ruhunuzu Ateşliyor; APIKAM, **İzmir Life**, Şubat 2006, Sayı 54, Yıl 5, [62 - 65], İzmir.

ÇABA Ş., Deniz; MENGÜARSLAN Emin (2006). Görkemli ve Hüzünlü Asansör, **İzmir Life**, Şubat 2006, Sayı 54, Yıl 5, [80 - 85], İzmir.

ÇANDIR, Şahin (1996). Namazgâh, İzmir'in Tam Ortası, **Atlas Dergisi**, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996, [88 - 93], İstanbul.

ÇANDIR, Şahin (2003). Namazgâh, İzmir'in Tam Ortası, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2003, Sayı 6, [188 - 192], İzmir.

ÇAKMAK, Canan (2005). Bir Aşk Romanı Üzerine Düşünceler, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)**, İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005, Sayı 4, [76 - 79], İzmir.

ÇAKMAKÇI, A. Zafer; ERDEM Gülşen (2002). Antik İzmir'den Kalan İzler; **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Şubat 2002, Sayı 6, [44 - 50], İzmir.

ÇAKMAKÇI, Lütfü (2003). Ortak Aklın Başarısı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Yerel Kimlik, Sayı 10, [70], İstanbul.

ÇEÇENER, Besim (1972). Kültür Değeri Olan Yapılarda Koruma ve Mimar, **Mimarlık**, Sayı 72 / 6, [40 - 44].

ÇEÇENER, Besim (1984). Ülkemiz Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Örgütü, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız**, Milliyet, [147], İstanbul.

ÇEÇENER, Besim (1990). Doğal ve Kültürel Çevre Koruma Örgütü, **Mimarlık**, 77 / 3, Sayı 152, [22 - 23].

ÇEÇENER, Besim (1990). Kişi Yaşamında Fiziksel Çevre Korumanın Önemi, **Yapı**, Sayı 26 / 27, [72 - 79].

ÇERÇİ, Serpil (1997). “Konut Çevrelerinde Kalite Seviyesinin Modellenmesi ve Adana Örneği”, **Çukurova Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt 12 / 2, [31 - 36], Çukurova.

ÇETİN, Salim (2005). Kemeraltı, Kentin Tam Ortası, **Mülkiyeliler Birliği İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [27], İzmir.

ÇETİNER, A. (1976). İmar Planları Kararları İçinde Tarihi ve Doğal Değerlerin Korunması, **İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 5 - 6, [19 - 20], İstanbul.

ÇETİNOR, Bülent (1975). Eski Türk Konutlarından Örnekler, **Mimarlık**, 136, [17 - 21].

ÇETİNOR, Bülent (1976). Mimari Mirasın Korunması, **İlgi Dergisi**, 10 (24), [25 - 29].

ÇETİNOR, Bülent (1978). Tarihsel ve Doğal Çevrenin Korunması, **İlgi Dergisi**, 12 (26), [20 - 24].

ÇINARLI, Nilüfer (2006). Mimarlık ve İzmir, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi, (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [76], İzmir.

ÇIRAK, Mehmet (2005). Tarihi Miras İçin Uluslararası Fonlardan Yararlanma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Sayı 1, [12 - 14], İstanbul.

ÇOLAK, Veysel (2000). Bir Kente Nereden Girilir?, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [34 - 36], İzmir.

ÇUBUK, Mehmet; TEOMAN, Selcan (1984). Şehircilikte Geniş Bir Koruma Kavramına Doğru (1-2) , **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [86 - 94], İstanbul.

ÇUBUK, Mehmet (1987). Tarihi Kent Dokularına İmar Müdahalesi ve Tarihi Kentlere Kamu Müdahalesi, Tarihi Kentlerde Planlama Düzenleme Sorunları, **Bayındırlık ve İskan Bakanlığı**, [69 - 80], Ankara.

DAĞRAŞ, Lütfü (2006). Kemeraltı'nda Bir Güleryüz, **İzmir Life, Şubat 2006**, Sayı 54, Yıl 5, [60 - 61], İzmir.

DALGAKIRAN, Ahu (2000). Yazılı Olmayan Kaynaklardan Alternatif Tarih Yazımı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Kasım 2000, Sayı 2, [127 - 133], İzmir.

DANACIOĞLU, Esra (1994). Anglo - Sakson Misyoner Kaynaklarına Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir ve Batı Anadolu (Demografik Yapı, Eğitim Kurumları), **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [221 -230], İzmir.

DENEL, Serim (1984). “19. Yüzyılda Ankara’nın Kentsel Formu ve Konut Dokusundaki Farklılaşmalar”, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Tarih İçinde Ankara Seminer Bildirileri**, 28 - 29 - 30 Eylül 1981, [129 - 152], Ankara.

DİLEK, Muzaffer (2002). Devletin Tarihi Sahiplenmesi İçin, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [56 - 57], İstanbul.

DİNÇER, Yüksel (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [31 - 34], İstanbul.

DOĞAN, Mehmet (2004). Kimliği Kaybolan İzmir, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege Adaları, Bahar - Yaz 2004**, Sayı 3, [86 - 87], İzmir.

DOĞANER, Suna (2003). Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu**, 16 - 18 Nisan, [1 - 8], İzmir.

DOĞER, Ersin; GEZGİN, İsmail (1998). Arkaik ve Klasik Dönemde Smyrna’nın Dış Savunması Üzerine Gözlemler, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [5 - 30], İzmir.

DOĞER, Ersin (2002). İzmir Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçindeki Eski Eserler ve Anıtlar Üzerine Birkaç Söz, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6 [65 - 69], İzmir.

DOĞER, Ersin (2003). İzmir’in Eski Bağları, Eski Şarapları, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Sonbahar 2003**, Sayı 1, [18 - 22], İzmir.

DOĞER Ersin (2004). Karşıyaka Eski İzmir’den Eskidir, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Deniz**, Sayı 2, [30 - 33], İzmir.

- DOĞER Ersin (2005). Karşıyaka Eski İzmir'den Eskidir, **Karşıyaka Hatırası (Yazan: UÇAR, Hasan)**, [5 - 10], İzmir.
- DULKADİROĞLU, Selçuk (2003). Tarihi Kentler Birliği ve Yerel Yönetimler, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [5 - 7], İstanbul.
- DURSUN, K. Tarık (2000). Bahane Kemeraltı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [5 - 9], İzmir.
- DURSUN, K. Tarık (2001). Benim İzmir'im Bu İzmir Değildi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [42 - 54], İzmir.
- DURSUN, K. Tarık (2001). Bir Zamanlar Bir Kent, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [54 - 60], İzmir.
- ECEMİŞ, Sibel; GÜNDÜZ, Bülent (2001). Kemeraltı Kentsel Sit Alanlarının Konut Bölgeleri, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [162 - 173], İzmir.
- EKİNCİ, Oktay (1988). Tarihi Kente Saygılı Bir Yeni Yerleşme Projesi, Muğla Toplu Konut Alanı, **Mimarlık**, Cilt 1 / 227, [44 - 46].
- EKİNCİ, Oktay (2001). Kemeraltı'nda Şafak Sökerken, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [139 - 147], İzmir.
- EKİNCİ, Oktay (2002). Yöresel Kültürün Yerel Yönetimleri ve Kent Kimliği Eğitimi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [64 - 65], İstanbul.
- EKİNCİ, Oktay (2002). Yerel Yönetim Hukukunda Çevre ve Kültür Değerleri'ni Tartışırken, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [56], İstanbul.
- EKİNCİ, Oktay (2003). Kentlerin Tarihsel Misyonu ve Ortak Kimlik Değerleri, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 7, [38], İstanbul.
- EKİNCİ, Oktay (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [45 - 49], İstanbul.
- EKİNCİ, Oktay (2003). Korumanın Eylem Planı, **Yapı, Şubat 2003**, Sayı 27, [2].
- EKİNCİ, Oktay (2004). Tarihi Kentler Birliği "Yeni Döneme" Doğru Son Büyük Buluşmasını Sivas'ta Gerçekleştirdi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması**, Sayı 12, [33 - 39], İstanbul.

ELDEM, Nezih (1975). İstanbul Tarihsel Kent Merkezinin Farklı Yönlerinde Koruma - Yenileştirme - Sağıklaştırma Projeleri, **Mimarlık**, Cilt 5, İstanbul.

ELDEM, Nezih (1975). Tarihsel Çevrenin Korunması, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 3, 10], İstanbul.

ELMAS, Çağla A.; ELMAS, Can (2000). Bali'de Geleneksel Mimari, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 223, Haziran 2000**, [76- 80].

EMEKLİ, Gözde (2003). Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımıyla Değerlendirilmesi, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan**, [43 - 49], İzmir.

ENÖN, Zerrin; ÖZTEKİN, Kâmuran (1980). Bir Tarihi Kentsel Sit Alanı Koruma Örneği: Akçaabat - Orta Mahalle, **I. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamaları Kollokyumu**, İstanbul.

ERDEM, Tarhan (1984). Kültür Mirasımızı Koruma Semineri Açılış Konuşması, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, İstanbul.

ERDEM; Ümit (2004). Yaşadığımız Kent İzmir, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi, MİKO, Ege ve Deniz, Kış 2004**, Sayı 2, [80 - 81], İzmir.

ERDEM; Ümit (2004). MİKO'dan Etrafa Şöyle Bir Bakış, Yaşadığımız Kent İzmir, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege Adaları, Bahar - Yaz 2004**, Sayı 3, [80 - 81], İzmir.

ERDER, Cevat (1968). Uluslararası Tarihi Anıtları Koruma Kurulları, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 7, [111 - 115].

ERDER, Cevat (1971). Yorumlar Üzerine: Uluslararası Tarihi Anıtlar ve Yerleşmeler Kurulu ve Fotogrametrisinin Tarihi Anıtlara Uygulanması, Konulu Toplantısı, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 9, [409 - 417].

ERDER, Cevat (1984). Kültür Varlıklarının Korunması ve Uluslararası Uygulamalar, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [22], İstanbul.

ERDİM, N. Murat (1992). İzmir Alsancak Konutlarının Geçmiş Günümüz İlişkileri Üzerine Bir Deneme, **Ege Mimarlık**, Cilt 4, [64 - 67], İzmir.

ERDOĞAN, Burhan (1990). İzmir - Ankara Zonu'nun İzmir ile Seferihisar Arasındaki Bölgede Stratigrafik Özellikleri ve Tektonik Evrimi, **TPJD. Bülteni**, Cilt 2 / 1, [1 - 20], İzmir.

ERDOĞRU, M. Akif (1994). Onaltıncı Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Çevresi, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [221 -230], İzmir.

ERGEN, Erdem (2006). Tarih Bilinci ve Koruma Kültürü, **Bilim ve Ütopya, Aylık Bilim Kültür ve Politika Dergisi**, Yıl 2, Sayı 144, [1], İstanbul.

ERGÜL, Emre (2000). Klasik Osmanlı'nın Yok Kenti: İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [111 - 121], İzmir.

ERKANAL, Hayat (2002). Limontepe Kazıları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [221 - 229], İzmir.

ERLAT, Ecmel (1999). İzmir'de Maksimum Sıcaklıklar ve Sıcaklık Dalgaları, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı 10, [125 - 148], İzmir.

EROL, Nuran; BARBAROS, Funda; AKGÜNGÖR, Sedef (2000). Yerellik ve Tüketimin Dönüşümü, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [44 - 52], İzmir.

ERPİ, Feyyaz (1975). İzmir'de Levanten Mimarisi, **Mimarlık** 135, [15 - 18].

ERPİ, Feyyaz (1980). Bir Başka Yönüyle Buca, **Bilim Birlik Başarı Dergisi**, 7 (26), [18 - 20].

ERPİ, Feyyaz (1991). Sosyo - Kültürel Yapının Yerel Konut Mimarisindeki Yansıması Üzerine Kıyaslamalı Üç Örnek: Anadolu'daki Türk, Rum ve Levanten Konut Mimarileri, **Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri, 5 -7 Mart 1990**, [73 - 84], Konya.

ERTEN, İsmail (2005). Tarihi Kentler Birliği Panel Konuşması, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [42 - 44], İstanbul.

ERTUĞRUL, Özkan (1991). Zengin Bir Kültür Mirası: Tokat Evleri ve Latifoğlu Konağı, **Türkiyemiz**, 21.63, [54 - 61].

ERUZUN, Cengiz (1984). Tekirdağ Evleri Koruma İmar Planı, **II. Tarihi Türk Evleri Haftası Seminer Bildirileri**, İstanbul.

ERUZUN, Cengiz (1988). Kütahya Kentsel Sit Planlaması, **Mimarlık**, 228, [45 - 51].

ERSEZGİN, Arif (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [35 - 49], İstanbul.

ERSOY, Akın (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [43 - 49], İstanbul.

EVRENSEL, M.; ABDÜLLATİF, O. (1971). Tabii Manzaralı Yerlerde, Tarihi ve Artistik Değerdeki Eserlerin Korunmasında Mahalli ve Bölgesel İdarelerin Rolü ve Takip Ettikleri İdari Politika, **İller ve Belediyeler Dergisi**, Sayı 27 / 304, [66 - 67].

EYİCE, S. (1963). Kültür Eserlerimiz Olarak Eski Eserler ve Bunların Korunması, **Türk Kültürü**, [37 - 40].

FRODL, W. (1975). Tarihsel Çevrenin Korunması, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 3, [8 - 9], İstanbul.

GARA, Eleni (1994). The Greek Newspapers of Izmir and The Eastern Crisis of 1875 - 1878, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [111 - 122], İzmir.

GENİM, Sinan (1990). Koruma Olgusunda Onama ve Denetleme Mekanizmaları: Koruma Kurulları - Kurul - Yerel Yönetim İlişkileri, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [11 - 12], Ankara.

GERAY, Cevat (2002). Koruma ve İmar Plancılığı Açısından Tarihsel Kentlerde Belediyeleşme, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [23], İstanbul.

GERAY, Cevat (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [47 - 49], İstanbul.

GERAY UÇKUN (2006). Engebeli Alan, Koruma Kültürü, **Bilim ve Ütopya, Aylık Bilim Kültür ve Politika Dergisi**, Yıl 2, Sayı 144, [4], İstanbul.

GİRGİN, Eşref (2002). Orman Bakanlığı Kültürün de Hizmetinde, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [20], İstanbul.

GİRGİN, Eşref (2002). Kentler ve Ormanlar Kardeştir, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [24], İstanbul.

GÖÇER, O. (1975). Tarihsel Gelişim İçinde Şehir Parçalarının Durumu, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 4, [8 - 9], İstanbul.

GÖÇER Özgür P. (2003). Turizmin Getirdiği Büyümenin Sit Kararlarıyla Sınırlandırılmasında Sosyal Süreklilik Boyutu, **Yapı 248, Temmuz 2003**, [33 - 35].

GÖKÇE, Fuat (1986). Geleneksel Antalya Evleri ve Çağdaş Kullanım Olanakları, **IV. Tarihi Türk Evleri Haftası Seminer Bildirileri**, İstanbul - Amasya.

GÖKÇEN, Şebnem (2000). Farklı Olanların Kenti, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [52 - 68], İzmir.

GÖKHAN, Ülgür (2005). Tarihi Kentler Birliği Çanakkale Açılış Konuşması, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [32 - 33], İstanbul.

GÖKOVALI, Şadan (2000). Ağaçsız - Anıtsız Büyükşehir: İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [30 - 32], İzmir.

GÖKOVALI, Şadan (2006). Ege'den Konut Mimarisi Örnekleri, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [48 - 52], İzmir.

GÖKSU, Emel (1995). Modernist Planlama Anlayışında Doğal Sit Alanlarına Yönelik Pozitivist - Determinist Yaklaşım Eleştirisi, **İzmir ve Ege'de Planlama, Planlama 95 / 1 - 2**, [21 - 24], Ankara.

GÖKSU, Emel (2000). Kimsenin Olmayı Bir Türü Beceremeyen Yer, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [102 - 132], İzmir.

GÖKSU, Emel (2000). Merkezin Kenarından Kenarın Merkezine İzmir'de Değişen Sermaye Stratejileri, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [90 - 98], İzmir.

GÖKSU, Emel (2002). Agora Arkeolojisinin Kentliye Yansıyan Yüzü, İzmir Arkeoloji Müzesinden, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6, [60 - 64], İzmir.

- GÖKSU, Emel (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [41 - 49], İstanbul.
- GÖKSU, Faruk (2004). Yeni Bir Anlayış, Havza ve Kent Yönetimi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması**, Sayı 12, [28- 32], İstanbul.
- GÖKSU, Sezai (2000). Direniş Coğrafyaları ve Yerel Siyasetin Gücü, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [74 - 78], İzmir.
- GÖKSU, Sezai (2000). Bir Kültürel Mekân Olarak İzmir'in Yeni Haritaları Nasıl Okunabilir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [103 - 111], İzmir.
- GÖKSU, Sezai (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [32 - 34], İstanbul.
- GÖRGÜLÜ, Zekai (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [28 - 34], İstanbul.
- GÖRGÜLÜ, Zekai (2005). Tarihi Kentler Birliği Neyi Başardı?, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Sayı 1, [42 - 43], İstanbul.
- GÜMÜŞ, Hasan (1998). Jeolojik Yapı ve Kent, **Yerel Gündem 21, İzmir'in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri, Kentleşme Raporu**, Cilt 1, [41 - 46], İzmir.
- GÜNAY, Baykan (2006). Varlıkbilim Bağlamında Koruma, **Bilim ve Ütopya, Aylık Bilim Kültür ve Politika Dergisi**, Yıl 2, Sayı 144, [5 - 20], İstanbul.
- GÜNBAŞ, Ahmet (2000). Bir Halkapınar Gölü Vardı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [9 - 14], İzmir.
- GÜNBAŞ, Ahmet (2001). Kestelli'den Aşağı **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [133 - 136], İzmir.
- GÜNEL, Gökçe (2002). Geçmişimiz Geleceğimizin Temelidir, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [12 - 13], İstanbul.
- GÜNEŞ, Müslime (2003). II. Dünya Savaşı'nda İzmir'in Kültürel Hayatında Sinema ve Tiyatro, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [108 - 116], İzmir.
- GÜNGÖR, Eyüp (1991). Tarihsel ve Kültürel Mirasımız, **Beldemiz Dergisi**, 7 (25), [37].

GÜPGÜPOĞLU, Aytimur (2002). Nitelikli Yaşam İçin Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [57], İstanbul.

GÜREŞ, Nuriye (1998). Kapadokya'ya Yönelik İç Turizm Talebi ve Geliştirilme İmkânları, **Standard**, Cilt 37 / 435, [54 - 57].

GÜRSEL, Y. (1988). Tarihi Çevreyi Korumanın Ekonomi Politikası, **Mimarlık**, 75 / 5, Sayı 139, [18 - 20].

GÜRLE, Binnur (1993). İki Seyyahın Gözüyle 19. Yüzyılda İzmir, **İzmir Dergisi, Aktüalite, Siyaset, Ekonomi, Ağustos, Eylül 1993**, Sayı 5 - 6, [89 - 94], İzmir.

GÜRSOY, Melih (1993). İzmir'de Semtler ve Yapılar, **İzmir Dergisi, Aktüalite, Siyaset, Ekonomi, Ağustos, Eylül 1993**, Sayı 5 - 6, [50 - 56], İzmir.

GÜRSOY, Melih (1994). İzmir Sanayinin Geçmişi ve Bugünü, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğleri**, [123 - 134], İzmir.

GÜRSOY, Melih (1998). Son Yıllarda İzmir'de Ekonomi, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğleri**, [79 - 87], İzmir.

GÜRÜN, Osman (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [48 - 49], İstanbul.

GÜRÜN, Osman (2005). Koruma Anlayışının Temelinde İnsan Vardır, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 2, [18 - 19], İstanbul.

GÜRSU, S.T. (1975). Tarihi Çevre Korunması ve Örgütlenme, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Korunması ve Semineri Bildirileri**, Sayı 4, [42 - 43], İstanbul.

GÜVENÇ, Bozkurt (1984). Kent ile Kültür, **İstanbul'dan Göremeye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [14], İstanbul.

HAMAMCIOĞLU, Mine (2001). Mimar Kemalettin Caddesi'ndeki Mekânsal Dönüşümlerin Değerlendirilmesi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [166 - 173], İzmir.

HOŞKARA, Şebnem (2000). Kentsel Tasarım Kuramında ve Uygulamasında Ele Alınması Gereken Koşullar, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 230, Ocak 2001**, [51- 56].

HUYUGÜZEL, Faruk (2003). İzmir Üzerine Hatıralar, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [50 - 65], İzmir.

IŞIK, Haluk (2000). Repliklerini Arayan Bir Kent Üstüne, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [190 - 196], İzmir.

IŞIK, Fahri (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [40 - 49], İstanbul.

İBRAHİMOV, Aydın (1998). Benzerlik ve Farklılıkları ile İki Kardeş Kent: İzmir - Bakü, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [201 - 206], İzmir.

İĞDEMİR, U. (1940). Tarihi Eserlerin Korunması ve Tarihi Malzemenin Toplanması, **Konuşmalar (Broşür)**, Ankara.

İLHAN, Atilla (2000). Mehtap Karşıyaka'dan Çok Güzel Görünürdü, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [16 - 24], İzmir.

İNALCIK, Halil (1969). Capital Formation of in the Otoman Empire, **Journal of the Economic History**, XXIX, [103 - 134].

İNCE, Yavuz (1975). Kentlerin Tarihsel Dokusunun Korunmasında Yerel Örgütlerin Kurulması ve Bölgesel Eğitim Birimlerinin Oluşturulması, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Korunması Semineri Bildirileri**, Sayı 4, [11 - 13], İstanbul.

İNCE, Yavuz (1975). Kentlerin Tarihsel Dokusunun Korunmasında Yerel Örgütlerin Kurulması ve Bölgesel Eğitim Birimlerinin Oluşturulması Gerekliliği, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 4, [11 - 13], İstanbul.

İNCEOĞLU, Necati (1973). Konut Bibliyografyası, **Mimarlık**, (1), [95 - 98].

İNCİ, Uğur (1991). İzmir (Torbalı) Kuzeyindeki Miyosen Tortul İstifinin Fasiyes ve Çökelme Ortamları, **Maden Tetkik ve Arama Dergisi (M.T.A.)**, No: 112, [13 - 26], Ankara.

İMAMAĞLU, Y. (1986). Geleneksel Mimarimizin Yaşatılması, Anlayış, İlgi ve Sevgi ile Mümkündür, **İmar Dergisi**, (17), [10 - 11].

İMAMAĞLU, Mete (2002). Kültürel Mirasın Harcı ve Reçinesi Olduk, **Tarihi Kentler Birliğı Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [4 - 5], İstanbul.

İMAMAĞLU, Vacit (2002). Tarihi Mirasımızı Nasıl Kurtarabiliriz, **Tarihi Kentler Birliğı Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [62 - 63], İstanbul.

İSVAN, A. (1988). Uygulama ve Tarihi Çevrenin Korunması, **Mimarlık**, 75 / 5, [24 - 25].

İZDAR, Erol; Şahinci, A. (1981). İzmir Yöresinin Jeolojik Yapısının Kentleşme ve Yerleşmedeki Önemi, **Ege Bölgesi Yeraltı Kaynakları Bildiri Özetleri**, İzmir.

KAFTANCI, Güngör (2000). Kentimizin Geçmişinde Planlama Çalışmalarının Yeri ve Önemi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı. 2, [98 - 103], İzmir.

KAFTANCI, Güngör (2000). Mimarlıkta Yerellik, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [42 - 44], İzmir.

KAFTANCI, Güngör (2003). Mimarlık ve Koruma, **Yapı 258, Mayıs 2003**, [20 - 21].

KAMİL, Melih (1976). Tarihsel Çevre Korunmasında Orta Avrupa'dan Örnekler, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Korunması Semineri Bildirileri**, Sayı 7, [11 - 18], İstanbul.

KANDEMİR, R. (1952). Eski Eserlerimizi Nasıl Koruyabiliriz?, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 120, [5 - 6].

KAPLAN, Adnan (2000). Kent Peyzajlarında Çevre Sanatı ve Dieter Magnus, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [187 - 197], İzmir.

KARAÇORLU, Tuncay (1995). Bir Kültürel ve Doğal Miras, Bir Kentin Kollektif Emeğı, Kültürpark, **İzmir ve Ege'de Planlama, Planlama 95 / 1 - 2**, [32 - 36], Ankara.

KARAÇORLU, Tuncay (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliğı Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [30 - 34], İstanbul.

KARAKAYA, Hasan; ÇAKMAKÇI, Ali Z. (2003). Bir Su Öyküsü, İzmir Su Fabrikası, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [226 - 232], İzmir.

- KARAHAN A. Neyzar (2000). Körfez Vapurları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Kasım 2000, Sayı 2, [197 - 200], İzmir.
- KARAMAN, A. (1986). Anadolu Konut Mimarisinde Yöresel Farklılıklar, **IV. Tarihi Türk Evleri Haftası Seminer Bildirileri**, İstanbul - Amasya.
- KARAMAN, Zerrin T. (1998). Ulaştırma Sektöründe Gerilemeler ve Demiryollarının Önemi, **İzmir'in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri Çevre Raporu, Yerel Gündem 21**, Cilt 3, [144 - 154], İzmir.
- KARATAŞ, Neslihan (2001). Geçmişten Bugüne Kemeraltı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Eylül 2001, Sayı 4, [152 - 162], İzmir.
- KARATAY, F. (1964). İtalya'da Sanat Eserlerinin Restorasyon ve Muhafazası, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 264, [15 - 16].
- KARAYALÇIN, Murat (1990). Yerel Yönetimlerin Koruma Etkinliklerinde Rolü ve Önemi Yerel Ölçekte Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [57 - 61], Ankara.
- KARPUZ, Haşim (1990). Şehirlerimizdeki Geleneksel Konutlar, **Türkiye Aile Yılığ**, [214 - 219].
- KASABA, Reşat (1993). İzmir, Doğu Akdeniz'de Liman Kentleri (1800 - 1914), **Türkiye Araştırmaları 9, Tarih Vakfı Yurt Yayınları**, İstanbul,?
- KARACA, Bilal (2002). Kent Kültürü Tarih Bilincidir, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [25], İstanbul.
- KARAKUŞ, Hidayet (2005). Kemeraltı'nda Esen, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [22 - 23], İzmir.
- KARTAL, Kemal (1977). Kent Toprağında Özel Mülkiyet Hakkının Doğurduğu Sorunlar, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, [17 - 47], Ankara.
- KAVAS, Kayhan (2003). Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 7, [25 - 27], İstanbul.
- KAVUKÇU, Çiğdem (1988). Tarihi Kent Dokusunun Korunmasında Turizme Yönelik Bir Çalışma: Antalya Kaleiçi, **PTT Dergisi**, (71), [2 - 25].

KAYIN, Emel (1995). Çeşme Geleneksel Kent Dokusunda Konut Tipleri, **Ege Mimarlık**, Cilt 5 / 17, [41 - 44], İzmir.

KAYIN, Emel (1996). Eski Detaylar, Geçmiş Yaşantılar, Mimarsız Yorumlar: İzmir Varyant Fatih Camii, **Ege Mimarlık**, Cilt 6 / 20, [38 - 40], İzmir.

KAYIN, Emel (1998). Çeşme Geleneksel Konut Mimarisi; Konsollar, Kapılar, Pencereleler, **Ege Mimarlık**, Cilt 8 / 26, [37 - 39], İzmir.

KAYIN, Emel (2000). İzmir Oteller Tarihinin İki Sessiz Tanığı., **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Nisan 2000, Sayı 1, [132 - 138], İzmir.

KAYIN, Emel (2000). Tarihsel Süreçte İzmir Limanları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Kasım 2000, Sayı 2, [200 - 209], İzmir.

KAYIN, Emel (2001). İzmir’de Tarihi Mekânlar ve Kentliler Arasında Yeniden Kurgulanan İlişkiler, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, Sayı 3, [66 - 72], İzmir.

KAYIN, Emel (2001). Kemeraltı Kentsel Mekânı Üzerine Bir Ütopya, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Eylül 2001, Sayı 4, [68 - 76], İzmir.

KAYIN, Emel (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Yerel Kimlik, Sayı 10, [28 - 34], İstanbul.

KAYIN, Emel (2005). Kemeraltı’nı Yeniden Deneyimlemek, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni**, Ocak 2005, [25], İzmir.

KAYIN, Emel (2006). Kimlik Kültür Tartışmasında İzmir Kenti ve Mimarlığı, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)**, Ege ve Mimari, Bahar 2006, Sayı 5, [24 - 27], İzmir.

KAYNAK, Muhteşem (2000). Osmanlı Demir Yollarına Bir Bakış, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Nisan 2000, Sayı 1, [143 - 153], İzmir.

KELEŞ, Ruşen (2002). Antakya Belediyesi Sonuç Bildirgesi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Yerel Kimlik, Sayı 3, [25], İstanbul.

KELEŞ, Ruşen (2004). Kent ve Kültür Üzerine, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması, Sayı 12, [52- 54], İstanbul.

KELEŞ, Ruşen (2005). Barışın Güvencesi Tarih, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [39 - 41], İstanbul.

KELEŞ, Ruşen (2005). Belediyeciler İçin Ahlâk Kuralları Yönergesi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [52 - 53], İstanbul.

KESKİN, Metin (2004). Kültür Kenti Sivas, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması**, Sayı 12, [33 - 39], İstanbul.

KESKİNER, Kıvılcım (2005). Kemeraltı Havralar Bölgesi, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005**, Sayı 4, [30 - 35], İzmir.

KESKİNER, Kıvılcım (2006). Levanten Kültürü Altında Gelişmiş İzmir Evleri, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [18- 23], İzmir.

KINLI, Onur (2003). Bir İngiliz Seyyahın Kaleminden Gavur İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [164 - 172], İzmir.

KIRAYOĞLU, Mithat (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [46 - 49], İstanbul.

KIRAYOĞLU, Mithat (2004). Tarihi Kentler Birliği'nin Eski Başkanı Erdoğan Bilenser ile Söyleşi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması**, Sayı 12, [14 - 19], İstanbul.

KİTAPÇI, Ali R. (2005). Kemeraltı'nda Birkaç Anı Demeti, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [26], İzmir.

KOÇAOĞLU, Aziz (2005), Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi, Bir Koruma, Yaşatma ve Geleceğe Taşıma Projesi, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [8 - 55].

KOÇHAN, Ahmet (2003). Sürdürülebilir Toplu Konut Tasarımı, **Yapı 256, Mart 2003**, [49 - 10].

KOÇMAN, Asaf (1985). İzmir - Bozdağlar Yöresinin Yapısal Jeomorfolojisi ve Evrimi, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı 3, [58 - 63], İzmir.

KOÇMAN, Asaf (1988). İzmir ve Yakın Çevresinde Aylık ve Yıllık Yağış Değişimleri, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı 4, [42 - 71], İzmir.

KOÇMAN, Asaf (1991). İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri, **Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, Sayı 3, [101 - 123], Ankara.

KOÇMAN, Asaf ve Diğerleri (1996). İzmir'de 3-4 Kasım Karşyaka Sel Felaketi (Oluşumu, Gelişimi, Etkileri ve Alınması Gereken Önlemler), **Ege Üniversitesi İzmir Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.**, No: 1, İzmir.

KOÇMAN, Asaf (1998). İzmir ve Kentin Mekân Organizasyonu, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, [193 - 198], İzmir.

KOEPEF, H., (Çeviren: KAZMAOĞLU, M.) (1977). Kent Yenilenmesinde Güncel Sorunlar, **Yapı**, Sayı 22, [51 - 52].

KOLOĞLU, Orhan (1994). İlk İzmirli Gazeteciden İzmir Haberleri, **Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [135 - 148], İzmir.

KOLOĞLU, Orhan (2003). Bir Kenti Sevmek, İzmir'i Sevmek, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2003, Sayı 6, [184 - 188], İzmir.

KORKUT, Cevat (1973 - 74). İzmir Şehrinin Coğrafi Özellikleri", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 26, [87 - 105], Ankara.

KOYUNLU, Alpaslan (1984). Tarihi Çevreyi Koruma Yöntemleri, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız**, **Milliyet**, [46], İstanbul.

KOYUNLU, Alpaslan (1990). Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Değerlerimizi Korumalı ve Değerlendirmeliyiz, **Mimarlık**, 77 / 3, Sayı 152, [21].

KOYUNLULAR, Hakan (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, **Yerel Kimlik**, Sayı 10, [21 - 34], İstanbul.

KÖSEMİHAL, Nurettin Ş. (1968). Toplumsal Çevre ve Konut İlişkileri, **Sosyoloji Dergisi**, (21 - 22), [175 - 184].

KUBAN, Doğan (1961). Tarihi Çevrenin Korunması ve Değerlendirilmesi, **Mimarlık ve Sanat**, Sayı 2, [103 - 105].

KUBAN, Doğan (1975). Çevre Koruma - Sorular, Cevaplar, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 3, [1 - 3], İstanbul.

KUBAN, Doğan (1975). Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler, **Sanat Tarihimizin Sorunları**, [192 - 211], İstanbul.

KUBAN, Doğan (1975). Türkiye’de Restorasyon ve Sit Koruma Faaliyetlerinin Örgütlenmesi Üzerine Öneriler, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, **Tarihi Çevre Korunması ve Seminer Bildirileri**, Sayı 4, [2 - 6], İstanbul.

KUBAN, Doğan (1977). Tarihi Çevrenin Geleceği, **2000 Yılına Doğru Sanatlar Sempozyumu Bildirileri, İ.D.G.S.A., 24 - 28 Ekim 1977**, İstanbul.

KUBAN, Doğan; CANSEVER, Turgut; ÇUBUK, Mehmet; ELDEM, Nezi; İLHAN, Nevzat (1980). İstanbul Kentinin Tarihi Verilerinin Turistik Açıdan Değerlendirilmesi, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 11 - 12, [70 - 83], İstanbul.

KUBAN, Doğan (1980). Dünya’da ve Türkiye’de Koruma Çalışmaları, ve Amasya, **IV. Tarihi Türk Evleri Haftası Bildirileri, İstanbul - Amasya**.

KUBAN, Doğan (1983). Geleneksel Konut ve Çağdaş Kültürdeki Yeri, **I. Tarihi Türk Evleri Haftası Bildirileri**.

KUBAN, Doğan (1984). Tarihi Çevreyi Koruma ve Uzmanlık Sorunu, **İstanbul’dan Göreme’ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [38], İstanbul.

KUBAN, Doğan (1984). Evler ve Kentleri Niye Korumalı, **İstanbul’dan Göreme’ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [154], İstanbul.

KUBAN, Doğan (1988). Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması, **Mimarlık**, 75 / 5, Sayı 139, [21 - 23].

KUBAN, Doğan (2000). Antik Dünyanın Kapısı: İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [10 - 16], İzmir.

KULOĞLU, Nilgün; ASASOĞLU, Ali (2000). Korumada Yaşam Çekirdeği Kavramı, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 223, Haziran 2000**, [80- 89].

KUMBUL, Bekir (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [17 - 34], İstanbul.

KUMBUL, Bekir (2002). Tarihi Kentler Ortak Coşkumuz, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [10], İstanbul.

KÜÇÜK, Murat (1996). Bir Sementin Öyküsü - Yaşlı Asansör, **Atlas Dergisi, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996**, [44 - 55], İstanbul.

KÜÇÜKTOPUZLU, K. Faik (2003). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında ÇED Sistemi ve ISO 14000 Standartlarının Değerlendirilmesi, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan 2003**, [131 - 138], İzmir.

KÜRKCÜOĞLU, A. Cihat (1988). İmar Çalışmalarının Eski Urfa Evleri Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Kentin Tarihi Mimari Dokusunun Korunması Yönünde Alınması Gereken Önlemler, **Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu, 16 - 19 Kasım 1987**, [42 - 49].

KÜRÜM, Mükerrerem (1995). Türk Ev Mimarisinde Tire Evleri, **Ege Mimarlık**, 15, İzmir.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1979). İzmir Rıhtımı İnşaatı ve İşletme İmtiyazı, **Tarih Dergisi**, Sayı 32, [499].

KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1994). İzmir Ticaret Odası İstatistiklerine Göre XX. Yüzyıl Başlarında İzmir Ticareti, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [27 - 59], İzmir.

LAURENT, Beatrice St. (1994). Old Photographs of İzmir From The Early Twentieth Century, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [105 - 110], İzmir.

LEON, Edwin De (Çeviren: AKBULUT, Durmuş) (2004). Gavur İzmir, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi, MİKO, Ege ve Deniz**, Sayı 2, [54 - 63], İzmir.

LEUR, E. Akyüz; GENÇ, U. Devrim (2001). İzmir'den Bir Simge Yapı; Osmanlı Bankası, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [155 - 159].

LEVİ, E. Akyüz (2000). İzmir Hatuniye Meydanı Renovasyon Çalışması, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [180 - 187], İzmir.

LINDAU, Paul (Çeviren : ÜNLÜ, Selçuk) (). 1900'lerde İzmir, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı 38, [148 - 181].

LİNSTRUM, Derek (1976). İngiltere'de Tarihi Eser Korunması, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 5 - 6, [51 - 54], İstanbul.

MADRAN, Emre (1975). Doğal ve Kültürel Varlıkların Koruyucu Envanterlerinin Yapılması ve Bu İş İçin Gerekli Kadro ve Örgütler, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Koruma Semineri Bildirileri**, Sayı 4, [26 - 32], İstanbul.

MADRAN, Emre (1977). Tarihi Çevre Korunmasında II. Kademe Eğitimi ile İlgili Öneriler, **Mimarlıkta İkinci Kademe Eğitimi, Kuram, Araştırma, Uygulama Semineri Bildirileri, O.D.T.Ü, 21 - 23 Mart 1977**, Ankara.

MADRAN, Emre (1985). Türkiye'de Konut Stokunun Değerlendirilmesi, **II. Tarihi Türk Evleri Haftası Bildirileri**, İstanbul.

MADRAN, Emre; ÖZGÖNÜL, N.; GÖKÇE, Fuat (1986). Geleneksel Tarihi Konutların Sağıklaştırılarak Yeterli Kullanım Olanaklarının Sağlanması, **Barınaksızlara Konut Kongresi Bildirileri**, [128 - 135].

MALAY, Hasan (1996). İonia'nın Süsü, Smyrna, **Atlas Dergisi, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996**, [56 - 65], İstanbul.

MARTAL, Abdullah (1992). 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla İzmir'de Ticaret ve Sanayinin Gelişimi, **Üç İzmir (Ortak Kitap)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul [265 - 271], İstanbul.

MARTAL, Abdullah (1993). 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir'in Sosyo - Ekonomik Yapısında Gerçekleşen Değişmeler, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, [117 - 133], İzmir.

MARTAL, Abdullah (1994). Osmanlı'nın Dış Kapısı: İzmir, **Ekonomik Forum (Kitap Tanıtımı)**, Sayı 9, [66 - 71], İstanbul.

MARTAL, Abdullah (1994). 18. Yüzyılda İzmir'de Ticaret, **Toplumsal Tarih, Aralık 1994 (Kitap Tanıtımı)**, Sayı 12, [62 - 63], İstanbul.

MARTAL, Abdullah (1995). Batı Anadolu'da Pamuk Tarımında Kooperatifleşme Süreci, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4 - 5, [95 - 102], İzmir.

MARTAL, Abdullah (1996). İzmir Kadı Sicillerindeki Kültürel Mirasımız, **Kebikeç**, Yıl 2, Sayı 4, [73 - 79], Ankara.

MARTAL, Abdullah (2000). İlet-i Efrenkiye (İzmir'de Frengiyle Mücadele), **Tepekule Tarih**, Sayı 1, İzmir.

MARTAL, Abdullah (2000). İzmir Buz Fabrikası, **Tepekule Tarih**, Sayı 2, İzmir.

MARTAL, Abdullah (2000). Afrika'dan İzmir'e: İzmir'de Bir Köle Misafirhanesi, **Kebikeç**, Sayı 10, Ankara.

MARTAL, Abdullah (2004). İzmir Tarihinde Pamuğun Rolü, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)**, Ege ve Deniz, Kış 2004, Sayı 2, [82 - 85], İzmir.

MARTAL, Abdullah (2004). Karcı Katırlarından Buz Fabrikasına, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)**, Ege Adaları, Bahar-Yaz 2004, Sayı 3, [64 - 65], İzmir.

MARTAL, Abdullah (2005). 19. Yüzyılda İzmir'de Deniz Ticaretinin Gelişimi, **Tarihte Batı Anadolu Türk Denizciliği Sempozyumu, 02.06.2005, Çeşme**, İzmir.

MARTAL, Abdullah (2006). 19. Yüzyılda İzmir'de Deniz Ticaretinin Gelişimi, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)**, Ege ve Mimari, Bahar 2006, Sayı 5, [95 - 100], İzmir.

MENDE, Rane von (1994). Petermanns Mitteilungen ve Globus Adlı İki Coğrafi Dergide 19. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Batı Anadolu / Welche Eindrücke vermitteln die Zeitschriften Petermanns Mitteilungen und Globus in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts von Izmir und der Westküste Kleinasien, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [149 - 195], İzmir.

MENTEŞ, Gökhan (2005). GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirası Geliştirme Programı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Gaziantep Buluşması**, Sayı 1, [16 - 21], İstanbul.

MERCANGÖZ, Zeynep (1998). İzmir ve Çevresi Bizans Yapıları, Kurşunlu Manastır, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, [31 - 56], İzmir.

MERİÇ, Recep (1988). Antik Dönemde Küçük Menderes Havzası'nın Tarihsel Coğrafyasına Genel Bir Bakış, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı 4, [162 - 202], İzmir.

MİKO (2005). İzmir Kayıklarına Kavuşuyor, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005**, Sayı 4, [98 - 100], İzmir.

MUMCU, A. (1969). Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 26 / 3, [45 - 78], Ankara.

MUMCU, Erkan (2004). Kültürel Miras ile İlgili Yasalar Hakkında, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Kayseri Buluşması**, Sayı 13, [10 - 13], İstanbul.

MUTLU, Asım (1975). Türk Evi ve Türk Mahalleleri, **Arhitekt**, 45 (359), [126 -129].

NAMIKOĞLU, Yıldız (1977). Ankara'nın Tarihsel Dokusu ve Koruma Çalışmaları, **Mimarlık**, Cilt 15 / 3, Ankara.

NAYIR, Zeynep; FERSAN, Nur; SÖNMEZ Zeki (1977). Koruma ve Restorasyon Konusunda Seçilmiş Türkçe Yayınlar Bibliyografyası, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 9 - 10, [54 - 59], İstanbul.

NUMANOĞLU, Kürşat (1990). Yerel Yönetimlerin Koruma Etkinliklerinde Rolü ve Önemi, Yerel Ölçekte Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [63 - 66], Ankara.

OBAN, Raziye (ÇAKICIOĞLU); ÇUKUR, Hasan; GÜMÜŞ, Nevzat (2004). The Relationship Between Land Capability Classification and Spatial Urbanization of the İzmir Metropolitan Area, Environmental Chance and Sustainable Development, **Second Romanian Turkish Workshop of Geography, June 15 - 22 / 2003**, [87 - 102], Romania.

OBAN, Raziye (ÇAKICIOĞLU) (2006). Mark Twain'in İzmir'i, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [87 - 91], İzmir.

OCAKÇIOĞLU, H. (1955). Yıkılan ve Tahrip Edilen Eski Eserler, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 167, [6 - 7].

OGAN, A. (1938). Tarihi Anıtların Korunması, **Yeni Türk**, Sayı 6 / 62, [18 - 25].

OGAN, A. (1951). Tarihi ve Mimari Abidelerimiz ve Restorasyon İşleri, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 114, [5 - 10].

OĞUZ, Burhan (1984). Tarihi Değerlerin Korunması, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [30], İstanbul.

OĞUZ, Filiz (1990). Tek Yapı Ölçeğinde Onarım ve Yeni Kullanım Olgusu, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [79 - 83], Ankara.

OKYAY, İsmet (1982). Tarihi Çevre Bilincine Değın Bazı Hatırlatmalar ve Safranbolu Koruma ve Geliştirme İmar Planı, Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi, **Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü**, Cilt 2, [209 - 224], Ankara.

ONUR, H. (XLVII). Mimari Mirasımız Sorumsuzca Tahrip Ediliyor, **Arkitekt**, No: 368, [152].

ORTABAŞ, Necati (2005). Kemeraltı'nda Alışveriş Yapmak Başkadır, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [17], İzmir.

ORTAYLI, İlber (1977). İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 2, [78 - 97], İstanbul.

ÖKTÜ, A. Erkanal (2002). İzmir Bölgesi Arkeolojik Araştırmalarında Panaztepe Kazısının Yeri, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [188 - 197], İzmir.

ÖLGEN, M. Kirami (2003). Coğrafi Bilgi Sistemleri Yardımıyla Turizm Amaçlı Çevresel Duyarlılığın Belirlenmesi, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan**, [25 - 32], İzmir.

ÖNCÜL, Derya (2001). Mekânın Dönüşümünde Etkin Bir Eylem Biçimi Olarak Demokratik Senaryo Eskizleri, İzmir Konak Meydanı Örneği, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [114 - 124], İzmir.

ÖNEN Engin (1998). İzmir'de Çalışma Yaşamının Değişme Eğilimleri, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, [105 - 111], İzmir.

ÖRS, M. Şakir (2001). Kemeraltı'ndan Sesler Yüzler, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [124 - 130], İzmir.

ÖTER, Zafer (2003). Tesvik Seyahati Organizasyonlarında Tarihi ve Kültürel Mekânların Kullanımı: İzmir Üzerine Bir Değerlendirme, **4. Ulusal Turizm Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Bölgesel Kalkınma ve İşletme Bilimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi (DEUBIMER), 18 - 19 Aralık 2003**, İzmir.

ÖZ, İlhan (1984). Topkapı Sarayı Onarım Projesi ve Tarihi Eserlerin Onarımı Konusundaki Başlıca Sorunlarımız, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [34], İstanbul.

ÖZALP, Musa (2001). Tescilli Yapılar Bilmecesi ve Kemeraltı Örneği, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [173 - 178], İzmir.

ÖZBEK, Osman (1988). Malatya Evleri, **Türk Etnografya Dergisi**, 18, [131 - 138].

ÖZDEMİR, Coşkun (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [33 - 34], İstanbul.

ÖZDEN, Engin (1981). Türkiye'deki Koruma Sorunlarının Bugünkü Görünümü, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 13 - 14, [57 - 75], İstanbul.

ÖZDENİZ, Mesut (1990). Ege Geleneksel Evlerinin Biyoklimatik Analizi, **Ege'de II. Mimarlık Sempozyumu**, İzmir.

ÖZER, B. (1970). Kaybedilen Değerler ve Mimaride Yenileme, **Şehircilik Enstitüsü Dergisi**, Sayı 1, [47 - 55].

ÖZGEN, Hasan (2004). Tarihi Kentler birliği'nin Yeni Başkanı Mehmet Özhasseki ile Söyleşi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması**, Sayı 12, [10 - 13], İstanbul.

ÖZGÜÇ, Nazmiye (1988 - 1992). Şehirselsel Koruma ve Coğrafya, **İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi**, Sayı 3, [61 - 123].

ÖZGÜNEL, Y. Neşe (2002). Ege Turizm Cemiyeti, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6, [333 - 339], İzmir.

ÖZGÜNERİ, Z. (1971). Şehir Merkezlerinin Gençleştirilmesi, **Şehircilik Enstitüsü Dergisi**, Sayı 1, [38 - 41].

ÖZGÜR, Özcan (2005). Korumadan Herkes Sorumlu, **Tarihi Kentler Birliği, Yerel Kimlik**, Sayı 2, [27], İzmir.

ÖZHASEKİ, Mehmet (2002). Geçmişten Kopmadan Geleceğe Gülümsemek, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [9], İstanbul.

ÖZHASEKİ, Mehmet (2005). Tarihi Kentler Muğla - Milas Buluşması Konuşması, **Tarihi Kentler Birliği, Yerel Kimlik**, Sayı 2, [10], İstanbul.

ÖZKAN, Erol (1986). Gediz'de Türk Mimarisi, **Tarih ve Toplum**, Sayı 3, [105 - 107].

ÖZTÜRK, İsmail; TÜRKMENOĞLU, Hüseyin (1993). İzmir'in Yakın Tarihi, Kordon (Alsancak) ve Buradaki Bazı Otel, Gazino ve Lokantalar, **İzmir Dergisi, Aktüalite, Siyaset, Ekonomi, Ağustos, Eylül 1993**, Sayı 5 - 6, [15 - 20], İzmir.

YARAŞ, Ahmet (2002), İzmir'de Yeni Bir Örenyeri: Alliano, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [165 - 171], İzmir.

ÖZYABA, Murat (1999). Koruma ve Planlama Teknikleri, **Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Ders Notları** No: 54, [424 - 477], Trabzon.

ÖZYIĞIT, Ömer (2002). 2001 Yılı Phokaia Kazı, Restorasyon ve Çevre Düzenleme Çalışmaları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [181 - 187], İzmir.

ÖZKAN, Bülent; GÜNEY, Aydın; KOÇMAN, Asaf; TÜRKYILMAZ, Bahar, Z; KAPLAN, Adnan; HEPCAN, Şerif (2003). Ülkemizde Doğal Sit Uygulamalarına Yönelik Yeni Yaklaşımlar, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan, 2003**, [9 - 16], İzmir.

ÖZTÜRK, İsmail (2003). 1930'lu Yılların Başında İzmir'de İçme Suyu Dağıtımı ve Hizmete Açılan Yeni Çeşmeler, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [212 - 220], İzmir.

ÖZVEREN, Eyüp (2003). Büyük Buhranda Bir Liman Kenti: İzmir, 1929 - 1932, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [264 - 274], İzmir.

PARDO, Sara (2005). Ege Musevileri'nde Sosyal Yaşam, Adetler, Törelere, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005**, Sayı 4, [15 - 19], İzmir.

PARLAK, Derviş (2002). Hukuk İmarsız ve Korumasız Öğrenilemez, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [62 - 63], İstanbul.

PARLAK, Derviş (2004). 5225 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun Getirdiği Değişiklikler, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Kayseri Buluşması**, Sayı 13, [23 - 28], İstanbul.

PASİNLİGİL, Turgay (2003). Şu İzmir'in Garip Füsunu, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [200 - 204], İzmir.

PEKER, Mümtaz (1992). Cumhuriyet Dönemi'nde İzmir Nüfusu, **Üç İzmir**, [283 - 296], YKY, İstanbul.

PEKER, Mümtaz (1998). İzmir'e Göçler ve Mekân Olgusu, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu Tebliğler**, [91 - 100], İzmir.

PEKER, Hüseyin (2000). Yapıcıoğlu ve Gürçeşme, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [30 - 33], İzmir.

PINAR, İlhan (1993). Bir Yanlış Bilgi Üzerine Eleştirel Deneme, **İzmir Dergisi, Aktüalite, Siyaset, Ekonomi, Ağustos, Eylül 1993**, Sayı 5 - 6, [15 - 20], İzmir.

PINAR, İlhan (2000). Yüzyılbaşı İzmir'inde Retrospektif Bir Gezi Denemesi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [158 - 162], İzmir.

PINAR, İlhan (2001). Levant, Levanten, Levantenlik, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [53 - 57], İzmir.

PINAR, İlhan (2001). Navarin ve İsyân Günlerinde İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [32 - 42], İzmir.

PINAR, İlhan (2002). XIX. Yüzyılda Batı Anadolu'da Alman Arkeolojisi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [38 - 43], İzmir.

PINAR, İlhan (2006). Levant, Levanten, Levantenlik, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [92 - 94], İzmir.

SAĞLAM, Mümtaz (2001). Fahri Sümer ile Yerellik Düşüncesi ya da Pasaport İskelesi Üzerine, **İzmir Kent Kültürü Dergisi**, Mart 2001, Sayı 3, [113 - 116], İzmir.

SAKA, Sevil (2004). Kent Müzesi ve Arşivleri Üzerine, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi**, Yerel Kimlik, Sivas Buluşması, Sayı 12, [46 - 47], İstanbul.

SANPAOLESİ Piero (Çeviren: NİRVEN, Nur) (1984). Tarihsel Mahallelerin Korunması ve Onarımı, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız**, Milliyet, [116], İstanbul.

SARUHAN, Ayşe S. (1992) Restoran 1888: Alsancak Semtinde Bulunan 104 yıllık Bir Bina Restorana Dönüştürüldü, Kültür Mirasımız Eski Eserlerin Tarihsel Çevrenin Bilinçle Korunması Konusunda Seçkin Bir Örnek, **Ege Mimarlık Dergisi**, [95 - 100], İzmir.

SEKURA, Masura (1984). Japonya'da Ahşap Yapıları Koruma ve Onarma, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız**, Milliyet, [107], İstanbul.

SEMENDEROĞLU, Adnan; GÜLER, A. (1993). Dünyanın Ortak Kültürel Mirası Pamukkale, **Fidan**, 63, [2 - 6].

SERÇE, Erkan (1991). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Kütüphanecilik, **Erdem - Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, Ocak 1991, Cilt 7, Sayı 20, [735 - 751].

SERÇE, Erkan (1992). İzmir'in Kültür ve Ticaret Hayatında Bir Türk: Hoca Hafız Ahmed Sabri Efendi, **Yedi İklim**, Ağustos 1992, Sayı 24 + 5, [75 - 76].

SERÇE, Erkan (1992). "Aydın Vilayeti Matbaası", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, [307 - 328].

SERÇE, Erkan (1993). Başlangıcından Harf Devrimine İzmir'de Türk Yayıncılığı, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, [309 - 322].

SERÇE, Erkan (1995). 1923 İzmir - Aydın Demiryolu Grevi: Siyasal İktidar, Sermaye ve İşçi Sınıfı Üçgeni Üzerine Bir Deneme, **Toplum ve Bilim**, Bahar 1995, Sayı 66, [86 - 105].

SERÇE, Erkan (1996). İstatistiklerle İzmir (1917 - 1918), Kebikeç, **İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2, Sayı 4, [159 - 174].

SERÇE, Erkan; YETKİN, Sabri (1996). Ticari Hayatın Millileştirilmesi Sürecinde Ticaret Borsaları: İzmir Örneği (1891 - 1930), **Toplum ve Bilim, Güz 1998**, Sayı 79.

SERÇE, Erkan (1996). İzmir'de Muhtarlık Teşkilatının Kurulması ve İzmir Mahalleleri, **Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Yıl 4, Sayı 7 - 8, [155 - 170].

SERÇE, Erkan; YETKİN, Sabri (1999). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ege Bölgesinde İktisadi Hayatı Millileştirme Çabaları I, **Toplumsal Tarih, Ağustos 1999**, Sayı 68, [24 - 29].

SERÇE, Erkan; YETKİN, Sabri (1999). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ege Bölgesinde İktisadi Hayatı Millileştirme Çabaları II, **Tepekule Tarih, Eylül 1999**, Sayı 69, [40 - 45].

SERÇE, Erkan (2000). İzmir'de Tek Sayı Çıkmış Bir Dergi: Yeni İzmir, **Tepekule Tarih, İlkbahar 2000**, Sayı 1, [76 - 80].

SERÇE, Erkan (2000). Unutulmuş Bir İzmirli'nin Unutulmuş Bir Kitabı, **Tepekule Tarih, İlkbahar 2000**, Sayı 1, [81 - 83].

SERÇE, Erkan (2000). İzmir'de Eğlence Üzerine, **Tepekule Tarih, Yaz 2000**, Sayı 2, [33 - 50].

SERÇE, Erkan (2000). İzmir Mahalleleri, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [162 - 176], İzmir.

SERÇE, Erkan (2001). Bir Şirket Komedi ve Bir Bulvarın Öyküsü, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [60 - 68], İzmir.

SERÇE, Erkan (2002). İzmir ve Havalisi, Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti ve İzmir Arkeolojisi Müzesinin Kuruluşu, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6, [318 - 328], İzmir.

SERÇE, Erkan (2003). İzmir İle İlgili Türkçe Anı Kitapları Bibliyografyası, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [66 - 82], İzmir.

SERÇE, Erkan (2003). XVIII. Yüzyıl Haritalarında İzmir Körfezi, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Sonbahar 2003**, Sayı 1, [30 - 35], İzmir.

SERÇE, Erkan (2004). XVI. ve XVII. Yüzyıl Haritalarında Ege, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Deniz, Kış 2004**, Sayı 2, [34 - 37], İzmir.

SERÇE, Erkan (2005). İzmir'in Kalbi, **Mülkiyeliler Birliği, İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [18 - 19], İzmir.

SERÇE, Erkan (2006). İzmir'in İmarı ve Hermann Jansen, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [35 - 38], İzmir.

SERDAROĞLU, Ümit (1990). Arkeolojik Sitlerde Koruma, Kullanma ve Planlama Sorunları, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [69 - 74], Ankara.

SEVİNÇ, Abdullah (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [25 - 34], İstanbul.

SEYİRCİ, Musa (2003). Halikarnas Balıkcısından Anılar, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [34 - 40], İzmir.

SEYMEN, Ü. Baykan (1989). 1972 - 1982 Kesitlerini Kapsayan Dönem İçinde İzmir Tarihi Kent Merkezi, **Mimarlık**, Cilt 4 / 236, [74], İzmir.

SEZER, Lütfi, İ. (1998). Doğal Afetler ve Kent (İzmir), **İzmir'in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri Kentleşme Raporu, Yerel Gündem 21**, Cilt 1, [47 - 75], İzmir.

SEZER, Ahmet, N. (2003). Tarihi Kentler Geleceğimizdir, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [14 - 15], İzmir.

SEZGİN, Haluk (1987). Yasal Koşullar Karşısında Tarihi Evlerin Korunması, **V. Tarihi Türk Evleri Haftası Seminer Bildirileri**, Kütahya - İstanbul.

SEZGİN, Dinçer (2000). Asansör, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [138 - 143], İzmir.

SIKI, Mehmet (2003). Eğitim ve Turizm Yönüyle İzmir Kuş Cennetine Bakış, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan 2003**, [169 - 170], İzmir.

SLAARS, B.F.; İKONOMOS (2002). Jacop Spon'un İzmir'i (Ekim 1675), **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [22 - 28], İzmir.

SLAARS, B.F.; İKONOMOS (2002). Pagus (Kadife Dağı) Antik Harabeleri ve İzmir'in Eski Kapalı Limanı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [29 - 38], İzmir.

SOYER, Dünder (2003). İzmir'in, Tarihten Gelen Genetik Bir Birikimi Olduğunu Düşünüyorum, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [212 - 220], İzmir.

SOYKAN, Füsün (2003). Coğrafi Çevrenin Turizm Amaçlı Değerlendirilmesinde Turizm Potansiyelini Saptamanın Önemi, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan 2003**, [17 - 24], İzmir.

SÖKMEN, Polat (2003). Tarihi Çevre Korumamızın Bugünkü Çıkmazı, **Mimarlık 83 / 3**, [8 - 9].

SÖNMEZ, Değişen (2001). Dönüşen Kemeraltı'nda Korumanın Kapsamı Üzerine Öneriler, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [92 - 100], İzmir.

SÖZEN, Metin (1990). Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Sorunlar ve Olanaklar, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [19 - 23], Ankara.

SÖZEN, Metin (1988). Tarihsel ve Kültürel Mirasın Korunmasında Güneydoğu Bölgesi ve Şanlıurfa'nın Önemi, **Şanlıurfa ve Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Sempozyumu, 16 - 19 Kasım 1987**, [133 - 138].

SÖZEN, Metin (2002). Unutursak, Geleceği de Sileriz, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [18], İstanbul.

SÖZEN, Metin (2003). Tarihi Kentler Birliği Hedefleri Üzerine Görüşme, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 7, [18 - 20], İstanbul.

SÖZEN, Metin (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [16 - 34], İstanbul.

SÖZEN, Metin (2005). Tarihi Kentler Birliği Çanakkale Buluşması, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [34 - 35], İstanbul.

SÖZER, A. Necdet (1988). İzmir: Ege'nin Metropolü, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı 4, [1 - 18], İzmir.

ŞAHİN, Hasan (2003). XIX. Yüzyıl Sonlarında İzmir’de İncir Hasadı, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO)**, Sonbahar 2003, Sayı 1, [23 - 29], İzmir.

ŞANAL, Zeki (2002). Tarihimize Yakışabilmek İçin, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [10 - 11], İstanbul.

ŞEHSUVAROĞLU, H.Y. (1961). Eski Eser Anlayışımız, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Sayı 238, [12 - 13].

ŞENER, Hasan (1976). Geleneksel Konutların Korunmasında Bazı Analitik Yaklaşımlar, Örneğin, Alanya’da Geleneksel Konutlar, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, Sayı 7, [2 - 10], İstanbul.

ŞENER, Hasan. (1991). Alanya’da Geleneksel Konutlar ve Yeni Konut Uygulamaları, **Türk Halk Mimari Sempozyumu Bildirileri, 5 - 7 Mart 1990**, [185 - 200], Konya.

ŞENTÜRK, İris (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [35 - 49], İstanbul.

SUBAŞI, Necdet (2003). Kültürel Mirasın Çeşitliliği ve Seçicilik Sorunu, **Doğu Batı Düşünce Dergisi, Kasım, Aralık, Ocak 2003 - 04**, Sayı 25, [135 - 147], Ankara.

SUHER, Hande (2000). Kentleşme Sürecinde Kentsel Yaşamda Kalite, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 226, Eylül 2000**, [48 - 57].

TAN, Gökhan (1996). İkili Yaşamdan Kopamayan Kent, **Atlas Dergisi, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996**, [8 - 22], İstanbul.

TANAÇ, Mine (2002). Batı Anadolu Antik Kentlerinde Izgara Planlamanın Gelişimi, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6, [287 - 296], İzmir.

TANER, Tayfun (2001). Kemeraltı’nı İzmir’in Yeni Hipermarketleri mi Öldürdü? **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [189 - 194], İzmir.

TANKUT, Gönül (1975). Tarihi Çevre Korunmasının Kalkınma Çevrevesi İçerisinde Eleştirisi, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE)**, **Tarihi Çevre Korunması Semineri Bildirileri**, Sayı 4, [19 - 21], İstanbul.

TANKUT, Gönül (1990). Korumanın Eğitim, Sosyal ve Ekonomik Yönü, Kültür ve **Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [75- 78], Ankara.

TANSUĞ, Avniye; KAYA, Ayşe; BÜYÜKHELVACIOĞLU, Nursu (2002). Tarihi Kentler Birliği Otobüs Forumu, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [26 - 29], İstanbul.

TANSUĞ, Avniye (2002). Düşüncenin Kültürel Örgütlenmesi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [17], İstanbul.

TANSUĞ, Avniye (2003). Tarihi Kentler Birliği ve Bilgi Çağı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 7, [31 - 32], İstanbul.

TANYELİ, Uğur (1992). Çağdaş İzmir'in Mimarlık Serüveni, **Üç İzmir**, [327 - 340], İzmir.

TAPAN, Mete (2000). Viyana ve Korumacılık Üzerine, **Mimarlık, Kültür Sanat Dergisi, Yapı 228, Kasım 2000**, [72 - 74].

TEMİZ, A. Deniz (2001). Tarihi Kent Merkezi Kemeraltı'nda 19. yy'dan Bugüne Meydana Gelen Mekânsal Dönüşümler, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [81 - 92], İzmir.

TEKELİ, İlhan (2002). Dünya'ya Eklemlenmekte İzmir Niye Geri Kaldı?, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [6 - 17], İzmir.

TEKELİ, İlhan (1992). Ege Bölgesi'nde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü, **Üç İzmir**, [128 - 129], İstanbul.

TEKİN, Bayram (2002). Her Alanda Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [37 - 38], İstanbul.

TEPEYRAN, Ebubekir H. (2003). İzmir, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [158 - 164], İzmir.

TOKER, Yıldız (1978). Eski Evler Nasıl ve Neden Korunmalı?, **Türkiyemiz Dergisi**, [1 - 5].

TOKER, Yıldız (1978). Tarihi Çevre Sorunu, **Türkiyemiz Dergisi**, [1 - 5].

TOPAL, Hasan (2000). Kordon Dolgu Alanının Bir Kentsel Mekâna Dönüşümü, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [175 - 180], İzmir.

TOPAL, Hasan (2003). Metropolitan Planlamada Koruma, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [26 - 34], İstanbul.

TOPÇUOğLU, A. C. (1939). Fransa'da Eski Eserler Nasıl Muhafaza Ediliyor?, **Belediyeler Dergisi**, Sayı 5 / 10, [21 - 23].

TOZKOPARAN, Tevfik (2000). İzmir, Yeni Bir Kültür Merkezi Kazanıyor, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [167 - 175], İzmir.

TULUNAY, Gürol (2002). Agememnos Balnea - Apollon Banyoları, Balçova Agememnon Kaplıcaları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6, [70 - 80], İzmir.

TUNA HIZIROğLU, Yelda (2003). Tarihi Kentlerin İzmir Buluşmasına Bir Bakış, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [4], İstanbul.

TUNCEL, Mehmet (1994). Türkiye'de Mimari Mirasın Korunma Anlayışı ve Koca Sinan Eserlerinden Tekirdağ Rüstem Paşa Külliyesi'ndeki Gölgesine Kısa Bir Bakış, **Sanat Tarihi Dergisi**, 7, [185 - 209].

TUNÇAğ, Muzaffer (2005). Kemeraltı Eski Kimliğine Kavuşacak, **Mülkiyeliler Birliği İzmir Şubesi Bülteni, Ocak 2005**, [11 - 12], İzmir.

TURAN, Mine H. (2003). Yapısal Bozulmaların Mimari İncelemesi, **Yapı 259, Haziran 2003**, [96 - 101].

TURGUT, Hülya (1997). Geleneksel Malatya Evleri, **Yapı**, 186, [74 - 81].

TÜL, Şükrü (2005). İzmir'in Azizleri - Erenleri, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005**, Sayı 4, [20 - 24], İzmir.

TÜMER, Gürhan (2000). Bir İzmir Öyküsü, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [199 - 204], İzmir.

TÜMER, Gürhan (2000). Bayraklı'dan Frenk Mahallesi'ne Kopuk Kopuk, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [81 - 90], İzmir.

TÜMER, Gürhan (2003). Aykırı İzmir Anıları, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [192 - 200], İzmir.

TÜMERTEKİN, Han (1984). Tarihsel Çevre Koruma Karşısında Mimarlık Öğrencileri, **İstanbul'dan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [134], İstanbul.

TÜRKMEN, Kerim (2002). Yıkım Yıllarından Koruma Yıllarına, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [27], İstanbul.

TÜRKSAVAŞ, Cenap (2006). Hayallerin Şehri, Hayal Olunca, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [34], İzmir.

TÜRKSOY, Cengiz (2000). Kentleşmek, Kentlilik Bilinci, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [142 - 153], İzmir.

UMAR, Bilge (1984). Eski Eserlerin Korunması ve Hukuk, **İstanbuldan Göreme'ye Kültür Mirasımız, Milliyet**, [70], İstanbul.

UMAR, Bilge (1993). İzmir Yöresi Tarihinde İ. Ö 12. Yüzyıl - İ. Ö 8. Yüzyıl, **İzmir Dergisi, Aktüalite, Siyaset, Ekonomi, Ağustos, Eylül 1993**, Sayı 5 - 6, [33 - 37], İzmir.

UMAR, Bilge (2000). İzmir'in Yaşı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [39 - 42], İzmir.

UYANIK, Ercan (2003). Bir İngiliz Leydinin Kaleminden: İzmir'de 24 Saat, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Sonbahar 2003**, Sayı 1, [44 - 48], İzmir.

UYSAL, Burhanettin; ÖZTÜRK, Şehabettin (1998). Tarihi Van Evlerinin Günümüzdeki İzleri, **Mimarlık Dekorasyon**, 62, [54 - 59].

UYSAL, Huriye; TAYSUN, Alaettin; ALTINBAŞ, Ünal; YOLCU, Gülay (1998). Toprak ve Toprak Erozyonu (İzmir'de), **İzmir'in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri Çevre Raporu, Yerel Gündem 21**, Cilt 2, [69 - 78], İzmir.

UZUN, C. Nil (2000). Eski Kentte Yeni Konut Dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta Sosyal ve Mekânsal Yenilenme, **İstanbul**, No: 35, [54 - 61].

UZUN, C. Nil (2002). Kentte Yeni bir Dönüşüm Süreci ve Yasal Düzenlemeler **Planlama**, No: 2002 / 1, [37 - 44].

UZUN, C. Nil (2002). Kent Merkezinde Tarihi Konut Dokusunun Korunması: Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde İstanbul'da Sosyal ve Mekânsal Yenilenme'nin Değerlendirilmesi, (Ed. E. Eyüboğlu - Ö. Ertekin), **10. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi: Bildiriler**, 17 - 18 Ekim, [309 - 315], İstanbul.

ÜÇCAN, Fikret (2002). Artık Korumada Yalnız Değiliz, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [54 - 55], İstanbul.

ÜLKER, Necmi (1974). Batılı Gözlemcilere Göre XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir Şehri ve Ticari Sorunları, **İzmir Ticaret Tarihi Araştırmaları**, İzmir.

ÜLKER, Necmi (1983). İzmir Sancakkalesi ve Şehitliği, **Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II**, [263 - 284], Ankara.

ÜLKER, Necmi (1987). The Emergence of İzmir as a Mediterranean Commercial Center for the French and English Interests, 1698 - 1740, **International Journal of Turkish Studies**, 4 / 1, İstanbul.

ÜLKER, N. Enver (1996). İstanbul'da Konut Değerleri ve Bazı Ekonomik Etkenlerle İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, **Harita ve Kadastro Mühendisliği**, 80, [15 - 32].

ÜLKER, Necmi (1994). Mezar Kitabelerinin İzmir Tarihi İçin Önemi ve Şehit Fethi Bey, **Son Yıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri**, [93 - 102], İzmir.

ÜLKER, Necmi (1996). İzmir'in Kültür Parkı, Fuar, **Atlas Dergisi, İzmir 96 Özel Sayısı, Haziran 1996**, [88 - 93], İstanbul.

ÜNAL, Tankut (2004). İzmir'de Şehir Planlaması Faaliyetleri, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege Adaları, Bahar - Yaz 2004**, Sayı 3, [82 - 85], İzmir.

ÜNAL, Tankut (2005). Turizmin Işığı; Kültürel Değerlerimiz, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005**, Sayı 4, [80 - 86], İzmir.

ÜNVERDİ, Hayat; DÜNDAR, Kerim (2001). Kent Sahnesinde Varoşlardan Sanata, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Sayı 3, [120 - 124], İzmir.

ÜNVERDİ, Hayat (2000). Yitik Anılar, Yitik Kentler, Yitik Gelecek, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [21 - 30], İzmir.

ÜRÜK, Yaşar (2000). İzmir'in Yol Vermeyen Dağları Değil, Yol Veren Körfezi Var, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Kasım 2000**, Sayı 2, [209 - 230], İzmir.

ÜRÜK, Yaşar (2001). Kemeraltı'nın Başladığı Nokta Konak, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [100 - 114], İzmir.

ÜRÜK, Yaşar (2004). Körfezin Martı Sevdalıları, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Deniz, Kış 2004**, Sayı 2, [24 - 28], İzmir.

ÜRÜK, Yaşar (2005). Deprem ve Üç Cami, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), İnançlar ve Kültürler, Kış - Bahar 2005**, Sayı 4, [25 - 29], İzmir.

ÜRÜK, Yaşar (2006). İzmir'in Ortasında Bir Mücevher (Türk Ocağı'ndan Devlet Tiyatrosu'na Yolculuk), **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [43 - 47], İzmir.

ÜSTÜNKÖK, O. (1971). Eski Eserlerin Onarımında Çevresel Anlayış, **Vakıflar Dergisi**, Sayı 9, [401 - 408].

ÜSTÜNKÖK, O. (1973). Tarihi Çevre Korunması, Genel Yaklaşım ve Çalışma Metodolojisi Hakkında, **Mimarlık**, Sayı 6, [9 - 13].

ÜSTÜNKÖK, O. (1984). Mimarların Bir Uzmanlık Dalı Olarak Eski Eserlerin Bakımı ve Onarımı, **Mimarlık**, 72 / 8, [106].

ÜSTÜNKÖK, O. (1977). Eski - Yeni Onarım Tasarımı, Lisansüstü Eğitimde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Restorasyon Bölümü Deneyimi, **Mimarlıkta İkinci Kademe Eğitimi, Kuram, Araştırma, Uygulama, Semineri Bildirileri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 21 - 23 Mart**, Ankara.

VERDIER, Joel (1961). Kemalpaşa Dağı Etüdü, **Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi**, [37 - 39], Ankara.

YARAŞ, Ahmet (2002). İzmir'de Yeni Bir Örenyeri: Alliano, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 5, [165 - 171], İzmir.

YASA, Mehmet; DAYANGAÇ, Deniz (2006). İzmir'de Tarihsel Kültürel Mirası Koruma Çalışmaları, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Mimari, Bahar 2006**, Sayı 5, [77 - 80], İzmir.

YAŞA, Canan (2005). Amerika'daki Smyrna'lar, **İzmir Life, Ağustos 2005**, Sayı 48, Yıl 4, [45 - 47], İzmir.

YAYLA, Y. (1975). Tarihi Çevre Korunmasında İdarenin Görev, Yetki ve Sorumlulukları, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Ve Restorasyon Enstitüsü Bildirileri**, Sayı 4, [7 - 10].

YAYMAN, Duygu Ö.; SÖNMEZ, Alpay (2005). Eşrefpaşa'nın Çatı Katı - Çimentepe, **İzmir Life, Ağustos 2005**, Sayı 48, Yıl 4, [90 - 94], İzmir.

YAYMAN, Duygu Ö.; SÖNMEZ, Alpay (2005). İmparatorlukların Kavşağında Namazgâh, **İzmir Life, Ekim 2005**, Sayı 50, Yıl 5, [80 - 84], İzmir.

YAZICI, Cengiz (2003). Foça Arkeoloji, Tarih ve Kent Parkı Projesi, **Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü Sempozyumları 2, Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu, 16 - 18 Nisan 2003**, [121 - 130], İzmir.

YENAL, E. (1976). Bologno Örneği, Tarihsel Çevreyi Korumada Duygusal Yaklaşımların Sonu mu?, **Şehircilik Enstitüsü Dergisi**, Sayı 11, [68 - 93].

YENTÜRK, Aybala; YENTÜRK, Nejat (2003). Eczahane-i Yorgaki Morayeti: M. Georges Moraitis'in İzmir'deki 25 Yılı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [242 - 250], İzmir.

YEŞİLTUNA, Dilek Ç. (1998). İzmir'de Değişen Aile Yapısı, **II. Uluslararası İzmir Sempozyumu**, [115 - 124], İzmir.

YETER, Enis (2003). Kültürel Değerlerin Yaşatılmasında Kastamonu Örneği, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 7, [21 - 24], İstanbul.

YETER, Enis (2004). Tarihi Kentler Birliği ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Kayseri Buluşması**, Sayı 13, [14 - 16], İstanbul.

YETKİN, Sabri (1993). İzmir'de Veba Salgını (Mayıs - Ağustos 1900), **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, [371 - 386], İzmir.

YETKİN, Sabri (1996). Fotoğraflarla İzmir Sergisi, İzmir'i Görmek ve Anlamak, **Toplumsal Tarih**, Cilt 5 / 27, İzmir.

YETKİN, Sabri (1998). İzmir Körfezinde Feci Gemi Kazaları ve Tartışmaları, I, **Toplumsal Tarih, Temmuz**, Sayı 55, [37 - 46], İstanbul.

YETKİN, Sabri (1998). İzmir Körfezinde Feci Gemi Kazaları ve Tartışmaları, II, **Toplumsal Tarih, Ağustos**, Sayı 55, [56 - 59], İstanbul.

YETKİN, Sabri (1993). İzmir'de Veba Salgını (Mayıs - Ağustos 1900), **Kurtuluşunun 70. Yılı Dolayısıyla İzmir Sempozyumu, 9 - 10 Eylül 1992, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, [371 - 386], İzmir.

YETKİN, Sabri (1996). Osmanlı İzmir'inde Eczacılık, **Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, 8 Mayıs 1996**, Saat 10.30, İzmir.

YETKİN, Sabri (1996). Osmanlı İzmir'inde Eczacılık, **Ege Eczacılık Mezunları Derneği, Etap Pulman Otel, 24 Kasım 1996**, Saat 14. 00, İzmir.

YETKİN, Sabri (1996). Bölgesel Tarih Çalışmaları İçinde Osmanlı Dönemi - Batı Anadolu Örneğinde Sosyo - Ekonomik Yapının Değerlendirilmesi, **7. Ulusal Bölge Bilimi / Bölge Planlama Kongresi, Bölge Bilimi Türk Milli Komitesi - Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 20 - 22 Ekim 1997**, İzmir.

YETKİN, Sabri (1996). Türkiye'de Ticaretin Millileştirilmesinde Ticaret Borsaları: İzmir Örneği (1891 - 1930), **VIII. Uluslararası Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Kongresi, 18 - 21 Haziran 1998, Bursa Uludağ Üniversitesi**, Bursa.

YETKİN, Sabri (2001). Kolera Günlerinde İzmir (1910 - 1911), **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2001**, Cilt 3, [7 - 19], İzmir.

YETKİN, Sabri (2002). Açılış Konuşması, Anadolu Uygarlıklarından 3. Binyıla Mesajlar, **Türkiye Mimarlar Odası Birliği, Geçmişten Geleceğe Arayışlar Buluşması, 9 - 10 Mart 2002**, [31], İstanbul.

YETKİN, Sabri (2002). Osmanlı Arşiv Belgelerinin Ege Arkeolojisi Üzerinde Düşündürdükleri, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Şubat 2002**, Sayı 6, [307 - 317], İzmir.

YETKİN, Sabri; YILMAZ, Fikret (2003). İzmir Kent Müzesi ve Arşivi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 7, [28 - 30], İstanbul.

YETKİN, Sabri; ÖZTURANLI, Mustafa (2003). Kent Müzeciliği ve Arşivciliği, Somut Olmayan Miras ve Kent Yayıncılığı, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [95], İstanbul.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir Körfezi ve Gemi Kazaları, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Ege ve Deniz, Kış 2004**, Sayı 2, [18 - 21], İzmir.

YILDIRIM, Recep (1992). Eski Yapıların Korunmasının Önemi, **Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu, 21 - 22 Mayıs 1987**, [217 - 223], Elazığ.

YILDIRIM, Recep (1996). Turizm ve Çevre, **Çevre Magazin Dergisi, Ocak - Şubat - Mart 1996**, Sayı 18, [22 - 23].

YILDIRIM, Recep (2006). Batı Anadolu Kent Devletlerinde Mimari Öğeler, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Bahar 2006**, Sayı 5, [6 - 11], İzmir.

YILMAZ, Ebru (2000). Alternatif Tarih Yazımı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [68 - 74], İzmir.

YILMAZ, Fikret (2003). İzmir Limanında Meyhaneler, **Mevsimlik Ege Kültürü Dergisi (MİKO), Sonbahar 2003**, Sayı 1, [36 - 40], İzmir.

YILMAZ, Fikret; YETKİN, Sabri (2002). 5000 Yıllık Tarihin Gençleri, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [42 - 43], İstanbul.

YILMAZ, Meltem; KELEŞ, Ruşen (2004). Sürdürülebilir Konut Tasarımı ve Doğal Çevre, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik, Kayseri Buluşması**, Sayı 13, [46 - 51], İstanbul.

YILMAZ, Serap (2003). İzmir'de Şekerleme Sanayii (XIX - XX. yy), **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [232 - 242], İzmir.

YİĞİTCANLAR, Tan; ZAFER, Bahar; HAMAMCIOĞLU, Mine; ÖZGEN, Yeşim; ANDAÇ Ayten; SUN, Ayşe (1998). Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması, **İzmir'in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri Kentleşme Raporu, Yerel Gündem 21**, Cilt 1, [176 - 186], İzmir.

YURDKORU ÖZGÜNEL, Neşe (2000). İzmir Kültürpark - Fuar Fikrinin Doğuşu, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Nisan 2000**, Sayı 1, [176 - 190], İzmir.

YURTSEVER, Hüseyin (2002). Kenti Bilimle Kucaklıyoruz, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 6, [8], İstanbul.

YURTTAŞ, Hüseyin (2001). Bir Türküdür Kemeraltı, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Eylül 2001**, Sayı 4, [130 - 133], İzmir.

YÜCEL, Atilla (1976). Korumada Toplum Ölçeği, Küçük Yerleşme Merkezlerinin Koruma Sorunları, Bazı Örnekler ve Safranbolu Hakkında Gözlemler, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Korunması Semineri Bildirileri**, Sayı 5 - 6, [25 - 33], İstanbul.

YÜCEL, Erdem (1969). Adana Kenti ve Eski Yapıları, **Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni**, Cilt 22 / 301, Adana.

YÜCELEN, Rüştü K. (2002). Korumak Çağdaşıktır, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 3, [8 - 9], İstanbul.

YÜCELEN, Rüştü K. (2002). Urfa'yı Şanlı Yapan Tarihsel Mirasıdır, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 4 - 5, [8 - 9], İstanbul.

YÜREKLİ, Hülya (1977). Türk Evi, İskilip'ten Örnekler, **İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni (MTRE), Tarihi Çevre Korunması Semineri Bildirileri**, Sayı 9 - 10, [2 - 12], İstanbul.

ZEREN, Nuran (1990). Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci İlkeler, Yöntemler, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı**, [35 - 48], Ankara.

ZOBU, Vasfi R. (2003). İzmir'deyiz, **İzmir Kent Kültürü Dergisi, Mart 2003**, Sayı 6, [82 - 90], İzmir.

ZOROĞLU, Levent (2003). Kent İçindeki Ören Yerleri ve Kentsel Arkeoloji, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [48 - 49], İstanbul.

DİĞER YAYINLAR

ANON. Taşınmaz Eski Eserlerin Onarılması, Kullanılması ve İmar Hukukuna Yaklaşımlarının Şekil ve Şartlarını Gösterir Yönetmelik Önerisi, Kültür Bakanlığı Tarihsiz Çoğaltma, Ankara.

ANON (1975). Sit Koruma Planlaması Konusunda Bakanlık, Üniversite ve Diğer Kuruluşlardan Alınan Cevabi Yazılar, Çoğaltma, Ankara.

ANON (1989). Koruma Amaçlı Fiziksel Planlama Olgusunun Veri Toplama ve Üretim Biçimine Bir Model Taslağı, Kültür Bakanlığı, Çoğaltma, Ankara.

ARU, Kemal A.; ERDER, Cevat (1966). Tarihi Miras ve Modern Dünya, T.M.M. - O.B. XXI. Devir Çalışma Raporu.

DEÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir Kemeraltı Tarihi Kent Merkezini Koruma - Canlandırma Projesi, [194 - 200].

Doğal Çevresi ve Tarihi Dokusuyla İzmir, Çevre Koruma Vakfı, İzmir, 1998.

DOĞU BATI DÜŞÜNCE DERGİSİ (2003). Modernliğin Gölgesinde Gelenek, Kasım, Aralık Ocak 2003 - 04, Yıl 7, Sayı 25, Ankara.

EGE BELEDİYELER BİRLİĞİ (2005). İzmir'in İncisi Karşıyaka, Ekim, 2005, İzmir.

İSTANBULDAN GÖREME'YE KÜLTÜR MİRASIMIZ (1984). Milliyet Yay., İstanbul.

İTO (1996). İzmir Stratejik Planı (1996 - 2002). Kalkışa Geçiş Dönemi, İzmir Ticaret Odası Yay., İzmir.

İTO (2001). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Olgusu Yasal Gelişim Süreçleri, Tanımlar, Uygulamalar, Yay., No: 96, İzmir.

İTO (2003). İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili, Ekonomik Vizyon, İzmir Ticaret Odası Yay., Sayı 46, İzmir.

İTO (2003). İzmir Stratejik Planı (2003 - 2012), İzmir Ticaret Odası Yay., İzmir.

İTO (2004). İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili ve Alternatif yatırım Olanakları, İzmir Ticaret Odası Yay., No: 136, İzmir.

İTO (2004). İzmir Sermayesinin Sektörel ve Mekansal temelde Analizi, İzmir Ticaret Odası Yay., No: 137, İzmir.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2002). Fransız Seyahatnameleri ve Tarihin Aynasında İzmir Kollokyumu, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., İzmir.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2002). İzmir’de 6. Bin Yıla Gireirken Tarihsel Çevre, Kültür ve Sanat Çalışmaları, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzyay., İzmir.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2003). İzmir Müzik ve Sahne Sanatları Kongresi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi: 38, İzmir.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ. İzmir İlan ve Reklam Yönetmeliği Rehberi, İzmir.

İZMİR CADDELER PLANI (2004). İzmir Caddeler Planı, Cadde Planları Dizisi, Map Medya, İstanbul.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (1996). İzmir Kentinde Gündem 21’e Doğru, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (1998). İzmir’in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri, Çevre Raporu, Cilt 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (1998). İzmir’in Kentleşme – Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri, Çevre Raporu, Cilt 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (1998). İzmir’in Kentleşme - Çevre - Göç Sorunları ve Çözüm Önerileri, Çevre Raporu, Cilt 3, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (2001). Yerel Gündem 21 Birlikteliğinde İzmir’de Deprem Riski, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (2003). Yerel Gündem 21 Birlikteliğinde İzmir’de Bütünleşik Kıyı Yönetimi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR YEREL GÜNDEM 21 (2003). Yerel Gündem 21 Birlikteliğinde İzmir Büyükşehir Bütününde Katı Atık Yönetimi, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Yerel Gündem 21 Yay., İzmir.

İZMİR KEMERALTI REHBERİ (2005). İzmir, Kemeraltı; Tarih, Kültür, Yemek, Gezi ve Alışveriş Rehberi, Toprak Ofset, İzmir.

KARŞIYAKA BELEDİYESİ (2006). Karşıyaka ve Yaşam, Karşıyaka Belediyesi, Kültür Yay., İzmir.

KARŞIYAKA BELEDİYESİ (2006). Karşıyaka Belediyesi, Karşıyaka Belediyesi, Yay., İzmir.

KEMERALTI (2004). Ramazan'dan Bayrama Kemeraltı'ndan Geçilir, Kemeraltı, Nisan 2004, Sayı 3.

KEMERALTI (2004). Kemeraltı, Hoşgeldin 2005, Kemeraltı, Aralık 2004, Sayı 4.

KEMERALTI (2005). Kemeraltı; İzmir'in Rengi, Tadı, Kokusu, Kemeraltı, Nisan 2005, Sayı 6.

KENT ATLASI (2004). Sokak Sokak İzmir Kent Atlası, 1 / 7.500, Map Medya, İstanbul.

KUBAN, Doğan (1966). Sivas Kentinin Tarihsel Yapısı Ve Görünüşünün Korunması İle İlgili Rapor, İller Bankası, Sivas Analitik Etütleri, [67 - 64], Ankara.

KUBAN, Doğan (1961). Antik Dünyanın Kapısı, İzmir, İstanbul Teknik Üniversitesi Haftası, s. 47 - 55, İstanbul.

KUBAN, Doğan (1967). İznik Kentinin Tarihi Yapısı ve Görünüşünün Korunması ile İlgili Rapor (b.y.y.).

KÜLTÜR BAKANLIĞI (1990). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, 14 - 16 Mart 1990, Ankara.

ORTAYLI, İlber (1974 - 1976). 19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetindeki Yapısal Değişim Üzerine, Yıllık.

PRAKSİS (2001). Kent Tarihleri, Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar (2).

TARİH VAKFI (2000). Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, 7 - 8 Nisan 2000, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

TARİH VAKFI (2001). Kent Araştırmaları Bibliyografyası, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul.

Avrupa Tarihi Kentler ve Bölgeler Birliği (EAHTR), Yönetim Kurulu (BUREAU) Toplantı Raporu, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [84 - 94], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği Kuruluş Bildirgesi (22 - 23 Temmuz 2000), **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [101 - 103], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği Meclis Toplantısı Açılış Konuşması (05.05.2001), **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [103], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği Kars Buluşması 21 - 22 Eylül Güz Dönemi Birlik Meclisi Toplantısı Kars Bildirgesi, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [103], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Başkent Forumu, Beypazarı Bildirgesi, 2 Şubat 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [104], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Bartın - Amasra Bildirgesi, 9 Nisan 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [105], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Uluslararası Bursa Buluşması, 30 - 31 Mayıs 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [105], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Van Buluşması, Van Gölü Bildirgesi, 12 Temmuz 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [106], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Göller Havzası Yalvaç Buluşması, Yalvaç Kararları, 26 Ekim 2003 - Ağlasun, Isparta, Eğirdir, Yalvaç, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [79 - 80], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Kula Forumu, 26 Eylül 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [53 - 55], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, İzmir Bildirgesi, 27 Eylül 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [50 - 52], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Tire Buluşması, 27 Eylül 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [557 - 561], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Kuşadası Buluşması, 28 Eylül 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 10, [57 - 561], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Kuşadası Buluşması, Nisan, Mayıs, Haziran 2003, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 8, [5 - 83], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Van Buluşması, Temmuz, Ağustos, Eylül 2004, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 9, [44 - 45], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Safranbolu Buluşması, Ocak, Şubat, Mart 2004, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 11, [4 - 60], İstanbul.

Tarihi Kentler Birliği, Muğla - Milas Buluşması, Nisan, Mayıs, Haziran 2005, **Tarihi Kentler Birliği Dergisi, Yerel Kimlik**, Sayı 2, [2 - 17], İstanbul.

TARİH VAKFI (2000). Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, ISBN: 975-7306-71-1.

TMMOB. İzmir ve Ege’de Planlama, Şehir Plancıları Odası Yay., Planlama 95/1 - 2.

TÜBA (2003 - 2004). Türkiye Kültür Sektörü / Turkey’s Cultural Sector, Tüba Yay., Ankara.

TÜRKİYE’DE 15. DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ 3. TÜRKİYE ŞEHİRCİLİK KONGRESİ BİLDİRİLERİ (1991). Türkiye’de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi, 6 - 7 - 8 Kasım 1991, İzmir.

TÜRSAB, İTO, İZTAV, EBSO, İZMİR VALİLİĞİ (2004). İzmir, Türsab Kültür Yay., İstanbul.

GÜNLÜK GAZETE YAZILARI

AKKAYA, İbrahim (2003). Sit Kapsamında 151 Ev “Yaşayan Tarih” Projesiyle Kurtarılacak, 07.04. 2003, Yeni Asır.

AKSOY, Yaşar (2006). Alsancak’ta Tarih Gezisi, 08.03.2006, Hürriyet Ege.

AKSOY, Yaşar (2006). İzmir’i Kim Yaktı?, 22.06.2006, Hürriyet Ege.

AKSÜYEK, Nil K. (2004). Buca Şirince Gibi Gelişecek, 29.04.2004, Yeni Asır.

AKSÜYEK, Nil K. (2004). Buca Trafiği Nefes Alacak, 13.06.2005, Yeni Asır.

AKSÜYEK, Nil K. (2004). Basmane Turizm Merkezi Oluyor, 30.09.2004, Yeni Asır.

AKSÜYEK, Nil K. (2004). Kocaoğlu’na Tarihi Ev, Bornova’daki Maltass Evi’ni Restore Edip Taşındı, 19.08.2005, Yeni Asır, Sarmaşık.

AKSÜYEK, Nil K. (2005). Tarihi Binalar Artık Tehlike Saçmayacak, 20.09.2005, Yeni Asır.

AKSÜYEK, Nil K. (2005). Dario Moreno Sokağı Çevresindeki 100 Ev Kurtarılacak, 19.12.2005, Yeni Asır.

AKSÜYEK, Nil K. (2005). Sit Kapsamındaki Antik Roma Yolu Üstünde Bulunan Eşrefpaşa Semt Pazarı İçin Yeni Bir Yer Aranıyor, 22.12.2005, Yeni Asır.

ALKAN, A. Turan (2005). Biraz Mimarlık Tüketelim Artık, 04.07.2005, Zaman.

ALYAMAÇ, Serdar (2005). Termal Turizm Ege’yi Kurtarır, 03.07.2005, Hürriyet Ege.

ANADOLU AJANSI (2005). Agora’ya Yeni Kapı, 04,02,2005, Milliyet

ANADOLU AJANSI (2005). Vali Gökse’den Tarihe Koruma, 27.02.2005, Milliyet.

ARNA, Sibel (2004). İzmir’in Son Levantenleri, 10.02. 2004, Yeni Asır.

BAYKAL, Süha (2004). İzmir’i Kokonolar Gibi Süsledik, 06.09.2004, Yeni Asır.

BİLGİN, İhsan (2005). Kentler Farklı, Apartmanlar Hep Aynı, 03.07.2005, Radikal.

BOLULU, Utku (2005). Kemeraltı’nda Sokak Nostaljisi, 22.01.2005, Yeni Asır.

BOSTANCI, Naci (2005). Ev Deyip Geçmemek Gerek, 28.06.2005, Zaman.

CÜNDİOĞLU, Düccane (2005). Paris'i Şehir Zanneden Ahmaktır, 14.06.2005, Yenişafak.

ÇOBAN, İlker (2003). Kestelli Caddesi'ndeki 200 Yıllık Bina Tehlike Saçıyor, 06.04.2003, Yeni Asır.

ÇOBAN, İlker (2006). 2006 Yılı'nın İlk Konukları Agora, Efes ve Meryemana'ya Akın Etti, 16.01.2006, Yeni Asır.

ÇOBAN, İlker (2006). Başkanlar Tarihi Sur Üzerindeki Gecekondu İçin İtiraf Etiler, 03.02.2006, Yeni Asır.

GÜN, N. Görkem (2005). Hamam Geleneği Geri Dönüyor, İzmir'deki Hamamlar, 14.01.2006, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2003). Büyükşehir Belediyesi 7 Tarihi Binanın Dış Cephesini Yenileyecek, 03.02.2003, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2004). Yıkılmaktan Kurtarılan Tarihi Bina, Gençlik Merkezi Olarak Hizmet Verecek, 07.01.2004, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2005). Kemeraltı'na Yönelik 3 Projemiz Sürüyor, 09.02.2005, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2005). Cem Kültürevi'ne Kurul Onayı, 10.07.2005, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2005). Agora'da Kamulaştırma Atağı, 01.08.2005, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2005). Kadifekale Kurtuluyor, 24.10.2005, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2006). İzmir'e Roma Yolu, 13.02.2006, Yeni Asır.

GÜRCANER, Ertan (2006). Alsancak'taki İş ve İşçi Bulma Kurumu Restore Edilecek, 21.07.2006, Yeni Asır.

HABER EKSPRES (2005). Bornova, İzmir.

HIZLAN, Doğan (2005). Başbakan Sözü, Dünya Mimarlık Kongresi, 13.07.2005, Hürriyet.

İNCE, Devrim; ÇOBAN, İlker (2003). İzmir'de Yıkılma Aşamasında Olan 250 Tarihi Yapıdan Biri Olan Mektupçu Konağı'nın Sadece İki Duvarı Kaldı, 19.03.2003, Yeni Asır.

- İPEKÇİOĞULLARI, Özge (2006). Lauvre Heyetinden İzmir'e Müjde Var, 30.01.2006, Yeni Asır.
- KEMALOĞLU, Kadir (2005). İzmir Kayıkları Körfez'de Yarıştı, 31.10.2005, Yeni Asır.
- KEMERALTI GAZETESİ (2005). Kemeraltı'nda Bir Bilgi Hazinesi, Milli Kütüphane, 03.12.2005, Sayı 4. s. 9.
- KOÇARSLAN, Münir (2005). Mostar'da Tanıdık İmza, 13.07.2005, Milliyet Ege.
- KÜÇÜKDAŞDEMİR, Gökmen (2006). Agora'nın Çevresindeki Kamulaştırma Hızlandı, 06.04.2006, Ege Haber.
- MERT Nuray (2006). Kameriye'ye Kamelya Demeyelim, 06.09.2005, Radikal.
- MİLLİYET (2005). Cumbalı Evlere Begonvil Süsü, 29.06.2005, Hürriyet Ege.
- MİLLİYET (2005). Kadifekale Kıymete Bindi, 02.07.2005, Milliyet Emlak.
- MİLLİYET (2005). Açık hava Müzesi Gibi Ada: Malta, 23.07.2005, Milliyet Turizm.
- MİLLİYET (2005). Alsancak Garı'na Roteryen Desteği, 23.07.2005, Milliyet Ege.
- NALBANTGİL, İstemi (2006). Ah Nerede O İzmir'in Ünlü Deniz Banyoları, 30.04.2006, Hürriyet, Ege.
- OĞUZ, Mustafa (2005). Agora'da Yeni Buluşlar, 03.07.2005, Hürriyet Ege.
- OĞUZ, Mustafa (2005). Tarihi Kale Işıl Işıl Olacak, 04.07.2005, Hürriyet Ege.
- OĞUZ, Mustafa (2005). Geçmiş Canlanacak, 10.07.2005, Hürriyet Ege.
- OĞUZ, Mustafa (2005). Basmane ve Çevresi Kültür Varlıkları Gezisi, 16.10.2005, Hürriyet Ege.
- ORTAYLI, İlber (2004). Yapılanı Yıkma Yeterli mi?, 03.10.2004, Milliyet.
- ÖNDEROĞLU, Kemal (2004). Namazgâh Mahallesi 920 Sokaktaki Tarihi Ev, 27.04.2004, Yeni Asır.
- ÖNDEROĞLU, Kemal (2004). Balıkesir'de Tarihi Evler Defineciler ve Tinerciler Tarafından Talan Ediliyor, 27.12.2004, Yeni Asır.

- ÖNDEROĞLU, Kemal (2006). Turist Getiren Otobüsler Agora Örenyeri'ne Giremiyor, 10.03.2006, Yeni Asır.
- ÖZKESKİN, Zeki (2005). Agora Daha da Büyüyor, 04.02.2005, Yeni Asır.
- PARLAK, Türkmen (2003). Geçmişte Kemeraltı ile Kızlarağası Hanı Arasında İç Liman Vardı, 16.10.2003, Yeni Asır, Yaşam.
- POSTA GAZETESİ (2005). Agora'ya Yeni Kapı, 04.02.2005, Posta.
- POSTA GAZETESİ (2006). Hanlar ve Meydanlar Turizme Can Verecek, 09.01.2006, Posta.
- PARLAK, Türkmen (2004). Kaleden Yaşam Merkezine, 04.11.2004, Yeni Asır.
- RADİKAL (2005). Mimara Rağmen Kent, 22. Dünya Mimarlık Kongresi, 03.07.2005, Radikal.
- SABAH (2006). Yeni Yapılar Tarihi Binaları Yok Ediyor, 31.03.2006, Sabah.
- SANİ, Cengiz (2005). Tarihi Rum Evi, 21.05.2005, Yenigün.
- SAYEK, Aylın (2005). Evin Üvey Kızı Balkon, 23.07.2005, Milliyet Emlak.
- SAYEK, Aylın (2005). Panjur, Evine Geri Dön, 30.07.2005, Milliyet Emlak.
- SERÇE, Erkan (2005). Trolleybüslü Günler, 05.06.2005, Yenigün.
- SERÇE, Erkan (2005). Tarihi Paraya Tahvil Etmek, 12.06.2005, Yenigün.
- SERÇE, Erkan (2005). Deniz Hamamlarından Plaja, 29.06.2005, Yenigün.
- SERT, Cesur (2004). Alsancak İle Bayraklı Arası Geceleri Işıl Işıl, 26.09.2004, Milliyet Ege.
- SİPAHİOĞLU, Deniz (2004). İzmir'i Güzelleştirmek Görevimiz, 21.11.2004, Milliyet Ege.
- ŞİRECI, Gökmen (2004). Basmene Oteller Sokağı'ndaki Eski Yapı Turizme Kazandırılacak, 17.07.2004, Yeni Asır.
- TAŞ, Dilek (2004). Sadrazam Konaklarında Turist Ağırlayacak, 05.09.2004, Milliyet.
- TUNÇAĞ, Muzaffer (2005). Kemeraltı İzmir'in Kalbi, Kemeraltı Gazetesi, 3.12.2005, Sayı 4.

USLU, Güleğül (2006). İzmir Tarih Boyu Farklıydı ve Hep Güzel Kaldı, 10.03.2006, Yeni Asır.

USMAN, Erkin (2004). Cumbalı ve Sakız Tipi Evleriyle Tarih Kokan 1482 Sokak Şimdi Ne Alemde?, 29.04.2004, Yeni Asır.

YENİ ASIR (2004). İşte Koruma, 19.03. 2003, Yeni Asır.

YENİ ASIR (2004). İzmir Kaybolan Değerlerine Artık Kavuşuyor, Çek Küreği Güzelim, 06.11.2004, Yeni Asır Ege.

YENİ ASIR (2004). Oteller Sokağı'na Yeni Yüz, 01.10.2004, Yeni Asır Ege.

YENİ ASIR (2004). Karşıyaka Turizmin Başkenti Olacak, 29.02.2004, Yeni Asır.

YENİ ASIR (2005). 19. Yüzyılda Yük ve Yolcu Taşıyan İzmir Kayıkları Suya İndiriliyor, 24.01.2005, Yeni Asır Ege.

YENİ ASIR (2005). Kestelli İmeceyle Hayat Bulacak, 09.02.2005, Yeni Asır Ege.

YENİ ASIR (2005). Tarihe Saygı Budur, 28.04.2005, Yeni Asır.

YENİ ASIR (2005). Bornova İzmir'in İlk Yerleşim Yeri, 30.10.2005, Yeni Asır.

YENİ ASIR (2005). Karşıyaka Kültür ve Çevre Sempozyumu Sona Erdi, 24.12.2005, Yeni Asır.

YENİ ASIR (2006). Turizm İçin Tanıtım Atağı, Sebiller Restore Ediliyor, 17.02.2006, Yeni Asır.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir Rıhtımı'nın İnşası, 22.08.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir'in Demiryolları III, 15.08.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). Numune Meşherinden İzmir Fuarı'na, 29.08.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir'in Sembolü: Saat Kulesi, 05.10.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). Çağdaş Kente İlk Adım, 24.10.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). Millet Bahçesi'nden Konak Meydanı'na, 14.11.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir - Ege Sanayi Tarihine İlişkin Notlar I, 21.11.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir - Ege Sanayi Tarihine İlişkin Notlar II, 28.11.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2004). İzmir - Ege Sanayi Tarihine İlişkin Notlar III, 05.12.2004, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2005). Ege'nin Kültüründe Develer, 30.01.2005, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2005). İlk Askeri Hastane Karantina'daydı, 13.02.2005, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2005). İzmir'in Batılı İlk Yüzü, 27.02.2005, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2005). İzmir Hükümet Konağı'nın Hikâyesi, 06.03.2005, Yeni Asır Ege.

YETKİN, Sabri (2005). Nereden Geliyor Bu Gümrük?, 13.03.2005, Yeni Asır Ege.

OĞUZ, Mustafa (2004). Oteller Sokağı Canlandı, 08.08.2004, Yeni Asır.

OĞUZ, Mustafa (2004). Oteller Sokağı Yeniden Doğdu, 15.08.2004, Yeni Asır.

İNTERNET KAYNAKLARI

- www.inc-su.com/inc (10.01.2004)
- <http://www.locationmalta.com/incentive/index.html> (14.01.2004)
- <http://www.finland-incentive.com> (15.01.2004)
- www.tatilci-travel.com/incentive.html (18.01.2006)
- <http://www.conworld.net/dir/europe/turkey/Izmir.htm> (19.01.2004)
- http://www.focusmm.com/izr_menu.htm (20.01.2004)
- <http://www.tachdatours.com/tachdahome.html> (18.02.2004)
- <http://www.dmc-net.com/cfmpages/Results1.CFM> (16.03.2004)
- www.izmirliyiz.com (10.04.2004)
- www.turkishculture.org (07.01.2004)
- <http://www.buca-meb.gov.tr/buca/tarihce.htm> (02.03.2004)
- <http://www.tarihikentlerbirligi.org> (04.02.2004)
- <http://www.google.com.tr/search?q=cache:eamycOcKQoIJ:www.sadberkhanimmuzesi.org.tr/turkish/history/nostra.htm+europa+nostra&hl=tr> (07.07.2004).
- <http://www.google.com.tr/search?q=M%C4%B0MARLAR+ODASI&ie=UTF-8&hl=tr&btnG=Google%27da+Ara&meta=cr%3DcountryTR> (07.07.2004).
- <http://ark.cdlib.org/ark:/13030/ft8x0nb62g/> (08.07.2004).
- http://cumhuriyet.kulturturizm.gov.tr/default_tr.asp?belgeno=48827 (09.09.2005)
- <http://www.discoverturkey.com/kultursanat/miraslistesi.html> (08.10)2005)
- <http://tarihikentlerbirligi.org/icerik/belgelerDetay.asp?documentID=3> (15.05.2006)
- <http://tarihikentlerbirligi.org/icerik/haberDetay.asp?newsID=5> (15.05.2006)
- <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ANADOLUNUNSESI/189/AND15.htm> (20.06.2005)
- <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayi29/tok.htm> (13.04.2006)
- <http://www.europanostra.org> (15.04.2006)

- <http://www.hurriyetim.com.tr/haber> (08.03.2006)
- <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~227@tarih~2003-07-18-t@nvid~290003,00.as> (09.03.2006)
- <http://www.pansiyonturizm.com/?id=7> (10.03.2006)
- <http://izmirrehberi.8m.com/smyrna4.html> (10.03.2006)
- <http://www.solencol.com/b13.htm> (10.03.2006)
- <http://www.izmirve.biz/info/html.php/modul/HTMLPages/pid/338?bdc=4f8f9d3b537a22db2a1b571d2671e07e> (10.03.2006)
- <http://www.egekoop.org.tr> (15.04.2006).
- <http://www.mikocafe.com> (20.04.2006).
- <http://www.cekulvakfi.org.tr> (21.04.2006)
- <http://www.cipa2003.antalya.org> (30.01.2006)
- <http://sourtimes.org/show.asp?t=levanten+izmir+kronolojisi> (31 .01. 2005)
- <http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=1057&MenuName=Açıklama> (04.04.2006)
- <http://www.konak.bel.tr/kutuphane.htm> (04.04.2006)
- http://secure.bookinturkey.com/main_tr/yore/yore_detay.asp?id=42&detail (05.04.2006)
- http://secure.bookinturkey.com/main_tr/yore/yore_detay.asp?id=42&detail (04.05.2006)
- <http://www.infoturkish.com/index.php/İzmir/> (04.05.2006)
- <http://www.dallog.com/kurumlar/medrese.htm> (12.04.2006)
- http://www.kapalicarsi.org.tr/harita_buyuk.php (12.04.2006)
- [http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Bilgi/izmir/smyrna/\(25.04.2006/](http://www.izto.org.tr/IZTO/TC/IZTO+Bilgi/izmir/smyrna/(25.04.2006/) (02.05.2006)
- <http://www.discoverturkey.com/bakanlik/b-tabiat.html> (15.05.2006)
- <http://historic-cities.huji.ac.il/> (15.05.2006)
- <http://www.undp.org/about/> (15.05.2006)

<http://www.izmimod.org.tr/egemim/57/42-48.pdf> (24.05.2006)

<http://www.izmirsehirrehberi.com/rehber/tarihce.htm> (29.05.2006)

<http://www.akmb.gov.tr/turkce/books/balkanlar/F.%20Yenisehirlioglu.htm>
(28.05.2006)

<http://www.izmirsehirrehberi.com/> (29.05.2006)

<http://www.karsiyaka-bld.gov.tr/> (29.05.2006)

BROŞÜRLER

Buca Belediyesi Tanıtım Broşürü

İzmir Polis Anıevi Tanıtım Broşürü

Kızlarağası Hanı Tanıtım Broşürü

İZMİR (1994). İzmir A - Z Sokak Haritaları, Print - Yeni Asır Yay., İzmir.

İZMİR (2004). Sokak Sokak İzmir Kent Atlası, 1 / 7500, Map Medya Yay. İstanbul.

SÖZLÜ GÖRÜŞMELER

- 1- Bornova ve Buca'da Köşklerinde çeşitli zamanlarda görevli kişilerle görüşmeler.
- 2- Konak'ta bulunan müze yetkilileriyle çeşitli zamanlarda sözlü görüşmeler
- 3- Bornova, Buca ve Konak'ta bulunan kilise rahipleriyle çeşitli zamanlarda sözlü görüşmeler.
- 4- Bornova, Buca ve Konak belediyelerinin Kültür Müdürlükleri ile görüşmeler.
- 5- Buca'da Barış Manço Kültür Sokağı'nda ikamet eden Sezgin UÇAL Hanım ile görüşme (04. 02. 2005).